

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2234
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1233

AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ
OKULÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMI

TÜRKÇE YAZILI ANLATIM

Yazarlar

Prof.Dr. Cabit KAVCAR (Ünite 1)
Öğr.Gör. Zekeriya KAYA (Ünite 2, 3)
Öğr.Gör. İbrahim GÜRGEN (Ünite 4, 7)
Yrd.Doç.Dr. Hülya PİLANCI (Ünite 5, 6)
Yrd.Doç.Dr. Şerife Dilek BELET (Ünite 8)
Yrd.Doç.Dr. Pınar GİRMEN (Ünite 8)

Editör

Yrd.Doç.Dr. Şerife Dilek BELET

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2011 by Anadolu University

All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic, tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Prof.Dr. Levend Kılıç

Genel Koordinatör Yardımcısı

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Öğretim Tasarımcısı

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Öğr.Gör. Nilgün Salur

Dil ve Yazım Danışmanı

Okutman Nurdan Söker

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Ayfer Turban

Kitap Koordinasyon Birimi

Doç.Dr. Feyyaz Bodur

Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Türkçe Yazılı Anlatım

ISBN

978-975-06-0908-4

2. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 4.000 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Ocak 2013

İçindekiler

Önsöz	viii
Kullanım Kılavuzu	x

Yazılı Anlatım.....	I	1. ÜNİTE
GİRİŞ	3	
YAZMA SÜRECİ VE YAZILI ANLATIMIN ÖNEMİ	3	
YAZILI ANLATIMIN TEMEL SÜREÇLERİ	4	
Buluş	4	
Düzenleyiş (Düzenleme)	4	
Anlatış	5	
BULUŞ UYGULAMASI	6	
PLAN UYGULAMASI	7	
ANLATIM UYGULAMASI	8	
YAZMA ÖĞRETİMİ	10	
Yazma Öğretimi Yaklaşımları	11	
YARATICI YAZMA	11	
YARATICI YAZMA UYGULAMASI	12	
Özet	16	
Kendimizi Sınayalım	17	
Yaşamın İçinden	18	
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	18	
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	19	
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	19	

Yazılı Anlatım Türleri I: Düşünce Yazıları.....	21	2. ÜNİTE
GİRİŞ	23	
MAKALE	23	
FIKRA	25	
ELEŞTİRİ	27	
DENEME	28	
SÖYLEŞİ	31	
RÖPORTAJ	33	
GEZİ YAZISI	35	
ANI	37	
GÜNLÜK	39	
YAŞAM ÖYKÜSÜ (BİYOGRAFİ)	40	
ÖZ YAŞAM ÖYKÜSÜ (OTOBİYOGRAFİ)	42	
Özet	43	
Kendimizi Sınayalım.....	44	
Yaşamın İçinden.....	45	
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	46	
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	47	
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	47	

Yazılı Anlatım Türleri II: Sanatsal Yazılar	49	3. ÜNİTE
GİRİŞ	51	
ŞİİR	51	

Şiir Türleri	53
Lirik Şiir.....	53
Epik Şiir	54
Didaktik Şiir.....	54
Pastoral Şiir	56
Dramatik Şiir.....	57
ÖYKÜ.....	59
Öykü Türleri.....	59
Olay Öyküsü	59
Durum Öyküsü.....	60
ROMAN.....	62
Roman Türleri.....	63
Konularına Göre Romanlar.....	63
İşlenişlerine Göre Romanlar	64
TİYATRO.....	65
Tiyatro Türleri.....	66
Ağlatı (Tragedya).....	66
Güldürü (Komedya).....	67
Dram	68
Geleneksel Türk Tiyatrosu	69
Karagöz Oyunu	70
Orta Oyunu	71
Meddahlık	72
Özet.....	73
Kendimizi Sınayalım.....	74
Yaşamın İçinden.....	75
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	75
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	75
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	76

4. ÜNİTE

Yazılı Anlatım Türleri III: Yazışmalar	77
GİRİŞ	79
YAZIŞMA KAVRAMI VE YAZIŞMANIN ÖNEMİ	79
YAZIŞMALAR	81
Özel Yazışmalar.....	81
Mektup.....	81
Not (Pusula)	82
Tebrik (Kutlama) Yazıları	82
Davetiye (Çağrı)	83
Teşekkür Mektupları	84
Telgraf	84
Resmî Yazışmalar	85
Resmî Yazı Çeşitleri.....	90
Dilekçe.....	90
Dilekçe Nasıl Yazılır?	90
Öz Geçmiş	92
Rapor.....	92
Tutanak	93
Tutanak Yazımında Nelere Dikkat Edilmelidir?	94
Karar.....	95

İş Yazışmaları.....	95
Bir İş Yazısında Bulunması Gereken Noktalar.....	95
Özet.....	97
Kendimizi Sınayalım.....	98
Yaşamın İçinden.....	99
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	99
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	99
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	100

5. ÜNİTE

Yazım Kuralları.....	101
GİRİŞ	103
TEMEL YAZIM KURALLARI	103
Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler	103
Birleşik Sözcüklerin Yazılışı	106
Bitişik Yazılan Birleşik Sözcükler	106
Ayrı Yazılan Birleşik Sözcükler	108
Alıntı Sözcüklerin Yazılışı	109
Yabancı Özel Adların Yazılışı	110
Düzeltilme İşaretinin Kullanılışı	110
Sayıların Yazılışı	111
Bazı Sözcüklerin ve Eklerin Yazılışı	112
İkilemelerin Yazımı	113
Pekiştirmeli Sıfatların Yazımı	113
Satır Sonuna Gelen Sözcüklerin Bölünmesi	113
Kısaltmaların Yazımı	114
Özet.....	117
Kendimizi Sınayalım.....	120
Yaşamın İçinden.....	121
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	122
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	122
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	122

6. ÜNİTE

Noktalama İşaretleri	123
GİRİŞ	125
NOKTALAMA İŞARETLERİ	125
Nokta (.)	125
Virgül (,)	126
Noktalı Virgül (;)	127
İki Nokta (:)	127
Üç Nokta (...).....	128
Kesme İşareti (‘)	129
Soru İşareti (?)	130
Ünlem İşareti (!)	131
Tırnak İşareti (“ ”)	132
Tek Tırnak İşareti (‘ ’).....	132
Kısa Çizgi (-).....	133
Eğik Çizgi (/)	134
Parantez (Yay Ayraç) ()	135
Köşeli Parantez [].....	135
Özet.....	136

Kendimizi Sınayalım.....	138
Yaşamın İçinden.....	139
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	139
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	140
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	140

7. ÜNİTE

Anlatım Bozuklukları	141
GİRİŞ	143
ANLATIM BOZUKLUKLARININ NEDENLERİ	144
ANLATIM BOZUKLUKLARI	145
Sözcük Düzeyinde Anlatım Bozuklukları	145
Gereksiz Sözcük Kullanımı.....	145
Yapıları Yanlış Olan Sözcükler	145
Sözcüğün Yanlış Anlamda Kullanılması	146
Anlamca Çelişen Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması.....	147
Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması	147
Gereksiz Yardımcı Eylemler	148
Dil Bilgisi Yanlışları.....	148
Bağlaç Yanlışları.....	148
Noktalama Eksikliği	149
Yazım Yanlışları	149
Cümle Düzeyinde Anlatım Bozuklukları	149
Yüklem Yanlışları.....	149
Özne Yanlışları	150
Tümleçlerle İlgili Yanlışlar.....	151
Tamlama Yanlışları.....	152
Çatı Uyuşmazlığı.....	153
Deyim ve Atasözleri Yanlışlığı	153
Özet.....	154
Kendimizi Sınayalım.....	155
Yaşamın İçinden.....	156
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	157
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	158
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	158

8. ÜNİTE

Yazılı Anlatımın Geliştirilmesine Yönelik Öğrenme- Öğretme Etkinlikleri	159
GİRİŞ	161
YAZILI ANLATIMIN GELİŞTİRİLMESİ: YAZMA EĞİTİMİ.....	161
Yazma Eğitimi Süreci	161
Yazılı Anlatım Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Kullanılabilir Etkinlik Modelleri	163
Yazılı Anlatımın Geliştirilmesine Yönelik Öğrenme Öğretme Sürecinin Özellikleri	164
Yazılı Anlatım Çalışmalarının Değerlendirilmesi	164
ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YAZILI ANLATIM	165
Okulöncesi Eğitim Programında Ana Dili Etkinlikleri	165
İlköğretim (1-5. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programında Yazılı Anlatım.....	165

Sınıflar İlköğretim (6-8. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programında Yazılı Anlatım.....	166
Ortaöğretim Programında Yazılı Anlatım.....	167
YAZILI ANLATIMIN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ETKİNLİK ÖRNEKLERİ	168
Özet.....	175
Kendimizi Sınayalım.....	176
Yaşamın İçinden.....	177
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	177
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	178
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	179
Sözlük	181
Dizin	183

Önsöz

İnsanlar arasında iletişimi sağlayan en temel araç dildir. Dil öğretiminin temel hedefi ise öğrencilerin dilin ifade edilmiş biçimlerini kavramaları, bilgi kaynaklarına ulaşarak duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirmeleri ve dil aracılığıyla kendilerini ifade edebilmeleridir. İnsanoğlunun kendini ifade etmede kullandığı yollar ise konuşma ve yazmadır.

Tarihsel gelişim süreci içinde sözel iletişimi kullanan insanoğlu, bilgi ve deneyimlerini gelecek kuşaklara aktarmak için yazı dilini bulmuş, sözel dilin yanında yazı dilini de kullanmaya başlamıştır. Yazma konuşmanın eskiliğine karşılık; yazının etkisinin yüzyıllarca sürmesi yönüyle, büyük önem taşır. Yazı, insanların duygu ve düşüncelerini anlatmada kullandıkları belli simgeler ve işaretlerdir. Toplumsal yaşam, sözlü iletişim gibi yazılı iletişimi de gerekli kılmaktadır. Bilmek gerekir ki toplumların aydınlanması ve gelişmesi, yazı dilinin bulunup kullanılmasından sonra olmuştur.

Yazma becerisi alan yazında tanımlanırken genellikle bireyin kendini yazı aracılığıyla anlatabilme yeteneği üzerine yoğunlaşmakta ve bu beceri yazılı anlatım terimi ile karşılamaktadır. İlköğretimin ilk yıllarında itibaren geliştirilmeye çalışılan yazılı anlatım becerisi temel okuryazarlık becerilerinden biri olmakla birlikte öğrenim yaşamının ve günlük yaşamın her aşamasında etkin olarak kullanılması gereken bir ifade becerisidir.

Türkçe yazılı anlatım kitabı, yazılı anlatım alanını tanımanız, kavramsal bir görüş geliştirmeniz, etkili bir biçimde yazılı anlatım gerçekleştirebilmek için gerekli becerilerle donanmanız ve bu alana yönelik öğrenme-öğretme etkinlikleri düzenleme bilgi ve becerilerinizi geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak kitapta; yazılı anlatım, yazılı anlatım türleri I: düşünce yazıları, yazılı anlatım türleri II: sanatsal yazılar, yazılı anlatım türleri III: yazışmalar, yazım kuralları, noktalama işaretleri, anlatım bozuklukları ve yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik öğrenme-öğretme etkinlikleri konularına yer verilmiştir.

Konuları kendi kendinize çalışarak öğrenmenize olanak sağlayacak biçimde, uzaktan eğitim ilkelerine uygun olarak hazırlanmış bu kitaptaki bilgileri daha kolay ve etkili biçimde öğrenebilmeniz için öncelikle ünitelerin baş kısımlarında yer alan amaçlar bölümünü gözden geçiriniz. Ünitelerin içindekiler kısımlarını inceleyiniz. Ünitelerin içine yerleştirilmiş olan soruların ve tartışma önerilerinin gereği-

ni yerine getiriniz. Ünitelere ilişkin metni çalıştıktan sonra ünite sonundaki özeti okuyunuz. Ünitelerin sonundaki değerlendirme sorularını yanıtlayınız. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için ünitelerin sonlarındaki kaynaklara başvurunuz. Kitaptaki kimi üniteler için çekilen televizyon programlarını izlemeye özen gösteriniz.

Kitabın yararlı olmasını umuyor, başarılar diliyorum.

Editör

Yrd. Doç Dr. Ş. Dilek BELET

Özet

Araştırma sonuçları, özellikle de son yıllarda yapılan araştırmalar, bu konudaki bilgileri derinleştiriyor. Özellikle de son yıllarda yapılan araştırmalar, bu konudaki bilgileri derinleştiriyor. Özellikle de son yıllarda yapılan araştırmalar, bu konudaki bilgileri derinleştiriyor.

Araştırma sonuçları, özellikle de son yıllarda yapılan araştırmalar, bu konudaki bilgileri derinleştiriyor. Özellikle de son yıllarda yapılan araştırmalar, bu konudaki bilgileri derinleştiriyor. Özellikle de son yıllarda yapılan araştırmalar, bu konudaki bilgileri derinleştiriyor.

Araştırma sonuçları, özellikle de son yıllarda yapılan araştırmalar, bu konudaki bilgileri derinleştiriyor. Özellikle de son yıllarda yapılan araştırmalar, bu konudaki bilgileri derinleştiriyor. Özellikle de son yıllarda yapılan araştırmalar, bu konudaki bilgileri derinleştiriyor.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdaki ifadeler hangileri doğrudur? (Doğru cevapları işaretleyiniz.)

2. "Yeni bir düşünceyi..."

3. "Yeni bir düşünceyi..."

4. Aşağıdaki ifadeler hangileri doğrudur? (Doğru cevapları işaretleyiniz.)

5. "Yeni bir düşünceyi..."

6. "Yeni bir düşünceyi..."

Özet: Ünitede ayrıntılı işlenen konuların önemli noktaları tekrar vurgulanır.

Okuma Parçası: Bu bölümde, bazı doğrudan ilişkili bilimsel bir çalışmadan alınan okuma parçalarına yer verilmektedir.

Kendimizi Sınavalım: Ünitede işlenen konuları öğrenip öğrenmediğinizi kendi kendinize ölçmenizi sağlayacak, bir tür sınava hazırlık testidir. Sınavlarda çıkabilecek türde soruları içerir.

Yaşamın İçinden

Yaşamın içinden, yaşamın her anında gerçekleşen olayları ve süreçleri tanımlar. Yaşamın içinden, yaşamın her anında gerçekleşen olayları ve süreçleri tanımlar. Yaşamın içinden, yaşamın her anında gerçekleşen olayları ve süreçleri tanımlar.

Okuma Parçası

Okuma parçası, bilimsel araştırmaların sonuçlarını ve bulgularını sunar. Okuma parçası, bilimsel araştırmaların sonuçlarını ve bulgularını sunar. Okuma parçası, bilimsel araştırmaların sonuçlarını ve bulgularını sunar.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. Aşağıdaki ifadeler hangileri doğrudur? (Doğru cevapları işaretleyiniz.)

2. "Yeni bir düşünceyi..."

3. "Yeni bir düşünceyi..."

4. Aşağıdaki ifadeler hangileri doğrudur? (Doğru cevapları işaretleyiniz.)

5. "Yeni bir düşünceyi..."

6. "Yeni bir düşünceyi..."

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı: "Kendimizi Sınavalım" bölümündeki soruların cevaplarını ve ilgili oldukları konuları içerir. Yanlış cevapladığınız sorularla ilgili konuları tekrar etmeniz sınavdaki başarınızı artırabilir.

Yaşamın İçinden: Ünitede aktarılan kuramsal açıklamalar ile günlük yaşamımızda karşılaştığımız olaylar arasında ilişki kurmanızı sağlamak için verilmiş haber ve alıntılardır.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı: "Sıra Sizde"lerde yer alan soruların cevaplarını içerir. Her hangi bir Sıra Sizde sorusuna verdiğiniz cevap ile bu bölümdeki cevabı karşılaştırarak, ilgili konuyu ne ölçüde öğrendiğinizi belirleyebilirsiniz.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar: İşlenen konulara ilişkin daha geniş bilgi edinmek isterseniz bu bölümde yer alan kaynakları inceleyebilirsiniz.

Yazılı Anlatım

Bu üniteye yazılı anlatım; yazılı anlatımın önemi, temel ilkeleri, yazma öğretimi ve yaratıcı yazma konuları irdelenmekte ve konuya ilişkin uygulama çalışmalarına yer verilmektedir.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Yazılı anlatımın özelliklerini açıklamak,*
- 👁️ Yazılı anlatımın önemini kavramak,*
- 👁️ Yazma öğretiminin temel özelliklerini kavramak,*
- 👁️ Yaratıcı yazmayı kavramak,*
- 👁️ Yaratıcı yazmayı örnekledirmek için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.*

Örnek Olay

Sınav giriş belgesine ilişkin bir sorun yaşayan üniversite öğrencisinin yazmış olduğu dilekçe, okuyanları oldukça şaşırtır. Çünkü dilekçede şunlar yazmaktadır:

Benim kendim 2004-2005 öğretim yılı öğrencilerinizden bulunduğum Serdar öğrenci no: 999222345 ile kayıtlı öğrenciniz bulunmakta Sınav tarihi olan 12.05.2005 günü cumartesi günü sınav yeri belli olduğu sınav giriş belgesinin tarafıma gönderilmiş bulunduğu ve benimde bu sınav belgesi ile ayrı şehirde oturmam sebebiyle aynı gün normal sınava yetişme şekli ile birlikte çıktığım ve sınav yerim olan Adana iline gittiğim yeri aradığım ve imtihan yeri olan Adanada 4 tane ayrı semtler bulunduğundan ve benim de bu yerlere ulaşabilmem için aynı gün tarihte bir taksi tutmamla ve tüm aramalara rağmen okulun bilindiği ancak böyle bir yenişehir mahallesi olarak 4 yerde olduğundan acilen imtihanıma yetişmek üzere ve kendi imkanlarımla tutmuş olduğum özel taksi ile aradığımız ve bir türlü bulunmadığı göz önüne alınarak imtihan saati olarak 20.Dakika geçmiş bulunduğu ile imtihan heyeti tarafından benim geç gelmem sebebi ile imtihana alınmamış bulunduğum göz önüne alınarak ve ekte sunacağım sınav giriş belgesinden de anlaşılacağı üzere adreste sadece Yenişehir mahallesi Adana yazılı bulunduğundan ancak sözü edilen mahalle 3 mahallede bulunduğu ve bunlarında ayrı ayrı olması sebebiyle benim elimde olmayan sebeplerle imtihana girmediğim bu mazeretiminde göz önüne alınarak benim mağduriyetimin giderilmesi ve bu mazeretime binaen madur olmam söz konusu olduğu gibi bir öğrencinin elinde olmayan sınav giriş belgesinden kaynaklanmış bulunduğu göz önüne alınarak 12.05.2005 günlü sınavımda bulunan derslerimden madur olmam sebebiyle iş bu dilekçemin göz önüne alınarak mağduriyetimin giderilmesini saygılarımla arz ederim. 15.05.2005

Anahtar Kavramlar

- Yazılı anlatım
- Buluş
- Düzenleyiş
- Anlatış

İçindekiler

- GİRİŞ
- YAZMA SÜRECİ VE YAZILI ANLATIMIN ÖNEMİ
- YAZILI ANLATIMIN TEMEL SÜREÇLERİ
 - Buluş
 - Düzenleyiş (Düzenleme)
 - Anlatış
- BULUŞ UYGULAMASI
- PLAN UYGULAMASI
- ANLATIM UYGULAMASI
- YAZMA ÖĞRETİMİ
 - Yazma Öğretimi Yaklaşımları
- YARATICI YAZMA
- YARATICI YAZMA UYGULAMASI

GİRİŞ

Bugüne kadar “kompozisyon” sözcüğünü çok duydunuz, çok kullandınız. Belki şimdiye kadar yüzlerce kompozisyon yazdınız. Belki “Yine mi kompozisyon?” diye soranlarınız çıkacaktır. Birçok yerde “kompozisyon” sözcüğüyle size söylenen söz, aslında “belli bir konuda duygu ve düşüncelerinizi ortaya koyduğunuz yazılı bir anlatım” yapmanızdır. “Kompozisyon”, yazılı anlatımın; yani yazma sürecinin dayandığı önemli kavramlardan biridir.

Nedir kompozisyon? Önemi nereden gelmektedir?

Türkçemize Batı dillerinden gelmiş olan “kompozisyon” sözcüğü; birleştirme, bileşim anlamına gelir. Edebiyat, müzik, resim, tiyatro gibi sanat dallarında kullanılan ortak bir terimdir. Yazıda kompozisyon ise duygu, düşünce, görüş ve hayallerin düzenli bir biçimde, açık, canlı ve çarpıcı bir anlatımla sözlü veya yazılı olarak ortaya konmasıdır. Bu tanımda da görüldüğü gibi kompozisyonun üç temel ögesi vardır:

- Duygu, düşünce, görüş ve hayal,
- Belirli bir düzen,
- Açık, canlı ve çarpıcı bir anlatım. Bunların içinde “düzen”, ayrı bir önem taşımaktadır. Bundan dolayı kompozisyona kısaca “düzenli yazma ve konuşma sanatı” da denebilir.

Yazma, temel dil becerilerinden biridir. Düşünceyi, duyguyu, olayı yazı ile anlatmaya yazılı anlatım denir.

Anlatım becerilerinden olan yazmanın gerçekleşebilmesi için anlama sürecinin sağlıklı bir biçimde tamamlanmış ya da sürdürülüyor olması gereklidir. Okuduklarını, gördüklerini ve dinlediklerini anlamlandıramayan bir kişi; bunları sözlü ya da yazılı bir biçimde anlatamaz. Burada sözü geçen “anlamlandırma” sözcüğü ile aslında “düşünme” yetisine de işaret edilmektedir. Yazma eylemi, dil ve düşünce arasındaki kopmaz bağ ile ilişkilidir ve yazma, yukarıda da belirtildiği gibi, insanın düşüncelerini bir düzene koyabilme becerisidir. Bu da belli bir disiplini gerektirir. Bu disiplini sağlayan da kompozisyonudur.

Kompozisyonu kısaca “düzenli yazma ve konuşma” sanatı olarak tanımlamıştık. Demek ki kompozisyon sanatı, “yazma ve konuşma” olmak üzere iki yönlüdür. Bu üniteye yazılı anlatım üzerinde durulmuş ve yazılı anlatım, çeşitli yönleriyle irdelenmiştir.

YAZMA SÜRECİ VE YAZILI ANLATIMIN ÖNEMİ

Anlatma isteği insanda doğuştan gelen bir eğilimdir. Çocukluk döneminde ağlama, bağırma, el ve yüz hareketleriyle kendini gösteren bu istek; sonradan dil aracılığıyla gerçekleşir.

Kompozisyon kavramı, insanın “düzen”e olan gereksiniminden ve düzen tutkusundan doğmuştur. Evreni dikkatli bir gözle incelersek varlıkların biçiminde ve ilişkilerinde gizli veya açık bir düzen görürüz. Toplumun bütün kesimleri, çalışmalarını ve yaşayışını belirli bir düzen içinde yürütmeyi ister. Toplumdaki iş bölümü de böyle bir isteğin ve gereksinimin bir sonucu değil midir? Çünkü düzensizlik; kişi ve toplum hayatında her türlü karışıklık, huzursuzluk ve bunalımın kaynağıdır.

İşte duygu ve düşüncelerimizin düzgün ve etkili anlatımı demek olan kompozisyon, her şeyden önce düzenli düşünme alışkanlığı kazandırır. İnsan ve toplum ilişkilerinde büyük değer taşır. İnsanı sağlam bir dil kültürüne ve zengin bir sözcük hazinesine sahip olmaya zorlar. Bilgi üretme, bilgiyi yayma gibi sürekli bir ça-

Kompozisyonun temel öğeleri:

- Duygu, düşünce, görüş, hayal
- Düzen
- Açık, canlı, çarpıcı anlatım

Yazılı anlatım:

Düşünceyi, duyguyu, olayı yazı ile anlatma.

lışmanın içinde bulunan aydınlar, özellikle öğretmenler, için yazılı anlatım becerisi son derece önemlidir.

Başkalarına aktarılmamış bilginin değer taşımadığının insanlık çok eskiden beri farkındadır. Büyük Türk yazarı Yusuf Has Hacıp, XI. yüzyılda yazdığı Kutadgu Bilig'de bugünün Türkçesiyle şöyle diyor:

“İnsan gönlü dipsiz bir deniz gibidir. Bilgi bu denizde inci gibi durur. İnsan inciyi denizden çıkarmazsa ha inci olmuş ha çakıl taşı.”

Şimdi şu soru üzerinde düşünebiliriz:

SIRA SİZDE

Kutadgu Bilig'deki bu sözlerle kompozisyon arasında nasıl bir ilgi kurulabilir?

Yazılı anlatım süreci:

- Buluş
- Düzenleme
- Anlatım

YAZILI ANLATIMIN TEMEL SÜREÇLERİ

Bizden uzakta bulunan insanlarla da ilişki ve iletişim kurmamızı sağlayan, kalıcı eserler meydana getiren yazılı anlatım; kimi ilkelerle oluşturulur. Başarılı bir yazılı anlatım için göz önünde bulundurmanız gereken temel süreçler; buluş (duygu ve düşünce üretme, icat), düzenleyiş (plan yapma, tertipleme) ve anlatış (ifade etme) olarak sınıflandırılabilir.

Buluş

Yazı konusuyla ilgili duygu ve düşünceler ortaya koyma demektir. Buna, konuyla ilgili madde ve malzemelerin toplanması da denir. Bulunan malzemelerin uygun bir sıraya konması düzenleyiş, onlara yazı biçiminin verilmesi de anlatıştır. Sürecin uygulanması; sözcük dağarcığı, cümle bilgisi, paragraf yapısı, noktalama ve yazımla sıkı sıkıya bağlıdır.

Bu arada kâğıdın temiz ve düzgün, ilk bakışta çekici olmasına, yazının temiz ve okunaklı olmasına özen göstermeliyiz. Unutmayalım ki yapılan bir iş insanın iç dünyasını, karakter özelliklerini de yansıtır.

Buluş aşamasında konuyu belirleme ve sınıflandırma, ana fikri ve yardımcı fikirleri ortaya koyma, örnekler bulma gibi önemli noktalar söz konusudur.

Bir konu üzerinde düşünürken kafamızda o konuyla ilgili birtakım duygu ve fikirler doğar. İşte buluş (icat), anlatacaklarımızın kafamızda ayrıntılı olarak canlandırılması anlamına gelir. Başka bir deyişle buluş; yaşanan, görülen, duyulan, düşünülen, aynı konular üzerinde yazarları birbirine benzemekten kurtaran farklılıktır.

Buluşa, kişinin kendinde oluşturduğu duygu ve fikirlerin biçimlenmesi gözyle de bakabiliriz. Güzel bir buluş, yazımızı basmakalıp olmaktan kurtarır ve yazara değer kazandırır. Özellikle sanatta buluşun büyük yeri vardır.

Buluştaki duygu ve düşüncelerimizin kanıtlara dayanması, inandırıcı olması, gerçeğe uyması, doğal olması gibi dört özellik aranır.

Düzenleyiş (Düzenleme)

Zihinde canlandırılan yazı malzemesinin sıralanması, bir düzene konması düzenleyiş demektir. Bir konuda iyi bir yazı yazmak için öncelikle konuyu iyi kavramak gerekir. Ondandır o konuyla ilgili neler söyleyebileceğimizi düşünmeli, onları bir düzene koymalı; sözün kısası plan yapmalıyız. Eğer böyle bir zihinsel hazırlık ve düzenleme yoluna gitmeden aklımıza gelen şeyleri gelişigüzel yazmaya kalkarsak hiç de başarılı olamayız. Yazma çalışmalarında plan, bir bakıma, yazının iskeletini oluşturur. Konusunu düzenli ve kolay yazmak isteyen bir kimse, hiç değilse

kafasında bir plan yaparak işe başlamalıdır. Bu plan yapılmazsa söze nereden başlayacağımızı, neleri nerede söyleyebileceğimizi bilemeyiz. Gerçek hayatta da planlama, amaca en kısa yoldan ulaşma aracı değil midir?

Anlatış

Duygu ve düşüncelerimizi dile getirme, ifade etme demektir. Daha önce de belirttiğimiz gibi yazılı anlatımda buluş ile düzenleyiş aşamalarından sonra sıra anlatışa gelir. Bu aşamaya anlatım da diyoruz. Şimdi etkileyici ve sürükleyici bir anlatımda bulunması gereken özellikleri belirtelim. Bunlar duruluk, açıklık, yalnlık, içtenlik, akıcılık ve kişiselliktir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için ünite 1'e bakınız).

Sözün kalıcı olması, gelecek kuşaklara aktarılması, anlatımın önemi ve iletişim bakımından değeri üzerinde dururken büyük söz ustası Yunus Emre'ye bir kulak verelim ve küçük bir inceleme - değerlendirme çalışması yapalım. Bundan sekiz yüzyıl öncesinden şöyle sesleniyor Yunus:

*Sözünü bilen kişinin
Yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin
İşini sağ ede bir söz
Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşu
Bahla yağ ede bir söz*

ÖRNEK

Bu şiirde şairin en çok vurguladığı şey aşağıdakilerden hangisidir? Neden?

- **Sözünü bilen kişi**
- **Sağlam kişinin sözü**
- **Sözün büyük gücü**
- **Sözün savaşı kesmesi**
- **Sözün zamanını bilme**

2

SIRA SİZDE

Soruları daha da çoğaltabiliriz. Elbette ki bu sorulara olumlu yanıt vermek ve bana katılmak zorunda değilsiniz. Ama kesin yargıya varmadan önce şiiri ve soruları bir kez daha okuyun. Bir de şu soruya yanıt vermek için düşünün:

“Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.” atasözüyle bu şiir arasında ilgi kurulabilir mi? Ne bakımdan?

Yunus'un bu güzel şiiri, bundan sekiz yüzyıl önce yazdığını gözden uzak tutmayın. O büyük söz ustasının Türk diline, edebiyatına ve kültürüne çok büyük hizmetlerde bulunduğunu biliyoruz. Gerçekten Türkçemizin bağımsız bir dil olarak varlığını sürdürmesinde Yunus'un unutulmaz bir payı vardır.

Okuduğunuz bu şiirde çok tatlı bir dil, çarpıcı bir anlatım hemen dikkatinizi çekiyor mu?

Yanıtınızın “Evet” olduğuna kesinlikle inanıyorum. Ayrıca bu şiirle yüzyıllar ötesinden bize ne güzel ve ne kadar anlamlı dersler verildiğini bir daha düşünür müsünüz?

Aynı yargıları paylaşmasak bile şunu söyleyebiliriz: Şiirde kullanılan dili bugün bile kolayca anlıyor, çekici anlatımdan zevk alıyoruz. İşte Yunus'u büyük şair yapan özelliklerin başında bu geliyor.

Kuşkusuz bu metni şiir yapan, yalnızca anlatım öğeleri değildir. Şiirin güzelleşmesinde katkıları olan ölçü (vezin), uyak (kafiye), söz dizimi ve nazım şekli gibi biçimsel özellikleri de vardır.

Hemen dikkatimizi çektiği gibi bu şiirde gerek öz gerekse biçim bakımından çok güzel bir kompozisyonla karşılaşmaktayız.

BULUŞ UYGULAMASI

Şimdi birlikte, kavrama ve buluş üzerinde uygulama çalışmaları yapalım:

“Sütten ağzı yanan, yoğurdu üfleyerek yer.” atasözüyle ilgili bir yazı yazmanız istense ne yaparsınız?

Önce sözü bir daha okuyun ve iyice düşünün. Burada sözün hem gerçek anlamı hem de mecaz anlamı olduğuna dikkat edin. Sizden asıl istenen şeyin mecaz anlamı yakalayıp işlemeniz olduğunu unutmayın.

Bu arada hemen “mecaz” sözcüğünün anlamını düşünün ve hatırlamaya çalışın. Bir sözcüğün veya sözün kendi gerçek anlamından başka bir anlamda kullanılmasına mecaz deniyordu değil mi? “Dişli” kelimesinin gerçek anlamı belli. Ama biz bu sözcüğü, “O çok dişli bir kadındır.” gibi bir cümlede kullanırsak, mecaz yapmış oluruz. O zaman bu sözcüğü, “İstedliğini yaptırabilen, sözünü geçiren kimse” anlamında kullanıyoruz demektir.

Evet yine konumuza dönelim. Yukarıdaki atasözünde asıl vurgulamamız gereken nedir? Siz ne dersiniz bilmem; ama bence üstünde durulması gereken nokta şu olmalı: Herhangi bir olay karşısında kötü duruma düşen bir kimse, benzer durumlarla karşılaşınca çok çekingen davranır. Bu görüşe katılır mısınız?

Yanıtınız “Evet” ise konuyu az daha açalım ve bu ana fikri yardımcı fikirlerle destekleyelim:

“Başlarına beklenmedik bir durum gelenler, o derece korkulu olmasa da benzer durumlar karşısında ürker, çekingen davranırlar. En tehlikesiz konularda bile dikkatli olmaya çalışırlar. Böyle bir duruma düşmektense, önceden dikkatli olmanın yollarını araştırmak daha uygun olur.”

Sanırım bu görüşlere genel olarak siz de katılacaksınız. İşte o zaman konuyu kavramış, buluş aşamasını gerçekleştirmiş oluruz. Ondan sonra yazacağımız şeyleri, duygu ve düşüncelerimizi maddeler halinde sıraya, düzene koymak gerekir ki buna plan veya planlama dediğimizi biliyorsunuz. Anlatım ise tasarlanan noktaların yazıya dökülmesi, ifade edilmesi oluyor.

Dilerseniz anlama, kavrama ve buluşla ilgili birkaç uygulama çalışması daha yapalım:

“Başakların içi boş olanıdır ki başını daima havada tutar.” özdeyişini düşünelim.

Önce sözü dikkatle ve bir daha okuyun. Hem gerçek anlam hem de mecaz anlamı bakımından çok güzel bir söz değil mi?

Sizin ne düşündüğünüzü bilemiyorum; ama bana göre asıl vurgulanan nokta şu: “Yeteneksiz ve bilgisiz insanlar, bu durumlarını örtmek için başkalarına büyük görünmeye çalışırlar. Onların bu durumlarına aldanmamalıyız.”

Bu görüşe siz de katılıyor musunuz?

Yanıtınızın “Evet” olması gerekir. Kendi düşüncenizle bu görüşü karşılaştırır mısınız? Arada önemli fark var mı? Ne bakımdan? Aslında farklı görüşler de olabilir ve bunu çok doğal, bunu normal karşılamak gerekir. Ama temelde birleştiğimizi sanıyorum. O zaman yukarıdaki görüşümüzü daha da açalım:

“Bilgili ve görgülü insanlar ise alçakgönüllü ve hoşgörülü olurlar. Kendilerini olduklarından başka türlü göstermez, buna hiç gerek duymazlar. Onların gerçek değerlerini biz kolayca anlayabiliriz.”

Böylece özdeyişle ilgili malzemeyi büyük ölçüde belirlemiş, toparlamış oluyoruz.

“At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.” atasözü üzerine bir yazı yazacak olursanız ana fikir olarak neyi vurgularsınız?

Sözü tekrar okumayı ve iyice düşünmeyi unutmayın. Şöyle diyebilir miyiz?

“Bir at öldükten sonra onun hünerlerini gösterdiği meydan boş kalır; ama yiğit bir insan ölümünden sonra da anılır, ünü her tarafa yayılır. Değerli insanlar, ölümden sonra da kolay kolay unutulmazlar.”

Bu görüşe siz de katılıyor musunuz?

Yanıtınızın “Evet” olduğu kanısındayım. Şimdi bir atasözüne daha bakalım:

Sizce “Akıl akıldan üstündür.” sözünün ana fikir cümlesi aşağıdakilerden hangisidir?

“Bir insanın akli başkasından üstün olur.”

“İnsan, kendinden üstün düşünceli kişilerin bulunabileceğini unutmamalıdır.”

“Akıl üstünlüğü, insanda kıskançlık duygusu yaratır.”

“İnsanın başkalarına fikir danışması yararlı olur.”

Burada siz hangi seçeneği seçtiniz bilemiyorum. Ancak benden böyle bir şey istenseydi ikinci ve dördüncü seçeneklerden birini ya da ikisini birden seçerdim. Çünkü dikkatle okunup düşünülürse bu iki seçeneğin aynı ana fikri dile getirdiği görülecektir.

Üzerinde kısaca durduğumuz atasözleri ile özdeyişe bakarak siz de anlama, kavrama ve buluş üzerine başka örnekler oluşturmaya çalışın.

PLAN UYGULAMASI

Daha önce plandan kısaca söz etmiştik. Bildiğiniz gibi, plan insanın gerek bireysel gerekse sosyal hayatında büyük önem taşır. Günümüzde belli bir plana göre hareket etmeyen bir kişinin ve toplumun başarı şansı yoktur.

Yazıda plana geçelim. Yazıda (yazılı anlatımda) plan; herhangi bir konuda öne sürülecek düşüncelerin, olayların ve duyguların mantıklı olarak düzene konmasıdır. Önce konu belirlenip sınırlanır, sonra “Buluş” uygulamalarında belirttiğimiz gibi bir ana fikre bağlanır. Bu ana fikre göre bilgi ve malzeme toplanır. Daha sonra bu fikirler, birlik ve bütünlük sağlanacak biçimde sıralanır ki bu düzenleme işine planlama diyoruz.

Yazıya iyi bir plan yaptıktan sonra başlamalıyız. Yazının çatısı, iskeleti olan plan; bize yol gösteren temel araçtır.

Yazıya başlarken hangi düşünceleri seçecek, onları nasıl geliştirecek, yazıyı nasıl sonlandıracağız? İşte bunu bize plan gösterecektir.

Planlamada; aşağıdaki soruları sürekli olarak göz önünde tutmalıyız:

Ne söyleyeceğim?

Niçin söyleyeceğim?

Nerede söyleyeceğim?

Ne zaman söyleyeceğim?

Nasıl söyleyeceğim?

Kime söyleyeceğim?

Şimdi birlikte uygulamalı bir plan çalışması yapalım. Konumuz “Üzüm üzüme baka baka kararır.” atasözü olsun. Burada bizden istenen; sözün gerçek anlamından sıyrılmak, “kişiler arasındaki ilişkilerin yaratacağı sonuçlar üzerinde durmak”tır. Bu durumda planımızı şöyle yapabiliriz:

Giriş

1. Kişi

- Kişinin tanımı
- Kişinin tek ve toplumsal yaşayışı

Gelişme

2. Kişiler arasındaki ilişkiler

- Aile kişileri arasındaki ilişkiler
- Yakın çevremizle ilişkiler
- Okul arkadaşlarıyla ilişkiler
- İş hayatımızdaki ilişkiler
- Çeşitli çevrelerden edinilen arkadaşlık ilişkileri
- Geziler dolayısıyla kurulan ilişkiler
- Başka toplumların kişileriyle kurulan ilişkiler
- Konuya uygun örnekler

Sonuç

Kişilerle olan ilişkilerimizde dikkatli olmamız gerektiğini vurgulayan ve eğitimin önemini belirten bir sonuç.

Hiç kuşku yok ki bu, kesin ve değişmez bir plan değildir. Bazı maddeler buradan çıkarılabilir, buraya yeni maddeler de eklenebilir. Burada planla ilgili bir fikir vermek ve planın bölümlerini göstermek amacıyla bu örnek ele alınmıştır.

SIRA SİZDE

3

Bu örneğe bakarak siz de belli konular üzerinde başka örnekler oluşturmaya çalışın.

Şimdi de, plan yapmanın yararlarını maddeler halinde kısaca belirtelim:

- Plan; yazıyı gereksiz ve boş sözlerden, bizi de konu dışına çıkmaktan kurtarır.
- Yazarken fikirleri rahatça anlatmayı ve yazının kolay anlaşılmasını sağlar.
- Düşünce, duygu ve hayallerimizi ölçülü ve bağlantılı biçimde anlatmaya yarar.
- Düzenli yazacak kişiyi kararsızlık ve zaman kaybindan kurtarır.
- Konuda birliği sağlar.

ANLATIM UYGULAMASI

Şimdi bir öğrenci yazısı okuyalım ve onu özellikle anlatım yönünden inceleyip değerlendirelim.

Sınıfta öğrenciye verilen yazma konusu şu:

“Ormanlarımızı iyi koruyalım. Çünkü orman ürünlerini dış ülkelerden satın almak olasıdır; ama toprağı ve onun üzerindeki ormanı satın alamayız.” Öğrencimiz bu sözle ilgili olarak şöyle bir yazı yazıyor:

ORMAN

Bana küçükken “Orman ne?” deseler ürperirdim. Ormanın ne olduğunu bilmez, ondan korkardım. Çizgi filmlerde onu ve onun içinde yaşayan canlıları gördükçe, başka odalara gider, film seyretmezdim. O yıllarda orman ve içindeki canlılar benim için sırды. Bu sırrı çözmek için sorular sorar, annemi ve babamı bunaltır, aldığım yanıtla yetinmez, soru sormaya devam ederdim.

Orman, benim için neydi, anlamıyordum. Sadece onun ağaçlardan oluştuğunu biliyordum.

İlkokul yıllarında ormanı tanıdım. Tanidikça sevdim. Yararlarını öğrendim.

Orman bir ülkenin her şeyidir. Orman sayesinde evimiz, mobilyalarımız var. Onun sayesinde okula gidebiliyoruz. Onun sayesinde okuyup yazabiliyoruz. Hep onun sayesinde bu modern yaşantımızı sürdürüyoruz.

Bugün en büyük sorun ona -ormana- karşı, insanoğlunun yaptıkları. Orman insanoğluna her şeyini verdi. Ağaçlarını, sularını, içinde yaşayan hayvanlarını, oysa insanoğlu onu yaktı, gitgide yok etti. Orman can çekişmeye yüz tuttu. Bizden sonraki nesiller, “Allah Allah orman da ne ki?” diyebilirler. O zaman biz onlara ne deriz? Daba kötüsü bize “Ne yaptınız? Bu güzelliği nasıl acımasızca yok ettiniz?” diye sorarlarsa ve bizi lanetlerlerse ne yaparız?

Belki orman ürünleri yabancı ülkelerden satın alınabilir. Ama, ya ağaçlar, ya hayvanlar? Onlar alınabilir mi? Ya toprak, o güzel orman toprağı, bir santimetresi bin yılda oluşan toprak, o satın alınabilir mi? Yanıt yok, çünkü bunlar satın alınamayan, para ile elde edilemeyen değerlerdir.

İyi korunmazlarsa, bir gün, ormanlar yok olabilir. Yok olunca da hiçbir şey yapmak olası değil. O zaman ne yapalım? Orman bize bir veriyorsa biz ona iki verelim. Onun yok olmasını önleyelim. Bu yok olmanın önüne geçip durduralım. “Dur” diye haykıralım. Ormanları büyütelim, öyle ki kentlerimiz ormanlar içinde kaybolsunlar. Çocuklarımız sokaklarda değil, ormanlarda oynasınlar. Yurdumuzu yeşillendirip, güzelleştirelim.

Haydi iş başına!”

Şimdi bu kompozisyonu dikkatli olarak bir daha okuyun.

Nasıl, yazıyı beğendiniz mi? Hemen dikkatinizi çeken yönlerin neler olduğunu belirtiniz.

Önce bu kompozisyonu yazan öğrencimizin okulunu belirleyelim. Bu öğrenci lise veya üniversite öğrencisi olabilir mi? Yanıtınızın “Hayır” olacağına inanıyorum. Çünkü dikkatle okuyunca yazıda çocuksu ifadelerin bulunduğunu görüyoruz. Peki bu öğrenci ilköğretimde okuyor olabilir mi? Evet, bu çocuğumuz ilköğretim 6. sınıf öğrencisi idi.

Bir kez daha belirtelim. Bu yazı sınıfta yazılmıştır ve üzerinde herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

Haydi şimdi yazıyı değerlendirmeye devam edelim. Ancak bir daha okur ve iyice düşünürseniz işimiz daha kolay yürür.

Öğrenci, verilen konuyu yeterince anlamış ve kavramış mı?

Kesinlikle evet. Hem de çok iyi anlamış ve kavramış. Kendi düzeyinde ilginç buluşları da var (Çizgi film, korkma, soru sorma gibi).

Devam edelim.

Peki öğrencimiz bir plan yapmış; giriş, gelişme ve sonuç olarak bir düzen kurmuş mu?

Bu soruyu da “Evet” diye yanıtladığınızı biliyorum. Gerçekten bu yazıda ilgi çekici bir giriş (İlk üç paragraf), düzenli ve güzel bir gelişme (4 - 6. paragraflar) ve çarpıcı bir sonuç bölümü olduğunu görüyoruz.

Şimdi şu soruyu düşünelim:

Yazıda konu dışına çıkmış mı? Konuyla ilgili olmayan sözler ve görüşler var mı?

Yazının bu açıdan da çok başarılı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Konu dışında değil bir cümle, bir tek sözcük bile yok dersem bana katılır mısınız?

Sanırım aynı görüşü paylaşıyoruz.

Peki yazıya bu özelliği kazandıran nedir?

Çok kısa bir yanıtı var bunun: Plan, düzen ve sistem. Böylelikle hiç değilse kafa yapılan düzenleme ilkesinin yararını bir kez daha ve canlı olarak görmüş oluyoruz.

Yazının anlatım özellikleri açısından da uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Bir yazı yazarken konu, konunun ana maddesi, görüş noktası, tür gibi özelliklere dikkat edilmesi gerektiğini gözden uzak tutmalım.

Bir konunun gözlem, araştırma, inceleme, düşünme, hayal gücü gibi öğelerden birine daha çok bağlı kalınarak işlendiğini unutmayalım.

SIRA SİZDE

4

Bu yazıyı daha önce üzerinde durduğumuz anlatış ilkesi ve özellikleri açısından dikkatle inceleyiniz. Başarılı bir yazıda bulunması gereken açıklık, duruluk, yalnlık, akıcılık, kişisellik gibi temel özelliklerin bu yazıda olup olmadığını belirleyiniz.

YAZMA ÖĞRETİMİ

Yazma eylemi, düşünmeye dayanan bir süreçtir. Yazılı ürün kâğıda yazılmadan çok önce yazarın zihninde en azından bir taslak biçiminde oluşur. Düşüncelerini zihninde belli bir düzen içinde herhangi bir çerçeveye oturtamayan kişiler, yazılı olarak da başarılı ve anlamlı ürünler ortaya koyamazlar. Bu bağlamda yazma öğretimi, düşünmeyi öğretme olarak da adlandırılabilir. Çünkü yazma süreci, düşünme sürecinin sağlıklı ilerlemesine bağlıdır.

Anlatımın odaklanacağı konunun seçiminden sonra konuya dikkatle yaklaşılmalıdır. Bu konunun kime ve niçin anlatılacağı, sunulacağı da göz önünde tutulmalıdır. Yazılı ürünün ortaya konmasından önce gerçekleşen bu süreç ne kadar sağlam olursa yazılı ürünü oluşturma süreci de o kadar az sancılı olacaktır. Çünkü kime ve niçin yazılacağı konusu; yazının dil ve anlatımını, konunun yapılandırılışını ve bunlara bağlı olarak da türünü belirleyecektir. Başarılı bir yazma çalışmasındaki aşamaları sırasıyla buluş, düzenleyiş ve anlatış olarak belirtmiştik. Buluş; yazı konusuyla ilgili duygu ve düşüncelerin ortaya konması, konu ile ilgili madde ve malzemelerin toplanmasıydı. Bulunan malzemenin sıraya konmasına düzenleyiş, onlara yazı biçimi verilmesine anlatış denmekteydi. Bu uygulamalar; sözcük dağarcığı, cümle bilgisi, paragraf yapısı, noktalama ve yazım ile sıkı sıkıya bağlıdır. Başarılı bir yazılı anlatım ürününün ortaya konmasında bu üç aşama büyük öneme sahiptir.

Yazma süreci, üst düzey düşünme biçimlerinin de devreye girdiği bir süreçtir. Çünkü yazılı ürünler; değerlendirme, çözümlenme ve yorumlamaların da yer aldığı bir süreçte oluşur. Bir anlatım becerisi olan yazmada öncelikle bir konunun üzerinde ayrıntılı bir biçimde düşünmek, düşüncelerini yalın bir anlatım ve bir düzen içinde sunabilme yetilerine sahip olmak gerekir.

Bu süreçte bireylerin kendi düşüncelerinin farkına varmalarını sağlamalıyız. Ki-mi etkinlikler aracılığıyla konuşarak, çizerek ya da hareketlerle onların düşüncelerini dışa vurmalarını sağlayabiliriz.

Her yazma deneyimi, yeni bir düşünme ve tasarlama süreci demektir. Yeni bir yaşam durumunun daha deneyimlenmesi demektir. Kişiyi yazmaya yönlendirmek, kendini yazılı olarak ifade etmeye alıştırmak, değişik eğitim - öğretim ortamları yaratarak bu becerilerinin gelişimine hizmet etmek gerekir. Yazma öğretiminin temel ilkesi, yazdırmaktır.

Yazma Öğretimi Yaklaşımları

Yazma sürecinin öğretilmesi, edindirilmesi söz konusu olduğunda devreye metne nasıl yaklaştığımız konusu girer. Çünkü bu, sizin yazma öğretimi yaklaşımınızı da belirleyecek olan çıkış noktasıdır. Genellikle metne yaklaşımda iki tür bakış açısı vardır:

- Metni bir **ürün** olarak gören yaklaşım
- Metni bir **süreç** olarak gören yaklaşım

Metni bir ürün olarak gören yaklaşımda yazma süreci yapısal yönüyle dikkate alınır. Yazı yazmak, düşüncelerin kaydedilmesi ya da kâğıda aktarılması olarak görülür. Yazının oluşturulmasından önce gerekli bilgiler toplanır; daha sonra toplanan bilgiler neden-sonuç ilişkisi, bir tezi kanıtlama, karşılaştırmalar yapma yoluyla kâğıda işlenir. Süreç merkezli yaklaşım ise yazıyı oluşturan belleğin bilişsel süreçlerini de göz önüne alarak bu sürecin yazma sürecindeki durumuna ve etkilerine de eğilir. Yazmadan önce ve yazım sırasında ortaya çıkan farklı süreçlerle alt beceriler üzerinde durur. Bu alt süreçler; ön yazım, taslak yazma, gözden geçirip düzeltme ve yazım işlemi bitene kadar uyumun korunmasını kapsar.

Metni bir ürün olarak gören yaklaşımın bilişsel süreci göz ardı etmesi ve metin üzerindeki çözümlenmeleri sadece yapısal açıdan yapması kişinin yazma sürecindeki buluş, düzenleyiş ve anlatış basamaklarındaki yaratıcılığını da göz ardı etmektedir.

Yazma öğretiminde önemli bir yere sahip olan yaratıcı yazma çalışmaları; kişinin yaşantılarını, gözlemlerini, duygu, hayal ve düşüncelerini daha özgün biçimlerde sunmasına olanak sağlamasıyla bireyin yazma sürecindeki bilişsel ve duyuşsal davranışlarını harekete geçiren etkinlikler içermektedir. Bu nedenle yaratıcı yazma çalışmaları, daha çok metni süreç olarak gören yaklaşıma hizmet eder niteliktedir.

YARATICI YAZMA

Yaratıcı yazma, öğrencilerin yazma sürecine katılımlarını amaçlayan ve bunun için de çeşitli yazma etkinlikleriyle onların yazma sürecinin ilkelerinden olan buluş, düzenleyiş ve anlatış basamaklarında daha üretken olmalarını sağlayan bir yazma yaklaşımıdır. Yaratıcı yazmanın yazma sürecine en önemli katkısı, kişiyi yazma eylemine hazır duruma getirmesi ve onu yazmaya güdülemesidir. Değişik öğrenme durumlarına sahip olan öğrencilerin her birine ulaşmak oldukça zordur; ancak yaratıcı yazma çalışmaları, eğlenceli ve farklı yazma etkinlikleri aracılığıyla öğrencilerin yazma sürecini başlatmalarını ve yaratıcılıklarını destekleyerek özgün ürünler ortaya koymalarını sağlamaktadır.

Oral (2003) ve İpşiroğlu'nun (2006) yaratıcı yazma çalışmaları ile ilgili yapıtlarında çeşitli etkinlikler sunulmuştur. Yaratıcı yazma etkinlikleri hakkında fikir vermek açısından yararlı olacağı düşünülen bu etkinliklerin bir bölümüne kısa hatırlatmalar biçiminde aşağıda yer verilmiştir:

- Metnin devamını yazarak sonunu tamamlamak,
- Metne yeni bir son yazmak (Metni kısaltmak ya da uzatmak),
- Bakış açısını değiştirmek,
- Mekanı, zamanı ve kişileri değiştirmek,
- Özgün metindeki olay örgüsüne bağlı kalarak kişileri değiştirmek ya da kişilere bağlı kalarak olayları değiştirmek,
- Bilinen bir motiften, tipten ya da öyküden yola çıkarak çeşitleme yazmak,
- Bir yazınsal türden başka bir türe dönüşüm (Bir metni başka bir türde bir metne dönüştürme),
- Metnin başlığından ya da içindeki bir kavramdan ya da motiften yola çıkarak çağrışım zinciriyle yeni bir metin kurgulamak.

Kişiyi yazma sürecine bilişsel ve duyuşsal olarak hazırlamak için öncelikle yazılacak konuya ve türe ilişkin örnekler ve farklı kaynaklar okuma, beyin fırtınası yapma gibi bazı ön hazırlıklar yapılabilir.

Çevre ve müze gezileri yaparak sonrasında yazma çalışmalarında bulunma, şiir yazma çalışmaları yapma, grupla beraber öykü yazma, sözcük türeterek öykü yazma, senaryo ve diyalog yazma, özgün deyişler oluşturma, rüyalardan öyküler oluşturma, reklam metinleri yazma gibi çeşitli etkinlikler düşünülebilir. Ayrıca değişik yazma konularıyla da kişide yazma sürecinin çekiciliği artırılabilir. Kişinin yaratıcılığını ve hayal gücünü katabileceği ilgi çekici ifadeler biçiminde sunulan konular, kişiyi yazılı anlatıma çeken bir başka etken olacaktır. Bu tür konular aracılığıyla da yazma sürecinin içselleştirilmesi sağlanmış olacaktır.

- 40 yaşına geldiğimde nasıl bir yaşamım olacak?
- Eğer gökten yağmur yerine şekerli su yağsaydı ne olurdu?
- Eğer bir hayvan olsaydım hangi hayvan olurdu?
- Yüzünüzün en çok beğendiğiniz yeri hakkında bir dörtlük yazınız.
- İçinde ihtiyar bir adam, simit, şişe ve yaprak olan bir öykü yazınız.

Yaratıcı yazma, bireyin yazma becerisini geliştirmekle kalmayıp onun benlik algısını da olumlu yönde etkiler. Yaratıcı yazma çalışmaları:

- Kişinin kendisini tanımasına,
- Yaşam ve insan üzerine düşünerek karar vermesine,
- Planlama yapmasına,
- Bu planlar doğrultusunda eylemlerde bulunmasına,
- Bir konudaki duygu ve düşüncelerini, hayal gücünü kullanarak özgürce kağıda dökmesine olanak sağlar.

YARATICI YAZMA UYGULAMASI

Yaratıcı yazma çalışmalarında kişiyi yazma sürecine çekecek, onun yazma isteğini uyandıracak konuların sunulması önemlidir. Onların hem yaşantılarını devreye sokabilecekleri hem de hayal güçlerini kullanabilecekleri konularla yaratıcılıkları harekete geçirilir.

Maltepe'nin (2006) yaratıcı yazma ile ilgili yapmış olduğu doktora çalışmasında, öğrencilere verilen ilgi çekici bir konu aracılığıyla yaratıcı yazma uygulaması gerçekleştirilmiştir. Şimdi bu metne birlikte bakalım. Öğrenciye verilen konu şu:

“Bir an için dünyaya yeniden geldiğini düşün. Bu kez sana dünyada istediğin herhangi bir canlı olabilme hakkı verilmiş. Ne olmak isterdin? Değişimden sonraki ilk gününü bize anlatır mısın?” Bu konu gerçekten ilgi çekici ve öğrencilerin hayal gücünü kullanmasına uygun bir içeriğe sahip. İşte bununla ilgili bir öğrenci yazısı:

“KUŞ CENNETİ (6.sınıf öğrencisi / kız)

Kuş olmak isterdim. Değişimden sonraki ilk günüm:

Kuş olup geldim dünyaya yumurta çatladı ve ben çıktım. Bir dalın üzerindeydim. Süpürge telleriyle yapılmış bir yuvada. Benimle beraber iki yavru daha vardı. Bir de büyük iki kuş biri anne öbürü baba. Babam, uçup gitti. Annem başımızdaydı. Anneme sordum:

- Babam nereye gitti?

- Size yemek getirmeye, dedi.

Sonra uyuyakalmışım. Güzel bir uykuydu. Rüyamda bir kedi babamı alıp götürmüştü. Parçaladı her yerini korktum ve sıçradım. Babam başımdaydı. Annem yemeği hazırlayıp getirdi. Çok acıkmıştım, annem ne getirdiyse bu böyle şu şöyle deyip yemeziklik yapmadım. Baya (bayağı) karnım şişti. Sandım ki daha ilk günden patlıya-cağım. Patlamadan dünyayı görmek istedim. Babama dönüp:

- Baba beni uçursana dedim. Babam:

- Daha ufaksın uçamazsın, dedi.

Babama küstüm babam yine gitti. Aynı şeyi anneme söyledim. Annem:

- Aşağıya inip deneyelim, dedi.

Beni sırtına alıp indi. İlk uçuşu denedim olmadı. İki, üç, beş, on... derken artık uçuyordum. Annem beni tebrik etti. Kardeşlerim yuvadaydı. Annemle beraber gökyüzüne çıktık. Gökyüzünde bir melek gibi uçuyordum. Gide gide, uça uça, döne döne bir başka şehre gitmişim. Artık gün batıyordu. Akşam olmuştu. Annemi kaybetmişim. Yuvama dönmek istedim. Ama bulamadım. Gökyüzünde bir kuşa rastladım. Başımdan geçenleri bir çırpıda anlatıverdim. Kuş güldü. Sonra:

- Benimle gel! dedi.

Beni bir cennete getirdi. Adı “Kuş Cenneti” idi. Orada bir sürü kuş vardı. Şaşır-mıştım, ilk defa görmüştüm o kadar kuşu, gerçi daha bir gün olmuştu ama neyse onlarla arkadaş olmuşum. Sonra bir baktım. Annemler kapıda. Beni alıp eve götürdüler...”

Yaratıcı yazma çalışmalarında öğrencilere sunulabilecek bir başka örnek vere-lim şimdi:

- “Bir elma tohumu olarak dünyaya geldiğinizi düşünün. Ancak bir elma tohumuyken başınızdan geçen olaylar sonucu artık bir tohum değilsiniz ve şu an bambaşka bir biçimdesiniz/durumdasınız. Nasıl bir varlık olduğunuzu, ne tür bir değişim geçirdiğinizi ve başınızdan geçenleri dile getiren bir anlatı oluşturunuz. Unutmayın bu, bir elma tohumunun yaşam öyküsü olacak!” Şimdi de bir uygulama çalışması yapmanızı istiyoruz:
- **“Aşağıda verilen anlatıda olay yarıda bırakılmıştır. Sizce yazarın duyduğu sesler nereden gelmektedir? Öyküye kaldığı yerden devam ederek olayları geliştirip sonlandırınız.”**

“HİŞT, HİŞT...”

Yürüyordum. Yürüdükçe de açılıyordum. Evden kızgın çıkmıştım. Belki de tıraş bıçağına sinirlenmişim. Olur, olur! Mutlak tıraş bıçağına sinirlenmiş olacağım.

Otların yeşil olması, denizin mavi olması, gökyüzünün bulutsuz olması, pekâlâ bir meseledir. Kim demiş mesele değildir, diye? Budalalık! Ya yağmur yağsaydı... Ya ot-ların yeşili mor, ya denizin mavisi kırmızı olsaydı... Olsaydı o zaman mesele olurdu, işte.

Çikolata renginde bir yaprak, çağla bademi renkli bir keçi gördüm, birisi arkamdan:

- Hişt, dedi.

Dönüp baktım. Yolun kenarındaki daba boyunu posunu almamış taze deve dikenleriyle karabaşlar erik lezzetinde bana baktılar. Dişlerim kamaştı. Yolda kimsecikler yoktu. Bir evin damını, uzakta uçan bir iki kuşu, yaprakların arasından denizi gördüm. Yoluma devam ederken:

- Hişt, bişt, dedi.

Dönüp bakmak istedim. Belki de çok istediğim için dönüp bakamadım. Olabilir. Gökten bir kuş, bişt bişt ederek geçmişti. Arkamdan yılan, tosağa, bir kirpi geçmiştir. Bir böcek vardır belki bişt bişt diyen.

- Hişt! dedi yine.

Bu sefer belki de isteksizlikten dönüp baktım, çalıkların arasına birisi saklanıyormuş gibi geldi bana.

Yolun kenarına oturdum. Az ötemde bir eşek otluyor. Onun da rengi çağla bademi, ağzı, dişleri, kulakları, boynu ne güzel. Otluyor âdeta çatırdata çatırdata yiyor. Belki de bu çatırtılı, çatırtılı sesi "bişt, bişt" diye duymuşumdur? Eşeğin ot koparışının sesinden apayrı bir ses:

- Hişt bişt bişt, dedi."

(...)

Bu öyküyü tanıdınız mı? Türk edebiyatının en tanınmış öykü yazarlarından Sa- it Faik'in ünlü bir öyküsü bu. Sizce yarım bırakılan bu öykü nasıl devam edebilir? Biraz düşünüp yazınız.

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi düzeye uygun metinler seçilerek öğrencilerden olayları geliştirip sonuçlandırmaları istenebilir. Ayrıca bu tür metinler üzerinde yine kahramanların özelliklerinde, mekânda ve zamanda da değişiklikler yapılarak öğrencilerden metni yeniden üretmeleri de istenebilir. Bu tür uygulamalar, hem öğretmenler hem de öğretmen adayları ve öğrenciler için geçerlidir.

Bu tür yaratıcı yazma etkinliklerinin yanı sıra öğrencilere değişik türlerde de metinler yazdırılabilir. Örneğin öğrencilere mektup ya da söyleşi türlerinde metinler yazdırmak isteniyorsa bu konuda da eğlenceli ve yaratıcılıklarını harekete geçirebilecek konular/durumlar sunulabilir. Örneğin öğrencilerden "Tarihi bir kişilik (şahsiyet) seçerek (M. Kemal Atatürk, Einstein, Graham Bell, Kanuni Sultan Süleyman vb.) ona mektup yazmaları veya sevdikleri bir roman kahramanı ile söyleşi yapmaları ya da ona mektup yazmaları" istenebilir. Bir TV dizisi, sinema filmi veya tiyatro oyuncusu ile görüşme yapmaları da istenebilir.

Yaratıcı yazma çalışmalarında şiir türü ile ilgili olarak da yazma çalışmaları yaptırılabilir. Öncelikle çocuklara güzel ve onlar için çekici şiirlerden örnekler okunur. Ardından üzerinde yaratıcı yazma çalışmasına uygun bir şiir seçilerek öğrencilerle dizelerdeki sözcüklerin değiştirilmesi ve yeni bir şiirin oluşturulması sağlanabilir. Öğrenci biçime öykünerek; ancak kendi seçeceği sözcüklerle oluşturacağı içerikle yeni bir ürün ortaya çıkarmış olmanın sevincini duyacaktır. Öğrencilere şiir yazma konusunda güç verecek bir çalışmadır bu.

Aşağıda Özdemir Asaftan alınmış bir dördlük bulunmaktadır. Bu dördlüğün özelliği, son dizesinin hemen hemen dördlüğün önceki dizelerinin son sözcüklerinden oluşuyor olmasıdır. Öğrenciler de bu düzeneği örnek alarak bir dördlük oluşturabilirler.

DÜELLO

*Her tomurcuk bir çiçeğin uykusuna,
Her çiçek bir yemişin kuşkusuna,
Her yemiş bir böceğin korkusuna,
Uykusuzca, kuşkusuzca, korkusuzca yürür.*

Özdemir Asaf

(Başlık).....

Her bir,

Her bir,

Her bir ,

.....,,

Yukarıda sadece birkaç yaratıcı yazma uygulaması sunuldu. Bu tür örnekler daha da çoğaltılabilir. Böyle çalışmalar aracılığıyla kişinin duyma, sezme, empati kurma, gözlemleme, yorumlama ve yaratıcı öğeler bulma gibi beceriler kazanması hızlanır.

Özet

Yazılı anlatımın önemini kavramak

Kompozisyonu kısaca “düzenli yazma ve konuşma sanatı” olarak tanımlayabiliriz. Bunun “yazma” boyutuna, yazılı anlatım diyoruz. Düzenli yazma, hem kendimizi anlatma hem de başkalarıyla anlaşma ve sağlıklı iletişim bakımından büyük önem taşımaktadır. Meslekte ve hayatta başarılı olmak için düzgün bir yazılı anlatım becerisine sahip olmalıyız.

Yazılı anlatımın temel süreçlerini kavramak

Yazılı anlatımın üç temel süreci; buluş, düzenleyiş ve anlatıştır. Başarılı bir anlatımda ise duruluk, açıklık, sadelik, içtenlik, akıcılık, kişisel gibi öğeler bulunmalıdır. İyi bir yazıda konuyu çok iyi anlama ve kavrama, sınırı iyi çizme, anlatacaklarımızı düzene koyma; yani plan yapma, sağlam bir anlatım gibi temel özellikler aranır.

Yazma öğretiminin temel özelliklerini kavramak

Kişiyi yazmaya yönlendirmek, kendini yazılı olarak ifade etmeye alıştırmak, değişik eğitim - öğretim ortamları yaratarak bu becerilerinin gelişimine hizmet etmek gerekir. Yazma öğretiminin temel ilkesi, yazdırmaktır. Yazma üzerine alıştırma ve uygulama yaptırmaktır.

Yaratıcı yazmayı kavramak

Yazma öğretiminde önemli bir yere sahip olan yaratıcı yazma çalışmaları; kişinin yaşantılarını, gözlemlerini, duygu, düşünce ve hayallerini daha özgün biçimlerde sunmasına olanak sağlayan etkinlikleri içerir. Bu etkinlikler, bireyin yazma sürecindeki bilişsel ve duyuşsal davranışlarını harekete geçiren etkinliklerdir. Yaratıcı yazma, öğrencilerin yazma sürecine etkili katılımlarını amaçlayan ve bunun için de çeşitli yazma etkinlikleriyle onların yazma sürecinin ilkelerinden olan buluş, düzenleyiş ve anlatış basamaklarında daha üretken olmalarını sağlayan bir yazma yaklaşımıdır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi kompozisyonun **temel** öğelerinden **değildir**?

- Düzen
- Duygu, düşünce
- Görüş, hayal
- Açık, canlı ve çarpıcı anlatım
- Anlamlandırma

2. Yazı konusuyla ilgili duygu ve düşünceleri ortaya koyma ya da konuyla ilgili malzeme toplamaya ne ad verilir?

- Buluş
- Düzenleyiş
- Anlatış
- Kompozisyon
- Düşünce üretimi

3. Yazı konusuyla ilgili malzemelerin sıraya konmasına ne ad verilir?

- Buluş
- Düzenleyiş
- Anlatış
- Kompozisyon
- Düşünce üretimi

4. Yazı konusuyla ilgili malzemelere yazı biçiminin verilmesine ne ad verilir?

- Buluş
- Düzenleyiş
- Anlatış
- Kompozisyon
- Düşünce üretimi

5. Aşağıdakilerden hangisi yazılı anlatım uygulamasının doğrudan bağlantılı olduğu bir öge **değildir**?

- Sözcük dağarcığı
- Cümle bilgisi
- Paragraf yapısı
- Noktalama ve yazım
- Örnek metin

6. Aşağıdakilerden hangisi yazılı anlatımın plan aşamasına yönelik olarak sorulan sorulardan bir **değildir**?

- Ne düşüneceğim?
- Ne söyleyeceğim?
- Niçin söyleyeceğim?
- Nerede söyleyeceğim?
- Ne zaman söyleyeceğim?

7. Aşağıdakilerden hangisi anlatıma ilişkin bir özellik **değildir**?

- Akıcılık
- Yalınlık
- Açıklık
- Nesnellik
- Duruluk

8. Öğrencilerin yazma sürecine katılımlarını amaçlayan ve bunun için de çeşitli yazma etkinlikleriyle onların yazma sürecinin ilkelerinden olan buluş, düzenleyiş ve anlatış basamaklarında daha üretken olmalarını sağlayan yazma yaklaşımı aşağıdakilerden hangisidir?

- Anlatım
- Yazılı anlatım
- Yaratıcı yazma
- Ürüne dayalı yazma
- Sürece dayalı yazma

9. Aşağıdakilerden hangisi yaratıcı yazma etkinliklerinden biri **değildir**?

- Metnin devamını yazarak sonunu tamamlamak
- Mekânı, zamanı ve kişileri değiştirmek
- Bilinen bir motiften, tipten ya da öyküden yola çıkarak çeşitleme yazmak
- Bakış açısını değiştirmek
- Kompozisyon yazmak

10. Aşağıdakilerden hangisi yaratıcı yazma çalışmalarının sağladığı olanaklardan biri **değildir**?

- Kişinin kendisini tanıması
- Kişinin yaşam ve insan üzerine düşünerek karar vermesi
- Kişinin planlama yapması
- Kişinin dikte becerisini geliştirmesi
- Kişinin bir konudaki duygu ve düşüncelerini, haval gücünü kullanarak özgürce kâğıda dökmesi

Yaşamın İçinden

06.01.2007

“

Güzel yazı, güzel konuşma

Temel eğitimin amacının ne olduğunu, dün, trafik konusuyla ilişkilendirerek tartışmaya açmıştık. Bugün de bu konuyu devam ettirmek istiyorum. Çünkü çok önemli! Konuşmak ve yazmak, insanın kendisini ifade etmesinin en direkt yolu. Eğer bir kişi ya da toplumda kendini ifade etme sorunu yaşıyorsa, bunun kökeninde mutlaka ezberci eğitim sistemi vardır. Tıpkı bizde olduğu gibi. Konuşma ve yazma özürlü bir toplum olarak zaten yeterince sorunumuz vardı. Ona şimdi bir de gelişen bilişim teknolojisi eklenince hepten okumayı, yazmayı, sohbeti unuttuk. Çevrenizde hiç okuyan çocuk görüyor musunuz? Ya da ağzından bal damlarcasına şıkır şıkır konuşan birisini. Hadi böylelerini göremediniz, yazdığı kompozisyon, mektup ya da e-postayla sizi hayrete düşüren, eline, beynine sağlık dedirten örneklerle rastlıyor musunuz? Beni asıl ürküten yazıların çirkinliği. Sanki Çin alfabesi gibi. İlköğretim öğrencisinden üniversite mezununa kadar değişen bir şey yok. Hemen hepimizin yazısı, doktor yazısı gibi. Yazandan başkasının okuması o kadar zor ki! Eskiden Güzel Yazı ve Güzel Konuşma dersleri vardı. Ya da bu konulara çok fazla önem verilirdi. Oysa şimdi öğrenci güzel yazı yazıyormuş, güzel konuşuyormuş kimsenin umurunda değil. Bu yıl ilköğretim 1. sınıf öğrencilerine zorunlu hale getirilen el yazısının nasıl sonuç vereceği ise tam bir muamma. Çünkü öğretmenler el yazısı bilmiyor, yazamıyor, el yazısına inanmıyor!..

Keşke ilköğretimin ilk 5 sınıfında pek çok Batı ülkesinde olduğu gibi sadece ve sadece güzel konuşma, güzel yazma ve temel yaşam bilgileri verilse. 5 yıldan 8 yıla geçilirken bu vaat edilmişti. Müfredat hafifleyecek, angarya bilgiler yerine hayata dair bilgiler verilecekti. Ama değişen bir şey olmadı...

Üniversitelere hâlâ zorunlu Türkçe dersi koyuyorsak, bu bizim için utançların en büyüğü. Tıpkı okuma yazma kursları gibi. Oysa Türkçe konusu ilköğretimde bitmeli. İlköğretimi bitiren her öğrenci Türkçe'yi en iyi şekilde konuşmalı, yazmalı ve kendisini en iyi şekilde ifade edebilmeli. Ama bunu maalesef eski Türkçe'den Latin harflerine geçtiğimiz yıllardaki kadar bile başaramıyoruz.

Eskiden okumuşlar belli olurdu. İnci gibi yazıları, düzgün aksanları ve akıcı bir konuşmaları vardı. Şimdi ise önümüze öyle sınav kâğıtları geliyor ki, onun bir üniversite öğrencisine ait olduğuna inanmak mümkün değil. Ama öyle... Gazete tirajları, nüfusun ikiye katlanmasına rağmen 30 yıl öncesinin gerisinde. Kitap satışları da öyle. Eğer televizyon ve internet yüzünden diyorsak, hiç de haklı bir gerekçe değil. Doğu'dan Batı'ya gelişmiş ülkelerin tümünde teknoloji bizden çok daha ileride ama hâlâ okuyorlar. Sorun, bizim eğitim sistemimizde...

Kaynak: 06.01.2007 tarihli milliyet.com.tr'den alınmıştır.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız doğru değilse “Giriş” bölümünü gözden geçiriniz.
2. a Yanıtınız doğru değilse “Yazılı Anlatımın Temel Süreçleri” bölümünü gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız doğru değilse “Yazılı Anlatımın Temel Süreçleri” bölümünü gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız doğru değilse “Yazılı Anlatımın Temel Süreçleri” bölümünü gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız doğru değilse “Yazılı Anlatımın Temel Süreçleri” bölümünü gözden geçiriniz.
6. a Yanıtınız doğru değilse “Plan Uygulaması” bölümünü gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız doğru değilse “Yazılı Anlatımın Temel Süreçleri” bölümünü gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız doğru değilse “Yaratıcı Yazma” bölümünü gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız doğru değilse “Yaratıcı Yazma” bölümünü gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız doğru değilse “Yaratıcı Yazma” bölümünü gözden geçiriniz.

”

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Dipsiz bir deniz gibi olan gönlümüzdeki inci; yani bilgi neyle çıkar, hangi araçla çıkarılır? Bunun için aklımıza gelen ilk ve önemli araç dildir. İçimizdeki bilgi incisini söz kalıpları içine yerleştirmede becerikliyse bu çevremize iletebiliriz. Şunu hiç unutmayalım ki bilmek, öğrenmek kadar onları başkalarına aktarmak da önemlidir. Yoksa içimizdeki bilgiler, deniz dibindeki çakıl taşları gibi yararsız, değersiz olur.

Sıra Sizde 2

Şair sözün gücünü vurgulamaktadır. Çünkü dikkatle bakınca onun öteki seçeneklerden daha kapsamlı olduğunu ve şiiri tam olarak yansıttığını göreceksiniz. Sözün değeri çok güzel dile getirilmemiş mi? Düşünerek, ölçüp tartarak söz söylemenin önemi ne kadar ustalıkla ve çarpıcı olarak belirtilmiş değil mi? Üstelik şair, güzel söz söylemenin çarpıcı bir örneğini vermiş olmuyor mu?

Sıra Sizde 3

Bu sorunun yanıtı her öğrencinin kendine ait bir örnek uygulama olma niteliğindedir.

Sıra Sizde 4

Bu yazıda cümleler son derece kısa ve çocuğun düzeyine çok uygun. Cümleler çok sağlam, açık ve anlam bakımından kesin. Yer yer yapılan tekrarlamaların anlatıma güç kattığına dikkat ediniz. Yazıda yer yer şiirsel bir anlatım bile söz konusu. Bu yazı, noktalama işaretleri ve yazım kuralları bakımından da son derece başarılı.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Bilgin, M. (2006). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Göker, O. (2001). *Uygulamalı Türkçe bilgileri*. Cilt 2. Ankara: MEB Yayını.
- Gökşen, E.N. (1989). *Kompozisyon ilkeleri ve antolojisi*. İstanbul: May Yayınları.
- İpşiroğlu, Z. (2006). *Yaratıcı yazma-yaratıcı yazma çalışmalarında yazınsal metinlerin işlevi*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Karaalioglu, S. K. (1979). *Sözlü/yazılı kompozisyon sanatı*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Kantemir, E. (1995). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kavcar, C. (1995). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kavcar, C., F. Oğuzkan ve S. Sever. (2005). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kavcar, C., F. Oğuzkan ve Ö. Aksoy. (2007). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılkaya, H. (1990). *ÖSS-ÖYS Türkçe kompozisyon bilgileri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Maltepe, S. (2006). *Yaratıcı yazma yaklaşımı açısından Türkçe derslerindeki yazma süreçlerinin ve ürünlerinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oral, G. (2003). *Yine yazı yazıyoruz*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Öner, S. (1981). *Örneklerle kompozisyon sanatı*. İstanbul: Veli Yayınları.
- Özdemir, E. (1986). *Sözlü-yazılı anlatım sanatı-kompozisyon*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sarıca, S. ve M. Gündüz. (1988). *Güzel konuşma yazma-kompozisyon*. İstanbul: Fil Yayınevi.
- Keçik, İ. (2004). Sözlü ve yazılı anlatım üzerine. *Türkçe sözlü ve yazılı anlatım*. İleri, C. (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yalçın, C. (1985). *Kompozisyon-planlı yazma ve konuşma sanatı*. Ankara.

Yazılı Anlatım Türleri I: Düşünce Yazıları

2

Bir yazının ele aldığı konu ve biçim özellikleri onun türünü belirler. Her yazı türünün kendine özgü nitelikleri vardır. Bu üniteye yazılı anlatım türlerinden düşünce yazıları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, düşünce yazılarından; makale, fıkra, eleştiri, deneme, söyleşi, röportaj, gezi yazısı, anı, günlük, yaşam öyküsü ve öz yaşam öyküsü açıklanmıştır.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ *Düşünce yazılarının genel özelliklerini kavramak,*
- 👁️ *Düşünce yazılarının birbirlerine benzeyen ve birbirlerinden ayrılan yanlarını açıklamak,*
- 👁️ *Düşünce yazılarının türlerini ve niteliklerini değerlendirmek için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.*

Örnek Olay

Gökçe, Duygu, Oktay ve Sinan öğle arasında fakülte kantininde oturuyorlardı. Duygu, elindeki kağıtları göstererek “Okulöncesi eğitimiyle ilgili birkaç yeni makale buldum. Çok şey öğrendim, ufku genişledi diyebilirim. Şimdi konuya daha geniş bir açıdan, daha sağlıklı bakabiliyorum. Arkadaşlar, okumanızı öneririm.” dedi.

Oktay; piyasaya yeni çıkmış, çok satan bir romana ilişkin değerlendirmeler yaptı. Pek beğenmediği yapının çok satmasının nedeni olarak yayınevinin iletişim araçlarıyla kurduğu güçlü ilişkiyi gösterdi. Duygu da ona destek verdi. İki yıl önce de benzer bir durumun yaşandığını söyledi. Gökçe, Duygu ve Oktay arasında söyleşi koyulaştı, daldan dala geçildi; sanattan politikaya, ülke sorunlarından küresel ısınmaya değin değişik konular tartışıldı.

Bu arada Sinan’ın pek konuşmadığı, arkadaşlarının sorularına da kısa yanıtlar verdiği gözden kaçmadı. Nitekim Sinan, düştüğü güç duruma dayanamadı ve biç istememesine karşın izin isteyerek oradan ayrıldı. Üç arkadaşının öz güvenlerine, ortaya koydukları sağlıklı yargılara duyduğu hayranlık ve söyleşiye katılmamış olmanın ezikliğiyle giderken onlarla paylaşabileceği bir kültür birikiminin, düşüncesinin olmadığını duyumsadı. Arkadaşlarıyla yaşadığı iletişim sıkıntısını gidermek ve çağa uyum sağlayabilmek için onlar gibi donanımlı olmak zorunda olduğunu anladı. **“Bir yerden başlamam gerekir.”** diye düşünerek adını arkadaşlarından çok sık duyduğu bir kitapçıya doğru yürüdü.

Anahtar Kavramlar

- Düşünce yazıları
- Makale
- Fıkra
- Eleştiri
- Deneme
- Söyleşi
- Röportaj
- Gezi yazısı
- Anı
- Günlük
- Yaşam öyküsü
- Öz yaşam öyküsü

İçindekiler

- GİRİŞ
- MAKALE
- FIKRA
- ELEŞTİRİ
- DENEME
- SÖYLEŞİ
- RÖPORTAJ
- GEZİ YAZISI
- ANI
- GÜNLÜK
- YAŞAM ÖYKÜSÜ (BİYOGRAFİ)
- ÖZ YAŞAM ÖYKÜSÜ (OTOBİYOGRAFİ)

GİRİŞ

Bir yazının ele aldığı konu ve biçim özellikleri onun türünü belirler. Her yazı türünün kendine özgü nitelikleri, özellikleri vardır. Türler hiç değişmeyen özelliklere sahip, kalıplaşmış yapılar değildir. Zaman içinde ve çağın gereklerine göre değişikliğe uğrayabilir. Bazılarının önemi azalabilir, gereksinim duyulmadığı için bazı türler önemini yitirirken bazı yeni türler de ortaya çıkabilir.

Genel olarak hemen her yazı; ya bir düşünceyi işler, duyguyu yansıtır, bir isteği dile getirir ya da herhangi bir konuda bilgi verir. Yazınsal metinler olarak adlandırılan masal, şiir, roman, öykü, tiyatro gibi türler; okurda yaşama ve insana yönelik duyarlık oluşturur. Dilin anlatım olanaklarını da kullanarak okurun duyu ve düşünce dünyasında duysal etkiler bırakır. Düşünce yazıları ya da öğretici metinler olarak adlandırılan ve geniş anlamda; makale, fıkra, eleştiri, deneme, söyleşi, röportaj, gezi yazısı, anı, günlük yaşam öyküsü, öz yaşam öyküsü gibi türleri kapsayan yazıların genel amacı bilgi vermek, öğretmektir. Bu yazılar çok boyutlu düşünme, sağlıklı yargılar oluşturma becerimizi geliştirir.

Bu ünite de makale, fıkra, eleştiri, deneme, söyleşi, röportaj, gezi yazısı, anı, günlük, yaşam öyküsü ve öz yaşam öyküsü gibi düşünce yazılarının genel özellikleri açıklanmış ve bu türlerin örneklerine yer verilmiştir.

MAKALE

Makale; bir konuya ilişkin görüşü, düşünceyi açıklamak, savunmak ya da konuyla ilgili bilgi vermek amacıyla yazılan gazete ve dergi yazısıdır.

Makalede konu sınırlaması yoktur, bilim ve sanat başta olmak üzere toplumun tümünü ya da bir bölümünü ilgilendiren her konuda makale yazılabilir. Gazetelerde yayımlanan makaleler, fıkralarda olduğu gibi, işin doğası gereği ve yayın organının özelliklerine bağlı olarak genellikle güncel olay ya da sorunları ele alır. Dergilerde yayımlananlar ise derginin uzmanlık alanına (bilim, sanat vb.) giren konuları işleyen ve derin bir araştırma ya da incelemeye dayanan çalışmalardır.

Bir düşünceyi işleyen ya da onun üzerine kurgulanan; bu özelliğiyle bilim ve sanatın gelişmesine, toplumsal sorunların çözümüne büyük katkısı olan makale, bir düşünce yazısıdır. Yeni bir şey ortaya koyma çabası içinde olan makale yazarının ele aldığı konuya ilişkin görüş ve düşüncelerini okuyucuya benimsetmesi, bunu sağlamak için de yazıda öne sürdüğü görüş ve düşünceleri kanıtlaması gerekir. Makaleyi bir gazete ve dergi yazısı olarak fıkradan ayıran en önemli özellik, öne sürülen görüş ve düşünceleri kanıtlama zorunluluğudur. Makale yazarı; değişik örneklerden ve sayısal verilerden yararlanarak, tanık göstererek, karşılaştırma ya da benzetmeler yaparak öne sürdüğü, savunduğu görüş ve düşüncelerin doğruluğunu kanıtlamaya çalışır. İyi yazılmış bir makalede kanıtlar, karşı görüşleri etkisiz kılacak güçte olur. Bir düşünce yazısı olarak makalenin en temel özelliği, bilimsel bir nitelik taşımasıdır.

Açıklamaya, bilgi vermeye dayalı bir tür olan makalenin doğup gelişmesinde bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de gazete ve dergilerin büyük rolü vardır.

Öteki türlerde olduğu gibi makalede de dil ve anlatım önemlidir. Makalede okurun konuyu doğru ve iyi anlayabilmesi için sözcüklerin değişmeceli (mecaz) anlamlarıyla öne çıktığı süslü, sanatlı bir anlatım yeğlenmez. Sözcüklerin gerçek ya da terimsel anlamlarıyla kullanıldığı yalın, duru ve açık bir anlatıma başvurulur. Özellikle gazetelerde yer alan makalelerde “okur düzeyi”nin göz önünde bulundurulması gerekir. Makalenin anlatımı, bazı açılardan büyük benzerlik gösterdiği fıkra da olduğu gibi öznel değil nesnel; çünkü ele aldığı konu bilimseldir. Amaç

öğretmek, okuru bilgilendirmek, onun görüş ya da düşüncesini etkilemek olduğu için makalede genellikle tartışmacı ya da açıklayıcı anlatım biçimleri kullanılır.

Makale iç yapı bakımından giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşur. Giriş bölümünde ele alınan konu ya da sorun tanıtılır. Neyin üzerinde durulacağı kısaca; ancak açık seçik bir biçimde belirtilir. Gelişme bölümü makalenin ana bölümüdür. Gelişme bölümünde düşünceler açıklanır, konuya ilişkin ayrıntılı bilgi verilir, öne sürülen görüş ve düşünceleri okura benimsetmek amacıyla düşünce çeşitli yollarla geliştirilir. Bunun için konunun niteliğine uygun olarak örnekleme, tanımlamalar, karşılaştırmalar yapılır; bilimsel verilerden yararlanılır, tanık gösterilir. Sonuç bölümünde ise gelişme bölümünde yapılan açıklamaların, verilen bilgilerin, ortaya konan kanıtların ışığı altında bir yargıya varılır.

Öteki düşünce yazılarında olduğu gibi makalede de bu bölümler, geometrik biçimler gibi birbirinden çizgiyle ayrılmış bağımsız birimler olarak düşünülmemelidir. Giriş, gelişme, sonuç olarak adlandırdığımız bu üç bölüm arasında içten içe bir anlam örgüsü ve aşamalılık söz konusudur.

Prof. Dr. Ufuk Beyazova (2007, ss.533-535)'nın "Kitap-Çocuk İlişkisi" adlı makalesinin bazı bölümleri aşağıda verilmiştir. Makalenin tamamı için "II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu" kitabına bakabilirsiniz.

Bu makalenin ön bölümünde çocukların gelişiminde kitabın rolü ve çalışmanın alana katkısı açıklanmıştır. Yöntem bölümünde çalışmaya ilişkin verilerin hangi kaynaklardan, nasıl toplandığı ve nasıl değerlendirildiği üzerinde durulmuş ve bu verilerden elde edilen bulgulara da sonuç bölümünde değinilmiştir. Tartışmada ise, sonuçlar irdelenmektedir.

KİTAP-ÇOCUK İLİŞKİSİ

Kitaplar beynin bızlı gelişme döneminde bebek ve çocukların öğrenme ve konuşma becerilerinin gelişmesine önemli katkıda bulunan araçlardır. Bebekler tüm beyin hücreleri biçimlenmiş olarak doğarlar. Ancak nöronlar arasındaki bağların oluşması, sayısında artma ve karmaşıklaşma ve biçimlenme doğumdan sonraki özellikle ilk 3 yıl içinde gerçekleşir. Bu üç yıl içinde aldığı çevresel uyaranlar, gördüğü ilgi, edindiği deneyimler bir beykeltürüşün ka-ya parçasını oyararak biçimlendirmesi gibi çocuğun doğuştan var olan beyin yapısını biçimlendirir. Yaş büyüdükçe beyin dokusunun geliştirilebilirlik özelliği giderek azalır. Dil gelişimi özellikle ilk yıl içinde gerçekleşir. Düşündüklerini iyi dile getirebilme ve söylenenleri algılama yeteneği çocuğun içinde yaşadığı çevreden aldığı uyaranların çeşitliliği, sürekliliği ve sayısı ile ilişkilidir...

Bu çalışma bizim toplumumuzda 0-5 yaş arasında çocuğu olan ailelerin kendilerinin ve çocuklarının kitapla olan ilişkilerini belirlemek, bu ilişkiyi etkileyen etmenleri saptamak amacıyla yapıldı. Kitap ilişkisi yoğun olan ve olmayan gruplarda dil gelişimini değerlendirmeyi amaçlayan bir araştırmanın ön çalışmasını oluşturdu.

Yöntem

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlam Çocuk Polikliniği, Sağlık Bakanlığı Macunköy ve Öveçler Sağlık Ocakları Sağlam Çocuk polikliniklerine başvuran 0-5 yaş grubu toplam 515 çocuğun aileleriyle yüz yüze görüşülerek evdeki kitap sayıları, son 3 ay içinde kitap okuyup okumadıkları, çocuklarının sahip olduğu kitap sayısı, cinsi, çocuğa haftada kaç kez kitap okunduğu, günde televizyon izlemeye ayrılan süre gibi bilgiler derlendi. Ailelerin eğitim ve gelir durumları, sahip oldukları çocuk sayısı, ev halkı sayısı, çocuğun doğum sırası gibi etmenlerle kitap ilişkisi karşılaştırılarak kitaba sahip olamama ya da aile ile kitap ilişkisi kuramama konusundaki riskler saptanmaya çalışıldı. Elde edilen tanımlayıcı veriler X² testi ile değerlendirildi. Kitap okuma sıklığını etkileyen etmenleri saptamak için lojistik regresyon analizi kullanıldı.

Sonuçlar

...

Ailelerin %47,5'i çocuklarına herhangi bir zaman kitap okuduklarını söylediler. Bu oran ilköğretim ve daha düşük eğitim alan annelerin çocuklarında %35,2 iken, lise ve daha yüksek eğitim görmüş annelerin çocuklarında %47,2 idi ($p < 0.05$). İlköğretim ve daha düşük eğitim alan babaların çocuklarında %31,8 iken, lise ve daha yüksek eğitim görmüş babaların çocuklarında %46,9 idi ($p < 0.05$). Düşük sosyoekonomik düzeydeki ailelerin %30,2'inde, orta sosyoekonomik düzeydeki ailelerin %39,8'inde, yüksek sosyoekonomik düzeydeki ailelerin %54,4'inde çocuğa kitap okunmuştu ($p < 0.001$). Günde 0-3 saat TV izlenen evlerin %50'sinde, 4 saatten fazla TV izlenen evlerin %38,8'inde çocuklara kitap okunmaktaydı ($p < 0.05$).

Tartışma

Sağlam çocuk polikliniklerine başvuran ailelerin çocuklarında kitapla ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan bu tanımlayıcı çalışma çocukların küçük yaşlarda kitapla tanışmalarının anne ve babalarının eğitim ve sosyoekonomik düzeyleri ile yakından ilişkili olduğunu gösterdi. Lise ve üzeri eğitim düzeyi olan ailelerde evde daha çok kitap vardı, son 3 ay içinde ana babalar tarafından kitap okunmuştu. Bu durum çocuğun evde kitap okunduğu konusunda bir gözlemi olduğunu gösterdi. Eğitim ve sosyoekonomik düzeyleri yüksek olan aileler çocuklarına daha fazla kitap almışlardı ve çocuğa kitap okuma etkinlikleri de daha fazlaydı. Evde ailenin TV izleme süresi kısaldıkça ana baba ve çocukların kitapla ilişkileri artmaktaydı. Erken yaşlarda kitapla ilişkinin çocuğun alıcı ve anlatıcı dil gelişimine olumlu katkıları göz önüne alındığında az eğitilmiş ve yoksul aile ortamlarının ve gün içinde uzun süre TV izlenmesinin dil gelişimi ve dolayısı ile öğrenme becerisini olumsuz etkileyeceği bu tür aile ortamlarını iyileştirici girişimlerin gerekli olduğu sonucuna varıldı. Bu sonuçlara dayanarak çocuklara beden sağlıkları konusunda danışmanlık ve destek veren sağlık kurumlarının aynı zamanda zihinsel gelişimlerini desteklemek için öneriler ve yardımlar yapabileceği düşünülmelidir.

FIKRA

Fıkra, gazete ve dergilerin belli sütunlarında yayımlanan, güncel konuları ele alan yazı türüdür.

Günümüzde daha çok köşe yazısı olarak adlandırılan bu tür yazılarda güncel olan her tür konu, yazarın görüşü doğrultusunda yorumlanarak okura sunulur.

Fıkra, makaleye göre daha kısa olan bir yazı türüdür. Makaledeki gibi öne sürülen görüş ve düşünceleri kanıtlama zorunluluğu yoktur. Yazar, öne sürdüğü görüş ve düşüncelerini kanıtlamak zorunda olmasa da gerektiğinde çeşitli yollara başvurarak işlediği konu ya da sorunla ilgili olarak okurlarını etkilemek, düşündürmek, uyararak ister. Bu özelliğiyle gazete ve dergilerde yayımlanan fıkraların kamuoyu oluşturmada etkili olduğu söylenebilir.

Kendisine ayrılan köşenin sınırları göz önünde bulundurulduğunda fıkra yazarının görüş ve düşüncelerini kısa; ancak etkili bir dille aktarabilmesi beklenir. Hemen her gün ve yinelemeye düşmeden güncel konulara ilişkin yazı yazmanın güçlüğü göz önünde bulundurulduğunda fıkra yazarının derin bir bilgi ve kültür birikimine; akıcı, içten bir anlatım becerisine sahip olması gerekir.

Güncel olay ya da sorunları işlemesine karşın bazı fıkralar, zamana göre pek fazla değişmeyen insanlık durumlarını sanatsal bir tatla işledikleri; bu yüzden geçerliklerini ve yazınsal değerlerini yitirmedikleri için bir süre sonra kitap olarak da yayımlanabilir.

Fıkra, iç yapı bakımından makaleye benzer. Giriş bölümünde konu tanıtılır. Gelişme bölümünde konuya ilişkin görüş ve düşünceler açıklanır, yorum yapılır.

Sonuç bölümünde ise genellikle bir yargıya varılır, varsa konu ya da soruna ilişkin öneriler sıralanır.

İçinde gülmece ögesi bulunan kısa öykülere de fıkra denir. Gülmece yönü ağır basan fıkralar (Nasreddin Hoca fıkraları vb.) ile güncel bir konuyu ya da sorunu ele alıp yazarın bakış açısıyla yorumlayan fıkralar, düşüncelerin kurgulanışı ve aktarılması bakımından farklılıklar gösterir. Aşağıdaki fıkra örneğinde yazar, güncel bir konuyu özgün bir bakış açısıyla okura da duyma ve düşünme sorumluluğu yükleyen bir anlayışla işlemiştir.

HAZİNE...

ÇEMBERLİTAŞ anıtının altında olduğu söylenen hazinenin, şu anda on binlerce Türk'ün aklına takıldığından eminim.

Medyada "Çemberlitaş'ın altındaki mermer blokun içinde Hz. İsa'nın hazinesi var." haberi gazetelerde ve televizyonlarda yer alınca, büyük ilgi gördü.

Hazine işte oradaydı...

Ve dün gece yine on binlerce vatandaşımızın, "Çemberlitaş'ın altına delik açıp hazineyi alma" hayali kurduğundan eminim.

Anıtı restore eden şirketin sahibi, SKY Türk'te "Çok değerli dinsel eşyalar ve hazineyi oradan almak olanaksız. Çünkü dev blok mermerlerden yapılmış bir küçük odacıkta, üzerinde ise dev ant var." gibi açıklamalar yaptı.

Olsun...

Uzaktan bir gizli delik açılarak anıtın altına kadar gidilir. Sonra yukarıya doğru bir ikinci delikle hazineye varılır.

*Trafik polisinin durduğu yere denk gelmez ve polis deliğe düşmezse, işte **hazine** oradadır.*

Yine dün gece kaç bin kişinin hayalinde, "belediye kanalizasyon işçisi" kılığına girip Çemberlitaş'ın dibinde kazma salladığımı, hazineyi alıp götürdüğünü tabmin edebiliyorum.

Anadolu'da koca toprak yığınlarından yapılmış yüzlerce büyükten bir tekinin dabi dibi sağlam değil. Her hazine haberi alan bir delik açmıştır oralara.

Devlet koridorlarında oturan odacılar daldıklarında, kabvehanelerde tek başına oturmuş, gözlerini karşı boş sandalyeye dikmiş bir kişi gördüğümde, "hazine bulma hayali" kurduklarını bilirim.

Vaktim varsa sorarım da:

"Buldun mu?..."

".....!"

Oysa hazine uzakta bir yerde değildir.

Çok yakındır bize.

*Bir an için kendi **ellerine** baksa insan... **Gözlerini** açıp kapatsa... Bir türkü mırıldansa **diliyle** ...*

***Ciğerlerini** doldura doldura nefes alsın...*

***Yüreğini** dinlese; umutları, özlemleri, sevdaları...*

*Kafatasının içine özenle konulmuş, **Çemberlitaş**'ın altına delik açma fikrini üreten o **beyni** ile en değerli hazinenin aslında kendisi olduğunu düşünse...*

Ve avantacılık, beleşçilik, yağmacılık, cinlik, kurnazlık yüzünden yoksullaştığını bilse...

Bulacak hazineyi ama...

ELEŞTİRİ

Gerçek değerini ortaya koymak amacıyla bir sanat ya da düşünce yapıtını değişik yönleriyle ele alıp inceleyen yazılara eleştiri diyoruz.

Eleştiride amaç; söz konusu yapıtın kendi türü içindeki yerini, değerini, topluma ya da dönemin düşünce ve sanat gelişimine yaptığı katkıyı belirlemektir. Bu belirleme; yapıtın değerli, değersiz; olumlu, olumsuz; doğru, yanlış; güzel, çirkin; güçlü, güçsüz vb. yanları göz önünde bulundurularak yapılır.

Eleştirmen; yapıtı kendi birikimine, dünya görüşüne göre inceler ve değerlendirir. İlgili sanat ya da düşünce alanına katkı yapabilmesi için eleştirmenin uzmanlık dalında yetkin olması, değerlendirme yaparken bilimsel düşünmesi, yapıta ve yazarına karşı yansız bir tutum takınması gerekir. Bununla birlikte eleştirmen, değerlendirme yaparken bütünüyle nesnel olamaz; kişisel duygu ve düşüncelerini de yazısına katar. Duygu ve düşüncelerin yazıya ustaca katılması, eleştiriye öğretici niteliğinin yanı sıra yazınsal bir tat da verir.

Genel anlamda bir gazete, dergi yazısı olan eleştiri; okurun yapıtın anlam evrenine girmesine yardımcı olur. Yönlendirme ve bilgilendirme yoluyla okura yazınsal yapıta değişik açılardan bakma; dolayısıyla okuduğu yapıttan daha çok yararlanma becerisi kazandırır. Başka bir söyleyişle eleştiri, yapıt ile okur arasında köprü kurar.

Tarihi eskiye dayanmasına karşın eleştiri, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra bağımsız bir tür olarak gelişmeye başlar. Eleştiri, eleştirmenin yapıta yaklaşımına ve uyguladığı yönteme göre türlere ayrılır. Başlıca eleştiri türleri şöyle sıralanabilir (Kavcar ve diğerleri, 2004, ss.159-160; Özdemir, 1994, ss.161-165):

Tarihsel eleştiri: Bu tür eleştiride yapıt, üretildiği dönemin özellikleri göz önünde bulundurularak incelenir. Yapıt, dönemin ölçütleriyle değerlendirilir.

Toplum bilimsel eleştiri: Toplum bilimsel eleştiride yazınsal yapıt, yazıldığı dönemin toplumsal özelliklerini yansıtan bir belge olarak görülür ve bu anlayışla ele alınır.

Ruh bilimsel eleştiri: Yazınsal ürünün yazarın kişiliği, bilinçaltı ve ruhsal yaşantısının ele alınarak değerlendirilmeye çalışıldığı bir eleştiri türüdür.

Yaşam öyküsel eleştiri: Bu eleştiri türünde, yazarın yaşantısıyla yapıtı arasındaki ilişki ve etkileşim incelenir; bunun için yazarın yaşamı ayrıntılarıyla değerlendirilir.

İzlenimci eleştiri: Yazınsal ürünün belli kural ya da ilkelere göre değil kişisel beğeni ve etkilenmeye göre incelendiği, öznel tutumun öne çıktığı eleştiri türüdür.

Dil bilimsel eleştiri: Yazarın kişiliği, dönem ve çevre özellikleri bir yana bırakılarak yapıtın bir dil ürünü olarak ele alınıp dil bilim açısından incelendiği eleştiridir.

Çok yönlü (eklektik) eleştiri: Yapıtın tek bir öğretici ilke ya da görüşe bağlı kalınarak değil yeri geldikçe farklı bilim dallarına özgü yöntemler kullanılarak değişik yönlerden değerlendirildiği eleştiri türüdür.

Eleştiri türlerinin günümüzde iç içe özellikler gösterdiğini, eleştirinin temel işlevinin yazarın yaptığı ya da yapmak istediği şeyi ortaya koymak olduğunu belirtmeliyiz. Eleştirmenin de bu “ortaya koyma” işini yaparken eleştirilebileceğini bilmesi gerekir. Adalet Ağaoğlu'nun “Fikrimin İnce Gülü” adlı yapıtı üzerine kaleme alınmış aşağıdaki yazı, konuya ilişkin bilgilerinizin pekişmesine katkı sağlayacaktır.

Eleştirmen: Bir sanat yapıtını inceleyip değerlendiren kişi.

FİKRİMİN İNCE GÜLÜ

Adalet Ağaoğlu, Fikrimin İnce Gülü'nde kurtuluşu Almanya'da arayan binlerce Bayram'dan birini anlatıyor. Roman, Bayram'ın Balkız adını verdiği Mercedes'yle Kapıkule'den Türkiye'ye girişiyle başlıyor, köyü Ballıbisar'a varışıyla da bitiyor. Her yolculukta olabilecek bir iki küçük olay, Mercedes'in orasının burasının zedelenmesi, şarampole uçuşu; yolda karşılaşılan gümrük görevlileri, trafik polisi, kâhya, garson gibi birkaç insan... Hepsi bu kadar. Ama öte yandan bu küçük çizgilerin belirlediği bir kalın çizgi: Bayram. Özlemleri, tutkuları, ezilmişliğiyle bir Bayram.

Ağaoğlu, Bayram'ın kişiliğinde salt "Almanycılar"ı değil, tüketim ekonomisinin koşulladığı nesneleşmiş insanı anlatıyor. Bireysel kurtuluşu için her şeyi mubah gören, kendi kurtuluşu uğruna başkalarının yaşamını hiçe sayan, umursamayan, düzenin çarpıklaştırdığı, özüne yabancılaşmış bir insan bu.

Almanya'da çalıştığı süre içinde biriktirdiği bütün parasını Mercedes'e yatıran Bayram kurtulmuş da değildir üstelik. Köyü Ballıbisar'a varana dek Mercedes'yle birlikte düşleri de onulmaz yaralar alacak, onca yolu aşıp köyüne kadar gelecek; sonra tükenmiş, içi boşalmış, "Münib'in Banhof'una indiği ilk akşamkinden daha da bitkin, daha da korkular, tedirginlikler içinde", "köyünün dibinde yalnız ve yabancı", kafasında "yarın ne yapacağım" sorusunu büyüterek, çocukluk günlerinde belleğine yerleşmiş o Ford'un sahibi gibi köyüne girmeden geri dönecektir.

Romanın Kapıkule-Ballıbisar yolculuğunu kapsadığını söylemiştim. Ağaoğlu'nun gözlemciliğine de değinmeliyim burada. Ama gördüğünü olduğu gibi yansıtan bir gözlemcilik değil bu. Geçilen yolları, yolda yaşananları; reklam panoları, restoranları, araçları, bu araçların sürücüleriyle soluk alan bir canlıyı sergiliyor sanki Ağaoğlu. Üçüncü kişinin anlatımından, ustaca kişinin bilincine kayıyor, onun bakışıyla yaşıyor olaya, nesnelere. Sonra yer değiştiriyor, "öteki"nin düşüncelerine atlıyor. Her birimize göre başka olan yanıyla veriyor böylece bir olay parçasını, nesnelere her bilince başka bir biçimde yansıttığını...

...

Ağaoğlu, çocukluğundan Almanya'daki işçiliğine kadar duyularını, düşüncelerini, özlemleri, tutkularıyla yaşayan bir Bayram tipi çiziyor. Geriye dönüşlerle, yolculuğun "vukuatsız" bölümlerinde Bayram'ın anılarına dalarak, parça parça, ama parçalar arasında bağlantılar kurarak, bir dantel örer gibi kişinin dünyasını sergiliyor. Yalnız Bayram değil, romanın yapısı içinde yer alan bütün kişiler gerçeklikleriyle veriliyorlar. Salt betimlemede ulaşılan bir başarının sonucu değil bu, ayrıntıların seçimi ve değerlendirilişi de yaratıyor gerçeklik duygusunu.

Adalet Ağaoğlu, geriye dönüşlerle Bayram'ın gerçekliğini ne ölçüde başarıyla verebiliyorsa, bir süre yurdundan uzak kalmış kişinin gözüyle Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişiminin sağlıksızlığını da o ölçüde başarıyla iletiyor.

Özkırımlı (1994, ss.122-123)

DENEME

Deneme; yazarın özgürce seçtiği bir konuda kişisel görüşlerini, düşüncelerini söyleşi havası içinde ve kesin sonuçlara gitmeden anlattığı yazı türüdür.

Yukarıdakine benzer tanımlar yapılmasına karşın denemeye ilişkin şu tür belirlemeler de vardır:

"Deneme adı verilen yazı türünün gerek biçim gerek öz bakımından anı, söyleşi, eleştiri, fıkra ve makale gibi çeşitli yazı türleriyle yakın bir benzerlik içinde olduğunu be-

lirtmek gerekir. Bunun içindir ki bazı kimseler belli bir türe sokamadıkları her yazıya veya kitaba 'deneme' adını vermektedirler" (Kavcar ve diğerleri, 2004, s.138).

Denemenin sınırlarını çizmek, denemeyi bir tür olarak belli bir kalıba oturtmak güçtür. Bu güçlüğe karşın deneme türüne özgü ve hemen herkesin üzerinde görüş birliğine vardığı ortak özelliklerin olduğu da bir gerçektir.

Deneme, insanı ve insanlığı ilgilendiren her konuda yazılabilir; ancak en çok da kendini anlatır denemeci. Yazısını kendisiyle konuşuyormuş ya da dertleşiyormuş gibi yazar. Belli kurallara bağlı kalmaz, bir gelişigüzel içinde; ancak uygun çağrışımlarla bir düşünceden başka bir düşünceye ya da bir konudan başka bir konuya geçebilir. Bu da yazarın yaratıcılığını ortaya koymasına ve özgün bir yapıt oluşturmasına olanak tanır.

Denemeci, düşüncelerinin doğruluğunu kanıtlama kaygısı taşımaz; daha doğrusu buna gerek duymaz. Okura öğüt vermeye kalkmaz, onu bilgilendirmeye ve eğitmeye çalışmaz; ancak onu düşündürür. Kendi yaşamını, duygu ve düşünce evrenini okuruna açarak onun bu birikimden yararlanmasını sağlar. Bu yolla okurunun beğeni düzeyini yükseltir, ufkunu genişletir. Denemenin bağımsız bir tür olarak ortaya çıkmasına öncülük eden Fransız yazar Michel de Montaigne (1533-1592), "Denemeler" (1987, s.25) adlı kitabının okuruna seslendiği bölümünde konuyla ilgili görüşlerini açıklarken şunları söylüyor:

"Okuyucu, bu kitapta yalan dolan yok. Sana baştan söyleyeyim ki ben burada yakınlarım ve kendim dışında hiçbir amaç gütmedim. Sana hizmet ya da kendime ün sağlamak hiç aklımdan geçmedi; böyle bir amaç peşinde koşmaya gücüm yetmez. Bu kitabı, yakınlarım için bir kolaylık olsun diye yazdım. İstedim ki beni kaybedecekleri zaman (ki pek yakındır) hakkımda bildikleri, daha ayrıntılı ve daha canlı olsun. Kendimi herkese beğendirmek niyetinde olsaydım özenir, bezenir, en gösterişli halimle ortaya çıkardım. Kitabımda sade, doğal ve her günkü halimle, özentisiz bezentisiz görünmek isterim; çünkü ben kendimi olduğum gibi anlatıyorum. Burada kusurlarım, nasıl bir adam olduğum edebin, terbiyenin izin verdiği ölçüde, açık olarak görülecektir. Hâlâ ilk doğa kanunlarının rahat serbestliği içinde yaşadıkları söylenen insanlar arasında olsaydım emin ol ki kendimi tastamam ve çırılçıplak da gösterirdim. Kısacası okuyucu, kitabımın özü benim: Boş zamanlarını bu kadar sudan ve anlamsız bir konuya harcama akıl kârı olmaz. Haydi uğurlar olsun."

Denemede; öykü, roman gibi türlerde olduğu gibi olay ya da düğüme dayalı bir sürükleyicilik söz konusu değildir. Bu nedenle deneme yazarının okurun ilgisini canlı tutmak için derin bilgi birikimi ve kültürün yanı sıra usta bir anlatıma, kıvrak bir dile sahip olması gerekir.

Deneme okuru da farklı bir okurdur; o kolaycılığa kaçmaz, roman ve öyküdeki gibi olayların sürükleyiciliğine kapılarak yol almaz. Yazarı anlamak için düşünsel çaba harcar. Ayrıca yazıda da dile getirildiği gibi "kişisel", deneme yazarı ve okurunun ortak özelliğidir.

YAŞAMA ÖĞRETİSİ

...Çevremizden, bize yaşamayı sevdirecek, bizi yaşamaya bağlayacak öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız. Bakın ne oldu? Bir pazar günü, öğrencilerimle bir kır gezintisine çıktık, iki kilometre ya yürüdük ya yürümedik. Ama bu yol boyu öyle yeni şeyler, öyle güzel şeyler gördüm ki ilk kez yaşadım diye bağırdım kendi ken-

dime. Yaşamak, nerede olursa olsun yaşamak, olaylardan, insanlardan gelen havada yaşamamanın kutsal soluğunu solumak! Yeni bir ölçü koydum yaşantıma: Yaşamak! Yaşamak ve yaşamamanın sevincini yaymak. Sokaklara, sofralara, ağaç altlarına, kabvelere, odalara, barman yerlerine, yaşamamanın en güzel öğretisi olduğu gerçeğini götürmek! Bir öğretmenin, bir eğitmenin en önemli görevlerinden biri de budur, diyorum, kendi kendime. Bu gerçeğe, o pazar günü, sevgili öğrencilerimle istasyona giden yoldan kırlara açıldığımız gün vardım. Erkenden kalkmıştım. Perdelerimi araladığımda günün yeni ışığını ayırt ettim. Işık zerdali ağaçlarını taptaze bir sabah rengine boyamıştı. Penceremi açtım ve ob! dedim. Köylüler kadın erkek, tarlalara işe gidiyorlardı. Çocuklarım teker teker gelmeye başladılar. Hepsini selamladım. Çocuklar iki sıra dizildiler. Okuldan böyle çıktık. Tepemizde bunaltmayan bir mayıs güneşi vardı, istasyona giden toprak yola, oradan kırlara vurduk. Artık, öğrencilerimi özgür bıraktım. Kırlara dağıldılar. Ben, uzaklardaki köyü seyrettim. Badanalı köy okulu, kerpiç evlerin arasında seçiliyordu. Okulun bahçesinde benim diktiğim ağaçlar yeşermişti. Çocuklar, çiçek toplayıp bana getiriyorlardı. “Öğretmenim ballıbaba!”, “Öğretmenim papatya!”, “Öğretmenim menekşe!” diyorlardı. Bir ara, kendimi çiçekler denizinin ortasında buldum. Öğrencilerim yarışa vurduklar işi. Durmadan çiçek getiriyorlardı. Gözleri ışıltıyordu hepsinin. Koştular, oynadılar. Onlarla konuştum. Teker, teker adlarıyla çağırdım onları. Öğrencilerim! Çocuklarım! Adımı duyan koşup geliyordu. Sevgiyle, ilgiyle nasıl da koşup geliyorlardı. Artık, köye dönüyorduk. Elimden tutmak istiyorlardı. Bir çocuk kalabalığının ortasında sevinçlerle, mutluluklarla yürüyordum. Hiçbir çocuğun gönüllü kırılmasını istiyordum, hepsinin ellerinden bir bir tutuyor, bir vakit yürüyordum. Susuyorlar, yürüyorlar, cıvıltıyorlar, oraya buraya koşuyorlar, yeniden çiçekler getiriyorlardı. Ellerim, öğrencilerimin elleriyle, öğrencilerimin çiçekleriyle doluydu. Köye varınca birer birer evlerine dağıldılar. Ben okul bahçesinde yalnız kaldım. Ama hep “Yaşadım!” diye içimden sesleniyordum. İnsanlara, olaylara doğanın bitmez tükenmez derinliklerine doğru açılmak, kendinden çıkarmak, insanlarla, olaylarla, doğanın sessiz yaşantısıyla ortaklık kurmak, yaşamak budur dedim. Göklerimizi, kırlarımızı, sazıklarımızı, ormanlarımızı, uzayıp giden yollarımızı ve çocuklarımızı düşündüm. Neden dedim, neden yaşamamak? Yaşamayı, severek, yaşamayı sevdirmek. Yaşama öğretilerine inanıyorum. İnsanca öğretisi bu. Sevgili ulusumuza yaşama sevincini aşılamalıyız! En güzel öğretisi yaşamayı öğretmek olacak. Birden bu düşünceden, güzel pazar günleri, zerdali ağaçları açmış iğdeler, çocuk elleri, menekşeler, papatyalar, ballıbabalar, orman koyakları, sıcak kokulu kırlar bularak, soruyorum: “Yaşamayı öğrenmek, yaşamayı öğretmek, yaşamayı sevmek, yaşamayı sevdirmek için neler yapmalıyım?” Yaşamayı öğrenmek! Ah, sevgili kardeşim öğrenebileceğimiz en zor, ama en güzel bilgi budur. Bir kez doğaya dönmeliyiz. Doğa, yaşama sevgisinin anasıdır. Kırları, ormanları, ağaçları, gölgeli toprak yolları, ırmak boylarını, meşeleri, köknarları, derinliklerinde kurtlar, tilkiler, tavşanlar, saklanan eski köy korularını az seviyoruz. Doğayı bilmiyor, doğayı tanımıyor, doğayı sevmiyoruz. Gündüzlerden gecelere, mevsimlerden mevsimlere yaşantımızı dolduran bin bir doğa olayından bilgimiz yok. Kendi içimizde, ufak ve sınırlı dünyamızda, güneş görmemiş bölgemizde, doğasız yaşıyoruz. Ob! O gölleri düşünüyorum. Bir yürüyüşten sonra bir tepeye varır; o tepenin üzerinden birdenbire bir göl görünür. Birdenbire gölün üzerinden çığlıklarla yaban kazları kalkar. Yeşil sazlar arasından geçip yeniden gölün mavi yeşil yatağına doğru süzülürler. Böyle gezintileri seviyor muyuz? Bir kuru, bir çiçek tarlası, bir göl, yamaçta bir ağaç seçmenin, mutluluğuna erdik mi? Yaşantımızda doğadan çıkardığımız, kendi bulduğumuz bir gerçek var mı? Bu gerçek ilk önce bir doğa parçası olabilir. Kendi sınırlarımızı aşarak bir toprak yoldan yürümek ve ancak kendi bulduğumuz, kendi gözlediğimiz bir doğa güzelliği, bir doğa gerçeği ile karşılaşmak, o gerçeğe dost olmak! Yaşamayı öğrenmek işte ilk önce, bu gezintilerle, bu buluşlarla başlıyor. Doğadan sonra, insanları, insanların yarattığı toplumu tanıyabiliyor muyuz? Sadece

kendi kısır çıkarlarımızla, kendi kişisel ilgilerimizle, sığ insanlıkla değil, insanları insan olarak, gerçek olarak, doruklarıyla derinlikleriyle, sevinçlerinin ortasında ve acılarının karanlılığında tanıyabiliyor muyuz? Köylerde, insan bağlantılarının ortaya çıkardığı bir sürü kavgalar oluyor. İnsan insanla, insan toplumla çatışmalara düşüyor. Toprak kavgaları, sınır kavgaları, su kavgaları, kız kaçırılardan doğan kavgalar. Kavgalar, insanın bir parçası. Bu kavgalara ilgiyle, insanı izleyerek, yeni gözlerle bakabiliyor muyuz? Kendimizi, toplumla kavgalarında da insanlara yakın, insanlara dost duyabiliyor muyuz?

Çocuklar diyorsun da oradan aklıma geldi. Çocukları gerçekten tanıyor, gerçekten seviyor muyuz? Onların gelişmelerini, evrenlerini, gülmelerini, ağlamalarını, oyunlarını, yaratmalarını izliyor muyuz? Bir çocuğa baktığımda ben, bir çocukla konuştuğumda yaşamın tüm özünü ayırt eder gibi oluyorum. Çocuklarla tazeleniyor, koruların, çiçek tarlalarının, göllerin, gölgelerle uzayan bağ yollarının güzelliğini ayırt ediyorum. Çocuk, doğa ile insan yaşantısını birleştiriyor. Doğadaki bereketli kaynaşmayı, çocuk insanın yaşantısına getiriyor. O bozulmamış, gelişmelere gebe diri düzen, çocukla birlikte, bozulmuş, durgunlaşmış, kımıldamaz insan yaşantısını uyarıyor, renklerle donatıyor. Ah! Yaşamayı bilmeyince, yaşamayı öğrenmeyince çocukların getirdiği doğal sevinçleri, doğal tazelikleri, doğal yasaları ayırt edemiyoruz ki. Milyonlarca çocuğun ortasında çocukluksuz, sevinçsiz, gülmesiz yaşayan bir ulus! Bir adım! Ne olur, bir adım! Çocukluğu almız ve el ele doğaya doğru bir adım atınız! Çocukların çiçek kopartmalarındaki, çiçek toplamalarındaki, çiçek taşımalarındaki o katıksız sevince katılmız. Yabanıl badem ağaçlarını, kabarmış köstebek böyüklerini, güneş vurmuş üvez dallarını, kaplumbağa yuvalarını, yurdumuzun yaşamamız için bize adadığı kırları, ormanları, gölleri, bozkırları tanıyınız! İlk adım, doğadır. Birdenbire oradan insanın kendisine geçeceksiniz. Orada yaşamının büyük sevincini, gizlerini ve ışıklarını bulacaksınız. Erken kalkacak, zerdali ağacını ve işe giden köylüleri göreceksiniz. Doğa ve insanlarla bizleri birleştiren mutlu ortaklık! İşte, yaşamak budur! Yaşamayı öğrenmek, budur. Yaşamak için doğa ile ve insanlarla ortaklık kurmaya bakacağız. Yaşamak yaşayanlarla birleşmektir...

Ceyhun Atuf Kansu (Akt. Özdemir, 2003, ss.199-202)

Yazar, yaşam öğretisinden söz ediyor; ancak görüşlerini kanıtlama çabası göstermiyor. Buna karşın onun düşüncelerine katılıyor musunuz? “Çocuklar diyorsun da oradan aklıma geldi.” diyerek yazarın hem bir söyleşi havası yarattığını hem de konudan konuya ustaca geçtiğini fark ettiniz mi?

Sizce makaleyi fikra, deneme ve eleştiri yazılarından ayrılan, en belirgin özelliği nedir?

SIRA SİZDE

1

SÖYLEŞİ

Söyleşi, herhangi bir konuyu konuşma havası içinde anlatan yazı türüdür. Böyle tanımlanmakla birlikte bazı edebiyat araştırmacıları söyleşiyi bir edebiyat türü olarak görmemekte, bir yazış ya da anlatım biçiminin adı olarak değerlendirmektedir.

Söyleşi, gazete ve dergilerin iç sayfalarında ve genellikle de hafta sonlarında yayımlanır. Bir sınırlama olmamakla birlikte söyleşi için konu seçilirken genellikle insanların dinlenme gereksinimi de göz önünde bulundurulur. Yazar, güncel bir konuya ilişkin görüşlerini konuşma havası içinde aktarırken hem okurların hoşça vakit geçirmelerini sağlar hem de konuyla ilgili kendi düşüncelerini açıklamış olur.

Söyleşide yazar, okurun karşısındaymış ve onunla konuşuyormuş gibidir. Bu yüzden konuşma dilinde yaygın olarak kullanılan devrik cümleleri bolca kullanabilir. Sık sık sorular yönelterek okurların konuyla ilgili düşünce üretmelerini sağla-

maya, okurları konunun içine çekerek ilgilerini canlı tutmaya çalışır. Sorduğu soruları okur adına yine kendi yanıtlar. Sorulan soruları yanıtlamaya hazırlıklı olmayan okur, bu yöntemle farkına varmadan genellikle yazarın yanıtını kendi yanıtı olarak benimser ve onun düşüncesine katılır.

Söyleşide içten bir anlatım, herkesin kolaylıkla anlayabileceği yalın bir dil kullanılmalıdır. Konu fazla derinleştirilmemeli; anlatımı canlı tutmak ve sözü güçlendirmek için fıkralardan, atasözü ve özdeyişlerden yararlanılmalıdır.

Aşağıdaki metni, yazınsal bir tür olan söyleşinin özelliklerini göz önünde bulundurarak okuyunuz.

BEZENMEK *

Bilmem ben kendime çekidüzen vermesini, derviş gibiyimdir. Berbere uğramaya üşenip sakal bir karış, saçlar öylesine, günlerce dolaştığım olur. Bir Mehmet Beyimiz vardı, çoktan öldü, rahmet dilemiş olacak, hatırlayıverdim. Tanışır, konuşurdum; ama adımi biç mi merak etmemiş, yoksa unutu mu vermiş, nedir? Bir gün benim için: "Hani saçı sakalı akar gibi bir adam geliyor buraya, o işte" demiş, duyanların hepsi de anlamışlar ben olduğumu. Bana da söylediler, hoşuma gitti, doğrusu tam bulmuş rahmetli. Çamurdan kaçınmayı bir türlü beceremem; çoraplarım hep düşer; yakamla boyunbağımın biri bir yandadır, biri bir yanda; sigara külüne bulanmışım, ona da aldırmam... Dedim ya, derviş gibiyimdir.

Eee, ne yapalım? Fikir adamıyım, bilim adamıyım ben; derin derin düşüncelerimden çıkıp da süslenmeye, dış güzelliklerle uğraşmaya ayıracak vaktim mi var benim? Okuyup okuyup da içimi bezeyeyim, kafamı donatayım, yeter bana. Ama görenler beni beğenmeyeceklermiş, varsınlar beğenmesinler! Öyle görünüş düşkününü kimselerin diyeceklerinden bana ne? Ben geçici şeylerle, istedik mi çıkarıp atabileceğimiz şeylerle değil, bizim ta içimize işleyen, benliğimizi yoğuran meziyetlerle övünen insanlardanım; onlarla yetinmeyip bir de dışa bakanlar uzak olsunlar benden, onlarla düşüp kalkmayı ister miyim ben?

Bilirsiniz beni, bilirsiniz de inanmazsınız bu son dediklerime. Saçımın sakalımın akar gibi olduğu, benim kendime çekidüzen vermesini bilmediğim doğrudur; ama övünülecek şey mi bu? Süslenmek, bezenmek benim elimden gelmez; ama süslenmeyi, bezenmeyi kötülelemeye kalkanlara pek kızırım. Adam dediğin üstüne başına da bakmalıdır; yalnız temiz giyinmesi de yetmez, kendine yakışacak şeyleri bulmalı, güzel olmaya, kendini beğendirmeye çalışmalıdır.

Güzel olmak... "Ya yaradılışından güzel değilse?" demeyiniz, en çirkin, en biçimsiz insanlar dahi, biraz zevkleri varsa, o çirkinliklerini, biçimsizliklerini örtmenin, başka güzelliklerle karşılarındakilere unutturmanın bir yolunu bulurlar. Süslenirler, bezenirler, öylelikle olsun kendilerini karşılarındakilere şirin gösterirler.

"Ben yaradılışından güzel değilim" deyip de boynunu bükmek olur mu? Medeniyet dediğimiz, bir bakıma, tabiatla savaşmak, tabiatı olduğu gibi bırakmayı düzeltmek, insanoğlunun istediği hale getirmek değil midir? Öyle olunca insanlar arasındaki çirkinlikleri de: "Ne yapalım, öyle doğmuş onlar!" deyip çirkin bırakamayız, onları da elimizden geldiğince güzelleştirmek borcumuzdur...

Bu söylediklerimin kendimi ele kötülelemek olduğunu biliyorum. Benim işime gelmiyor diye doğruyu saklayayım da işime gelecek doğrular mı uydurayım? Üstüne başına bakmayan, kendine bir çekidüzen vermeye özenmeyen adam gerçekten medeni bir adam değildir. Bir kere öyle kimselerde çevrelerindekiyle bir aldırışsızlık vardır. Çevrelerindekiyle gerçekten aldırısalar, onları gerçekten düşünseler kendilerini onlara beğendirmek isterler. "Ben böyle sallapati gezerim, korkunç bir suratım olur, gene de başkalarının arasına girerim, benimle konuşurlar, konuşmaya mecburdular" demek kendini beğenmenin, büyüklemenin ta kendisi değil midir? Böyle kendini beğenen, büyüklelenen kişiden topluma ne iyilik gelebi-

lir? Bilgisi varmış, derin derin düşünceleri varmış, şöyle iyilikleri, böyle üstünlükleri varmış... Bütün o bilgisi, derin derin düşünceleri, iyilikleri, üstünlükleri kendisinde, başkalarınca da beğenilmek, başkalarınca da hoş, sevimli görülmek dileğini uyandırmamışlarsa topluma ne hayrı olur öyle meziyetlerin? İyi biliniz, süslenmeyi, bezenmeyi kötülleyen, bir suç saymaya kalkan kimseler, toplumu hiçe sayan kimselerdir.

Nurullah Ataç (1964, ss.271-273)

* Bu yazıda, günümüz yazım ve noktalama kurallarına uygun bazı değişiklikler yapılmıştır.

RÖPORTAJ

Röportaj; konusu bir inceleme, araştırma, soruşturma olan gazete yazısıdır. Göğüş (1978, ss.315-316)'e göre tanıtma (röportaj) türü, gezi yazısının bir çeşididir. Bu türde daha çok belli bir yer, çevre, kurum ya da kişinin/kişilerin çalışmaları, yaşam koşulları, sorunları vb. tanıtılır.

Röportaj görmeye, incelemeye dayanan bir yazı türüdür. Gazeteciliğin ana dallarından biridir. Bir gerçeği, bir konuyu ya da durumu; araştırma, soruşturma, inceleme, çoğu kez de ilgili kişilerle konuşma yoluyla açıklığa kavuşturma amacı güder. Bu özelliği ile röportaj, zaman zaman hem öykü, roman, tiyatro, gezi yazısı gibi türlerin tekniğini kullanır hem de gerektiğinde bilimsel araştırma yöntemlerinden yararlanır. Bu nedenle de adı geçen türlerle benzerlik gösterdiği olur.

Röportajda konu, önemi ve güncelliğiyle geniş bir okur kitlesinin ilgisini çekecek türden olmalıdır. Yazar; önce bir ön çalışma yapmalı, gerekli notları almalı, konuyla ilgili bilgi edinmeli, varsa konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmaları incelemeli, uzman görüşlerine başvurmalıdır. İyi bir hazırlık aşamasından sonra konu ya da sorunu yerinde görmeli; insanların yaşayışlarını, birbirleriyle ilişkilerini, gelenek ve göreneklerini gözlemeli, toplumsal sorunları bu gözlemlerden elde ettiği bilgilerin ışığında irdelemelidir.

Röportaj; haberden farklı olarak duyurmanın, yansıtmanın ötesinde olaya yol açan etkenleri de ele alır. Elde edilen bulgular, yazarın anlayışına göre yeniden biçimlenir.

Fotoğrafın çoğu durumu ve ayrıntıyı sözden daha iyi yansıttığı gerçeğinden yola çıkan yazar, yazısını gerektiğinde fotoğraflarla destekleyerek okuruna sunar, bu yolla yazısının inandırıcılığını ve etkisini artırır.

Röportajcı, yaptığı araştırma ve inceleme sonuçlarını yalın bir dille ve etkileyici bir anlatımla okurlarına sunar. İyi yazılmış bir röportaj, roman ve öykü sıcaklığıyla okunabilir. Röportaj yazarının çarpıcı bir başlıkla birlikte etkili bir giriş bölümünün okurun ilgisini çekme açısından taşıdığı önemi bilmesi gerekir.

Röportajlar; yazarın yöntemine göre (belgesel röportaj, konuşmaya dayalı röportaj), uzunluk kısalığa göre (tek röportaj, dizi röportaj), konuları ya da görüşülen kişilere göre (siyasal röportaj, edebi röportaj vb.) gibi türlere ayrılmakta ve adlandırılmaktadır.

Aşağıda örneklenen röportajda yazar; sünger avcılarının sorunlarını, güçlü gözlem gücünden de yararlanarak okura sunar.

DENİZ ÇEKER

Gecenin hayli ilerlemiş bir saatinde Bodrum'a geldik. Bodrum'un bembeyaz evleri üstüne ay ışığı dökülüyordu ve evlerin aksi denize vuruyordu. Bodrum bir deniz kasabasıdır. Türkiye'deki hiçbir deniz kasabasına da benzemiyor. Bambaşka bir özelliği var. Ay ışığı altında bir

masal şebri gibi. Nefes almıyor. Durgun, bir göl kadar durgun, bir göl kadar durgun denizin üstünden gümüş parıltılar kayıyor. Denizin üstünde yer yer bir top ışık uçuşup duruyor.

Bodrum'da otel yok. Otobüste köylü ile çatışan dalgıç Ahmet bizi pansiyon gibi bir eve götürdü.

Sabableyin bol bir güneşle gözümü açtım. Kış ortasında yaz! Bu Bodrum'a has bir özelliktir. Kasaba deniz, kasaba acı acı tuz kokuyordu. Tuzun genzimi yaktığımı duydum.

Gece kaldığımız evde kapılar kilitsiz, pencereler açıktı. Evde de kimsecikler yoktu. Sabableyin de kapılar ardına kadar açık kaldı, biz dışarı çıktık. Odada eşyalarımız var, çalmazlar mı? Bende merak ve korku. Sordum:

"Bu kasabada hırsızlık olmaz. Yıllardan beri de bir tek cinayet olmadı." dediler.

Bodrum'un insanları pek öyle uysal görünmüyorlar. Gürültüyle konuşan, alıngan, kavgacı, içen insanlar. Bodrum bambaşka bir yer, bir toprak. İnsan burada denizden çıkmış balığa dönüyor. Bir bağıra bağıra, lafı karıştıra karıştıra konuşuyorlar ki. Ancak iki üç gün sonra konuşmalarından bir şeyler anlayabildim.

Bodrum başka yerdir, dedim. Türkiye'de ekmeğini denizden çıkaran iki üç yerden biri, birincisidir. Marmaris, Bozburun, Bodrum. Buradaki insanların çoğu toprakla ilgisini kesmiştir. Deniz, toprağa hiçbir suretle insan vermiyor. Aksine alıyor. Topraktan koparıyor. Dalgıçlar arasında Konyalılar, Erzurumlular bile var. Yakın köylüler de dalgıçlık ediyorlar.

Dalgıç Ahmet de köylü. Babası da dalgıçmış. Bir akşam yanuma oturdu da başından geçenleri bir bir anlattı. Konuşmasından öyle bissettim ki bu Ahmet'in yarısı toprakta, yarısı denizdedir.

"Aklıma şöyle geliyor: Üç aydır babam denizdediydi. Bir mektup almıştı anam çok uzaklardan. Babam iki aya kadar geleceğini yazıyordu. Mektubu küçük bir limandan postaya atmıştı. Mektup sevinçliydi. Çok sünger çıkarmıştı babam. Mektuptan bir hafta sonra, babamı yarı ölü getirdiler. Vurgun yemiş. Bir tarafının eli ayağı hiç tutmuyordu. Babam vurgunu kırk beş kulaçta yemiş. Bir ay yataкта yattı. Sonra da öldü. Ölürlen de anama vasiyeti şu oldu : "Oğlumu dalgıç yapma!" Ben anamla bir başıma kaldım. Tarlamız yok. Takımımız yok. Sersefil. İş yok, güç yok. Vasiyet masiyet para etmedi açlığa. Bir gün anama dedim ki: "Dalgıç olacağım. Başka çare yok. Alnıma yazılan gelir." Ama denizden ödüm patlıyordu. Bir korku vardı içimde tarifsiz. Denizi, dalgıçları görünce hep babamın yataktaki balı geliyordu gözümün önüne. Ne gelirdi elden! Anam deniz lafı edilince deli oluyordu. Ben hem korkuyor hem de denize çıkmak için anama yalvarıyordum. Anamın balı kötüydü. Çökmüştü. Köy... Allahın belası kıraç tarla. Ekin vermez. Ekin verse bile benim tarlam yok. En sonunda ver elini deniz dedim.

Babamın arkadaşı kaptana gittim, söyledim. Bu yıl süngere çıkacağım, dedim, avansı ver! Avansı aldım. Sefer zamanı geldi, biz denize açıldık. Hatırlıyorum: Yağmurlu bir gündü. Denizin üstüne usuldan usuldan yağmur iniyordu. Bana, formayı nasıl giyeceğimi, başlığı nasıl takacağımı, havayı nasıl alıp vereceğimi günlerdir usta dalgıçlar tarif edip duruyorlardı. Dalgıç elbisesini giydirdiler. Ben tir tir titriyordum. Bir insan kaplanın ağzına, ateşin içine atılırken, yani bile bile ölüme giderken nasıl korkar, ben de öyle korkuyordum. İşte korkudan elim, ayağım tutmuyordu. Ya bir daha denizin dibinden geri çıkamazsam. O otobüsteki herif, serseri ne diyordu? Deniz çekermiş adamı... Yalan! Ne deniz çeker ne bir şey. Ekmek çeker, ekmek... Tuttular atıverdiler beni... Kendimi, her şeyi unutmuştum. Bir türlü dibe gidemiyordum. Denizin yüzünde kalakaldım. Ne aşağı ne yukarı. Korkumdan elimi bile kimuldatamıyorum. Bir zaman denizin yüzünde bir balık leşi gibi kaldıktan sonra çektiler. Arkadaşlar gülüyorlardı. Ben bitmiştim. Kendi kendime acımdan ölsem de denize girmem dedim. Borcum vardı kaptana. Ne yapmalıydım? Deniz yüzünde kaldığımdan bir hafta sonra, dalgıçları seyrede ede birazcık ısındım denize... Ve girdim. Nasıl oldu, ne yaptım, ben de bilmiyorum. Kendimi denizin dibinde buldum. Bir ay kadar sonra alışmıştım.

Ben yirmi yıllık dalgıçım, her denize girişimde o ilk korkuya benzer bir korkuyu, yüreğimde bir sızıyı daima duydum. Her yıl seferden dönüşümde dalgıçlıktan ayrılmaya karar veririm, bir türlü ayrılamam. Başka iş yok. İki kere vurgun yedim. Bu iki kere ölüm demektir. Evlendim, iki oğlum var. Onlar hiçbir zaman dalgıç olmayacaklar.”

Abmet'in kuru yüzü terlemiş, batları sertleşmiş, bıçak gibi olmuştu. Bir şey ifşa eder gibi eğilip kulağıma:

“Bey,” dedi, “şu lanet denizin bir de tiryakiliği var. Denizin dibini bir görersen. Orası da kendine göre bir dünya... Bilen bilir. Tadına varan bilir. Güzel bir dünya. Hani insan bazen özlemiyor da değil!”

“Yani,” dedim, “otobüsteki köylü boşa söylememiş.”

“Ama ekmek, başta geliyor. Öteki sonradan...” dedi.

“Bu kadar güzel mi? Karanlık değil mi?”

“Yüzünden aydınlıktır. Bir gün denizin dibini anlatırım sana.”

Sonra gözleri yaşararak ilave etti:

“Birkaç dönümlük bir tarla alacak param olsa. Mandalına dikedim babçeye... İhtiyarlığında medar olurdu. Yüzüne bile bakmazdım denizin.”

Birdenbire söylediğine pişman gibi oldu:

“Yok,” dedi, “canım çektiği zaman dalardım denize.”

Dalgıç Ahmet'in gözlerinde ışıklı bir toprak parçasına hasretin kederi vardı.

Yaşar Kemal (2002, ss.91-93)

GEZİ YAZISI

Gezi yazısı; gezilip görülen yerlerin ilginç yönlerini, insanların yaşantılarını, gelenek ve göreneklerini anlatan bir yazı türüdür.

İnsan merak ettiği için ya da dinlenmek amacıyla zaman zaman yaşadığı çevrenin dışına çıkmak; değişik insanlar, farklı yaşamlar görmek ister. Kimi zaman da bir görev gereği başka bir yere gider. İster yalnızca gezmek için isterse görev gereği gitmiş olsun insan gezdiği, gördüğü yerlere ilişkin izlenimlerini, duygularını, düşüncelerini başkalarına anlatma gereksinimi duyar. Gezi yazıları, bu anlatma gereksiniminden doğmuştur denebilir.

Gezi yazıları, yaşananlara ve gözleme dayanır. Yazar, yazısını kaleme alırken kendi anılarının yanı sıra yazılı ve sözlü kaynaklardan da yararlanır. Yaşadığı, gördüğü, duyduğu olay ve durumlara ilişkin duygularını, düşüncelerini açığa vurabilir; konuya ilişkin değerlendirmeler, çözümlemeler yapabilir. Ancak yazarın anlatıklarının gerçeğe dayalı olması, yazısını güçlendirmek amacıyla gerçek dışı aktarımlara yönelmemesi gerekir. Toplum bilim, halk bilim, hukuk, tarih vb. alanlarla ilgili çalışmalarda gezi yazılarından belge ya da kaynak olarak yararlanılabileceği göz önünde bulundurulduğunda bu tür yazıların gerçeğe ve gözleme dayanmasının önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Gezi yazılarında gezilip görülen yerlerin değişik görünüşleri, insanların yaşayışları, inançları, gelenek ve görenekleri, tarihleri, dilleri vb. hakkında bilgiler bulunur. Bu bilgiler, oraları görmeyen insanların ilgisini çeker; çünkü başka yerlere ve insanlara ilişkin durumları öğrenme isteği gidip görenler kadar gidemeyenler için de söz konusudur. Gezilip görülen yerleri anlatan her yazının anlatım sanatı açısından değerli olduğu söylenemez. Gezi yazısı yazarı, gerekli gördüğünde, anlattıklarını görünür kılmak için yazısını fotoğraflarla destekleyebilir. Bir görüntüyü ayrıntılarıyla birlikte okurun belleğinde canlandırmanın güçlüğü göz önünde bulundurulduğunda fotoğrafın gezi yazıları için taşıdığı önem daha iyi anlaşılır. Bu

desteğin gazete ve dergilerin görsel yönünü zenginleştirdiği de söylenebilir. Gezi yazısının yazınsal ürün sayılabilmesi için sanat değeri taşıması gerekir.

Gezi yazılarında şu nitelikler bulunmalıdır:

- Konu olarak alınan yer ilginç olmalı; okurların ilgisini çekecek görünüm, olay ya da durumları içermeli,
- Gezilen yerlere ilişkin görüntüleri anlatmakla yetinmemeli, orada yaşayan insanların duygu ve düşünce evrenlerini yansıtmalı; toplumun kendine özgü anlayış, tutum, kültür özellikleri varsa, bu konulara ilişkin bilgi vermeli,
- Okurun ilgisini canlı tutacak kıvrak bir dile, sürükleyici bir anlatıma sahip olmalı,
- Anlatılanları okurların belleğinde görünür kılabilmek, yazının inandırıcılığını artırabilmek için gerektiğinde görsel anlatımın (fotoğraf vb.) gücünden yararlanmalıdır.

Gezgin ya da gezi yazarı deyince akla ilk gelen kişilerin başında dünya edebiyatında Marco Polo (1245-1324), bizim edebiyatımızda ise Evliya Çelebi (1611-1682) olduğunu biliyor musunuz?

Aşağıdaki gezi yazısında doğa betimlemeleri, söylenceler, insan özelliklerine yönelik belirlemeler yazınsal bir kurgu içinde sunulmaktadır.

NİL'DE YOLCULUK

Mısır deyince akla ilk, Kabire ve piramitler gelir. Piramitler eski Mısır uygarlığının da yad-sınmaz bir simgesi.

Ancak, Mısır uygarlığının asıl şabeserleri Luksor'da. Buradaki Karnak tapınağı tam 2200 yıl boyunca, adım adım büyütülmüş ve (bence) piramitlerden daha muhteşem bir eser haline getirilmiş.

Mısır'ın güneyindeki Luksor'a gitmek için birkaç yol var. Uçak, tren, karayolu, vapur...

Ben treni yeğledim.

Zaman zaman yaşanan soygun ve terör olayları nedeniyle pek çok yerde sadece turistlere hizmet eden bölümler var. Tren de öyle.

Avrupalıların ve Japonların dikkati çektiği turist grupları için ayrı kompartımanlar var.

Ben, Mısırlıların yolculuk ettiği, hemen hiç yabancıların bulunmadığı bölümden bilet aldım.

Daha ucuz. Ama birinci tercih nedenim ucuzluğu değil. Mısırlılarla birlikte yolculuk etmek.

Yaşamımın unutulmaz yolculuklarından birini yaptım.

Hemen yanıma ak giysiler içinde, yaşı 70'in üzerinde bir dede oturdu. Koridorun öteki tarafında ise iki çocuklu, bir büyükanneli aile oturdu.

Çocukların ten rengi gözlerinin karasıyla yarışıyor. Nasıl sevimliler...

Yola çıktık. Daha yarım saat geçmedi, bobçalar açıldı. Benim yanımda bir paket bisküvi ve meyve suyu var.

Yan tarafım bereketli. Çocukların elinde birer kaynamış yumurta, sağa sola koşuşturuyorlar. Kitabımı okurken arada bir bobçaya gözüm kayıyor.

Göz kayar da hakkı olmaz mı?

Bobçanın her balkasından ben de payımı aldım.

Yanda Nil akıyor...

Mavi atlas, hurma ağaçları ve uçsuz bucaksız çöl...

Nil'e Araplar, "Bahr", yani deniz diyorlar. Binlerce kilometrelik çölün ortasından böyle bir nehir akarsa, deniz değil, okyanus bile denir.

Nil'in 6 bin 700 kilometrelik yolculuğunun 2 bin 800 kilometresi çölün ortasında geçiyor. Bir özelliği de yazın suyunun artması.

Kızgın güneş, yüzleri kavururken, toprağı çatlatırken Nil'in suyu artarsa eski Mısır'ın yurttaşları ne düşünür:

"Nil'in altında cin var..."

Nil'e nasıl bir görev biçer:

– Tanrıların hizmetçisi...

Nil, beş bin yıldır bereket ekip uygarlık biçiyor. Eski Mısır'da bükümdarlar Nil kıyısında sulu tarım yapan köylülerden vergiyi çok "adil" alıyormuş. Nil'in kıyısına belli aralıklarla kuyular açılmış. Nil'in yüksekliği o kuyuya da yansımış.

Devlet görevlileri basat dönemlerinde bu kuyularda ölçüm yaparlarmış. Su düzeyi yüksekse demek ki ürün de iyiydi. O zaman vergi yüksek. Su düzeyi normalin altında, demek ki ürün azdı. O zaman vergi daba düşük.

Güneş indikçe, bütün renkler değişiyor. Nil'in maviliği koyulaşiyor. Hurma ağaçlarının dallarının şekliyle her türlü bayal kurulabilir. Çöl sarısına kabverengi bulaşıyor.

Yan komşunun çocuklarından biri yanıma geldi. Benimle tanışmak istiyor. İlkokul iki ya da üç olmalı.

İngilizce beceleyip adımı sordu. "Mustafa" dedim. İnanmadı. Ben onun için çooook uzaklardan birisiyim. Adım nasıl Mustafa olabilir ki?

Sonra babasıyla konuştuk. Bankada görevliyim. Kambiyo bölümünde çalışıyormuş. En büyük isteği, oğlunun İngilizce öğrenmesi ve Avrupa ülkelerine gitmesiymiş.

Birlikte son kalan meyveleri de yedik...

Karanlık çöktü. Artık, dışarıda sadece siyahın tonları ve tren sesi var. Komşular Luksor'a az bir mesafe kala, küçük bir yerleşim yerinde inmeden önce ısrar ettiler:

– Haydi bize gidelim. Gece kalın. Luksor'a sabah gidersiniz.

İçtenliklerine teşekkür ettim. Adreslerini yazdırdılar. Dönüşte fırsatım olur da uğramazsam kırılacaklar...

Mustafa Balbay (1997, ss.80-83)

Yazınsal bir tür olarak söyleşi, röportaj ve gezi yazısının ortak özelliklerini belirtiniz.

SIRA SİZDE

2

ANI

Anı; bir kimsenin başından geçenleri, tanık olduğu, duyduğu olayları ya da durumları anlattığı yazıdır.

İnsan yaşadıklarını, tanık olduğu olayları ya da duyduklarını çevresindeki kişilere anlatmak ister. Anlatma eylemi, yaşananların üzerinden uzun bir süre geçtikten sonra gerçekleşiyorsa söz konusu olan artık bir anıdır.

Anı da öz yaşam öyküsü (otobiyografi) gibi birinci kişinin ağzından anlatılır. İkisinin ayrıldığı nokta, öz yaşam öyküsünün kişinin yaşamıyla sınırlı oluşu, anının ise yazarın yaşamıyla birlikte çevresini ve yaşadığı dönemi de yansıtmasıdır. Bazı anılarda kişinin yaşadıklarından daha çok dönem ya da çevrenin öne çıktığı görülür. İster kişinin yaşamı ister çevre isterse döneme ilişkin durum öne çıksın anı türü yaşanmış anlatır.

Anı ve zaman ilişkisi, bu türün tarih ve günlükle de kesişmesine neden olur; ancak tarih, nesnellikle; günlük, günü gününe tutulmasıyla anıdan ayrılır.

Anı, yaşanan olay ya da dönemin üzerinden uzun bir zaman geçtikten sonra yazıldığı için yazar; zamanın unutturma, belleği yanıltma özelliğini gözden uzak tutmaz. Belleğini tazelemek, zamanın anının izleri üzerinde bıraktığı tozları silmek için kendi günlüklerinden, bazı tanıklardan; gazete, dergi, mektup vb. belgelerden yararlanabilir.

Tanınmış bilim, düşünce insanlarının, devlet adamlarının ve sanatçıların anıları; onların yaşamlarıyla birlikte dönemlerine de ışık tutan önemli belgelerdir. Ancak kendini koruma ve savunma içgüdüleri nedeniyle kimi kişilerin, zaman zaman olayları ya da gerçekleri yaşanandan farklı anlatabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, gerektiğinde, anıların başka belgelerle karşılaştırılarak değerlendirilmesi yerinde olur.

Anının ilgiyle okunabilmesi için ilginç olay ve bilgileri içermesinin yanı sıra inandırıcılık açısından anlatımın içten, abartısız olması gerekir. Göğüş (1998, s.14)'e göre içtenlik ve ilginçlik, anılarda aranan önemli niteliklerdir. Bunun dışında her yazınsal yapıt için vazgeçilmez bir koşul olan dilin ustaca kullanılması gereği, anı yazıları için de geçerlidir.

Anılardan ve anı yazarların söylediklerinden çıkarılanlar, insanların aşağıdaki verilenlerle ya da benzer nedenlerle anı yazdığını ortaya koymaktadır (Kavcar ve diğerleri, 2004, s.179):

- Kendini başkalarına birinci ağızdan tanıtmak,
- Birikimini, deneyimini insanlarla paylaşmak,
- Kamuoyu önünde kendisiyle hesaplaşmak,
- İnsanlara, özellikle gelecek kuşaklara, uyarıda bulunmak,
- Bir gerçeğin yitip gitmesini önlemek,
- Yazma alışkanlığı vb.

Anılar, gazete ve dergilerin tek sayısının bir iki sütununda ya da birkaç sayılık dizi biçiminde olabileceği gibi kitap olarak da yayımlanabilir.

Aşağıdaki anıda Sadi İrmak; gençlik yıllarını, o yılların koşullarını gerçek olaylara dayalı anlatır. Anıların anlatımında Atatürk'ün önder özellikleri sezilir. Anılar, tarihe tanıklık eden bir belge niteliği kazanır.

ATA'DAN BİR SES *

1924 yılı Ekim ayındaydık. Büyük zaferden sonra Atatürk iki girişimde bulunmuştu. Birisi İzmir'de topladığı İktisat Kongresi ki "Milli ekonomi" sözü taribimizde ilk defa bu kongrede ortaya atılmıştı. İkinci hareket Avrupa'ya ilk öğrenci kafilesinin gönderilmesidir. Bu ilk kafilede Avrupa'ya gitmek üzere 150 arkadaş başvurmuştu. Son derece sıkı bir eleme sınavı geçirdik, bir süre sonra sonuçlar ilan edildi. 150 kişi içinden 13 kişi seçilmişti. ...Yola çıkacağımız gündü. Beni Berlin Üniversitesine yolluyorlardı. O zaman Berlin'e Balkanlardan ve Polonya'dan geçen bir trenle gidilirdi. Trene bineceğim sırada bir telgraf müvezzinin (dağıtıcısı) "Mahmut Sadi" diye avaz avaz bağırdığını duydum. Elime bir telgraf tutuşturuldu. İmza Milli Eğitim Bakanı'nındı. Atatürk'ün emri ile çekilmişti. İçinde hatırımdan çıkmayan şu cümle vardı: "Sizi birer kıvılcım olarak gönderiyoruz. Gür alevler halinde dönmelisiniz." Hangi derse girsem, hangi imtibana çıksam kulaklarımda bu cümle çınlardı. Yol boyunca içimde alevden bir şevk ve omuzlarımda dağlar gibi bir sorumluluk taşıyordum. Bu ses artık ömrüm boyunca beni hiç bırakmayacaktı.

DOLAYLI BİR TEMAS

Atatürk'le dolaylı bir temasım 1933 yılında olmuştu. Atatürk memleketin tek yükseköğretim kurumu olan ve bazı reform denemelerine rağmen çağdaş bir karakter alamamış olan İstanbul Darülfünununda bir devrim yapmayı tasarlıyordu. Ben bu tarihten 2 yıl önce Tıp Fakültesine hoca olmuşum. Bu köklü reform için genç bir idealist olan Reşit Galip'i Milli Eğitim Bakanı yapmıştı. İsviçre'den de bir teknisyen uzman Profesör Malche getirilmişti. Onun yaptığı ilk genelgede kişiliğimiz, okuduğumuz okul, bildiğimiz yabancı diller ve özellikle yayınlarımız ve bu yayınların yabancı dillerde olup olmadığı soruluyordu. İşte

darülfünunu kapayan ve üniversiteyi kuran reform, bu ankete gelen cevaplar üzerine gerçekleşmişti. Yeni üniversite kadrosuna alınan tek tük eski hocalardan birisi de bendim. Bu isimlerin seçilmesinde bizzat Atatürk'ün meşgul olduğu bilinmektedir. O günlerde iki yenilik yapılmıştı. Hitler'in zulmünden kaçan ve çoğu dünyaca ünlü olan 50 kadar Alman bilgin üniversitemizde görev almıştı. Böyle bir kadro içerisinde bana da yer verilmiş olmasını bayatımın başlıca mutluluğu biliyorum ve bunu sağlayan Atatürk'e ayrı bir minnet besliyorum.

O'na olan borcumuz:

Bu küçük, önemsiz; fakat bence aziz olan anuları dile getirdikten sonra kendi kendime soruyorum: O'na karşı olan görevimizi şabıs olarak ve kuşak olarak yerine getirmiş miyiz?

Sadi Irmak (1978, ss.12-28)

* Bu yazıda, günümüz yazım ve noktalama kurallarına uygun bazı değişiklikler yapılmıştır.

GÜNLÜK

Günlük; bir kimsenin yaşadıklarını, buna ilişkin duygu ve düşüncelerini günü gününe, üzerine tarih koyarak anlattığı yazıdır. Günlük yerine zaman zaman “günce” terimi de kullanılmaktadır.

Günlük tutma; insanın içini dökme, yaşadıklarını birine anlatma gereksiniminden doğmuştur. Unutma özelliğinden ötürü belleğine güvenemeyen insanoglunun yaşadıklarını zamanın elinden kurtarma isteği de günlük tutma düşüncesinin nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir.

Günlük ve anı birbiriyle karıştırılmamalıdır. Adından da anlaşılacağı gibi günlük; olayların günü gününe, henüz sıcaklığını, canlılığını yitirmeden bellekte tazeliğini korurken yazıldığı yazı türüdür. Anı ise aradan uzun yıllar geçtikten sonra kaleme alınır. Bu nedenle anıda olaylar, zamana direnebilen yanlarıyla; başka bir söyleyişle bellekte kaldığı kadarıyla yazıya geçer.

Özdemir (1994, ss.181-184)'e göre günlüklerden bazıları içe dönük, bazıları dışa dönüktür. İçe dönük günlüklerde düşünsel ve ruhsal durum öne çıkar. Yazar, kendini tanımaya çalışır. Kimseye söyleyemediği dertlerini, sıkıntılarını, acılarını yazıya döker. Dışa dönük günlüklerde ise dış dünya, olaylar ve bu olayların yazar üzerindeki etkileri anlatılır. Bu tür günlükler yayımlanabilir; bu yolla yazar, yaşanan olaylara ilişkin görüşlerini kamuoyu ile paylaşır.

İçe dönük, dışa dönük günlüklerin dışında bir de yazarların yapıtlarının oluşum ve gelişme aşamalarına ilişkin tuttıkları günlükler vardır.

Askerlerin, siyasetçilerin, sanatçıların yanı sıra toplumun hemen her kesiminden insanların günlük tuttuğu bilinmektedir. Günlükler birinci kişili anlatıma dayalı kısa yazılardır. Tutulan her günlüğün yazınsal değer taşıması beklenemez. Günlüklerin yazınsal değeri; anlatım sanatının ilkelerine, özelliklerine uygunluğuyla oluşur. Günlüklerin günlüğü yazarların yaşamlarına ve yaşadıkları döneme ışık tuttuğu söylenebilir.

Muzaffer İzgü, 2004 yılı 30 Mayıs Pazar günü yaşamına ilişkin bir not düşer. Aşağıdaki günlük; sanatçının o gün yaşadıklarını, o güne ilişkin duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır:

İZMİR, 30 MAYIS 2004 PAZAR

Pazar günleri yapayalnız Günsel'le... Oysaki diğer günler Günsel'in başı kalabalık; fizyoterapist, oğlum, gelinim, yardımcı kadın, bembşire, torunlar... Ama pazar günleri bele oğlum

yazlığına gitmişse salt evin içinde Günsel'le ben... Kasılan kasları için jel buzlar konacak bacağına, koluna, omzuna; sonra bandajlarla sarılacak.

Günsel, yarım saat buzlu buzlu yatacak. Onlar atel diyorlar, ben o aygıtlara, felçli hastanın yaşamını kolaylaştırdığı için, felçaygıt diyorum. Önce sol elin felçaygıtı takılacak. Ab yine buysuzluğu üzerinde başparmağın ve küçük parmağın... Kafesine girmek istemeyen kuşlar gibi buysuz iki parmak da. Sevgiyle yaklaşmak gerekiyor bu parmaklara, sonra küsüyor, kıvrılıyorlar. Sol ayak uyumlu. Hep içe dönmek istiyorsa da felçaygıt takılınca uyum sağlıyor...

Ön balkondan arka balkona birkaç kez birlikte yürüyüş... Düş yürüyüşü... Koridor duvarları yok, kırk beş yıl önce öğretmenlik yaptığımız köyün papatyalı yollarındayız, o yıllardaki gibi el ele, bakışa bakışa... Hiç konuşmuyoruz, salt ayaklarımızın sesi var; ama içimiz gümbür gümbür. Her gün bastalıkta jiletin keskin yanı denli yol almanın mutluluğu... İki yaşama ve yaşatma bırsı birleşmiş, birlikten kocaman bir güç olmuş. O güç itiyor bizi...

Biraz sonra felçli kolu düz tutmaya yarayan uzun balon takılacak Günsel'in koluna. O balonla bir saat uzanıp kalacak yatağında. Sağ elinde bir kitap, yaşanmış, yaşanacak öyküler... Sonra yine felçaygıtlar ve mutfak... Yemekleri ısıtacağım, sofrayı süslemeye çalışacağım, bir sarı gül, bir yeşil salata... Neşeli yemek saati konuşmaları olmasa da suskun da değiliz. Bir anı, bir gülümseme, tuzsuz yemeğimizin tuzu gibi.

Sonra koridorda yine yürüyüş... Bazen el ele, bazen Günsel bir başına. Ama koridordaki kapılar yok, her kapıdan içerde bir başka güzellik, yirmili yaşlarımızın Silvan'ı, kırklı yaşlarımızın Aydın'ı, altmışlı yaşlarımızın İzmir'i... Anılara yolculuk, minicik adımlar, kocaman anılar...

Pazar günleri yapayalnız Günsel'le... Ama öyle çoğalıyoruz ki düşlerde...

Muzaffer İzgü (2004, s.198)

SIRA SİZDE

3

Anı yazmanın, günlük tutmanın insan yaşamındaki önemini tartışınız.

YAŞAM ÖYKÜSÜ (BIYOGRAFI)

Yaşam öyküsü; türlü alanlarda tanınmış, kalıcı yapıtlar vermiş, iz bırakmış kişilerin yaşamlarına, yaptıklarına ilişkin toplu bilgi veren yazıdır.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere yaşam öyküsü yazılan kişiler; siyasal, toplumsal, bilimsel, sanatsal açıdan önemli işler yapmış; örnek yapıtlar bırakmış, dönemlerini etkilemiş; bu nedenle de kamuoyunun ya da bir bölümünün ilgisini çeken kişilerdir.

Yazar, sağlıklı bir yaşam öyküsü ortaya koyabilmek için önceden araştırma yapmalı, yaşam öyküsü yazılan kişinin yakınlarıyla (sağsa kendisiyle de) ve onu tanıyanlarla görüşmeli; varsa söz konusu kişi ya da başkaları tarafından yazılmış not, anı, kitap vb. belgeleri toplamalıdır. Kişinin yaşamını anlatan öykü doğru bilgilere ve belgelere dayanmalı, gerçekleri yansıtmalıdır. Yazar, öyküsünü anlattığı kişiye ilişkin yer ve zaman yanlışına düşmemeli, bilgi ve belgeleri bir tarihçi titizliğiyle karşılaştırarak değerlendirmelidir. Çalışmasında söylentilere, yakıştırmalara, belgenemediği için tartışma yaratacak olay ya da bilgilere yer vermemelidir. Yaşam öyküsü yazarı, yaşamını anlattığı kişiyle olan özel bağların etkisinde kalmadan, duygusallığa kapılmadan elden geldiğince yansız bir tutum takınmalıdır.

Yaşam öyküsü, yaşamla ilgili bilgileri tarih sırasına koyarak bir araya toplayan bir çalışma değildir. Kişinin yaşamının; söylediklerine, yazdıklarına ve yaptıklarına bağlı kalınarak öyküleştirmesidir. Kişinin sözleri, davranışları, yapıtları arasında bağlantı kurularak oluşturulan anlamlı bir bütündür. Yetkin bir yapıt ortaya koya-

bilmek için kimi zaman yazar, yaşamını anlattığı kişinin iç dünyasına girerek orada dolaşır, onu daha iyi tanımaya çalışır. Kişinin yaşam evrelerini, önemli sayılabilecek olay ve olgularla birlikte yansıtan yaşam öyküsünün, bir roman ya da öykü tadında okunması için yazınsal değere sahip olması; başka bir söyleyişle sanatçı duyarlılığıyla kaleme alınması gerekir.

Aşağıda buna örnek bir yazıyı, Cemal Süreya'nın anlatımıyla eleştirmen ve yazar Doğan Hızlan'ın yaşam öyküsünü okuyacaksınız:

DOĞAN HIZLAN

Bir ödül var. Adı da çok ilginç: "Kırklar Ödülü" (yüz yılda belki bir kez daha verilebilir). Kırk sanat ve kültür adamının bir araya gelerek ona verdiği ödül önümüzdeki günlerde açıklanacak. Evet, Doğan Hızlan hem 1950 kuşağının bir üyesi hem de yüz yılda "belki bir kez daha rastlanabilen" bir kişi.

1950 edebiyat kuşağının bugün 50 - 60 yaşlarında olan üyelerinin sanat ortamında hemen hiçbir zaman iktidara gelmediği, daha doğrusu sanatı yöneltecek duruma yükselmediği söylenir. Bu yargının doğru yanları var. Ama Doğan Hızlan hariç. Doğan, böyle bir yargıyı biçleyen bir gerçek olarak ortada. Yok, yok, yaşayan bütün kuşakların üyesi gibi göründü o. Ama bu bizim kuşağımızın ortak tavrı da değil mi? Ne olursa olsun, Doğan Hızlan sadece kendi kuşağını değil bütün bir edebiyat-sanat patrimuanını savunmak, ileri sürmek, göz önüne sermek işlevini cesaretle üstlendi. Böyle geniş bakış ve devinim alanı da ona demokrat bir yapı kazandırdı.

Edebiyatımızın hem anası hem babası oldu.

Cumhuriyet'te, özellikle de Hürriyet'te kazandığı üst yönetim konumunda kuşağını seve seve kuşak duygusunu aştı. Editörlüğün bir çokbakışlılık tarikatı olduğunu zaten hemen daha baştan anlamıştı. Altın Kitaplar ve Yeni Edebiyat serüveninde bunun ilk uygulamalarını yapma olanağı da buldu.

Saat beş sularında Hürriyet gazetesinden çıkar, yürüye yürüye Sirkeci'ye iner. Konya-lı'dan iki yüz elli gram kurabiye alır, sonra geri döner, tam Vilayet'in önüne geldiği zaman, bir taksi çevirir; Hürriyet'in önüne kadar (150 metre) arabayla gider. "Lordun küçük yürüyüşü" bitmiştir. Lorddur, senyör ve iyi bakışlı uzak akraba.

O şeker-ateş buzullu kurabiyelerde şair Nedim, Sümbülzade Vehbi, Abdülbaki Gölpinarlı, İsmet Sungurbey tadı da vardır. İstanbul'da Girit ve hiçbir zaman yok olmayacak eski İstanbul tadı.

Çelebi sözcüğü bugün belki biraz da o yaşıyor diye ayakta duruyor. Kime bırakacak o sözcüğü?

Babiâli'de benzersiz ve çok renkli bir tip yarattı. Gerçekten benzeri yok. Editör ve eleştirmen olarak hiçbir zaman büyük yanlışla düşmez. Ama adam atlatma sanatında Bizans'tan bu yana ondan büyüğü gelmemiştir. İki türlü atlatır: Atlatma zorunda kalmıştır, bir; atlatmadan artık baz da duymaya başlamıştır, iki. Yine de şöyle diyelim: Yüz kişiye yardım etmek için, on kişiyi atlatır.

Kalabalığa mubatap olmak istemez. Bunu kendine verilmiş bir ceza olarak görür. Yine de savunduğu, omuz vermek istediği bir şey varsa, ortalığı toz duman eder, uçaktan adam indirmeyi bile dener, karakollarda karınca izi aramayı becerir. Başı o kadar kalabalıktır ki, çok şeyi unutmak zorunda kalır.

Küçük ödünler vererek cezalandırır. Böylece de oç alma duygusunu lüks bir biçimde yitirme tadına ulaşır. Yanlış anlaşılma lüksü de vardır.

Peter Ustinov'un biraz daha zekisi. Kibrit bile çakmak istemeyen iyi kalpli Neron. Tören adamı.

Zeytinyağlılar ve güllaç. Yalan söyler kimi zaman, ama sizin yalanlarınıza da her zaman sabip çıkar. Sözgelimi Nil kıyısında villa almışsın deseniz, inanır buna ve tartışmaya başlar. Hangi kıyısında, yanında ne var?

Kalem meraklısı. 1.234 kalemi vardır.

Bir dostu onu şöyle tanımlıyor: Soğan gibidir, tat ve vitamin yönünden çok iyi; ama yiyenin gözlerini yaşartır.

Bir sürü teyze ve bir anne arasında büyüdü. Bu yönüyle bâlâ ilkokul duyarlığı içinde de. Müsamereci yanını hep diri tuttu. Papyonunda 23 Nisan'a, pantolon askısında Lale devrine sağlam göndermeler var.

Kurtarıcı bir sinizm.

Kimseye kıyamaz. Kimse de ona.

Ud çalar. Klasik Türk müziğinin ustasıdır. Ama Klasik Batı müziği bastasıdır da. Bu onun eleştirmen olarak en iyi açıklayıcısıdır. Sadece kuşaklararası değil sanatlararası dost.

...

Cemal Süreya (2006, ss.234-236)

ÖZ YAŞAM ÖYKÜSÜ (OTOBİYOGRAFİ)

Öz yaşam öyküsü, bir kişinin kendi yaşam öyküsünü anlattığı yazı ya da yapıttır. Öz yaşam öyküsü birinci kişili anlatımla yazılır, bu yönüyle üçüncü kişili anlatımla yazılan yaşam öyküsünden ayrılır. Öz yaşam öyküsünde kişi kendi yaşamını anlatır. Öz yaşam öyküsü, zaman zaman anı türüyle benzerlik gösterse de anıdan farklı özelliklere sahiptir. Anıda yazarın yaşamıyla birlikte çevre ve yaşadığı dönem de yansıtılırken öz yaşam öyküsünde anlatılanlar, yazarın yaşamına odaklanır; çevreyi ve dönemi yansıtma kaygısı güdülmez. Yazar, kendi yaşam öyküsünü kaleme alırken anılarından da yararlanabilir. Ancak kendi yaşamını anlatan kişi öz yaşam öyküsünün "yaşanmış" anlattığı gerçeğine duyarlıkla bağlı kalmalı; başka bir söyleyişle yaşadıklarını yazmalı ya da yazdıkları düş ürünü olmamalıdır.

Anı ve yaşam öyküsü gibi öz yaşam öyküsünün de ilgiyle okunabilmesi için gerçeği yansıtmasının yanı sıra dilinin yalın, anlatımının içten olması gerekir.

SIRA SİZDE

4

Yazınsal bir tür olarak yaşam öyküsü ve öz yaşam öyküsünün yazılmasında gözetilmesi gereken kurallar nelerdir? Kitabınızdaki bilgilerden de yararlanarak siz de yaşam öykünüzü yazınız.

Özet

Düşünce yazılarının genel özelliklerini kavramak

Genel olarak hemen her yanı bir düşünceyi işler, duyguyu yansıtır, bir isteği dile getirir ya da herhangi bir konuda bilgi verir. Düşünce yazıları da genelde bilgi vermek amacıyla yazılan öğretici metinler olarak da adlandırılan yazılardır. Bu yazılar; makale, fıkra, eleştiri, deneme, söyleşi, röportaj, gezi yazısı, anı, günlük, yaşam öyküsü, öz yaşam öyküsü olarak sınıflandırılabilirler. Düşünce yazıları çok boyutlu düşünme ve sağlıklı yargılar oluşturma becerimizi de geliştirir.

Düşünce yazılarının benzeyen ve birbirlerinden ayrılan yanlarını açıklamak

Makale; bir konuya ilişkin görüşü, düşünceyi açıklamak, savunmak ya da konuyla ilgili bilgi vermek amacıyla yazılan gazete ve dergi yazısıdır. Gazete ve dergi yazısı olarak makaleyi fıkra dan ayıran en önemli özellik, öne sürülen görüş ve düşünceleri kanıtlama zorunluluğunun yanı sıra anlatımındaki nesnelliktir. Makale bilimsel bir nitelik taşır.

Fıkra; gazete ve dergilerin belli sütunlarında yayımlanan, güncel konuları ele alan yazı türüdür. Güncel olan her tür konunun yazarın görüşü doğrultusunda işlendiği bu tür yazılar, günümüzde daha çok köşe yazısı olarak adlandırılmaktadır. Fıkra, makaleye göre daha kısadır; fıkra yazarının öne sürdüğü görüş ve düşünceleri kanıtlama zorunluluğu yoktur. Yazar, çeşitli yollara başvurarak işlediği konuyla ilgili olarak okurlarını düşündürür, uyarır. Bu yönüyle fıkranın kamuoyu oluşturmada etkili olduğu söylenebilir. İçinde gülmece ögesi bulunan kısa öykülere de fıkra denir.

Eleştiri, gerçek değerini ortaya koymak amacıyla bir sanat ya da düşünce yapıtını değişik yönleriyle ele alıp inceleyen yazıdır. Amacı; ele alınan yapıtın kendi türü içindeki yerini, değerini, toplumun ya da dönemin düşünce ve sanat gelişimine yaptığı katkıyı belirlemektir. Eleştiri yazıları yapıt ile okur arasında köprü kuran çalışmalardır.

Deneme; yazarın özgürce seçtiği bir konuda kişisel görüşlerini, düşüncelerini söyleşi havası içinde ve kesin sonuçlara gitmeden anlattığı yazı türüdür. Deneme yazarı belli kurallara bağlı kalmadan, gelişigüzel içinde, düşünceden düşünceye ya da konudan konuya geçebilir.

Söyleşi, herhangi bir konuyu konuşma havası içinde anlatan yazı türüdür. Söyleşide yazar, güncel bir konuya ilişkin görüşlerini konuşma havası içinde aktarır. Okura sık sık sorular yönelten

yazar sorduğu soruları okur adına yine kendisi yanıtlar.

Röportaj; konusu bir inceleme, araştırma, soruşturma olan gazete yazısıdır. Röportajın konusu, geniş bir okur kitlesinin ilgisini çekecek türden olmalıdır. Yazar, iyi bir ön hazırlık yaptıktan sonra konu ya da sorunu yerinde inceleyerek yazısını oluşturmaktadır. Röportajlar belgesel röportaj, konuşmaya dayalı röportaj; tek röportaj, dizi röportaj; siyasal röportaj, edebi röportaj vb. türlere ayrılmaktadır.

Gezilep görülen yerlerin ilginç yönlerini, insanların yaşantılarını, gelenek ve göreneklerini anlatan yazılara gezi yazısı denir. Gezi yazılarından toplum bilim, halk bilim, hukuk, tarih vb. alanlarla ilgili çalışmalarda belge ya da kaynak olarak yararlanılabilir. Gezi yazılarında gezilep görülen yerlerin değişik görünüşleri, insanların yaşayışları, inançları, gelenek ve görenekleri, tarihleri, dilleri vb. hakkında bilgiler bulunur.

Anı; bir kimsenin başından geçenleri, tanık olduğu, duyduğu olayları ya da durumları anlattığı yazıdır. Anı birinci kişinin ağzından anlatılır. Anılarda kişinin yaşamıyla birlikte yaşanan çevre ve dönem de anlatılır. Anı, tarih ve günlükle de kesişir; ancak tarih, nesnellikle; günlük, günü gününe tutulmasıyla anıdan ayrılır. Tanınmış bilim, düşünce insanlarının, devlet adamlarının ve sanatçıların anıları; yaşadıkları döneme ışık tutan önemli belge niteliği taşır.

Günlük; bir kimsenin yaşadıklarını, buna ilişkin duygu ve düşüncelerini günü gününe, üzerine tarih koyarak anlattığı kısa yazıdır. Günlük ve anı birbirinden farklıdır. Günlük; olaylar günü gününe, henüz sıcaklığını, canlılığını yitirmeden bellekte tazeliğini korurken yazılır. Bazı günlükler içe dönük, bazıları dışa dönüktür.

Türlü alanlarda tanınmış, kalıcı yapıtlar vermiş, iz bırakmış kişilerin yaşamlarına, yaptıklarına ilişkin toplu bilgi veren yazılara yaşam öyküsü denir. Yaşam öyküsü doğru bilgilere ve belgelere dayanmalı, gerçekleri yansıtmalıdır.

Kişinin kendi yaşam öyküsünü anlattığı yazı ya da yapıta öz yaşam öyküsü denir. Öz yaşam öyküsü birinci kişili anlatımla yazılır, bu yönüyle üçüncü kişili anlatımla yazılan yaşam öyküsünden ayrılır. Öz yaşam öyküsü, zaman zaman anı türüyle benzerlik gösterir; ancak anıdan farklı özelliklere sahiptir. Anıda yazarın yaşamıyla birlikte çevre ve yaşadığı dönem de yansıtılır, öz yaşam öyküsünde ise anlatılanlar yazarın yaşamına odaklanır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdaki dizilerden hangi ikisi düşünce yazısıdır?

- Deneme-tiyatro
- Öykü-röportaj
- Makale- roman
- Yaşam öyküsü- anı
- Şiir-gezi yazısı

2. Aşağıdakilerden hangisi makalenin özelliği **değildir**?

- Öne sürdüğü görüşleri kanıtlama
- Sözcükleri farklı anlamlarıyla kullanma
- Güncel konuları ele alma
- Sayısal verilerden, örneklerden yararlanma
- Okuru bilgilendirme amacını gütmeye

3. Fıkraya ilişkin aşağıdaki yargılardan hangisi **yanlıştır**?

- Öne sürdüğü görüşleri kanıtlar.
- Günümüzde daha çok köşe yazısı olarak adlandırılır.
- Makaleye göre daha kısadır.
- Kamuoyu oluşturmada etkilidir.
- Okuru uyarma, düşündürme amacı taşır.

4. İzlenimci eleştiriye göre eleştirmen, bir edebiyat yapıtını aşağıdakilerden hangisine göre değerlendirir?

- Yapıtın üretildiği dönemin özelliklerine göre
- Kişisel beğenisine ve etkilenme durumuna göre
- Yazarın bilinçaltını ve ruhsal yaşantısını ele alarak
- Yapıtı değişik yönlerden ele alarak
- Yapıtın bir dil ürünü olduğunu düşünerek

5. Aşağıdakilerin hangisi denemeci için **söylenemez**?

- Çoğunlukla kendinden söz eder.
- Düşünceden düşünceye, konudan konuya geçebilir.
- Okura öğüt verme amacı güder.
- Düşüncelerinin doğruluğunu kanıtlama kaygısı taşımaz.
- Kesin sonuçlara gitmez.

6. Aşağıdakilerin hangisi söyleşi türünün özelliklerinden **değildir**?

- Okurla konuşuyormuş gibi yazılır.
- Gazete ve dergilerin iç sayfalarında yayımlanır.
- Okura hoşça vakit geçirme olanağı sunar.
- Ele alınan konuyu derinlemesine işler.
- Devrik cümleler bolca kullanılabilir.

7. Röportajı haberden ayıran **en önemli** özellik aşağıdakilerin hangisidir?

- Gazete ve dergilerin iç sayfalarında yayımlanması
- Görmeye, incelemeye dayanması
- Konuyu fotoğraflarla desteklemesi
- İlgi çekici, güncel bir konuyu işlemesi
- Bulguların yazarın anlayışına göre biçimlendirilmesi

8. Aşağıdakilerin hangisi gezi yazılarının bir özelliği **değildir**?

- Gerçekleri değiştirerek anlatması
- Fotoğrafın anlatım gücünden yararlanması
- Konu olarak seçilen yerin ilginç olması
- Gezilen yerde yaşayanların duygu ve düşüncelerini yansıtması
- Kıvrak bir dile, sürükleyici bir anlatıma sahip olması

9. Aşağıdakilerin hangisi insanların anı yazma nedenlerinden biri **değildir**?

- Yaşadıklarını günü gününe belgelemek
- Kendini başkalarına birinci ağızdan tanıtmak
- Birikimini, deneyimini insanlarla paylaşmak
- Kamuoyu önünde kendisiyle hesaplaşmak
- Özellikle gelecek kuşaklara uyarıda bulunmak

10. Doğuşunda insanın içini dökme gereksiniminin etkili olduğu ve kişinin yaşadıkları henüz sıcaklığını, canlılığını yitirmeden kaleme aldığı yazılı anlatım türü aşağıdakilerin hangisidir?

- Öz yaşam öyküsü
- Söyleşi
- Günlük
- Deneme
- Fıkra

Yaşamın İçinden

Öz Yaşam Öyküsü

Yozgat, benim çocukluğumda Ankara'ya 8-10 saatte gidilip gelinen bir kentti. Şimdi otobüsle üç saat. Kurtuluş Savaşı sırasında bir hafta çekermiş, dedem anlatırdı. Türkiye haritasında "Bozok yaylası" diye bir yayla vardır. Yozgat kenti bu yaylanın batı ucuna, iki tepenin arasına kurulmuş.

Kentin kuzeyindeki tepeler de ormanlıkmış. Şimdi yalnız güneydekinde bir büyük çam ormanı var: Soğluk. Otobüsten inersiniz, çarşıda sizi ilk karşılayan burcu burcu çam kokusudur. 1943 yılında on yaşımıdaydım, Yozgat'tan çıktığımızda. 45 yaşındayım bugün. Alır alır gider bu koku beni. Ortaokul, lise yıllarında yazları giderdim. Sonraları yine gittim her yıl olmasa da.

Kent kuzeyden güneye bir dereyle bölünür, Çatak Deresi. Yazları suyu azalsa da, yukarılarda mezarlıkların orda pırıl pırıl akan suda kadınlar yaz temizliği yaparlar. Yataklar dökülür. Yünler tokaçla dövülerek yıkanır. Çimenliğe serilerek kurutulur. Aşağıda pınarlar vardır ve evler. Ora, yukarı çatakta. Aşağı çatakta otururduk biz. Babam Balyozoğullu'ndan olur. Annemse Kavurgalı Hoca Nuri Efendi'nin kızıdır.

Okula başlamıştım. Sınıf birinciliğini kimselere bırakmayan, küçücük, incecik bir kızdım. Şeker, çay sadeyağ yaşamımızdan çıkmıştı. Daha başka şeyler de. Pekmez içerdik sabahları. İçimiz alev alev yanardı. Yollar da bir kar, bir kar. İnce cılgalardan yürürdük. Yüz kere kara yatar kalkardık. Kalıbımızı çıkarırdık. Yün hırkalarımızın nakışları geçerdi kardan kalıbımıza. Öyle manto falan giymezdik.

Öğretmenim maviş sarışın bir göçmen kızydı. Melek Öğretmen. Kendini paralarcasına çalışırdı bizi eğitmek için. Yıl sonları gösteriler düzenlenirdi. Kıyasıya provolar yapardık. Bir şeyden çok korkardım, azarlanmak.

Annem aşırı titiz bir kadındı. Kışta kıyamette soba dibinde sık sık yıkardı bizi. Soğuk olurdu evlerdeki hamamlıklar. Belli aralıklarla Çarşı hamamına, Aynalı hamama gidilirdi. Bir gün önceden el öpülüp izin alınırdı dededen. Zengin evlerinin hatunları faytonla giderdi. Orta halliler, bir gün önceden haber verirdi bohça taşıyıcısı kadına, ardına düşüp giderlerdi. Yoksullarsa kendi bohçalarını koltuklarında taşıyarak ya da çocuklarına taşıtarak... Varsılların kurnaları ayrıydı. Tasları bırakılırdı kurnanın içine. Kapıdan karşılayan natır alır götürür, oturturdu. Bayram önünde kalabalık olurdu hamamlar. Tasla, takunyayla birbirine girerdi bazen kıyı mahallele-

rin kadınları. Göbektaşına, turşudan dolmaya getirdikleri yiyecekleri açanlara babaannem kötü bakardı. Ben se bayılırdım. Bizim yiyeceklerimizi çarşıdan gönderirdi erkekler. Soyunma odasında, herkesin yıkanması bittikten sonra kimseye göstermemeye çalışarak yerdik. Kebaplar filan. Ama biz çocukların, incelikler umurumuzda değildi. İle de göbektaşında yemelerin tadı. Bir kez olsun. Gün ikindide evlere dönülürdü. El öpülürdü yine. "Sağlık suları olsun" denilirdi. Bu hamam faslının görkemi önceleriydi tabii. Sonra, elden geldiğince kaytarıldı.

Düşüş yıllarında daha nelerden kaçınıldı, nelerden utarıldı. Çocukluk işte. Öğretmen para harcamayı gerektirecek bir şey isteyecek diye çok korkardım. Azını, kötüsünü almak ağrıma giderdi. İyisine, çoğuna güç yetmezdi.

Yıl sonunda karnelerimizi alırdık. Benimki baştan sona pekiyi. O yıllarda ilkokul okuyanlar bilirler, pek kolay alınmazdı bu pekiyiler. Karneleri öteki dedelere, ninelelere götürmek gelenekte vardı. Olmaz olsun. Anam yollardı dedemlere beni. Varırdım ki orda yaşıtımda dayı kızı. Tembel mi tembel. Beni görünce başlardı bağıra bağıra ağlamaya. Sesi, yeri göğü tutarak. Onun annesi, üvey anneannemin yeğenydi. Belki o yüzden, çok sevilirdi. Asardı suratını anneanne. "Çocuğu ağılattığım" için bıçaklar açmazdı ağzını. Karnem elimde donar kalırdım. Küçük dayım yetiştirirdi. Kıskanırdı çünkü ötekini. Beni tutardı ona karşı, över, yüreklendirirdi. Kıssa, kızağına filan bindirirdi. Sonraları da karşılaştım benzer durumlarla.

1942'de, üç yıl süren askerliğini bitirmişti babam. Ankara'ya gitti. İş buldu, ev buldu bizi çağırdı. 43 olmuştu, yeni doğan üçüncü kız kardeşimi de alarak vardık Ankara'ya. Denizciler caddesinin üst yanında, Yahudi mahallesine yakın bir yerdeydi ilk evimiz.

...

Ulucanlar'da otururken Salı pazarına çıkardık anacığım-la. O gün bugündür gidiyorum pazara. Şimdi de ben kızlarımla.

...

Naylon girdi sonra da ülkemize. Yeni bir çağ açıldı. Cebeci ortaokuluna bir gölge gibi gittim geldim. Sevedim hiç. Evdeki bunalımın yansıması mıydı? Büyüyordum, karşılanamayan gereksinimlerim dolayısıyla mıydı? Bu sevgisizlik, ilgisizlik lise ikiye dek sürdü. Kız lisesinde okuyordum. Önceleri tek tük yazdığım şiir sü-

rekli bir uğraş olmuştur benim için. Sınıf dergilerini, okul dergilerini dolduruyordum. Öteki sınıfların ozanı olmadığından konuk sanatçılık yapıyor, sipariş kabul ediyordum.

Oldum olası matematik, fen dersleri ağır, hocaları sert gelir öğrencilere. Taşlamalar yazıyordum onlara. Edebiyat hocamın koruyucu kanatları altında. Bir yandan da eksiksiz bir öğrenci olmaya çalışıyordum. Sınıfımızda, haziran döneminde liseyi bitiren dört kişiden biri de bendim.

Liseyi bitirmiştim; ama yaşam da yeniden ağırlaşmaya, maaşlar yetmemeye başlamıştı. Evlerin kadınları, kızları daha büyük sayılarda devlet arşivlerini dolduruyordu. O yaz iş aradım. Oysa tıp fakültesine gitmeyi düşünüyordum. Çapa Yüksek Öğretmen Okulu sınavını kazanmıştım. Edebiyat okuyacaktım. Gidemedim. Hukuka yazıldım. Bir de iş buldum. İçişleri Bakanlığında. Yıl içinde akşamları ders çalışıyor, yıl sonlarında izinlerimi kullanarak sınavlara giriyordum. Dört yıl sonra bitti fakülte.

Çalışıyordum, okuyordum, şiir yazıyordum, nişanlanmıştım bir de. O günden bugüne durup dinlenmeden çalıştım. Uyku saatleri dışında tek boş dakikam geçmedi. Çok yorgun düştüğümde örgü örerek dinlendim. İyi mi bu?

Dinlenmesini bilmeyenin çalışması verimli olabilir mi? Gövdem başkaldırdı arada bir. 1956'da evlenmiş, 1957 ve 58'de art arda iki çocuk sahibi olmuşum. Evlendiğim yıl ilk şiir kitabımı çıkarmıştı Varlık Yayınevi: Rüzgâr Saati. Öncesinde Varlık şiir ödülünü kazanmıştım. Teoman Karahun arkadaşla birlikte. 1960 yılında ikinci kitabım çıktı: Kestim Kara Saçlarımı, Yeditepe Yayınevi'nden.

1960, toplumumun yaşamında da benim özel yaşamımda da bir aydınlanma yılı oldu.

1957'den sonra iki ayrı ilçede, Kumluca ve Şavşat'ta kısa süreler oturmuştuk. 1960'ta eşimin askerliği de bittikten kesin ayrıldık Ankara'dan. O kaymakamlık yaptı, ben öğretmenlik. Olanak buldukça avukatlık. Beş çocuğun da analığı.

...

1964'te Sığda basılmıştı. 1965'te Kumru'daydık. Göçebe düzenimizin getirdiği bir kazada dizlerim yanmıştı. O yıl Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü aldım. 1972'de basılan Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı, öncesinde TRT ödülü kazanmıştı. Geçen yılsa Ağıtlar ve Türküler Yeditepe Armağanı'nı aldı.

Yaşıyorum ve yazıyorum. Biri ötekine dönüşüyor durmadan.

Çocukluğun gerçeklikleri düşsel gerçekliklerdir. Size kesitler verdim kolayca. Sonrasını yazmak zor. Deneyeceğim bir gün. O güne dek şiir, kanat takıp uçmazsa onları da.

Kaynak: Kabacalı (2004, ss.13-20)

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız doğru değilse "Giriş" bölümünü gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız doğru değilse "Makale" bölümünü gözden geçiriniz.
3. a Yanıtınız doğru değilse "Fıkra" bölümünü gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız doğru değilse "Eleştiri" bölümünü gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız doğru değilse "Deneme" bölümünü gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız doğru değilse "Söyleşi" bölümünü gözden geçiriniz.
7. e Yanıtınız doğru değilse "Ropörtaj" bölümünü gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız doğru değilse "Gezi Yazısı" bölümünü gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız doğru değilse "Anı" bölümünü gözden geçiriniz.
10. c Yanıtınız doğru değilse "Günlük" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Makaleyi fıkra, deneme, eleştiri gibi türlerden ayıran en önemli özellik; takınılan nesnel tutum ve öne sürülen görüşlerin kanıtlanması zorunluluğudur. Eleştirmenin de yansız olması, bilimsel düşünmesi beklenir; ancak genellikle eleştirmen bir yapıtı değerlendirirken bütünüyle nesnel olamaz, kendi duygu ve düşüncelerini de yazısına katar.

Sıra Sizde 2

Söyleşi ve röportaj, gazete ve dergi yazısıdır. Gezi yazıları da genellikle gazete ve dergilerde yayımlanan yazılardır. Bu açıdan bakıldığında üç türün ortak özelliği, gazete ve dergi yazısı olmalarıdır diyebiliriz. Bunun dışında bazı röportajların gezi yazısı özelliği taşıdığı da bilinmektedir.

Sıra Sizde 3

İnsan anılarını yazarak, günlük tutarak bazı gerçeklerin unutulmasını, yitip gitmesini önleyebilir; birikimini, deneyimini başkalarına, özellikle gelecek kuşaklara, aktarabilir. Kişi, özellikle gençler, günlük tutarak yazma becerilerini geliştirebilir.

Sıra Sizde 4

Yaşam öyküsü ve öz yaşam öyküsü; doğru bilgilere ve belgelere dayanmalı, gerçekleri yansıtmalıdır. Verilen bilgilerde yer ve zaman yanlış yapılmamalıdır. Yazı, duygusallığa kapılmadan elden geldiğince yansız bir tutumla kaleme alınmalıdır. Öz yaşam öyküsü birinci kişili, yaşam öyküsü üçüncü kişili anlatımla yazılır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Ataç, N. (1964). *Söyleşiler*. Ankara: TDK Yayını.
- Balbay, M. (1997). *Ülkelere değil savaşa düşmanım*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Beyazova, U. (2007). *Kitap-çocuk ilişkisi. II. Ulusal çocuk ve gençlik edebiyatı sempozyumu* Sever, S. (Yay. Hz.). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- Binyazar, A. (2005). Emin Özdemir'den Bir Deneme Seçkisi. *Cumhuriyet kitap*. 818, ss.12,13.
- Coşkun, B. (2007). *Hazine. Hürriyet gazetesi*. 17 Kasım.
- Göğüş, B. (1978). *Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Göğüş, B., F. Oğuzkan, O. Önertoy, M. Ünlü, S. Koçak (1998). *Yazın terimleri sözlüğü*. Ankara: Dil Derneği Yayını.
- Irmak, S. (1978). *Atatürk'ten anılar*. Ankara.
- İzgi, M. (2004). İzmir, 30 Mayıs 2004 Pazar. *Çağdaş Türk dili*, Ankara: Dil Derneği Yayını, 197, s.198.
- Kabacalı, A. (2004). *Şiirin ve dilin bilinci. Akın G. (Hz)*. İstanbul: TÜYAP Yayını.
- Kavcar, C., F. Oğuzkan, Ö. Aksoy (2004). *Sözlü ve yazılı anlatım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kemal, Y. (2002). *Bu diyar baştanbaşa*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Kudret, C. (1980). *Örneklerle edebiyat bilgileri 2*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Montaigne de M. (1987). *Denemeler*. Eyuboğlu S. (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özdemir, E. (2003). *Düzyazının sorgulayan gücü*. İstanbul: Dünya Kitapları.
- Özdemir, E. (2000). *Eleştirel okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (1990). *Örnekle açıklanmalı edebiyat bilgileri sözlüğü*. İstanbul.
- Özdemir, E. (1996). *Sözlü - yazılı anlatım sanatı*. İstanbul.
- Özdemir, E. (1994). *Yazımsal türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özkırmı, A. (1994). *Romanların dünyasında*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Özkırmı, A. (1983). *Türk edebiyatı ansiklopedisi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Süreya, C. (2006). *99 Yüz "İzdüşümler-söz senaryosu"*. İstanbul: YKY.

Yazılı Anlatım Türleri II: Sanatsal Yazılar

3

Şiir, öykü, roman ve tiyatro gibi yazınsal türlerin ortak özelliği aynı zamanda sanat ürünü olmalarıdır. Bu tür metinler okura anlama ve değerlendirme sorumluluğu yükler. Bu bağlamda düşünüldüğünde eğitimde yazınsal metinlerin yeri daha iyi anlaşılır. Bu üniteye yazınsal metinlerin özellikleri irdelenmiş ve yazınsal metin örneklerine yer verilmiştir.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Şiir, öykü, roman ve tiyatro gibi sanatsal anlatım türlerinin özelliklerini açıklamak,*
- 👁️ Şiirin, öykünün, romanın ve tiyatronun türlerini açıklamak,*
- 👁️ Sanatsal anlatım türlerinin önemli temsilcilerini tanımak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.*

Örnek Olay

- Bugün “Çok yaşamak, zengin yaşamak nedir ve nasıl başarılı?” konulu bir tartışma yapacağız, dedi ve ilk sözü Akın’a verdi öğretmenimiz.

- Bağışlayın hocam, şimdide hiç düşünmedim bunu, dedi Akın. Aklıma bir şeyler geliyor; ama beklediğiniz yanıtın bu olmadığını düşünüyorum. İzin verirseniz biraz düşünmek istiyorum.

- Peki. Serpil, sen ne söyleyeceksin bu konuda?

- Bunun yanıtı kolay. Çok yaşamak, uzun yaşamaktır. Zengin yaşamak da varlık içinde yaşam sürmektir.

Sınıfta bir kabbaba tufanı koptu. Akın:

- Ben de böyle düşünmüştüm, iyi ki söylememişim diyerek güldü.

- Özlem, sen ne diyeceksin, dedi öğretmenimiz.

- Geçen yıl “Çok gezen mi, yoksa çok yaşayan mı bilir?” konulu bir tartışma yapmıştık. Sorunuz bana onu anımsattı. Bence çok yaşamak, bilgili yaşamak olabilir. Zengin yaşamak da hareketli yaşamak, tekdüze yaşamamak anlamına gelebilir.

Murat’ın parmak kaldırması üzerine öğretmen:

- Evet, Murat.

- Öğretmenim zengin yaşamak; tekdüze yaşamamaktır, renkli yaşamaktır bence.

- Sözü biraz açar mısın? Sen de Özlem gibi mi düşünüyorsun?

- Benim düşündüğüm biraz değişik. Hareketli yaşamakla renkli yaşamak aynı şey değil bence, karşılığını verdi.

Burçin:

- Edebiyat yaşamı zenginleştirir. Bu zenginlikten yararlanan; başka bir söyleyişle şiir, öykü, roman okuyan, bunları okumanın tadına varan kişinin yaşamı zenginleşir. Bence zengin yaşamak budur. Çok yaşamak konusu da bu bağlamda düşünülmeli; ama ne söyleyeceğimi tam olarak belirleyemedim.

- Zengin yaşayan çok yaşar dersem bundan ne anlarsınız?

- Yaşamın süresi değil niteliği önemli demektir.

- Böyle de düşünülebilir; ancak ben başka bir şey söylemenizi bekliyorum. Okuduğunuz öyküleri, romanları, izlediğiniz oyunları düşünerek bulabilirsiniz bunu. Size bir ipucu daha: Herkesin bir yaşamı vardır; oysa okuduklarımızda...

- Öğretmenim ben söyleyebilir miyim?

- Evet, Erdal.

- Herkesin bir yaşamı vardır; bildiği, öğrendiği yakın çevresiyle sınırlıdır. Oysa öykülerde, romanlarda, tiyatrolarda çok değişik yaşamların tanığı oluruz. Pek çok yaşamı tanırız. O yapıtlardaki kişilerle özdeşim kurarak onların yaşadıklarını yaşar, duygularını paylaşıyoruz. Bu, bize duyarlık kazandırır. Pek çok yaşam sürmüş oluruz. Bu, aynı zamanda yaşam zenginliğidir. Zengin yaşamaktır. Yazınsal yapıtları okuyarak bunu başarabiliriz.

- Özdeşim kurmak duyarlığımızı geliştirir, düşünmeyi öğreniriz diye ekledi İrmak.

- Güzel, dedi öğretmenimiz. Şiirin de kişinin özellikle duyma, sezme gücünü geliştirdiğini biliyoruz. Sonuç olarak duyan, düşünen, duyarlığı gelişmiş insan hem çok hem de zengin yaşamış olur diyebiliriz böyleyse.

Anabtar Kavramlar

- Anlatım türleri
- Şiir
- Öykü
- Roman
- Tiyatro

İçindekiler

- GİRİŞ
- ŞİİR
- ÖYKÜ
- ROMAN
- TİYATRO

GİRİŞ

Şiir, öykü, roman, tiyatro gibi yazınsal türlerin ortak özelliği; aynı zamanda sanat ürünü olmalarıdır. Bilindiği gibi sanat; bir yaratma ya da yeniden yapılandırma işidir, güzeli ve güzelliği arar. Sanatsal özelliği olan yazınsal türler, gerçeği olduğu gibi değil değiştirerek, biçimlendirerek, kurgulayarak yansıtır. Bu özelliklerinden dolayı bu tür metinlere kurmaca metinler de denir. Yazınsal ürünler, insanı ve yaşamı ele alır; ancak sanatçı, ele aldığı yaşam durumunu salt gerçek olarak sunmaz; onu kendi anlayış ve bakış açısına göre düş ve düşünce gücünü kullanarak değiştirir, zenginleştirir, yeniden oluşturur.

Yazınsal metinlerde konu o denli önemli değildir. Önemli olan, konunun işleniş ya da sunuluş biçimidir. Sanatın bir özelliği de etkileyiciliktir. Bu nedenle aynı konuyu işleyen iki yapıt, okurda farklı etkiler yaratabilir ya da biri ötekinden daha etkileyici olabilir. Bu etki yaratmada, elbette okurun anlama ve algılama düzeyi de önemlidir.

Yazınsal metinler, okura duyarlık kazandırma amacı taşır. Duyarlık kazandırma, doğrudan anlatımla değil okurun sezme ve özdeşim (empati) kurma becerisine yönelik dolaylı anlatımla gerçekleşir. Yazınsal metinlerin dil ve anlatımı da öğretici metinlerden farklıdır. Kullanılan dil, her şeyden önce öznelidir. Mecazlar ve öteki söz sanatlarına bolca başvurulabilir. Dolaylı anlatımın sonucu olarak yazınsal metinlerin iletisi; okurun kendine göre çıkarabileceği türden, örtük bir iletidir. Söz gelimi bir makaleyi okuyan hemen herkes metinden benzer bir sonuç çıkarırken aynı romanı okuyan kişiler değişik yargılar oluşturabilirler. Bu durum, yazınsal metinlerin bireysel yönünü öne çıkarır. Başka bir söyleyişle yazınsal metinler, okura anlama ve değerlendirme sorumluluğu yükler. Anlama ve değerlendirme çabası; okurun eleştirel düşünme becerisini geliştirir, duyarlılığını ve sezme gücünü artırır. Bu nedenle yazınsal metinlerle buluşan kişi özgür düşünebilen, duyarlı bir birey olur. Çağdaş ve demokratik toplum ise ancak bu nitelikteki bireylerle oluşur. Bu bağlamda düşünüldüğünde çocukların eğitiminde yazınsal metinlerin yeri daha iyi anlaşılır.

Bu ünite, eğitimde önemli bir işlevi olan yazınsal metin türlerinin özellikleri açıklanarak bu türlere ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

ŞİİR

Zaman içinde sürekli gelişmesi, değişmesi nedeniyle öteki yazınsal türler gibi şiirin de eksiksiz bir tanımını yapmak güçtür. Belki de bu güçlük nedeniyle kimilerince büyülü söz, kimilerince kanatlı söz olarak ifade edilen şiirin anlamsal sınırsızlığına işaret edilmektedir. Bununla birlikte şiir; duygu, düşünce, gözlem, izlenim ve imgelerin genellikle ölçü, uyak, ses uyumu gibi öğelerden yararlanarak yoğun biçimde dile getirildiği sanatlı bir yazın türü olarak ifade edilebilir (Göğüş ve diğerleri, 1998, s. 111).

En eski yazınsal tür olarak kabul edilen şiirin öteki türlere kaynaklık ettiği söylenebilir. İnsanda duygu, düşünceden önce oluşmuştur. Şiir de duyguya seslenen bir tür olduğu için düşünceye seslenen ve aynı zamanda düşünce ürünü olan düz yazıdan önce ortaya çıkmıştır. Eski toplumların din vb. törenlerinde müzik, dans ve şiir iç içedir.

Kimi zaman nazım, manzum, manzume, şiir terimlerinin birbiriyle karıştırıldığı görülür. Nazım, belli bir ölçü ve uyak düzeni olan bir anlatım yolu; manzum, nazımla yazılmış mektup, öykü, oyun vb. türlerin özelliği; manzume, nazımla yazılmış, sanat değeri taşımayan kısa metin; şiir ise sanat değeri taşıyan bir türdür. Bu

Biçim: Şiirin yapısal, görsel özellikleri.

Nazım birimi: Şiirde bir duygunun, düşüncenin, isteğin dile getirildiği birim.

Uyak: Şiirde dize sonlarında yer alan anlamca farklı sözcükler ve görevce ayrı evraklardaki ses benzerliği

Ölçü: Dizelerdeki hecelerin açıklık, kapalılık, kısalık, uzunluk bakımından denliği

Nazım biçimi: Şiirin yapısal durumu.

doğrultuda her şiirin bir nazım olduğu; ancak manzum olan her ürünün şiir olmadığı söylenebilir. Manzum yapının şiir olabilmesi için sanat değeri taşıması gerekir.

Şiir; biçim, içerik, dil ve anlatım özellikleriyle düz yazıdan farklı bir türdür. Şiirin bu özellikleri ve şiirle ilgili bazı terimler üzerinde kısaca duralım:

Biçim denince şiiri okumadan şiire bir fotoğrafa bakar gibi baktığımızda algıladığımız yapısal, görsel özellikler akla gelir. Bunlar; dizelerin kümelenişi, dizelerin uzunluk - kısalık durumu ve uyak dizilişiyle ilgili özelliklerdir.

Nazım birimi; şiirde bir duygunun, düşüncenin, isteğin dile getirildiği birimdir. Nazım birimini paragrafın şiirdeki karşılığı olarak düşünebiliriz. Düz yazıda paragraf bir düşünce birimidir. Bir paragrafta ancak bir düşünceye yer verilir. Şiirde düşünmeden çok duyguların dile getirildiğini göz önünde bulundurursak nazım birimini, bir duygunun işlendiği birim; başka bir söyleyişle duygu birimi olarak değerlendirebiliriz. Halk şiirimizde nazım birimi dördüktür. Halk ozanlarımız duygularını genellikle dört dizelik birimlerle oluşturdukları şiirlerle yansıtmışlardır. Divan edebiyatında ise genellikle iki dizeden oluşan birimler (beyit) kullanılmıştır.

Uyak, şiirde dize sonlarında yer alan anlamca farklı sözcükler ve görevce ayrı eklerdeki ses benzerliğidir. Uyaklar; yapılarına göre yarım uyak, tam uyak, zengin uyak, cinaslı uyak gibi adlar alır. Yarım uyak, tek ünsüz benzerliğine; tam uyak, bir ünlü ve bir ünsüzden oluşan iki sesin benzerliğine; zengin uyak, ikiden çok sesin benzerliğine dayanır. Cinaslı uyak ise söylenişleri bir, anlamları ayrı sözcüklerle yapılır.

Uyakların dizelerdeki sıralanışlarına uyak dizilişi ya da uyak örgüsü adı verilir. Dizilişleri bakımından uyaklar; düz uyak, sarma uyak, çapraz uyak gibi adlar alır. Düz uyakta her dize kendinden sonrakiyle uyaklıdır. Sarma uyakta dördüncü birinci dizesi dördüncü dizesiyle, ikinci dizesi de üçüncü dizesiyle uyaklanır. Çapraz uyakta ise birinci ile üçüncü, ikinci ile dördüncü dize uyaklıdır.

Dizelerdeki hecelerin sayısı ya da açıklık/ kapalılık - kısalık / uzunluk bakımından denliğine *ölçü* adı verilir. Halk şiirimizde ulusal olan hece ölçüsü, divan şiirinde ise kökü Arap edebiyatına dayanan aruz ölçüsü kullanılmıştır. Dizelerdeki hece sayısının eşitliği ilkesine dayanan hece ölçüsüne göre; söz gelimi bir şiirin ilk dizesinde 11 hece varsa yirincisi dizesinde de 11 hece bulunur. Hecelerin açıklık, kapalılık ya da kısalık, uzunluk özelliklerine dayanan aruz ölçüsünde de söz gelimi şiirin birinci dizesinin altıncı hecesi kapalı/uzunsa yirincisi dizesinin altıncı hecesinin de kapalı/uzun olması gerekir. Hemen belirtelim ki ikinci örnek her durumda geçerli değildir; çünkü aruz ölçüsü dizelerdeki hece sayısına değil hecelerin değerlerine dayanır ve iki açık hece bir kapalı heceye eşit sayılır. Ayrıca bir buçuk ses değerinde heceler de vardır. Bu nedenle aruzla yazılmış şiirlerin dizelerindeki hece sayılarının eşit olması beklenmemelidir.

Şiir dizelerinin kümelenişi, nazım birimi, ölçü ve uyak örgüsü gibi öğelere göre belirlenen yapısal duruma *nazım biçimi* adı verilir. Halk edebiyatında koşma, semai, mani; divan edebiyatında gazel, müstezat, mesnevi gibi nazım biçimleri kullanılmıştır.

Günümüzde daha çok belli bir ölçü, uyak ve nazım biçimine bağlı olmayan, serbest şiirler yazılmaktadır. Serbest şiirlerde dizelerin kümelenişi, uzunluk ve kısalıkları belli bir kalıba bağlı değildir. Bu tür şiirlerde sözcükleri bir araya getirirken sağlanacak uyum ve değişik bağdaştırmalarla ortaya çıkacak anlam etkisi önemsenir.

Konu, izlek (tema), değişmece (meczaz) ve öteki söz sanatları, iç uyum (iç ahenk) vb. öğeler de içerikle ilgili kavramlardır. *Konu*; ele alınan, üzerinde duru-

lan, söz söylenen, yazı yazılan şeydir. Eski şiirde sınırlı olmasına karşın günümüz şiirinde konu sınırlaması söz konusu değildir, hemen her şey şiir konusu olabilmektedir. *İzlek*, konuyu işlerken okurda uyandırılmak istenen duygu ya da etkidir. *Söz sanatları*, sözü etkili kılmak amacıyla yapılan söz ve anlam oyunlarıdır. *İç uyum* ise sözcük ve dize örgüsünden doğan uyumdur.

Şiir Türleri

Niteliklerine göre lirik, epik, didaktik, pastoral ve dramatik olmak üzere beş tür şiir vardır.

Şiir Türleri: Niteliklerine göre, lirik, epik, didaktik, pastoral ve dramatiktir.

Lirik Şiir

Duyguların ve düşüncelerin coşkulu bir biçimde dile getirildiği şiir türüdür. Eski Yunan'da "lir" adı verilen bir çalgı eşliğinde okunduğu için bu adı almıştır. Lirik şiir dünya edebiyatında olduğu gibi bizim edebiyatımızda da çok sevilen ve işlenen bir türdür. Divan edebiyatında Fuzuli (16.yy.), Nedim (18.yy.); halk edebiyatında Karacaoğlan (17.yy.), Gevheri (17.yy.); yeni edebiyatımızda Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958), Ahmet Muhip Dıranas (1909-1980), Orhan Veli Kanık (1914-1950), Melih Cevdet Anday (1915-2002), Cahit Külebi (1917-1997), Behçet Necatigil (1916-1979) gibi pek çok şairimiz bu türde güzel örnekler vermişlerdir. Âşık ya da saz şairi adıyla bilinen ozanların günümüzde de şiirlerini saz eşliğinde söyledikleri bilinmektedir.

Ahmet Muhip Dıranas'ın ünlü şiiri "Fahriye Abla"yı lirik şiir türüne örnek olarak irdeleyelim.

FAHRİYE ABLA

*Hava keskin bir kömür kokusuyla dolar,
Kapanırdı daha gün batmadan kapılar.
Bu, afyon rubu gibi baygın maballeden,
Hayalimde tek çizgi bir sen kalmışsın sen!
Hülyasındaki geniş aydınlığa gülen
Gözlerin, dişlerin ve ak pak gerdanıyla
Ne güzel komşumuzdun sen, Fabriye abla!*

*Eviniz kutu gibi küçücük bir evdi,
Sarmaşıklerle balkonu örtük bir evdi;
Güneşin batmasına yakın saatlerde
Yıkanırdı gölgesi kuytu bir derede.
Yaz, kış yeşil bir saksı ıtır pencerede;
Bahçende akasyalar açardı baharla.
Ne şirin komşumuzdun, Fabriye abla!*

*Önce upuzun, sonra kesik saçın vardı;
Tenin buğdaysı, boyun bir başak kadardı;
İçini gıcıklarды bütün erkeklerin
Altın bileziklerle dolu bileklerin.
Açılırdı rüzgarda kısa eteklerin;
Açık saçık şarkılar söyledin en fazla.
Ne çapkın komşumuzdun sen, Fabriye abla!*

*Gönül verdin derlerdi o delikanlıya,
En sonunda varmışsın bir Erzincanlıya.
Bilmem şimdi bâlâ bu ilk kocanda mısın?
Hâlâ dağları karlı Erzincan'da mısın?
Bırak, geçmiş günleri gönlüm batırlasın;
Hatıradaki kalan şeyler değişmez zamanla.
Ne vefalı komşumdun sen, Fabriye abla!*

Ahmet Muhip Dıranas (Akt. Kurdakul, 1992, s.129)

Epik Şiir

Epik şiir; kahramanlık, yiğitlik, göç, savaş, yurt sevgisi vb. konuları işleyen şiirdir. Bu tür şiirlere destan adı da verilmektedir. Destanlar çok eski çağlarda ulusların başından geçip toplum ruhunda derin izler bırakan olayları, olağanüstü öğelerle süsleyerek anlatan uzun manzum yazılardır. Destanların oluşumunda çekirdek, yayılma ve derleme olmak üzere üç aşama vardır. Çekirdek aşamasında toplum ruhunu etkileyen savaş, göç gibi bir olay vardır. Yayılma aşamasında toplum ruhunu etkileyen bu olay ağızdan ağıza, kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa geçer ve ulusun özlem vb. duygularını da yansıtarak biçimlenir. Derleme aşamasında ise halk arasında yayılan destan, bir ozan tarafından derlenip düzenlenir. Bu tür destanlara doğal destan adı verilir.

Köklü ulusların edebiyatlarında olduğu gibi edebiyatımızda da zengin bir destan kültürü vardır. Başlıca destanlarımız: Saka Destanı, Hun Destanı, Köktürk Destanı, Uygur Destanı. Dünya edebiyatında Homeros (İÖ-9.yy.) tarafından düzenlenen İlyada ve Odise (Yunan), Firdevsi (932-1020)'nin yazdığı Şehname (İran), Lönnrot (1802-1884) adlı bir hekim tarafından oluşturulan Kalevala (Fin); bu türün tanınmış örnekleri arasındadır.

Tarihsel bir olayın bir ozan tarafından destan özelliklerine uygun olarak kaleme alınmasıyla ortaya çıkan yapıtlara da yapma destan adı verilir. Üç Şehitler Destanı (Fazıl Hüsnü Dağlarca), Sakarya Meydan Savaşı (Ceyhun Atuf Kansu), Kurtuluş Savaşı Destanı (Nazım Hikmet) gibi yapıtlar; Kurtuluş Savaşı'nı konu alan yapma destanlarımızdır.

Didaktik Şiir

Öğüt verme ya da bilgilendirme amacı güden şiire didaktik şiir denir. Genellikle bilim, sanat, ahlak, felsefe, din gibi konuların temel ilkelerini öğretmek amacıyla oluşturulur. Akla seslenen, öğreticilik yönü ağır basan bu tür şiirlerin duygu yönü zayıftır; bu nedenle genellikle anlatımları da kurudur.

Yergiler, fabller, manzum hikâyeler ve manzum mektuplar didaktik şiir türüne girer.

Yergi; kişinin, toplumun, olayın ya da durumun gülünç ve olumsuz yönlerini iğneleyici ve alaycı bir dille anlatan şiirdir. Bu şiir türüne halk edebiyatında *taşlama*, divan edebiyatında *hicviye*, Batı edebiyatında *satir* adı verilir. Olumsuz bir durumu düzeltmek amacı güttüğü için yergiler de didaktik şiir sayılır.

Çağdaş Türk şiirinin kurucularından sayılan Tevfik Fikret (1867-1915)'in çocuklar için yazdığı "Şermin" adlı yapıtından alınan aşağıdaki şiiri öğretici yönünü göz önünde bulundurarak okuyalım.

Didaktik şiir türleri:

- Yergi
- fabl
- manzum hikâyeler
- manzum mektuplar

MARANGOZ

Marangozum ben beş gündür...
 Çalışan her işi görür;
 İnsan için sanat çoktur,
 Yapılmayacak iş yoktur.
 Elim işler, işim ürer;
 Aletlerim birer birer
 Geçerler her gün elimden;
 Onları pek severim ben.
 Ooh, sevgili aletlerim;
 Ben sizi her gün bilirim.
 Tezgahımın bir yanında
 Hepsi durur sıra sıra.
 Bir bıçkım, bir testerem var;
 Birkaç rendem, güsterem var;
 Ölçülerim, pergellerim,
 Gönyelerim, cetvellerim,
 Kısaçlarım, kerpetenim,
 Hepsi mükemmeldir benim.
 Çekiç, törpü, keski, kalem,
 Torna, burgu... Bütün elzem
 Avadanlıklardır. -Haydi,
 İş başına biraz şimdi!

Tevfik Fikret (2004, s.40)

güsterem: Dar ve uzun testere, bileği taşı.

Fabl: Kişileri genellikle hayvan, bitki ya da cansız varlıklar olan ve ahlak dersi vermek amacıyla yazılan ürünlerdir. Fabllar, düz yazıyla da yazılabilir; ancak çoğunlukla manzum olarak kaleme alınırlar. İnsanlar arasında geçen olayları, insan dışı varlıklar arasında geçiyormuş gibi göstererek işleyen fabl; bir ahlak dersi ve öğüt vererek kişinin kusurlarını, yanlış davranışlarını düzeltmek amacını güder. Bir tür masal olan fabl öteki masallardan ayıran özellik, genellikle sonunda okuyan ya da dinleyene bir ders vermesidir. Bu dersin işlenen öykünün doğal bir sonucu gibi görünmesi, açık ve anlaşılır olması beklenir. Ders verme özelliğiyle fabl, özellikle çocukların eğitiminde önemli bir işleve sahiptir.

Bir olaya dayandığı için fablın da serim, düğüm, çözüm bölümleri vardır. Olayın akışı içinde simgesel kişiler belirleyici yönleriyle öne çıkarılır. İleti, bir eylemle birlikte verildiği için hem didaktik hem de dramatik tür özelliği taşıyan fablda kişileştirme ve konuşurma (teşhis ve intak) sanatlarına bolca yer verilir. Günümüzde çocuklar için yazılan ve öğretme kaygısı ağır basan bazı fabl örneklerinin şiirsellikten uzaklaştığı görülmektedir. Çocuklara yazınsal değer taşımayan ürünler sunmak, şiiri salt bilgilendirici bir tür olarak tanıtmak; çocuğun türe ilişkin yanlış değerlendirmeler yapmasına neden olabilir.

Hint düşünürü Beydeba'nın yazdığı Kelile ve Dimne, dünya edebiyatında bu türün başlıca kaynaklarından biridir. Batı edebiyatında Aisopos (Ezop-İÖ-6.yy.)'un yazdığı masallar ünlüdür. Bütün dünyada fabllarıyla tanınan La Fontaine (1621-1695)'in fabllarını yazarken Beydeba'dan yararlandığı bilinmektedir. Türk edebiyatında Şeyhi (15.yy.)'nin Harname adlı mesnevisi türün ilk başarılı örneklerinden bi-

ridir. Tanzimat dönemi şair ve yazarlarından Şinasi (1826-1871) de bu türde birkaç örnek (Eşek ile Tilki Hikâyesi, Karakuş Yavrusu ile Karga Hikâyesi, Arı ile Sivrisinek Hikâyesi vb.) vermiştir.

Jean de La Fontaine'den alınan aşağıdaki metni okuyup bize vermek istediği dersi bulalım.

ALTIN POSTU GİYEN EŞEK

*Eşegin biri aslan postu giymiş,
Millet evinden çıkamaz olmuş.
Eşek hep o eşek,
Ama gören korkudan ölecek.
Bir gün aksilik etmiş kulakları,
Uçları çıkıvermiş posttan dışarı.
Açıkgözün biri görmüş,
Eşegin şakası sona ermiş;
Vurmuş sopayı beline,
Sürmüş aslanı değirmene.
Şaşırakalmış görenler,
Aslanı eşek etti sanmışlar.*

*Fransa'da çok böyle aslan.
Nice babayiğitlerimize
Bu masal biçilmiş kaftan.
Posta kanarsak vuf bize!*

La Fontaine (Çev: S. Eyuboğlu, 2000, s. 224)

Didaktik şiir olarak nitelendirilen *manzum hikâyeler*, öğüt vermek amacıyla nazımla yazılmış öykülerdir. *Manzum mektuplar* ise nazımla yazılmış mektuplardır.

Didaktik şiir edebiyatımızda çok kullanılan türlerdendir. Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacib-11.yy.), Hayriyye (Nabi -1642-1712), Terkib-i Bent (Ziya Paşa-1825-1889), Haluk'un Defteri (Tevfik Fikret- 1867-1915), Asım (Mehmet Akif Ersoy-1873-1936); bu türde akla ilk gelen yapıtlardır.

Pastoral Şiir

Kır ve çoban yaşamını konu alan, bu yaşamı sevdirmeye amacı güden şiirdir. Bu şiirler yalın bir dille yazılır, süsten ve sözcük oyunlarından uzaktır. Batıda doğa manzaralarını doğrudan doğruya ozanın ağzından anlatan şiirlere idil, çobanların karşılıklı konuşması biçiminde yazılan pastoral şiirlere de eglog adı verilir. Pastoral şiirin batıdaki ilk önemli ozanları Yunan edebiyatında Theokritos (İÖ-3.yy.) ve Latin edebiyatında Vergilius (İÖ-70-19)'tur. Pastoral şiir edebiyatımızda fazla ilgi gören bir tür değildir. Abdülhak Hamit Tarhan (1852-1937)'in yapıtı Sahrâ, edebiyatımızda bu türün ilk örneği sayılır.

Çağdaş şiirimizin önde gelen şairlerinden Behçet Necatigil'in aşağıdaki şiirini okuyarak özellikle kentte yaşayanlar açısından şiiri değerlendirmeye çalışalım.

Postoral şiir: İdil ve eglog olarak iki türden oluşur.

KIR ŞARKISI

*Tam otların sarardığı zamanlar...
Yere yüzükoyun uzanıyorum.
Toprakta bir telaş, bir telaş...
Karıncalar öteden beri dostum.*

*Ellerime banım böcekleri konuyor,
Ne şeker şey onlar.
Uç böcek, uç böcek diyorum,
Uçuyorlar.*

*Pan'ın teneffüsü bile
İlk, okşamakta yüzü.
Devedikenleri, çalılık vesaire,
Bir âlem bu toprakların üstü.*

*Tabiatla başır neşir,
Kırlarda geçen ikindi vakti.
Sakin, dinlenmiş, rahat
Bir gün daba bitti.*

Behçet Necatigil (Akt. Doğan, 2002, s. 405)

Dramatik Şiir

Manzum tiyatro yapıtlarındaki şiiirdir. En güzel örnekleri tragedyalarda verilmiştir. Edebiyatımızda dramatik şiire fazla örnek yoktur. Abdülhak Hamit Tarhan (1852-1937), Faruk Nafiz Çamlıbel (1898-1973) gibi şairler bu türde örnekler vermişlerdir. Batı edebiyatında Shakespeare (1564-1616), Corneille (1606-1684), Racine (1639-1699); bu türün tanınmış kişileridir. Bu türe ilişkin örneği tiyatro konusunda bulabilirsiniz.

Yukarıdaki sınıflandırmaların yapıldığı dönemlerden günümüze şiir türü sürekli olarak gelişmiş, buna bağlı olarak şiir anlayışı da değişmiştir. Şiir, biçim açısından belli kalıpların dışına çıkarken sınırlılık ortadan kalkmış; hemen her şeyin işlenebildiği bir konu özgürlüğüne kavuşmuştur. Bu nedenle günümüz şiirini eski bakış açısıyla değerlendirmek ve sınıflandırmak doğru olmaz. Bunun dışında yukarıda da değinildiği gibi Cumhuriyet döneminde şiirimiz, geleneğin getirdiği bağlardan da kurtulmuştur. İkisinin ayrı öğeler olmadığı anlayışıyla biçim ve içerik birlikte düşünülmüş; biçim, öz ya da içeriğe göre belirlenmiştir. Başka bir söyleyişle biçimle öz kaynaşmıştır.

Çağdaş şiirimizin tanınmış adları olarak Nazım Hikmet (1902-1963), Orhan Veli Kanık (1914-1950), Necip Fazıl Kısakürek (1905-1983), Cahit Sıtkı Tarancı (1910-1956), Rıfat Ilgaz (1911-1993), Fazıl Hüsni Dağlarca (1914-...), Melih Cevdet Anday (1915-2002), İlhan Berk (1918-...), Cahit Külebi (1917-1997), Özdemir Asaf (1923-1981), Behçet Necatigil (1925-1979), Attila İlhan (1925-2005), Turgut Uyar (1927-1985), Edip Cansever (1928-1986), Cemal Süreya (1931-1990), Gülten Akın (1933-...), Ataoğlu Behramoğlu (1942-...) ve daha pek çok şair sayılabilir.

Cumhuriyet dönemi şairlerinden seçilmiş aşağıdaki örneği okuyarak şiirimizin biçim ve içerik açısından ulaştığı zenginliğe ilişkin görüş oluşturabiliriz.

BEN SANA MECBURUM

*Ben sana mecburum bilemezsin
Adını mıb gibi aklımda tutuyorum
Büyüdükçe büyüyor gözlerin
Ben sana mecburum bilemezsin
İçimi seninle ısıtıyorum*

*Ağaçlar sonbahara hazırlanıyor
Bu şebir o eski İstanbul mudur
Karanlıkta bulutlar parçalanıyor
Sokak lambaları birden yanıyor
Kaldırımlarda yağmur kokusu
Ben sana mecburum sen yoksun*

*Sevmek kimi zaman rezilce korkuludur
İnsan bir akşamüstü ansızın yorulur
Tutsak ustura ağzında yaşamaktan
Kimi zaman ellerini kırar tutkusu
Birkaç hayat çıkarır yaşamasından
Hangi kapıyı çalsa kimi zaman
Arkasında yalnızlığın bınzır uğultusu*

*Fatih'te yoksul bir gramofon çalıyor
Eski zamanlardan bir cuma çalıyor
Durup köşe başında deliksiz dinlesem
Sana kullanılmamış bir gök getirsem
Haftalar ellerimde ufalanıyor
Ne yapsam ne tutsam nereye gitsem
Ben sana mecburum sen yoksun*

*Belki bazıranda mavi benekli çocuksun
Ab seni bilmiyor kimseler bilmiyor
Bir şilep sızıyor ıssız gözlerinden
Belki Yeşilköy'de uçağa biniyorsun
Bütün ıslanmışın tüylerin ürperiyor
Belki körsün kırılmışın telaş içindesin
Kötü rüzgar saçlarını götürüyor*

*Ne vakit bir yaşamak düşünsem
Bu kurtlar sofrasında belki zor
Ayıpsız fakat ellerimizi kirletmeden
Ne vakit bir yaşamak düşünsem
Sus deyip adınla başlıyorum
İçim sıra kımıldıyor gizli denizlerin
Hayır başka türlü olmayacak
Ben sana mecburum bilemezsin*

Atilla İlhan (Akt. Kurdakul, 1992, ss. 296-297)

ÖYKÜ

Öykü, yaşanmış ya da yaşanabilir nitelikteki olayları anlatan yazınsal türdür. Başka bir söyleyişle öykü; yalın bir olay örgüsüne dayanan, az sayıda kişiye yer verilen ve özlü bir anlatıma sahip olan bir tür olarak da ifade edilebilir. Genellikle birkaç sayfadan oluşan öyküde; bir olay ya da durum, kişi, yer ve zaman öğeleri belirginleştirilerek işlenir. *Olay* (ya da durum), *kişiler*, *yer* ve *zaman* değişkenlerine öykü öğeleri adı verilir.

Olay (ya da durum): Her öykü, kişinin çevresiyle (doğa, toplumsal) ya da kendisiyle çatışmasından kaynaklanan bir olay ya da durum temeli üzerinde kurgulanır. Bununla birlikte herhangi bir hayvan ya da şey de öyküye konu olabilir.

Kişiler: Öykü; bir olay ya da durum yapılandırması içinde insanı işler, insanı tanıtır. Öyküde kişi sayısı azdır ve kişilerin bir yüzü ya da yönü üzerinde durulur, derin çözümlemeler yapılmaz. Kişiler, yazarın anlatımıyla doğrudan tanıtılabileceği gibi bir olay ya da durum karşısındaki davranışları yansıtılarak ya da üçüncü kişilerin onlarla ilgili görüş ve tepkileri belli edilerek dolaylı yolla tanıtılabilir.

Yer ve zaman: Öyküde olay ya da durum belli bir yerde ve belli bir zaman dilimi içinde gerçekleşir, bir zaman diliminde yaşanır. Öyküdeki yer, olay ya da durumun yaşandığı çevre; zaman, olay ya da durumun başlangıç, gelişme ve bitişini kapsayan süreçtir.

Günümüzde olay, kişi, yer ve zaman öğelerine sıkı sıkıya bağlılık göstermeyen öyküler de yazılmaktadır. Özellikle bilinçaltına yönelik öykülerde bu anlayışın egemen olduğu görülmektedir.

Her öykünün okura vermek istediği bir ileti vardır. Bu ileti kimi öykülerde açıkça belli edilir, kimi öykülerde de iletiyi bulma sorumluluğu okura yüklenir. Okur; birikimine, duygu ve düşünce evrenine göre kendince bir yargıya varır. Öykünün iletisi ya da ana düşüncesi, başkişiyle ilişkilidir; başkişinin duyguları, düşünceleri, sözleri ya da eylemleri irdelenerek, gelişim çizgisine bakılarak çıkarılabilir.

Birinci ve üçüncü kişili olmak üzere öykülerde iki tür anlatım vardır. Birinci kişili anlatıma “benöyküsel anlatım”, üçüncü kişili anlatıma “elöyküsel anlatım” adı verilmektedir (Özdemir, 2000, ss. 145-146). Birinci kişili anlatımda anlatıcı, olay ya da durumu yaşayan kişi ya da kişilerden biridir. Okur, olay ya da durumu öykü kişisinin bakış açısıyla öğrenir. Üçüncü kişili anlatımda ise anlatıcı; olay ya da duruma ilişkin her şeyi sezen, bilen, gören, duyan biridir.

Öykü Türleri

Öyküler kuruluş biçimlerine göre *olay öyküsü*, *durum* ya da *kesit öyküsü* olmak üzere ikiye ayrılır.

Olay Öyküsü

Olay öyküsü, klasik öykü ve bu tür öykünün kurucusu sayılan Fransız yazarı Guy de Maupassant (1850-1893)’ın adından dolayı Maupassant tipi öykü olarak da bilinmektedir. Bu tür öykülerde olay önemlidir. Okuru etkileyecek türden güçlü bir olay; serim, düğüm, çözüm aşamalılığı içinde yansıtılır. Olay ögesi, merak duygusunu devindirerek okurun ilgisini canlı tutar. Olay öykülerinde kişiler, çoğunlukla belirgin özellikleri olan ya da üstün nitelikli kimselerdir. Konusunu tarih, ulusal duygular, toplumsal gerçekler ve benzerlerinden alan olay öyküsü; genellikle okuru etkileyecek bir sonuca bağlanır. Anlatımda gelişigüzelikten kaçınılır ve betimlemeye önem verilir.

Öykü Öğeleri:

- Olay (durum)
- kişi
- yer
- zaman

Öykü türleri:

- Olay öyküsü
- durum ya da kesit öyküsü

Durum Öyküsü

Durum öyküsüne kesit öyküsü, modern öykü adlarının yanı sıra bu öykü türünün kurucusu sayılan Rus yazarı Anton Pavloviç Çehov (1860-1904)'un adından dolayı Çehov tipi öykü adı da verilmektedir. Belirli bir olaya dayanmadığı ve gerilim öğesi taşımadığı için serim, düğüm, çözüm aşamaları da bulunmayan durum öyküsü; başta gündelik yaşam ve toplumsal gerçekler vb. olmak üzere hemen her şeyi konu alır. Durum ya da kesit öyküsünde kişiler sıradan insanlardır. Buna bağlı olarak dil de gündelik konuşma dilidir. Yazar sanat kaygısı gütmmez, bunun yerine içtenlikli bir anlatımı yeğler. Betimlemeler ancak gerekli görülürse yapılır. Memduh Şevket Esendal (1883-1952), bu türün Türk edebiyatındaki öncüsü sayılır.

Günümüz öyküsünde anlatılan olaydan çok yazarın kendine özgü anlatış biçimi (biçem) önemlidir. Bir öykü türüne ilişkin tüm özelliklerin, her zaman, her öyküde ve bir arada yansıma bulduğu da söylenemez. Bazı yapıtların kimi yönleriyle olay öyküsü, kimi yönleriyle durum öyküsü özelliği taşıdığı görülür. Değişik özelliklerin iç içe girdiği bu öyküleri, adı geçen iki türden birine sokmak pek doğru olmaz; ancak öykü incelemelerinde, belki, yapıtın hangi öykü türüne ilişkin özelliklerinin ağır bastığından, hangi öykü türüne daha yakın olduğundan söz edilebilir.

Batılı anlamda öykü ve roman ülkemizde tanınmadan önce anlatı gereksinimi söylenceler, destanlar, Dede Korkut Öyküleri, halk öyküleri, meddah öyküleri ve mesnevilerin yanı sıra masallarla karşılanmaktaydı. Batı edebiyatında ilk örneklerini İtalyan yazarı Boccaccio (1313-1375)'nin Decamerone adlı yapıtıyla verdiği ve 19. yüzyılda bağımsız bir tür olarak ortaya çıkan Batılı anlamda öykü, öteki bazı türler gibi, edebiyatımıza Tanzimat döneminde girmiştir. Emin Nihat (?-1875'ten sonra)'ın 1872'de yayımladığı yedi öyküden oluşan Müsameretname'si, Ahmet Mithat (1844-1912)'in 1870-1894 yıllarında Letaif-i Rivayat genel başlığı altında dizi olarak yayımladığı öyküler ilk örneklerdir. İlk başarılı öyküler ise Samipaşazade Sezai (1860-1936)'nin 1892'de yayımladığı Küçük Şeyler adlı yapıtında yer alır.

Türk edebiyatında öykü türünün önemli temsilcileri arasında Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944), Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945), Memduh Şevket Esendal (1883-1952), Ömer Seyfettin (1884-1920), Refik Halit Karay (1888-1965), Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), Sabahattin Ali (1906-1943), Sait Faik Abasıyanık (1906-1954), Kenan Hulusi Koray (1908-1943), Orhan Kemal (1914-1970), Haldun Taner (1915-1986), Necati Cumalı (1921-2001), Oktay Akbal (1923-), Muzaffer İzgü (1933-...), Gülten Dayıoğlu (1935-...), Füzuran (1935-...) ve daha pek çok yazar sayılabilir.

Aşağıda edebiyatımızda öykü türünün önemli temsilcilerinden olan Sait Faik Abasıyanık'ın bir öyküsü verilmiştir. Öyküyü türün özelliklerine dikkat ederek okuyalım. Güçlü bir toplumsal ve doğal çevre gözlemine dayalı olarak yaşamdan bir kesit sunan öyküdeki Sinağrit Baba'nın ve öteki öykü kişilerinin kişilik özelliklerini irdeleyelim.

SİNAĞRİT BABA

“Cebennem Nişanı”nda beş sandaldık. Güzel bir ocak akşamı. Hava lodos. Denize kırmızı rengin türlü sülüsü yayılmış. Çok kaynamış ıblamur rengindeki yayvan, geniş, ölü dalgalar. Sandallar ağır ağır sallanıyor, oltalar bekliyor, insanlar susuyor...

Otuz sekiz kulaç suyun altındaki derin sessizliğe, dibindeki dallı budaklı kayaların arasına yedi rengin en koyusu girer mi şimdi? Sinağrit Baba döner mi avdan? Pırıl pırıl, eleğimsağma rengi pullarıyla ağır ağır, muhteşem, bir ilkçağ kralı gibi zengin, cömert, asil ve zalim mantosu ile dolaşır mı kim bilir? Altını, zümrütü, incisi, mercanı, sedefi lacivertliğin içinde yanıp yanıp sönen sarayını özlemiş acele mi ediyordur.

Sinağrit Baba ömründe konuşmamış, ömrü boyunca evlenmemiş, ömrü boyunca yalnız yaşamıştır. Onun kovuğundaki zümrüt pencereden ne facialar seyretmiştir Sinağrit Baba, ne oltalar koparmıştır.

Bu akşam kimin oltasını seçmeli de artık bitirmeli bu yorucu ömrü. Daba ber yeri pırıl pırılken, mantosu sırtında iken, daba eti mayoneze gelirken bitirmeli bu ömrü. Sonra besapta bir gün pis bir “Vatos”un, bir sırtı renksiz, yapışkan ve parazitli bir canavarın dişine bir tarafını kaptırmak var. İyisi mi muhteşem bir sofraya kurulmalı, bir zaferle dolu ömrün sonunu beyaz şarapla, suların üstündeki başka dünyada yaşayan bir akıllı mabluka kendini teslim etmeli.

Sinağrit Baba oltalardan birini kokladı. Bu balıkçı Hristo’dur; kusurlu adam. Gözü açtır onun. İçinden pazarlıklıldır. Evet, fukaradır ama kibirli değildir. Sinağrit Baba fukaralıkta gururu sever. Öteki oltaya geçti. Kokladı. Bu balıkçı Hasan’dır. Geç. Cart curt etmesine bakma! Korkaktır. Sinağrit Baba cesur insandan hoşlanır. Bir başka oltaya başvurdu. Balıkçı Yakup iyidir, hoştur, sevimlidir, edepsizdir, küllhanidir. Ama kıskançtır. Kıskançları sevmez Sinağrit Baba. Geç. Şu olta, basisin tuttuğu olta. Sinağrit Baba cömertten hoşlanır. Ama bu oltaya bir baş vurmaya değer. Bir baş vurdu. Hasisin oltasının iğnesini dümdüz etti. Sinağrit Baba iğneden kopardığı yarım kolyozu çiğnemededen yuttu. Hasis oltasını bızla topladı.

- Vay anasını be Nikoli, dedi, iğneyi dümdüz etti.

Nikoli’nin oltasının yemini kuyruğuyla sarsmakta olan Sinağrit Baba, Nikoli’nin bir kusurunu arıyordu. Onda kusur mu yoktu. Evvela sarboştı. Sonra ablaksızdı, kendini düşünürdü ama cesurdu, cömertti, hiç kıskanç değildi. Fukara idi. Kibirli idi de. Sinağrit Baba kibirli fukarayı severdi ama Nikoli’nin kibrini beğenmiyordu. İnsanoğlunda o başka bir şey, gurura pek benzeyen şey, yerinde, vaktinde bir gurur, o da değil, insanoğlunun insanlığından, ta saçının dibinden, oltasını tutuşundan beliren, isteyerek olmayan, ama pek istemeyerek de gelmeyen bir gurur isterdi. Öyle bir elin oltasını düzleyemez, misinasını kesemez, bedenini firdöndüsünden alıp gidemezdi.

Beş sandalın beşini de kokladı, beğenmedi.

Sinağrit Baba kayasının kenarında durmuş, lacivert âlem içinde hafifçe yakamozlanan oltalarla, cıvalı zokalardan aydınlanan saray meydanını seyrediyordu. Oltalar gütgide çoğalıyordu. Sinağrit ve mercanlar şebriinin göbeğinde şimdi tatlı tatlı sallanan on beş tane fener vardı. Öteki kovuklardan mercan balıkları çıkıyor, fenerlerden birine hücum ediyor, budalaca yakalanıyorlardı. Gözleri büyümüş bir halde yukarıya çıkarırken dönüp tekrar aşağıya kadar geliyor, yukarıki dünyayı görmeye bir türlü karar veremiyorlardı. Sinağrit Baba’ya büyüyen gözleriyle, “Bizi kurtar şu lanetlemeden” der gibi bakıyorlardı. Sinağrit Baba düşünüyordu. Gidip o yakamoz yapan ipe bir diş vurdu mu idi, tamamdı. Ama hiçbirini kurtarmıyor, ha-

reketsiz duruyordu. Sinağrit Baba onları kurtarmanın bu kadar kolay olduğunu biliyordu ama bildiği bir şey daba vardı. O da ister su, ister kara, ister hava, ister boşluk, ister hayvan, ister nebat âleminde olsun bir kişinin aklı ile biçbir şeyin halledilemeyeceğini bilmesidir. Ancak bütün balıklar oltaya tutulan bencinslerini kurtarmanın tek çaresinin koşup o yakamoz yapan ipi koparmak olduğunu akıl ettikleri zaman bu hareketin bir neticesi ve faydası olabilirdi. Yoksa gidip Sinağrit Baba oltayı kesmiş, biraz sonra Sinağrit Baba tutulduğu zaman kim kesecek? Kim akıl edecek yakamozu dişlemeyi?...

O sırada büyük büyük ışıklar saçan bir olta aşağıya inmişti. Sinağrit Baba ümitle koştu. Bu oltayı da kokladı. Hiç tanıdığı birisi değildi. Yemi ağzına aldığı zaman bu olta sahibinin, tam aradığı adam olduğunu bir an sandı. Bu anda da yakalandı. Keçeden sandala düştüğü zaman Sinağrit Baba büyük gözleriyle kendisini yakalayana sevinçle baktı. Sinağrit Baba etrafı kırmızı, içi aydınlık siyah gözleriyle bir daba baktı, bir daba baktı. Birdenbire ürperdi. Hiddetinden ayaklarını yere vuran bir genç kız gibi sandalın döşemesini dövdü. Belki bizim bile bilemediğimiz bir işareti görmüştü kendisini tutan oltanın sahibinde: Bu adam şimdiye kadar biç imtiban geçirmemişti. Ömrü boyunca, cesur, cömert. Sinağrit Baba'nın istediği şekilde mağrur yaşamıştı. Ama Sinağrit Baba bu adamın ne korkunç bir ikiyüzlü köpek olduğunu bizim göremediğimiz bir yerinden anlayıvermişti. Bütün devirler ve seneler boyunca kendisini tutan oltanın sahibi ne cesaretini, ne cömertliğini, ne gururunu tecrübeye, bir imtibana tabi tutturmamış, her devirde talibi yaver gitmiş birisi idi. Kimdi, ne idi? Sinağrit Baba da bilemezdi. Ama belki de ölünceye kadar cömert, cesur, mağrur yaşayacak olan bu adamın şu ana kadar bir defa bile bir imtibana sokulmadığını anlamıştı. Belki de sonuna kadar bu imtibandan kurtulacaktı. Sinağrit Baba böylesine hiç rastlamamıştı. Ölmeden evvel adama bir daba baktı. Namuslu, cesur, cömert ölecek olan bu adamın hakikatte korkakların en korkağı, namussuzların en namussuzu olduğunu alnında okuyordu. Bu adam o kadar talibli idi ki daba, ikiyüzlülüğünü kendi kendisine bile duyacak fırsat düşmemişti. Yoksa Sinağrit Baba yakalanır mıydı? Sinağrit Baba hırsından tekrar tepindi. Bağırarak ister gibi ağzını açtı. Kapadı. Sinağrit Baba son nefesini, böylece hiçbir insanlık imtibanı geçirmemiş sandalında pişman ve mağlup verdi.

Sait Faik Abasıyanık (2007, ss.102-105)

SIRA SİZDE

2

Sizce bir öykünün olay ya da durum öyküsü olduğu, genel olarak, metnin hangi özelliklerine bakılarak belirlenebilir?

ROMAN

Roman; insanların yaşayışlarını, serüvenlerini, iç dünyalarını, çevreyle olan ilişkilerini toplumsal bir olay ya da durumu kurmacaya dayalı olarak anlatan düz yazı türü olarak tanımlanabilir. Öteki yazınsal türler gibi roman da insanı işler. Onun doğa ve toplumsal çevresiyle ve kendisiyle olan çatışmalarını konu edinir. Romanda tanıtılan çevre, öyküdekine göre daha geniştir. Kişi sayısı da öyküye göre daha çoktur. Romanda kişilerin -özellikle başkişinin- karakterleri ayrıntılı olarak tanıtılır. Başkişinin yaşamının bütünü ya da uzun bir dönemi anlatılır.

Romanda öyküye göre karmaşık bir olay örgüsü vardır. Öyküde olduğu gibi romanda da olaylar zamandan bağımsız düşünülemez, olay ya da durumlar bir zaman dilimi içinde gerçekleşir. Romanın konusu, genellikle daha geniş bir zaman dilimini kapsar. Zaman, olayların akış sürecidir.

Romanın öyküye göre daha uzun olduğunu da söyleyebiliriz; ancak uzunluk - kısıklık ölçütüyle bir yapıtın roman ya da öykü olduğunu belirlemek doğru olmaz. Uzun öyküler olabileceği gibi kısa romanlar da vardır. Bu nedenle romanın uzunluğu ile değil yukarıda belirttiğimiz öteki özellikleriyle, konuyu işleyiş biçimiyle, ayrıntılara inmesiyle öyküden ayrıldığını söylemek daha doğru olur. Bununla birlikte roman türüne ilişkin bu genel belirlemelerin her roman için geçerli olmayabileceğini de belirtmek gerekir.

Öykü gibi romanda da okura verilmek istenen kişisel ya da toplumsal içerikli bir ileti vardır. Romanın iletisinin de başkişiyile ilişkili olduğunu belirtmek gerekir.

Romanda olaylar, çoğunlukla üçüncü kişili anlatımla, kimi zaman da birinci kişili anlatımla verilir. Bunun dışında anı defteri ya da mektup biçiminde yazılan romanlar da vardır.

Kurmacaya dayalı bir tür olan roman, salt gerçeği anlatmaz. Romancı kendi duygu ve düşünce evrenine, dünya görüşüne göre gerçeği yeniden yapılandırır; salt gerçeği kendi imbiğinden geçirerek damıtır, onu yeniden yaratır. Bu yaratma sonucu ortaya çıkan yapıt; birkaç kişiyi etkileyecek güçteki bir olayı toplumsallaştırır, bir bakıma evrenselleştirir. Salt gerçek iken belki sıradan bir gazete, radyo ya da televizyon haberi olan ve kısa süre sonra belleklerden silinip gidecek olan olay; roman konusu olarak işlendiğinde bütün insanlığa mal olarak sonsuza dek insanları etkileyecek bir güce kavuşur.

Batı edebiyatında ilk başarılı örneğini İspanyol yazarı Cervantes (1547-1616)'in 17. yüzyılda verdiği (Don Kişot-1605) roman, edebiyatımıza Tanzimat döneminde girmiştir. Türk okuru roman türünü önce çevirilerle tanımıştır. İlk örnek, Yusuf Kamil Paşa'nın 1859'da Fransız yazarı Fenelon (1651-175)'dan yaptığı Telemak çevirisidir. Daha sonra yerli romanlar yazılmıştır. İlk yerli roman, Şemsettin Sami'nin yazdığı Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat (1872)'tir. Namık Kemal (1840-1888)'in yazdığı İntibah (1876), ilk edebi roman olarak kabul edilir; ancak bu türün yetkin örneklerini görmek için Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945)'in Mai ve Siyah (1897), Aşk-ı Memnu (1900) adlı yapıtlarını beklemek gerekecektir.

Roman Türleri

Romanlar; konuları ve işleniş biçimleri açısından türlere ayrılır.

Konularına Göre Romanlar

Konularına göre romanlar; serüven romanları, polis romanları, tarihsel romanlar, psikolojik romanlar, yaşam öyküsel romanlar, sosyal romanlar, töre romanları, egzotik romanlar gibi türlere ayrılır.

Serüven Romanları

Genellikle olağanüstü kişi ve serüvenlerle okuru heyecanlandırmayı amaçlayan sürükleyici özelliğe sahip romanlardır. Bu tür romanlar, genellikle daha çok çocuklar seslenir. Ancak bu yargı, bütün serüven romanları için geçerli değildir. Bazı romanların toplumsal ya da ruhsal irdelemeye dönük katmanları vardır. Örneğin Robinson Crusoe (Daniel Defou), İnce Memet (Yaşar Kemal) ... vb. yapıtlar bu tür içinde değerlendirilebilir.

Polis Romanları

Polislikle ilgili konuları işleyen ve ağırlıklı olarak korku, merak, heyecan vb. duyguları devindiren romanlardır. Edebiyatımızda yerli polis romanı türünün ilk örne-

ği Ahmet Mithat Efendi (1844-1913)'nin yazdığı Esrar-ı Cinayat (Cinayetlerdeki Sırlar-1883/84) adlı yapıttır. Türk yazarlarının polis romanına pek ilgi gösterdikleri söylenemez. Dünya edebiyatında; Ayaş (Wilkie Collins), On Küçük Zenci (Agatha Christie) bu türün ünlü yapıtlarındandır. Günümüz Türk edebiyatında ise Sis ve Gece (Ahmet Ümit) bu türün başarılı örneklerinden biri olarak sayılabilir.

Tarihsel Romanlar

Konularını geçmişten, tarihsel kişi ve olaylardan alan romanlardır. Namık Kemal (1840-1888)'in yazdığı Cezmi (1880), edebiyatımızdaki ilk yerli tarihsel roman olarak kabul edilir. Rus edebiyatında Savaş ve Barış (Tolstoy), Türk edebiyatında ise Devlet Ana (Kemal Tahir), Şu Çılgın Türkler (Turgut Özakman) anımsanacak örnekler arasındadır.

Psikolojik Romanlar

Kişilerin ruhsal durumlarını derinlemesine çözümlenmeye yönelik romanlardır. Bu türe tahlil romanı, ruh bilimsel roman gibi adlar da verilir. Psikolojik romanlarda olay ve kişi sayısı daha azdır. Mehmet Rauf (1875-1931)'un yazdığı Eylül (1901), ilk yerli psikolojik roman olarak kabul edilir. Bu türün örnekleri arasında Genç Werther'in Acıları (Goethe), Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (Peyami Safa)... sayılabilir.

Yaşam Öyküsel Romanlar

Yaşam öyküsel romanlar yaşamış kişileri konu edinen romanlardır. Örneğin Bir Bilim Adamının Romanı (Oğuz Atay), Uğur Olsun! Bir Devrimcinin Öyküsü (Sevgi Özel)...

Sosyal Romanlar

Toplumsal sorunlar (göç, sanayileşmenin getirdiği sorunlar, işçi eylemleri vb.) üzerine kurulmuş romanlardır. Örneğin Kırmızı ve Siyah (Stendhall), Oliver Twist (Charles Dickens); Araba Sevdası (Recaizade Mahmut Ekrem), Kiralık Konak (Yakup Kadri Karaosmanoğlu), Yaprak Dökümü (Reşat Nuri Güntekin) ...

Töre Romanları

Toplumun belli bir döneminde ve çevresinde yaygın olan gelenekleri, görenekleri yansıtan romanlardır. Töre romanlarının bir yönüyle sosyal roman sınıfına girdiği de söylenebilir. Sinekli Bakkal (Halide Edip Adıvar) bu türe örnek olarak gösterilebilir.

Köy Romanları

Köy yaşamını anlatan romanlardır. Nabizade Nazım (1862-1893)'ın yazdığı Karabibik (1890) edebiyatımızdaki ilk köy romanıdır. Şeytanlı Göl (George Sand), Çılgın Kalabalıktan Uzak (Thomas Hardy); Onuncu Köy (Mahmut Makal), Yılanların Öcü (Fakir Baykurt)... bu türden romanlardır.

Egzotik Romanlar

Yabancı ülkelerin doğa ve insanlarını anlatan romanlardır. Örneğin Aziyade (Pierre Loti), Ana (Pearl S. Buck), Nilgün (Refik Halit Karay)...

İşlenişlerine Göre Romanlar

İşlenişlerine göre romanlar; romantik roman, realist roman, natüralist roman, fantastik roman gibi türlere ayrılır.

Romantik (Coşumcu) Roman

Romantizmin ilkelerine uygun olarak yazılan bu tür romanlarda duygusallık öne çıkar. Yazar, olaylar ve kişilere karşı tarafsız değildir; kendi kişiliğini gizlemez, duygu ve düşüncelerini okura sezdirir. Edebiyatımızda Ahmet Mithat (1844-1912), Namık Kemal (1840-1888) bu türde ürün vermişlerdir.

Realist (Gerçekçi) Roman

Gerçekliğin ilkelerine uygun olarak yazılan bu tür romanlarda anlatılanların gerçeğe uygun olması için gözleme önem verilir. Recaizade Mahmut Ekrem (1847-1914), Samipaşazade Sezai (1860-1936) gerçekçilik akımına bağlı yazarlarımızdandır.

Natüralist (Doğalcı) Roman

Kişiliğin oluşumunda çevrenin de büyük bir etkisi olduğuna inanıldığı için bu tür romanlarda nesnel gerçekler, yaşamın acımasız ve kaba yanları da yansıtılır. Nabizade Nazım (1862-1893), Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944) bu akımdan etkilenmiş yazarlarımızdandır.

Fantastik Roman

Düşe, doğüstü güçlere, bilimkurgu vb. öğelere başvurarak gerçek dünyada yaşanamayacak olayları işleyen romanlardır. Yüzüklerin Efendisi (Tolkien), Gulyabani (Hüseyin Rahmi Gürpınar), İmparator Çay Bahçesi (Nazlı Eray) vb. yapıtlar bu türdendir.

Türk edebiyatında roman türünün temsilcileri arasında Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944), Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945), Halide Edip Adıvar (1884-1964), Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974), Peyami Safa (1899-1961), Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962), Sabahattin Ali (1906-1943), Kemal Tahir (1910-1973), Orhan Kemal (1914-1970), Necati Cumalı (1921-2001), Yaşar Kemal (1923-...), Oktay Akbal (1923-), Fakir Baykurt (1929-1999), Adalet Ağaoğlu (1929-...), Oğuz Atay (1934-1977), Burhan Günel (1947-...), Selim İleri (1949-...) ... sayılabilir.

Okuduğunuz roman ve öyküleri de göz önünde tutarak iki türün ayrılan yönlerini belirleyiniz.

SIRA SİZDE

3

TİYATRO

Yazınsal bir tür olarak tiyatro ya da drama, olayları oluş durumunda göstermek üzere yazılan yapıttır. Tiyatro, sanat dalı olarak konuşma ve eyleme dayanır. İlk toplumların din törenlerinde yapılan kutsal varlıklarla ilgili taklitlerin, gösterilerin tiyatroya kaynaklık ettiği sanılmaktadır. Bu nedenle tiyatronun din törenlerinden doğduğu kabul edilmektedir. Batı tiyatrosunun kaynağı, eski Yunan'da bağbozumu törenlerinde düzenlenen etkinliklerdir ve ilk oyunlar ağılatı (tragedya) türündedir.

Tiyatro yapıtlarında olay ve kişiler olmak üzere iki öğe; serim, düğüm ve çözümlenmek üzere üç evre vardır. Bu tür yapıtlar, olayların gelişmesine göre perde (konunun ana bölümleri) ve sahne (kişilerin girip çıkmasıyla değişen küçük bölümler) olarak adlandırılan bölümlere ayrılır. Tiyatro yapıtlarında konuşmalar da monolog (kişinin tek başına konuşması), diyalog (kişilerin karşılıklı konuşmaları), tirat (coşkulu uzun sözler) gibi adlar alır.

Tiyatro Türleri

Tiyatro yapıtlarının *ağlatı* (tragedya) ve *güldürü* (komedy) olmak üzere iki ana türü vardır. Dram vb. öteki türler, bu iki türün değişmesi ya da birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Ağlatı (Tragedya)

İzleyicilerin korku ve acıma duygularını coşturarak ruhu tutkularından kurtarmayı amaçlayan en eski tiyatro türüdür. Konularını söylencelerden (mitoloji) ve tarihten alır. Kişiler; doğüstü varlıklar, üst kesimden insanlardır. Ağlatı, iyi konum ya da durumda olan kişilerin kötü duruma düşmesini işler. Ağlatıda ahlak ve erdeme değer verilir. Dil ve anlatım; oyun kişilerine uygun, üst kesimin dil ve anlatımıdır. Klasik ağlatılar manzumdur (17. yüzyılda düz yazıyla yazılanlar da vardır.). Ağlatılarda zaman, yer ve olay birliğinden oluşan “üç birlik” kuralı vardır. Zaman birliği, olayın 24 saat içinde geçebilir kanısını uyandırması; yer birliği, olayın baştan sona aynı yerde geçmesi; olay birliği, yapıtın bir ana olay çevresinde gelişmesidir. Yunan edebiyatında Aiskhylos (İÖ-525-456), Sophokles (İÖ-495-406); Fransız edebiyatında Corneille (1606-1684) ve Racine (1639-1699) bu türün tanınmış ozanlarıdır.

Aşağıdaki ağlatı örneğini türün yukarıda belirtilen özelliklerini de göz önünde tutarak okuyalım.

PERS'LER

Pers'ler tragedyasında, Yunanistan üzerine büyük bir ordu ile karadan ve denizden yürüyen Pers kralı Serbas (Kserkses)'in Salamis Savaşı'nda (İÖ-480) yenilmesi anlatılmıştır. Pers - Yunan savaşlarına savaşı olarak katılan ozan, Salamis Savaşı'ndan sekiz yıl sonra oynattığı bu oyununda, o zaman için güncel sayılan bir olayı konu olarak almış; fakat bunu, tarih çerçevesi ve mitologya havası içinde işlemiştir.

(Olay, Pers'lerin başkenti Susa'da, kral sarayının önünde geçer. Kral Serbas'ın yokluğunda ülkeyi gözetmekle görevli yaşlı Pers'ler [Koro] ile kralın annesi kraliçe Atossa, kaygı ile haber beklemektedirler. Bu sırada Ulak gelir, Pers'lerin Salamis'te uğradığı yenilgiyi anlatır. Koro ve kraliçe, eski kral Darius'un rubunu yeraltı ülkesinden çağırır, ondan akıl danışmayı düşünürler. Kraliçe Atossa'nın adakları ve Koro'nun çağrı türküleri üzerine, Darius'un rubu gelir, oğlunun yenilgisini öğrenince üzülür; bunu, Serbas'ın tanrılara saygısızlık etmesine bağlar; oğlunun bir daba tanrıları öfkelenmemesini öğütleyerek gözden silinir. Bir süre sonra Serbas perişan bir halde gelir. Suçunu kabul eder. Oyun, Koro'nun ağlayıp yakınmaları ve danslarıyla sona erer.)

A t o s s a

- ...Önce öğrenmek istediğim şeyler var: Dostlarım, Şu Atina denen yer nerde, hangi bucakta?

Koro Başı

- Ta uzakta batıda, Kral Güneşin göçtüğü yerde.

A t o s s a

- Oğlum da bu kenti ele geçirmek diledi, ha?

Koro Başı

- Böylece bütün Hellas krala boyun eğcekti.

A t o s s a

- *Onların öyle büyük orduları var mı ki?*

Koro Başı

- *Hem de Med'lerin başına hayli bela getirmiş bir ordu.*

A t o s s a

- *Neye güvenirlere başka? Yurtlarında yeterince zengin mi bunlar?*

Koro Başı

- *Gümüş madenleri var, bir toprak gömüsü.*

A t o s s a

- *Neyle savaşır bu soy, yayla ok mu yaraşır ellerine?*

Koro Başı

- *Yok yok, dimdik ayakta durup kılıçla dövüşürler,*

Kalkanlar kollarında.

...

Aiskhylos (Çev. G. Dilmen; Akt. Kudret, 1980, ss. 193-194)

Güldürü (Komedy)

Güldürmek ve düşündürmek amacıyla insanların, olayların ve yaşamın gülünç yönlerini yansıtan tiyatro türüdür. Güldürü, konularını günlük yaşamdan alır. Kişiler, çoğunlukla alt kesimdedir. Nazımla yazılır (17. yüzyılda düz yazıyla yazılanlar da vardır.). Buna bağlı olarak dil ve anlatım da gündelikleşir. Güldürüde de üç birlik kuralına uyulur.

Güldürü; karakter, töre, entrika güldürüsü gibi türlere ayrılır. Karakter güldürüsü, insan karakterinin gülünç yönlerini işler. Töre güldürüsü, törelerin gülünç yönlerini ele alır. Entrika güldürüsü ise bir olay içinde çevrilen dolaplara dayalıdır, oyunda kişiler genellikle kendi kazdıkları kuyuya düşer.

Yunan edebiyatında Aristophanes (İÖ-445-385), Fransız edebiyatında Moliere (1622-1676) bu türün tanınmış yazarlarıdır.

Aşağıda Aristophanes'in "Eşekarıları" adlı güldürüsünden bir bölüm verilmiştir. Türle ilgili bilgilerimizi anımsayarak metni okuyalım.

(Philokleon [Kleon'u seven] adında bir ibtiyar, yargıç olma tutkusuna kapılmıştır. Oğlu Bdelykleon [Kleon'dan tiksinen], babasını bu huyundan vazgeçirmek için, onu eve kapatır. Öteki yargıçlar, Philokleon'u da alıp mahkemeye gitmek üzere, eşekarıları kılığında, sabahleyin erkenden gelirler [Bunlar, eserin Koro'sudur]. Yargıçlar, durumu öğrenince Bdelykleon'a kızarlar. Sorunu çözmek için, yargıçlık konusunda baba ile oğul arasında bir söz yarışması yapılmasına karar verilir. Bdelykleon, babasının da yargıçlar korosunun da demagoglara alet olduklarını ispat ederek yarışmayı kazanır. Yargıçlık tutkusuna kapılmış ibtiyar babasını bu zevkinden yoksun bırakmamak için de ona, ev işlerini yargılamak üzere evde uydurma bir mahkeme kurar; ilk olarak da köpekleri Labes, peynir çaldığı için bu mahkemede yargılanır.)

Aşağıdaki parçada, Eşekarıları'nın (yargıçlar korosunun) sahneye girişi ve Philokleon'u kurtarmaya çalışması gösterilmiştir.

...

(Ellerinde sopalar, kışlarında şişlerle ibtiyarlar korosu girer.)

Koro Başı

- *Yürü, Komias, daba canlı! Nedir bu uyuşukluk?*

Sen eskiden tazı gibiydin tazı.

(...)

*Aman çabuk olalım, dostlar, çabuk!
Lakbes'i yargılayacağız, unutmayın.
Bir kovan dolusu parası varmış adamın.
Kleon efendimiz "Tam vaktinde gelin!" dedi;
Üç günlük de öfke istedi, baldan tatlı:
Herifi gereğince cezalandırmak için.
Yürüyelim, arkadaşlar, gün doğmadan yetişelim.
Fenerciler fenerleri sağa sola sallasın.
Taşlara dikkat, düşüp kol bacak kırmayın.*

(...)

*Bu evdeki yargıç dostumuza ne oldu?
Ne diye çıkıp katılmıyor aramıza?
Hiç beklediği olmadı kendini böyle;
Tersine, hep önden gider bağıra çağıra.
Türkü söylemeğe bayılır bu dostumuz.
Gelin, duralım da bir türküyle çağıralım şunu.
Duyar duymaz çıkarır kapıdan burnunu.*

Koro

*- Ne oluyor? Niçin? Ne var?
Neden çıkıp ses vermez bu ihtiyar?
Pabuçlarını yitirmiş olmasın?
Bir yere mi çarptı kaldı karanlıkta?*

...

Aristophanes, Eşekarları (Çev. S.Eyuboğlu; Akt. Kudret, 1980, ss. 207-208)

Dram

Yaşamı hem gülünç hem de acıklı yönleriyle; daha doğrusu yaşamı olduğu gibi yansıtan tiyatro türüdür. Konularını tarihten ya da günlük yaşamdan alır. Oyun kişileri her kesimden insanlar olabilir. Dram hem düz yazıyla hem de nazımla yazılabilir. Dil ve anlatımda yer yer ağırlı, yer yer de güldürünün özellikleri görülür. Dramda üç birlik kuralına uyma zorunluluğu yoktur.

Fransız yazarı Victor Hugo (1802-1895), dram türünün en tanınmış yazarlarından. Aşağıdaki metin onun ünlü yapıtı "Hernani"den alınmıştır.

HERNANİ

Hernani, 5 perdedir. Nazımla yazılmıştır. Zaman ve yer birliğine uyulmamıştır.

(Olay, 1519'da, İspanya'da geçer: Yaşlı Don Ruy Gomez de Silva, genç ve güzel yeğeni Dona Sol de Silva'yı sever, onunla evlenme hazırlığı içindedir. Fakat Dona Sol, bir kan davası yüzünden İspanya kralı Don Carlos'u öldürmek için ant içip dağlara çıkmış bir kanun kaçağı olan Hernani'yi sevmektedir. Dolambaçlı birtakım olaylardan sonra, Dona Sol ile Hernani evlenirlerse de düğün gecesi iki sevgili zehir içip kendilerini öldürmek zorunda kalırlar.)

Aşağıdaki parçada, Dona Sol ile Hernani'nin gizli buluşmaları ve kaçmaya karar vermeleri anlatılmaktadır.

...

Hernani

- Henüz gençsiniz diye size bir eş seçmeyi
 Uygun görmüşler... Bu eş de amcamız *Silva Beyi*
Don Ruy Gomez... Kastilya âyânından, Aragon Eşrafından,
 nüfuzlu, büyük bir zat... Hem de son derece zengin...
 Dükün tek kusuru, ihtiyar olması... Ama size sunacağı altınlar,
 Mücevberler, inciler yaşını unutturur.
 Halbuki ben

Yoksulum. Ormanlardı tek mekanım çocukken. İbtimal ki,
benim de, bugün kanla paslanmış

Çok parlak bir şecerem, karanlığa yaslanmış
Ve hâlâ bir kefenle örtülü baklarım var.
Felek oyun etmezse, günün birinde onlar
Kımlarından çıkacak kılıcımla beraber...
Şimdilik baktın bana sunduğu bazinele,
Cömertçe dağıttığı: hava, su ve aydınlık...
Durum bu... Birimizi seçmeniz lazım artık:
İster dükle evlenin, ister benimle gelin...
Kararımız?
Dona Sol
 - Sizinle geleceğim.

...

Victor Hugo, *Hernani* (Çev. C. Meriç; Akt. Kudret, 1980, ss.232-234)

Tiyatronun değişik bir dalı da müzikli oyunlardır. Bunlar opera, operet gibi müzik eşliğinde oynanmak üzere oluşturulan yapıtlardır.

Çağdaş tiyatro, klasik tiyatro sınıflandırmasına uymaz. Bilimsel ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak tiyatro anlayışı da değişmiştir. Günümüzde değişik tiyatro türlerinden söz edilmektedir. Alman şair, oyun yazarı ve tiyatro adamı Bertholt Brecht (1898-1956)'in öncülük ettiği epik tiyatro, bunların en önemlilerindedir. Tiyatro anlayışı bakımından yepyeni bir biçim olan epik tiyatro, klasik tiyatrodaki gibi izleyiciyi oyunun etkisine almayı değil tam tersi oyuna yabancılaştırmayı ilke edinir. Epik tiyatro anlayışı; oyuna kendini kaptırmayan izleyicinin oyunu eleştirel bir yaklaşımla değerlendireceği, olayları ve olayları doğuran nedenleri daha iyi anlayabileceği yönündedir.

Geleneksel Türk Tiyatrosu

Genel olarak hemen her toplumun kültür, yaşayış biçimi vb. özelliklerine göre oluşturduğu geleneksel bir tiyatrosu vardır. Batılı anlamda tiyatro, edebiyatımıza Tanzimat döneminde girmiştir. Yayımlanan ilk oyun Şinasi (1826-1871)'nin Şair Evlenmesi (1860) adlı bir perdelik töre güldürüsüdür. Sahnelenen ilk oyun ise Namık Kemal (1840-1888)'in Vatan Yahut Silistre (1873) adlı yapıtıdır.

Batı tipi tiyatroyu tanımadan önce halkımızın tiyatro ve eğlenme gereksinimini karşılayan Karagöz oyunu, orta oyunu, meddahlık gibi geleneksel oyunlarımız vardı.

Karagöz Oyunu

Deriden yapılan insan, hayvan ve eşya şekillerinin arkadan ışıklandırılarak bir perde üzerine yansıtılması temeline dayanan geleneksel seyirlik oyundur, bir gölge oyunudur. Karagöz oyununda tek sanatçı vardır. Belli konular olmasına karşın doğaçlamaya dayalı bir oyundur. Konuyu her sanatçı kendine göre işler. Oyunun iki başkişisinden Karagöz halktan, okumamış birini; Hacivat ise aydın ya da yarı aydın birini temsil eder.

Aşağıda “Karagöz’ün Ağalık Oyunu”ndan bir bölüm verilmiştir. Metni geleneksel tiyatromuzun özelliklerine dikkat ederek okuyalım.

Karagöz’ün Ağalık Oyunu

H. - Cabillik âlimlikten iyidir, derlerse işit de inanma.

K. - (Başını kaldırarak) Ulan bunu kim bilmez be!

H. - Sen eğ başını.

K. - Olur. (Eğer.)

H. - (Ağlar gibi) Hey gidi babamın güzel nasihatleri uçuyor uçuyor.

K. - Ökse kuralım, tutarız.

H. - Sen eğ başını.

K. - (Eğer.) Olur.

H. - İkinci nasihat. (Vurur.)

K. - Elin kırılısın kerata.

H. - Züğürtlük zenginlikten iyidir derlerse işit de inanma.

K. - Bu ne biçim nasihat be? Bunları kim bilmez?

H. - Eğer sen bunları bilmiş olsaydın adam olurdu, bana karşı öyle terbiyesizce hareket etmezdin. Sen eğ başını.

K. - Bu nasihatler kaç tane?

H. - Efendim, üç tane, bir tane kaldı.

K. - Onu da ver bakalım. (Başını eğer.)

H. - (Ağlar gibi) Ah benim sevgili babamın kıymetli nasihatleri gidiyor. Hâşâ buzurdan köpek ağzına kemik atar gibi gidiyor.

K. - (Kalkar, bir tokat atarak) Köpek senin babandır terbiyesiz berif!

H. - Zaten sen adam değilsin. Ben sana babamın kıymetli nasihatlerini vereyim, sen bana teşekkür yerine tokat at.

K. - Sen şimdi ukalalığı bırak, başka kaldı mı?

H. - Son olarak bir tane kaldı, eğ başını.

K. - Onu da söyle bakalım. (Başını eğer.)

H. - Üçüncü nasihat. (Tokat)

K. - Elin kırılısın kerata.

H. - Bekârlık evlilikten iyidir derlerse işit de inanma.

K. - (Başını kaldırarak) Bitti mi? Şimdi sen de benim babamın nasihatlerini dinle, eğ kafanı aşağı.

H. - Benim nasibate ihtiyacım yok. (Giderken)

K. - (Yakalayıp) Buraya gel. Şimdi sen benim babamın nasihatlerini dinle.

H. - Benim nasibate ihtiyacım yok. (Giderken)

K. - (Yakalayıp) Buraya gel. Eğ bakalım kafayı.

H. - Ne olacak?

K. - Nasibat vereceğim. Eğ şu kafanı aşağıya.

H. - Eğdim. (Eğilir.)

K. - (Elini bir aşağı, bir yukarı sallayarak) Öbö... öbö... sıkı dur, nasihat geliyor.

H. - Ama Karagözüm yavaş gelsin.

- K. - *Artık o babtına, (tokat atarak) birinci nasihat.*
H. - *Birader pek bızlı vurdun.*
K. - *Nasihatler kafana iyice işlesin, benim nasihatler dehbşetlidir.*
H. - *Eeee... Ne imiş o nasibatin söyle.*
K. - *Acele yok. (Tokat atarak) Birinci nasihat.*
H. - *Nedir o?*
K. - *(Tokat atarak) Birinci nasihat.*
H. - *Ne imiş o?*
K. - *Açlık tokluktan iyidir derlerse işit de inanma.*
H. - *A Karagözüm bunu kim bilmez?*
K. - *Bu nasihatler bana babamdan kalmadır, sen kelleyi eğ!*
H. - *Ama Karagözüm yavaş vur.*
K. - *Olur, sen eğ kafayı, (tokat atarak) ikinci nasihat.*
H. - *Ne imiş o?*
K. - *Senin sırtına binmek, eşeğin sırtına binmekten iyidir derlerse işit de inanma...*
H. - *A birader böyle nasihat olur mu?*
K. - *Nasibatin kötüsü olur mu, sen kafanı sıkı tut, (tokat atar) üçüncü nasihat...*
H. - *(Başını kaldırır.) Ne imiş o?*
K. - *(Tokat atarak) Tokat yemek, yemek yemekten iyidir derlerse işit de inanma. (Hacivat gider.) Seni gidi öğüt budalası kerata. Sen gidersen beni de buraya mblamazlar, pamuk ipliğiyle hiç bağlamazlar. ... (Yavaş yavaş çekilir, gider.)*

- Mubavere biter. - Sevilen (1986, ss.117-119)

Orta Oyunu

Meydanda, ortada oynanan; dekor olarak bir paravana, tezgah ve bir iki hasır iskemleden yararlanılan ve genel olarak ikili konuşmaya dayanan bir oyundur. Orta oyunu da doğaçlamaya dayanır. Karagöz oyununda olduğu gibi her sanatçı, halkın ortak malı olan konuyu kendince işleyebilir. Oyunun iki başkişisinden Kavuklu, Karagöz oyunundaki Karagöz'ün; Pişekâr ise Hacivat'ın karşılığıdır.

BAHÇE

Aşağıdaki parça "Fasıl" bölümünün başlangıcıdır.

P i ş e k â r - *Şimdi ne işle meşgulsün?*

Kavuklu - *Yani, ne iş görüyorum?*

P. - *Öyle ya.*

K. - *Hiç tabii. Okumam yok, yazmam yok; başka bir marifetim de yok.*

P. - *Eyvab! Desene, evde de rabatın yok. Aman, Hamdiciğim, felaket üstüne felaket!*

K. - *O da doğru. Hatta bizim karıyla kauga ettim de, çıktım sana geldim; "belki bir iş bulur da geçimi düzeltirim" dedim.*

P. - *Aman birader, bu aralık ortalıkta o kadar kesatlık var ki, sorma. Ben bile geçi-nemiyorum. Hele şimdilik biraz sabırlı ol da, bakalım belki bir iş çıkar.*

K. - *İsmail, bu işsizlik yüzünden evle de bozuştuk.*

P. - *Ev kira değil miydi?*

K. - *Elbette kira.*

P. - *Öyleyse ne üzüülüyorsun? Bırak çık. O keder etsin.*

K. - *Ev mi keder etsin?*

P. - *Öyle ya! Aranız bozulmadı mı? Bırak, yürüyüver.*

K. - *Evet bozuldu. Ben de bıraktım, yürüyüverdim.*

P. - *Bir daha gitmezsin. O pişman olsun. Hem canım, ev sana dargın değil mi?*

- K. - *Dargın, dargın ama İsmail, malum ya, kadınlar acayıptır; şimdi gırtlak gırtlığa gelirler, on dakika sonra hiçbir şey olmamış gibi öyle konuşurlar.*
- P. - *Ay! Sizin ev konuşur mu?*
- K. - *Elbette. Dilsiz değil ya!*
- P. - *Amma da tubaf! Evin konuştuğunu bu yaşına geldim, duymadım. Türkçe mi, Arapça mı, Farisçe mi konuşur?*
- K. - *Ne söylüyorsun, İsmail, anlayamadım.*
- P. - *Canım, anlaşılmayacak ne var ki? Sizin ev konuşuyor ya...*
- K. - *Evet.*
- P. - *İşte ben de onu soruyorum:*
Ne lisanla konuşur?
- K. - *Biz evlendik evleneli, bildiğimiz Türkçeden başka bir lisanla konuşmadık.*
- P. - *Demek, sade Türkçe konuşur, öyle mi?*
- K. - *Birleşeli on seneyi geçiyor, başka dil kullandığını duymadım.*
- P. - *Demek, içinden konuşuyor.*
- K. - *İçinden konuşur, ben yüzünden anlarım... İsmail, eğleniyor musun? Ulan, bir saattir, "ne olacak, sonu nereye varacak?" diye bekledim. Hâlâ saçma sapan, içinden çıkılmaz boş lakırdılardan başka bir şey yok. Haydi, sen şimdi bana ufak, şöyle benim barınacağım gibi, iki üç odalı bir evceğiz bul da, ötesini düşünürüz?*
- P. - *Peki, refika nerde?*
- K. - *Deminden anlattım ya! Anlamak istemedin yahut bakikaten anlamadın. "-Evle darılıştık." dedim, seksen lakırdının belini büktün. Benim kariyla kavgaya ettik, o kızgınlıkla evden fırladım.*
- P. - *Yaa! Demek, "Evle dargımım." dediğin bu muydu?*
- K. - *Öyle ya, a canım!*
- P. - *Öyleyse, evvela sana kutu gibi bir ev, ondan sonra da sana layık bir iş. Haydi buyurun. Şurada, hemen elimin altında, üç odalı bir kâşane var. Onu sana tutuverelim. Buyurun, efendim, buyurun!*

Kudret (1980, ss. 248-249)

Meddahlık

Tek oyuncunun öykünmeye dayalı olarak sergilediği oyundur. Sanatçı; mendil, baston gibi basit gereçleri kullanarak konu aldığı bir masal ya da öyküyü canlandırır. Karagöz ve orta oyununda olduğu gibi anlatım doğaçlamaya dayalıdır. Meddah, birkaç kişinin kimliğine bürünüp onların kişiliklerini yansıtır.

Tanzimat döneminde edebiyatımıza giren Batı tipi tiyatro, Cumhuriyete değin beklenen gelişmeyi gösteremez. Namık Kemal (1840-1888)'in Vatan Yahut Silistre piyesi oynandıktan sonra (1873) tutuklanıp Magosa'ya sürgüne gönderildiğini, ilk Müslüman Türk kadın oyuncu Afife Jale (1902-1941)'nin polis ve toplum baskısıyla karşılaştığını anımsatmak bunun nedenlerini açıklamak için yeterlidir.

Cumhuriyetin getirdiği özgürlük ortamında öteki sanat dalları gibi tiyatro da boy atmış, hem merkez yönetimi hem de yerel yönetimlerce desteklediği için büyük bir gelişme göstermiştir. Özellikle Halkevleri aracılığıyla ülke geneline yayılması sağlanan tiyatronun topluma çağdaş değerler edindirme konusunda önemli bir işlevi olmuştur. Müsahipzade Celal (1870-1959), Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), Cevat Fehmi Başkut (1905-1971), Haldun Taner (1915-1986), Orhan Asena (1922-2001), Necati Cumalı (1921-2001), Aziz Nesin (1915-1995), Turgut Özakman (1930-...), Güngör Dilmen (1930-...) gibi pek çok yazar; tiyatro türünde başarılı ürünler vermişlerdir.

Özet

Şiir, öykü, roman ve tiyatro gibi sanatsal anlatım türlerinin özelliklerini açıklamak

Şiir; duygu, düşünce, gözlem, izlenim ve imgelelerin genellikle ölçü, uyak, ses uyumu gibi öğelerden yararlanılarak yoğun biçimde dile getirildiği sanatlı bir yazın türüdür. Şiirde biçim deyince dizelerin kümelenişi, dizelerin uzunluk - kısalık durumu ve uyak dizilişiyle ilgili özellikler akla gelir. Konu, izlek (tema), değişmece (mecaz) ve öteki söz sanatları, iç uyum (iç ahenk) vb. öğeler de içerikle ilgili kavramlardır. Değişik bağdaşturmalarla imge oluşturma ve çağrışım açısından üstün bir güce erişen şiirin anlatmaktan çok sezdirici bir işlevi vardır. Öykü, yaşanmış ya da yaşanabilir nitelikteki olayları anlatan yazınsal türdür. Öyküde olay (ya da durum), kişiler, yer ve zaman değişkenlerine öykü öğeleri adı verilir. Öykü, kişinin çevresiyle (doğa, toplumsal) ya da kendisiyle çatışmasından kaynaklanan bir olay ya da durum temeli üzerinde kurgulanır. Öyküde kişi sayısı azdır ve kişilerin bir yüzü ya da yönü üzerinde durulur, derin çözümlenmeler yapılmaz. Öteki yazınsal yapıtlarda olduğu gibi öyküde de olay ya da durum belli bir yerde ve belli bir zaman dilimi içinde yaşanır. Roman; insanların yaşayışlarını, serüvenlerini, iç dünyalarını, çevreyle olan ilişkilerini, toplumsal bir olay ya da durumu kurmacaya dayalı olarak anlatan düz yazı türüdür. Romanda çevre, öyküdekine göre daha geniştir. Kişi sayısı daha çoktur. Roman kişilerinin -özellikle başkişinin- karakterleri bütün yönleriyle ayrıntılı olarak tanıtılır. Romanın konusu genellikle öyküde olduğundan daha geniş bir zaman dilimini kapsar. Edebiyatımıza Tanzimat döneminde giren romanı, Türk okuru önce çevirilerle tanımıştır. Yazınsal bir tür olarak tiyatro ya da drama, olayları oluş durumunda göstermek üzere yazılan yapıttır. Tiyatro, sanat dalı olarak konuşma ve eyleme dayanır.

Şiirin, öykünün, romanın ve tiyatroyun türlerini açıklamak

Lirik, epik, didaktik, pastoral ve dramatik olmak üzere beş tür şiir vardır. Lirik şiir, duyguların ve düşüncelerin coşkulu bir biçimde dile getirildiği şiir türüdür. Kahramanlık, yiğitlik, göç, savaş, yurt sevgisi vb. konuları işleyen şiire epik şiir adı

verilir. Öğüt verme ya da bilgilendirme amacı güden şiire didaktik şiir adı verilir. Yergiler, fablolar, manzum hikâyeler ve manzum mektuplar didaktik şiir türüne girer. Pastoral şiir; kır ve çoban yaşamını konu alan, bu yaşamı sevdirmeye amacı güden şiirdir. Manzum tiyatro yapıtlarındaki şiire de dramatik şiir denir. Öyküler kuruluş biçimlerine göre olay öyküsü ve durum ya da kesit öyküsü olmak üzere ikiye ayrılır. Olay öyküsünde okuru etkileyecek türden güçlü bir olay; serim, düğüm, çözüm aşamalılığı içinde yansıtılır. Durum öyküsü önemli bir olaya dayanmaz, yaşamdan kesitler sunar. Batı tipi öykü, edebiyatımıza Tanzimat döneminde girmiştir. Romanlar; konuları, anlatılış biçimleri, okur özellikleri vb. açılardan türlere ayrılır. Konularına göre; serüven romanları, polis romanları, tarihsel romanlar, psikolojik romanlar, yaşam öyküsel romanlar, sosyal romanlar, töre romanları, egzotik romanlar işlenişlerine göre de romanlar; romantik roman, realist roman, natüralist roman, fantastik roman gibi türlere ayrılır. Tiyatro yapıtlarının ağlatı (tragedya) ve güldürü (komedy) olmak üzere iki türü vardır. Dram vb. öteki türler bu iki türün değişmesi ya da birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Ağlatı, izleyicilerin korku ve acıma duygularını coşturarak ruhu tutkularından kurtarmayı amaçlar. Güldürü, olayların ve yaşamın gülünç yönlerini yansıtır. Güldürünün karakter, töre, entrika güldürüsü gibi türleri vardır. Dram, yaşamı hem gülünç hem de acıklı yönleriyle yansıtır. Batılı anlamda tiyatro da edebiyatımıza Tanzimat döneminde girmiştir. Batı tipi tiyatroyu tanımadan önce halkımızın tiyatro ve eğlenme gereksinimini Karagöz oyunu, orta oyunu, meddahlık gibi geleneksel oyunlarımız karşılamaktaydı.

Sanatsal anlatım türlerinin önemli temsilcilerini tanımak

Şiir, öykü, roman ve tiyatro türünün önemli temsilcileri ve yapıtlarından örnekler ünite içinde ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdaki terimlerden bir küme oluşturulduğunda hangisi dışarıda kalır?

- Ölçü
- Uyak
- Nazım birimi
- Nazım biçimi
- Konu

2. Aşağıdakilerden hangisi bir şiir türü **değildir**?

- didaktik
- egzotik
- lirik
- pastoral
- dramatik

3. *En doğrusu, dosta düşmana iyilik etmen;
İyilik seven kötülük edemez zaten.
Dostuna kötülük ettin mi düşmanın olur;
Düşmanmsa dostun olur iyilik edersen.*

Ö. Hayam

Yukarıdaki şiirin türü aşağıdakilerden hangisidir?

- Didaktik
- Epik
- Pastoral
- Dramatik
- Lirik

4. Aşağıdakilerden hangisi öykü öğelerinden biri **değildir**?

- Kişi
- Zaman
- Uzunluk
- Yer
- Olay

5. Aşağıdakilerden hangisi öyküleriyle tanınmış sanatçılarından biri **değildir**?

- Halit Ziya Uşaklıgil
- Refik Halit Karay
- Sait Faik Abasıyanık
- Behçet Necatigil
- Orhan Kemal

6. Aşağıdakilerden hangisi edebiyatımızdaki **ilk** yerli roman olarak kabul edilmektedir?

- İntibah
- Cezmi
- Taaşuk-ı Talat ve Fitnat
- Telemak
- Aşk-ı Memnu

7. Aşağıdakilerden hangisi konusuna göre roman türlerinden biri **değildir**?

- Sosyal roman
- Töre roman
- Egzotik roman
- Tarihsel roman
- Dizi roman

8. Aşağıdakilerden hangisi sosyal roman türünde **değildir**?

- Kırmızı ve Siyah
- Dokuzuncu Hariciye Koğuşu
- Araba Sevdası
- Kiralık Konak
- Yaprak Dökümü

9. Aşağıdakilerden hangisi güldürünün özelliğidir?

- Kişiler çoğunlukla alt kesimdedir.
- Ahlak ve erdeme değer verilir.
- Dil, üst kesimin kullandığı dildir.
- Acıklı konuları işler.
- En eski tiyatro türüdür.

10. Aşağıdakilerden hangisi sahnelenmiş **ilk** yerli oyunumuzdur?

- Şair Evlenmesi
- Nalınlar
- Zavallı Çocuk
- Vatan Yahut Silistre
- Çok Bilen Çok Yanılır

Yaşamın İçinden

YAŞADIKLARIMDAN ÖĞRENDİĞİM BİR ŞEY VAR

*Yaşadıklarımın öğrendiğim bir şey var:
Yaşadın mı yoğunluğuna yaşayacaksın bir şeyi
Sevgilin bitkin kalmalı öpülmekten
Sen bitkin düşmelisin koklamaktan bir çiçeği*

*İnsan saatlerce bakabilir gökyüzüne,
Denize saatlerce bakabilir, bir kuşa, bir çocuğa
Yaşamak yeryüzünde, onunla karışmaktır
Kopmaz kökler salmaktır oraya*

*Kucakladın mı sımsıkı kucaklayacaksın arkadaşımı
Kavgaya tüm kaslarınla, gövdenle, tutkunla gireceksin
Ve uzandın mı bir kez sımsıcak kumlara
Bir kum tanesi gibi, bir yaprak gibi, bir taş gibi dinleneceksin*

*İnsan bütün güzel müzikleri dinlemeli alabildiğine
Hem de tüm benliği seslerle, ezgilerle dolarcasına
İnsan balıklama dalmalı içine bayatın
Bir kayadan zümrüt bir denize dalarcasına*

*Uzak ülkeler çekmeli seni, tanımadığım insanlar
Bütün kitapları okumak, bütün bayatları tanımak arzusuyla yanmalısın
Değişmemelisin hiçbir şeyle bir bardak su içmenin mutluluğunu
Fakat ne kadar sevinç varsa yaşamak özlemiyle dolmalısın*

*Ve kederi de yaşamalısın, namusluca, tüm benliğinle
Çünkü acılar da sevinçler gibi olgunlaştırır insanı
Kanın karışmalı bayatın büyük dolaşımına
Dolaşmalı damarlarında bayatın sonsuz taze kanı*

*Yaşadıklarımın öğrendiğim bir şey var:
Yaşadın mı büyük yaşayacaksın, ırmaklara, göğe, bütün evrene karışırçasına
Çünkü ömür dediğimiz şey bayata sunulmuş bir armağandır,
Ve bayat, sunulmuş bir armağandır insana*

Kaynak: Ataol Behramoğlu (1991, ss. 55-56)

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız doğru değilse “Şiir” bölümünü gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız doğru değilse “Şiir” bölümünü gözden geçiriniz.
3. a Yanıtınız doğru değilse “Şiir” bölümünü gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız doğru değilse “Öykü” bölümünü gözden geçiriniz.
5. d Yanıtınız doğru değilse “Öykü” bölümünü gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız doğru değilse “Roman” bölümünü gözden geçiriniz.
7. e Yanıtınız doğru değilse “Roman” bölümünü gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız doğru değilse “Roman” bölümünü gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız doğru değilse “Tiyatro” bölümünü gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız doğru değilse “Tiyatro” bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra sizde 1

Günümüz şiirinde divan ve halk şiirinde olduğu gibi ölçü, uyak vb. kalıplar yoktur. Şiir geleneksel bağlardan kurtulmuştur. Belli kalıpların dışına çıkan günümüz şiirinin konusu da genişlemiş; şiir, hemen her şeyin işlenebildiği bir konu özgürlüğüne kavuşmuştur. Biçim ve içerik birlikte düşünülmüş, “öz ya da içeriğe göre biçim” anlayışı benimsenmiştir.

Sıra sizde 2

Bir öykünün olay ya da durum öyküsü olduğu okuru etkileyecek güçlü bir olaya dayanıp dayanmadığına, kişilerin özelliklerine, dil ve anlatımın niteliğine bakılarak belirlenebilir. Bununla birlikte bir öykü türüne ilişkin tüm özellikler, her zaman, her öyküde ve bir arada bulunmayabilir. Bazı yapıtlar kimi yönleriyle olay, kimi yönleriyle durum öyküsü özelliği taşıyabilir.

Sıra sizde 3

Bu soruya, okuduğunuz roman ve öykülerin özelliklerini göz önünde tutarak yanıt vermeye çalışınız. Bilgilerinizi aşağıda yer alan açıklamalarla pekiştirebilirsiniz: Romanda öyküye göre daha geniş bir çevre tanıtılır. Romanın olay örgüsü daha karmaşıktır. Kişi sayısı öyküye göre daha çoktur ve kişilerin -özellikle başkişinin- karakterleri ayrıntılı olarak tanıtılır. Konusu, genellikle daha geniş bir zaman dilimini kapsar. Öyküye göre daha uzun olduğunu da söyleyebiliriz; ancak uzunluk -kısalık ölçütüyle bir yapının roman ya da öykü olduğunu belirlemek doğru olmaz. Roman; uzunluğu ile değil öteki özellikleriyle, konuyu işleyiş biçimi ve ayrıntılara inmesiyle öyküden ayrılır. Bununla birlikte roman türüne ilişkin genel belirlemelerin her roman için geçerli olmadığını da belirtmek gerekir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Abasıyanık, S. F. (2007). *Maballe kabvesi*. İstanbul: YKY.
- Doğan, M. H. (2002). *Yüzyılın Türk şiiri (1900-2000)*. İstanbul: YKY.
- Fikret, T. (2004). *Şermin*. Ankara: Ankara Özel Tevfik Fikret Okulları Yayını.
- Göğüş, B., F. Oğuzkan, O. Öner toy, M. Ünlü, S. Koçak (1998). *Yazın terimleri sözlüğü*. Ankara: Dil Derneği Yayını.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kavcar, C., F. Oğuzkan, Ö. Aksoy (2004). *Sözlü ve yazılı anlatım*. Ankara: Anı Yayını.
- Kudret, C. T. (1980). *Örneklerle edebiyat bilgileri 2*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Kurdakul, Ş. (1992). *Çağdaş Türk edebiyatı 3 cumhuriyet dönemi/1 Şiir*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- La Fontaine, J. (2000). *Masallar*. Eyüboğlu, S. (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayını.
- Naci, F. (2007). *Yüz yılın 100 Türk romanı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayını.
- Özdemir, E. (1990). *Örnekli açıklamalı edebiyat bilgileri sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özdemir, E. (1994). *Yazınsal türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (1996). *Sözlü - yazılı anlatım sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özdemir, E. (2000). *Eleştirel okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sever, S. (2004). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Kök Yayını.
- Sevilen, M. (1986). *Karagöz*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yazılı Anlatım Türleri III: Yazışmalar

4

Yazışma, günümüzde yaşamın her alanında gerekli olan bir iletişim türüdür. Yazışmalar, devlet kurumlarındaki işleyişte çok önemli yer tutar. Kişilerin kurumlarla olan ilişkilerinin ve kurumların kendi aralarındaki ilişkilerin ağırlıklı noktasını yazışmalar oluşturur. Yazışmalar yalnızca resmî işlemlerde değil kişilerin özel yaşamlarında da önemlidir. Hangi birimiz yaşamında dilekçe, rapor, mektup, davetiye gibi yazılardan en az birini yazmamıştır? Yazılı iletişimin önemli boyutunu oluşturan yazışma, belli kurallara ve tekniklere göre yapılır.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Yazışma kavramını açıklamak,*
- Yazışmanın önemini kavramak,*
- Özel yazışma türlerini açıklamak,*
- Resmî yazışma türlerini açıklamak,*
- İş yazışmalarını açıklamak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.*

Örnek Olay

Bir özel okulun müdürlüğünü yapan Ali Bey, sekreterden iş başvurusu dilekçelerini istedi. Okulun matematik öğretmeniyle sınıf öğretmenine gereksinimi vardı. Gereklili duyurular yapılmıştı ve hemen duyuruların arkasından başvurular gelmeye başlamıştı bile. Çok başvuru olmuştu. Sekreter Aylin Hanım, getirdiği başvuru dilekçelerini Ali Bey'in masasına bıraktı. Ali Bey, başvurunun bu kadar çok olacağını beklememişti doğrusu. Elliye yakın dilekçe saydı. Tek tek hepsini okudu; okulda çalıştıracağı öğretmenleri seçerken onlarla yüz yüze bir görüşme yapar, kararını öyle verirdi. Sayı çok fazlaydı ve işin doğrusu elli öğretmeni de okula çağırılmazdı. Dilekçelerden düzgün yazılmış, anlatımı iyi olan altı tanesini ayırmaya karar verdi. Çünkü o ; "İş kişinin aynasıdır, lafa bakılmaz." atasözünün ne kadar doğru bir söz olduğunu bilir ve seçimini öyle yapardı. Ayırdığı dilekçeleri yazanların nitelikli öğretmenler olduğundan şüphesi yoktu. Ali Bey, sekreteri Aylin Hanım'ı çağırды, elindeki dilekçeleri Aylin Hanım'a uzatarak "Bu dilekçelerin sahipleri ile görüşmek istiyorum, lütfen kendilerine iletiniz." dedi.

Evet arkadaşlar! Kurallara uygun, düzgün dilekçe yazanlar; görüşmeye çağrılmaya hak kazandılar ve işe girmeye bir adım yaklaştılar. Bilmek gerekir ki doğru ve iyi yazılmış bir dilekçenin yeri geldiğinde bir anahtar gibi kapalı kapıları açan bir gücü vardır.

Anahtar Kavramlar

- Yazışma
- Resmî yazı
- Yazışma ilkeleri ve kuralları
- Mektup
- Davetiye
- Özel yazı
- Dilekçe
- Rapor
- Tutanak

İçindekiler

- GİRİŞ
- YAZIŞMA KAVRAMI VE YAZIŞMANIN ÖNEMİ
- YAZIŞMALAR
 - Özel Yazışmalar
 - Resmî Yazışmalar
 - Resmî Yazı Çeşitleri
 - İş Yazışmaları

GİRİŞ

Günlük yaşamda hemen herkes dilekçe yazma işiyle karşılaşır. Dilekçenin yanında öz geçmiş, mektup, rapor, tutanak gibi yazı türleri de karşılaşılan diğer yazı türleridir. Üzülerek belirtmek gerekir ki; bu yazışmaların kuralları, toplumumuzun çok önemli bir kesimi tarafından bilinmemektedir. Oysa bu yazı çalışmaları her zaman kişilerin karşısına çıkacak bir konudur. Kişi, böyle bir konuyla karşılaştığında “Ben bunu falanca kişiye yazdırayım.” dememelidir. Çağımız koşulları, kişinin her yönden donanımlı olmasını gerekli kılmaktadır. Belli bir eğitimden geçmiş bir kişi, bu tür yazı çalışmalarını düzgün bir şekilde hazırlayabilme becerisini edinmiş olmalıdır. Bu ünite; yazışma türleri üzerinde durulmuş, örnek uygulama çalışmalarlarıyla bu yazışma türlerinin özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

YAZIŞMA KAVRAMI VE YAZIŞMANIN ÖNEMİ

Çağlar boyunca insanlar arasında iletişimi sağlayan en temel araç dil olmuştur. Toplumsal bilincin gelişmesiyle birlikte dil de gelişmiş, daha işlevsel bir biçime dönüşmüştür.

Tarihsel gelişim süreci içinde sözel iletişimi kullanan insanoglu, bilgi ve deneyimlerini gelecek kuşaklara aktarmak için yazı dilini bulmuş; sözel dilin yanında yazı dilini de kullanmaya başlamıştır. Böylece bilginin paylaşımı daha kolay bir hale gelmiş; bunun sonucunda da uygarlık hızlı bir şekilde gelişmiştir. Yazı, insanların duygu ve düşüncelerini anlatmada kullandıkları belli simgeler ve işaretlerdir. Toplumsal yaşam, sözlü iletişim gibi yazılı iletişimi de gerekli kılmaktadır. Yazılı iletişimin toplumsal yaşamın içine girmesiyle birlikte insanlar; dilekçe, mektup, dergi, gazete, kitap gibi yazılı iletişim araçlarıyla tanışmış oldular. Bilmek gerekir ki toplumların aydınlanması ve gelişmesi, yazı dilinin bulunup kullanılmasından sonra olmuştur.

Yazı ve yazışmaların bilginin kalıcılığının sağlanmasında, toplumların kültürel zenginliğinin korunmasında ve kültürün kuşaklar boyunca yaşatılmasında çok önemli bir rolü vardır. Toplumsal yaşam, insanların birbirleriyle iletişim içinde olmasını gerektirir. Yaşam koşulları kimi zaman zorlaşır, insanların omuzlarına ağır yükler koyar. İnsanlar; önlerine çıkan sorunları, engelleri bunlarla mücadele ederek aşmaya çalışır. Bu mücadelenin çözüm noktasını iletişim oluşturur. Çünkü iletişim sayesinde insanlar, sorunlarını dile getirirler ve bu sorunlarına çözüm ararlar. İletişim süreci sözlü olduğu gibi yazılı olarak da gerçekleşir. Uygarlığın gelişim sürecinin temel taşlarından biri olan yazı, sanatta ve bilimde ne kadar önemliyse yazışmalarda da o kadar önemlidir.

Yazışmalar, toplumsal yaşamın vazgeçilmezleridir. Yazışmalar sayesinde insanlar arasındaki anlaşmalar belgelendirilmiş, unutulmamıştır. Diğer taraftan devletlerin siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel konularda yaptıkları anlaşmalar yazılı kayıt altına alınmıştır. Yapılan bu yazılı anlaşmaların bağlayıcılığı vardır ve taraflar bu yazılı anlaşmanın kurallarına uymak zorundadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte telefon, belgegeçer, bilgisayar gibi iletişim araçlarının toplumsal yaşamın içine girmesi sonucu mektup, tebrik kartı gibi yazışma türlerinin çok az kullanılır olduğu bir gerçektir. Ancak belirtmek gerekir ki değişen yaşam koşullarına karşın insanların yaşamında mektup ve tebrik kartları gibi özel yazışma türlerinin önemi azalmayacaktır. Söz gelimi mektubun yerini başka hiçbir iletişim aracı tutamaz. Duyguların en iyi anlatımını mektuptan başka hangi iletişim aracıyla gerçekleştirebiliriz? Diğer yönden mektubun özel ilişkilerde olduğu gibi devletler arası ilişkilerde de çok

İnsanlar, kurumlar ve devletler arası anlaşmalar yazılı olur. Yazılı anlaşma bir belgedir. Taraflar, hukuk açısından bu yazılı belgenin gereklerine uymak zorundadır.

Günümüzde nitelikli insanların bir adım önde oldukları bir gerçektir. Yazışma yöntemlerini bilmek ve uygulamak, nitelikli insan olmanın gereklerinden biridir.

ayrı bir yeri vardır. Kimi zaman devlet başkanlarının sorunların çözümünde birbirlerine mektup yazdıkları da gözden kaçırılmamalıdır.

Yazışmalarda çok kullandığımız bir diğer yazışma türü de dilekçedir. Dilekçe; karşılaşılan sorunların çözümünde, bir isteğin ya da bir durumun bildirilmesinde çok sık kullandığımız bir yazışma türüdür. Öte yandan doğum, ölüm, düğün, bayram gibi özel günler için yazılan tebrik ve davetiyelerin insanların sosyal yaşamında ne kadar önemli olduğunu da biliriz.

Yaşamımız içinde çok önemli yeri olan bu yazıların yazılmasında uyulması gereken ilkeler ve kurallar vardır. Aynı zamanda bu yazışmalarda kullanılacak yazıya da dikkat etmek gerekir. Bilgisayarın yaşamımıza girmesiyle birlikte yazışmaların bilgisayar ortamında yazılması doğal olarak yaygınlaşmıştır. Çağımızın işlevsel aracı olan bilgisayarı kullanmak önemlidir. Ancak kendi el yazımızla bu tür yazıları kurallara uygun olarak yazabilme becerisini de mutlaka edinmiş olmalıyız.

SIRA SİZDE

1

Yazışmanın toplumsal yaşam içindeki yerini ve önemini açıklayınız.

Sözlü iletişim ve yazılı iletişim birbirine benzer. Her ikisinde de dili iyi kullanmak gereği vardır. Ancak konuşma diliyle yazı dilinin farklı olduğu noktalar vardır. Yazılı anlatımda beden dilini kullanma olanağı yoktur. Ayrıca yazılı anlatımda konuşma dilinin gücünden yararlanılamaz. Bu nedenle yazılı anlatımın olanaklarından olabildiğince yararlanmak gerekir. Bir yazı çalışmasının belirli aşamaları vardır.

Bir yazı çalışmasının aşamaları şunlardır:

- Düşünsel hazırlık (ön hazırlık),
- Yazının karalamasının hazırlanması,
- Karalamanın denetimi, düzeltilmesi,
- Karalamanın temize çekilmesi,
- Yazının son kez denetimi.

Hiçbir yazı rastgele yazılmaz. Yazıya başlamadan önce birtakım hazırlıklar yapılmalıdır. İlk olarak konuya ilişkin bilginin yeterliliği ve kanıtlar gözden geçirilerek işe başlanmalıdır. Bu ön hazırlık aşamasından sonra yazının bir karalaması hazırlanmalıdır. Karalama üzerinde düzeltmeler yapıldıktan sonra yazı temize çekilmelidir. Bu noktadan sonra yazı, son kez dikkatlice incelendikten sonra artık gerekli yere verilmeye hazır durumdadır. Bir üst makama verilecek yazı, kısa bir dilekçe dahi olsa konu önemsizmeli ve bir ön hazırlık çalışması mutlaka yapılmalıdır.

Yazı, temiz beyaz bir kâğıda mürekkepli bir kalemle yazılabileceği gibi bilgisayarla da yazılabilir. Yazının kâğıda geçirilmesi sırasında dikkat edilecek diğer önemli nokta da yazının kâğıda düzgün bir şekilde yerleştirilmesidir. Yazı kâğıda gelişigüzel yerleştirilmez. Kâğıdın üstünde, yanlarında ve altında uygun boşlukların bırakılması gerekir. Resmî yazışmalarda kullanılan A4 kâğıdında bırakılacak boşluklar şu şekilde olmalıdır: Kenar boşlukları üstten 4cm, soldan 4cm, sağdan 2,5cm, alttan 2,5cm. Ayrıca paragraf, 1cm içeriden başlamalıdır.

Resmî yazıların hazırlanması bir ön hazırlık sürecini gerektirir. Yazılacak yazının önce düşünsel hazırlığı yapılmalı, konuyla ilgili ayrıntılı bir araştırmadan sonra elde edilen bilgiler ışığında yazının karalaması yapılmalıdır. Karalama üzerinde gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra da yazı temize çekilmeli ve yazı son kez denetlenmelidir.

SIRA SİZDE

2

Yazma süreci hangi aşamalardan meydana gelir?

YAZIŞMALAR

Yazışma, kişileri ilgilendirdiği kadar kurum ve kuruluşları da ilgilendiren bir konudur. Yazışmalar; konusuna, amacına, biçimine, dil ve anlatımına göre özel yazışmalar, resmî yazışmalar ve iş yazışmaları olmak üzere sınıflandırılabilir.

Özel Yazışmalar

Özel yazışmalar; kişiler arasında yapılan, genellikle özel konuları içeren yazışmalardır. Özel yazışmaların kendi içinde amaçlarına ve biçim özelliklerine göre türleri vardır. Başlıcaları mektup, not, davetiye, tebrik yazıları, teşekkür mektupları ve telgraf olarak sıralanabilir.

Mektup

Bir haberi, bir dileği, bir duyguyu veya bir düşünceyi bizden uzakta olanlara iletme amacıyla yazdığımız yazıya mektup denir. Mektupların sanat değeri taşıyanları edebi mektup olarak nitelenir. Mektup, başlangıçta yalnızca haberleşme aracı olarak kullanılırken sonraki yıllarda yazılı anlatım türleri içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bilindiği gibi mektubun günümüzde kullanımı azalmıştır. Telefon ve bilgisayar gibi iletişimi daha çabuk sağlayan araçların yaygınlaşması, kullanım açısından mektubun tahtını elinden almıştır. Buna karşın duygu ve düşüncelerin daha etkili anlatımında mektubun yerini tutabilecek başka bir iletişim aracının da olmadığı unutulmamalıdır. Mektuptaki anlatım özeldir ve kişiden kişiye değişiklik gösterir; ama mektubun planı ve dış yapısı değişmez. Mektubu özel mektup, edebî mektup olarak ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

Özel Mektuplar: Özel mektuplar birbirine yakın kişilerin yazdıkları mektuplardır. Özel mektubun anlatımı, özelliği gereği içten olmalıdır. Ancak karşımızdaki kişi çok yakınımız olsa bile mektupta saygılı bir ifade kullanılmalıdır. Ayrıca özel mektupların gizliliği vardır; özel mektupların gizliliği yasayla korunur. Mahkeme kararı olmadan hiçbir mektup açılmaz.

Edebî Mektuplar: Edebiyat dünyası içindeki kişilerin birbirlerine yazdıkları mektuplardır. Bu mektupların sanat yönü vardır ve anlatımları edebî özellik taşır. Edebi mektuplar, genellikle edebiyat araştırmacıları tarafından sonraki yıllarda yayımlanır. Bu mektuplar genellikle belge niteliğindedir. Anlatım özelliklerine göre edebî mektuplar özel mektuplara çok benzer.

Mektup Planı: Mektup, anlatım türlerinin birçoğunda olduğu gibi giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur. Mektuba tarafların yakınlık derecesine uygun bir hitapla başlanır. “Canım Arkadaşım, Sevgili Kardeşim, Sayın Bayan, Ayşe Hanım” gibi... Hitaplardan sonra virgül işareti kullanılır. Giriş bölümünde, kısaca mektubun yazılış nedeni belirtilir.

Gelişme bölümünde ise kişisel durum, duygular; kısaca iletme istenen her şey dile getirilir. Öğrenmek istenen şeyler sorulur. Karşı tarafın sorduklarına bu bölümde yanıt verilir.

Sonuç bölümü, karşıdaki kişiye ilgi ve yakınlık derecesine uygun bir şekilde “saygıyla”, “sevgiyle”, “iyi dileklerle” ve “selamla” bitirilir. Aynı zamanda bu bölümde, yakınlık derecesine göre “ellerinden öperim”, “gözlerinden öperim”, “saygılar”, “sevgiler” gibi kalıplaşmış sözlere de yer verilebilir. Mektubun sağ alt köşesine ad soyad yazılıp imzalanır. Mektup kâğıdı eşit bir şekilde katlanarak zarfa konur. Zarfın üstü yazılmadan önce, zarf zihinde dört eşit parçaya bölünmeli; sol üst köşeye gönderenin adı, soyadı ve adresi; sağ alt köşeye de alıcının adı ve adresi okunaklı bir yazıyla yazılmalı, sağ üst köşeye pul yapıştırılmalıdır.

Mektup; teknolojinin gelişmesiyle birlikte telefon, bilgisayar gibi iletişim araçlarının gölgesinde kalmış bir yazı türüdür. Ancak temiz, beyaz bir kâğıda düzgün bir yazıyla yazılmış bir mektubun karşı tarafa etkisi büyük olur. Unutulmamalıdır ki mektubun yerini başka hiçbir iletişim aracı tutamaz. Çünkü duyguların ve düşüncelerin en iyi anlatımı mektupla olur.

Mektup; kullanılan dil, kâğıdın düzeni, yazının düzgünlüğü, yazım ve noktalama kurallarına ve saygı ölçülerine uygunluk göstermelidir.

Mektup Planı	Zarf Planı
<div style="text-align: right; margin-bottom: 5px;">Tarih, Yer</div> <div style="text-align: center; margin-bottom: 5px;">Hitap Bölümü</div> <div style="margin-bottom: 5px;">Giriş (_____ _____)</div> <div style="margin-bottom: 5px;">Gelişme (_____ _____)</div> <div style="margin-bottom: 5px;">II (_____ _____)</div> <div style="margin-bottom: 5px;">II (_____ _____)</div> <div style="margin-bottom: 5px;">Sonuç (_____)</div> <div style="display: flex; justify-content: space-between;"> Adres İmza </div>	<div style="display: flex; justify-content: space-between; margin-bottom: 20px;"> Gön: Adı Soyadı Pul </div> <div style="text-align: center; margin-bottom: 20px;">Adresi</div> <div style="text-align: center; margin-bottom: 20px;">Alıcının Adı Soyadı</div> <div style="text-align: center; margin-bottom: 20px;">Adresi</div> <div style="text-align: right; margin-bottom: 20px;">Şehir</div>

SIRA SİZDE

3

Niçin mektubun yerini başka bir iletişim aracı tutamaz?

Not (Pusula)

Not; resmî işlemi gerektirmeyen, yakın çevrede kısa haberleşmeler için kullanılan bir yazı türüdür. Notlar samimi kişiler arasında kullanılır. Kurum ve kuruluşların birbirlerine ya da müşterilerine not yazmaları doğru değildir.

Not Yazarken Dikkat Edilecek Noktalar:

- Notta ileti açık ve kısa olmalıdır.
- Notta mutlaka tarih ve saat belirtilmelidir. Gerekirse telefon numarası yazılmalıdır.
- Yakınlık derecesine uygun bir hitap bulunmalıdır.

Not Örneği

Sevgili Ayşe,	16.01.08 / 10.45
İstanbul'dan teyzen aradı. Seninle acil görüşmesi gerekiyormuş; aramanı istedi.	
Teyzenin telefonu: 0212/521 66 55	İpek

Tebrik (Kutlama) Yazıları

Kişiler ve kurumlar arasındaki başarıların ve mutlulukların paylaşılmasında ve iyi dileklerin iletilmesinde kullanılan kısa yazılardır. Tebrik kartı; kişilerin ve kurumların başarısında, atamalarda ve terfilerde; nişan, düğün, doğum günü, bayram, yeni yıl ve kuruluş yıl dönümü gibi özel günlerde gönderilir.

Tebrik Kartı Yazarken Dikkat Edilecek Noktalar:

- Tebrik, düz kâğıt üzerine yazılabileceği gibi hazır kartlara da yazılabilir.
- Mürekkepli kalemle ve düzgün el yazısıyla yazılmalıdır.
- Tebrik iletisinin ilk cümlesi, tebrik edilecek konuyla ilgili olmalı ve devamındaki cümleler saygı ya da sevgi ifadesi taşımalıdır.

Arkadaşlarımızın ve dostlarımızın başarılarını kutlamak, onları bayram gibi özel günlerde hatırlamak; toplumsal yaşamın gereklerindedir. Tebrik kartları, bu konuda en anlamlı yazılı iletişim türlerindedir.

- Nişan, nikâh, düğün gibi mutlu olaylarda tebrik kartı yerine telgrafla kutlama yapılması daha uygun olur.
- Tebrik kartı olarak kişi kendi kartvizitini de kullanabilir.

Tebrik Kartı Örneği

Ali ERSOY Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Eskişehir	
Sevgili Ali,	16.01.2008
Doktor unvanını almandan dolayı kutlar, başarılarının devamını dilerim.	
Orhan Yıldız	

Tebrik Kartı Örneği

Sayın Yılmaz Ailesi,	16.01.2008
Bu mutlu gününüzde aranızda bulunamadığımız için çok üzgünüz. Sizleri candan kutluyor, mutluluklar diliyoruz.	
Uzun Ailesi	

Davetiye (Çağrı)

Davetiye, toplantı ya da tören gibi etkinliklere çağrılacak kişilere yazılan yazılardır. Nişan, düğün, nikâh, doğum günü, parti ya da bir başarının kutlanması gibi özel toplantılar için yazılan davetiyeler; mezuniyet, açılış, tanıtım gibi etkinlikler için de yazılır. Davetiye, kurumlar arası yazılıyorsa resmî bir nitelik kazanır.

Davetiyede Bulunması Gereken Noktalar:

- Davet eden ve edilen,
- Davetin nedeni,
- Davetiyenin kaç kişilik olduğu,
- Davetin tarihi, saati ve yeri,
- Gerekliyse giysi biçimi de belirtilmelidir.

Davetiye; arkadaş, dost ve akrabaların nikâh, düğün, toplantı, tören gibi etkinliklere çağrılmasında kullanılan özel yazışma türlerinden biridir.

Davetiye Örneği

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanlığı	
27 Aralık 2007 tarihinde yapılacak olan "Yılbaşı Kokteyli"ne katılmantızı dilerim.	
Prof. Dr. Yüksel KOCADURU Dekan	
Tarih: 27 Aralık 2007, Perşembe, saat: 17.00	
Yer: Eğitim Fakültesi Öğrenci Kantini	

Davetiye Örneği

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanlığı	
“24 Kasım Öğretmenler Günü” kutlama etkinliği olarak fakültemizce düzenlenen “Sanatın Eğitimde Yeri” konulu paneli onurlandırmanızı dilerim.	
Tarih: 24 Kasım 2007	Prof Dr. Yüksel KOCADURU
Saat: 10.00	Dekan
Yer: Sinema Anadolu	

Teşekkür Mektupları

Bir memnuniyeti bildirmek için yazılan mektuplardır. Kişi ya da kurumlar, sürekli alışveriş yapan müşterilerine düzenli alışverişleri için ya da başka bir nedenden dolayı teşekkür mektubu yazarlar.

Teşekkür Mektubu Örneği

Hasan ÇOBAN Atatürk Mah. İrmak Sok. Güneş Apt. No: 6 Meram/KONYA
Sayın Çoban, Bankamızı tercih ettiğiniz için teşekkür eder, esenlikler dileriz.
Türkiye Ziraat Bankası

Telgraf

Telgraf da toplumların çok uzun yıllar kullandıkları bir iletişim türüdür. Onun da gelişmiş iletişim araçlarının gölgesinde kaldığını söyleyebiliriz.

Acele gönderilmesi gereken bir haber telgrafla gönderilir. Telgraf gönderme işine “telgraf çekme” denir. Telgrafta haber metni kısa tutulmalıdır; çünkü telgrafa yazılacak her sözcük için para ödenir. Uzun yıllar haberleşmede etkin bir şekilde kullanılan telgraf; günümüzde telefonun, bilgisayarın ve belgegeçerin yaygınlaşmasıyla birlikte önemini yitirmiştir. Ancak nişan, düğün, nikâh gibi özel günlerde kullanılmaktadır.

Telgraf metnine hitap konmaz. Yazışmalarda bulunan “giriş, gelişme, sonuç” bölümleri telgrafta bulunmaz. Genellikle haber çok kısa olarak iletilir.

Telgrafın gönderilmesinde normal, acele ve yıldırım olmak üzere üç seçenek vardır.

Telgraf Örneği

Alıcı: Hasgül SARICA

Cumhuriyet Mah. Günebakan Sok. Neşe Apt. No: 9
Göztepe/İSTANBUL

Çalıştığın kurumda iyi bir konuma gelmiş olduğumu öğrendim. Kutluyor ve yeni görevinde başarılar diliyorum.

Ablan Hülya

Resmî Yazışmalar

Kamu kurum ve kuruluşlarının kendi aralarında ya da özel, tüzel kişi ve kuruluşlarla yaptıkları yazışmaların tümüne “resmî yazı” denir. Devlet kurumlarının yazışmaları belli bir kurala göre yapılır.

Resmî yazışmalarla ilgili olarak T.C. Başbakanlık İdaresi Geliştirme Başkanlığının bir genelgesi vardır ve resmî kurumların yazışmaları bu genelgeye göre yapılır. Resmî yazıların belli bir kurala göre yapılmasının nedeni, biçim olarak birliği ve standardı sağlamaktır. Resmî yazılar, eskiden daktiloyle yazılırken günümüzde bilgisayarın yaygınlaşmasıyla birlikte genellikle bilgisayarla yazılmaktadır. Resmî yazılar şu bölümlerden oluşur:

Başlık: Başlık, kâğıdın üstünden dört santim aşağıda ve satırın tam ortasında bulunur. Başlıkta yazıyı gönderen kuruluşa ait simge ya da işaret olur. Resmî kurumlar ya da tüzel kuruluşlarca yazılan yazılar, hazır başlıklı kâğıtlara yazılır.

Başlığın ilk satırına Türkiye Cumhuriyeti (T.C.), ikinci satırına kuruluşun adı büyük harflerle yazılır; bunun bir satır altına da yine kâğıdı ortalarak birimin adı, küçük harflerle yazılır.

T.C.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Fakültesi Dekanlığı

Sayı: Kurumlar, yazıları belli bir dosya tasnif sistemine göre dosyalamak zorundadırlar. Bu nedenle yazılara bir sayı ve kayıt numarası verilir, yazılar buna göre tasnif edilir. Sayı, başlığın sol satırından iki aralık aşağısına büyük harflerle “SAYI” biçiminde yazılır, sonuna (:) işareti konur. Bu işaretten sonra yazıya bir kod numarası verilir. Kod numarasından sonra (-) işareti konarak kayıt numarası yazılır. Kayıt numarası, yazının evrak kayıt defterinde aldığı numaradır. Gelen evrak numarası, damga veya yazı ile kayıt numarasından sonra (/) işareti konarak sayı düzgün bir şekilde yazılmalıdır. Örneğin:13/08/1991 tarih ve 08-3-383-16649 (1991/17) sayılı genelge ve 01/01/1992 tarihinden başlayarak yürürlüğe giren “Resmî Yazışmalarda Kod Sistemi”ne mutlaka uyulmalıdır.

Örnek

SAYI: B.30.2 ANA. 0.30.00-510-3242

Tarih: Başlığın iki satır altında sayının hizasına uygun olarak sağ tarafa yazılır. Tarih, hitaptan iki satır yukarıya veya yazının son cümlesinden sonra yazılabilir. Tarih “gün, ay ve yıl” olarak yazılır.

Örnek

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Açıköğretim Fakültesi	
SAYI: B 30. ANA. 3900.01/16	03/05/2007

Konu: Resmî yazılarda yazının hangi konu hakkında yazılmış olduğunu belirten bölümdür. Konu bölümünde “Yazı kısaca neyi içermektedir?” sorusunun yanıtı olmalıdır. Konu, sayının bir satır altına yazılmalıdır.

Örnek

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Açıköğretim Fakültesi	
SAYI: B 302.Gün.3900.01/16 KONU: Lisans Tamamlama Programı	03/05/2007

İlgi: Resmî yazı, daha önce yazılmış bir yazıya karşılık olarak yazılıyorsa ilgi yazılır. İlgi bölümü; gönderilecek makam bölümünden (hitaptan) üç satır aşağıya, sayı ve konu bölümünün altına gelecek şekilde yazılır.

Örnek

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Açıköğretim Fakültesi	
SAYI :B 302. Gün.3900.01/16 KONU : Lisans Tamamlama Programı	03/05/2007
İLGİ: 26.12.2007 tarih ve B.30.2.ANA.70.00.01-510 - 3748 sayılı yazınız.	

Metin: Metin bölümü; isteğin, durumun ya da düşüncenin yer aldığı bölümdür. Metin bölümü gönderilecek makamdan (adres) sonra, ilgi bölümü varsa, ilgiden iki satır aşağıya yazılır.

Yazının metni üç bölümden meydana gelir.

Giriş Bölümü: Bu bölümde ilgileri ile birlikte yazının yazılma nedeni ya da sorun belirtilir. *Gelişme Bölümü:* Bu bölümde kurumun ya da kişinin görüşü açıklanır. Yazıya karşılık ise istenen bilgiler verilir. *Sonuç:* Resmî yazı bir üst makama gönderilecekse “arz ederim” ya da “dilerim”, bir alt makama yazılacaksa “rica ede-

rim” ile biter. Yazının sağ alt köşesinde kişinin ya da makam sahibinin imzası, unvanı ve adı bulunur.

İmza: İmza bölümü yazının imzalandığı bölümdür. İmza, yazının metin bölümünün iki ya da dört satır altına gelecek şekilde sağa yaslı olarak düzenlenir. İmzanın altına yazanın adı küçük, soyadı büyük harflerle yazılır; unvan, ad ve soyadın tam ortasına gelecek şekilde yazılır. Zorunlu durumlarda unvan kısaltılarak yazılabilir. Akademik kariyer unvanları adın başına küçük harflerle yazılır. Hazırlanan yazıyı, makam yerine yetkili biri imzalayacaksa ad ve soyadın altına ortalanarak “Bakan a.,” “Genel Müdür a.,” “Rektör a.” gibi unvanlar yazılmalıdır.

Resmî Yazışmalarda İmza Örneği

.....memurların bilgisayar kursuna katılması konusunda gerekli ilgiyi göstereceğiniz ümidiyle saygılar sunarım.

İmza
Prof. Dr. Nazmi UZUN
Dekan

Onay: Resmî yazı, bir üst makamının onayına sunulacaksa imza bölümünün dört satır altına ve kâğıdı ortalayarak büyük harflerle “OLUR” yazılır. Altına sırasıyla tarih, imza, ad soyadı ve makam yazılır.

Resmî Yazışmalarda Onay Örneği

İmza
Prof.Dr.Yüksel Kocaduru
Dekan

OLUR
05/01/2008

İmza
Prof.Dr. Fevzi SÜRMEİ
Rektör

Ekler: Yazıya eklenecek belgeler varsa bunların sayıları ve nitelikleri yazının ekler bölümünde gösterilmelidir. Ekler bölümü imza bölümünün bitiminden iki satır alta yazının sol tarafına yazılmalıdır.

Resmî Yazışmalarda Ekler Örneği

EKLER:

EK-1 Hizmet İç Eğitim Programı

EK-2 Başvuru Formu

Dağıtım: Resmî yazının hangi birimlere gönderileceğinin belirtildiği bölümdür. Ekin iki satır altına satır başı yapılarak büyük harflerle DAĞITIM yazılıp (:) işareti

konarak altı çizilir. Bu bölümde, yazının gönderileceği yerler protokol sırasına göre düzenlenir. Bu düzenlemede, doğrudan ilgili işi yerine getirme durumunda olanlar, “gereği” kısmına; gönderilen yazı hakkında bilgi edinmeleri istenen kuruluş ya da birimler, “bilgi” kısmına protokol sırasına göre yazılır. Gereği kısmı dağıtım bölümünün altına, bilgi kısmı ise gereği kısmının hizasına gelecek şekilde sağ tarafa doğru yazılır.

Resmî Yazışmalarda Dağıtım Örneği

<u>DAĞITIM</u> : _____	<u>Bilgi</u> :
Gereği	Genel Sekreterliğine
Fakülte Dekanlıklarına	
Yükseköğretim Müdürlüklerine	

Paraf: Yazıyı imzalayacak makama kadar ara makamların belirtildiği bölümdür. Paraflayacak kişinin unvanı kısaltılarak önüne (:) işareti konur, büyük harfle adının ilk harfi ve soyadı yazılır. Parafın tarihi de bulunur. Gizli yazılarda yazıyı yazanın da parafı bulunur.

Resmî Yazışmalarda Paraf Örneği

Şube Müd. : N. YILDIZ	Tarih	Paraf
Daire Başk. : C. KUTLU	Tarih	Paraf
Genel Müd. : S. AYDIN	Tarih	Paraf
Müst.Yard. : H. UZUN	Tarih	Paraf

Koordinasyon: Hazırlanan yazı, başka birimlerin görüş ve iş birliğini gerektiriyorsa paraf bölümünün bir satır altına altı çizili olarak küçük harflerle “koordinasyon” yazılır; bunun altına da gereksinim duyulan birimin sorumlusunun unvanı, adı ve soyadı paraf bölümündeki gibi yazılır.

Gizlilik Derecesi: Yazının gizlilik derecesi varsa kâğıdın üstüne ve altına ortaya gelecek şekilde gizlilik derecesini gösteren damga vurulur.

İvedilik Derecesi: Önceliği olan yazılardır. Tarihin olduğu yere kırmızı damga ve büyük harflerle yazılan uyarıdır.

Sayfa Numarası: Resmî yazılarda sayfa sayısı birden fazlaysa ilk sayfaya numara konmaz. Diğer sayfaların sayfa numarası üst ortaya gelecek şekilde (—) işaretleri arasında rakamla yazılır.

Devam İşareti: Devam işareti sayfa sayısı birden çok olan yazılar için kullanılır. Yazının bitmediğini gösterir. Devam işareti (./..), sayfanın sonunda sağ tarafa gelecek şekilde konur.

Aslına Uygunluk Onayı: Yazının çoğaltılması gerekiyorsa çoğaltılan sayfanın altına ortaya gelecek şekilde “Aslının aynıdır.” yazılır, imzalanır, mühürlenir.

Resmî yazılar, genelde belirtilmiş kurallara ve tekniklere göre yazılmalıdır.

Bir Resmî Yazı Örneği

GİZLİLİK DERECESİ
(Damga İle)

T.C.
BAŞBAKANLIK
İdari Genişleme Başkanlığı

ACELE
07.01.2008

SAYI: \updownarrow 1 satır

KONU: \updownarrow 2 satır

\updownarrow 2-4 satır Gönderilen Makam (Adres)

İLGİ: \updownarrow 3 satır

1cm \updownarrow 2 satır

\longleftrightarrow Metin
.....

1 cm \updownarrow 1 satır

\longleftrightarrow Metin
.....

\updownarrow 2-4 satır

İmza
Recep Korkmaz
Başkan

\updownarrow 2 satır

OLUR
10.01.2008
İmza
Yücel Güngör
Genel Müdür

EKLER: \updownarrow 2 satır

DAĞITIM:
Gereği: \updownarrow 2 satır
.....
.....
.....

Bilgi:

GİZLİLİK DERECESİ
(Damga İle)

Resmî Yazı Çeşitleri

Resmî yazılar konularına ve özelliklerine göre dilekçe, öz geçmiş, rapor, tutanak (zabıt), karar form yazıları, sözleşme, şartname, tezkere, müzekkere, mazbata, genelge, vekaletname ve diğer resmî yazılar olarak sınıflandırılabilir.

Resmî yazışmalar zaman zaman kişiler arasında veya özel kurumlar arasında da kullanılır. Bu durumda resmî yazı çeşidi, iş yazısı kategorisine girmez ve resmî yazı özelliği korunur. Örneğin sözleşme, resmî yazı çeşididir. Ancak sözleşmeyi hem kamu kurumları hem özel kurumlar hem de kişiler kendi aralarında düzenleyebilmektedirler. İşte bu durumda resmî yazının resmî kurumlar dışında kullanılması, onun resmîyetini ortadan kaldırmaz. Aksine yazıyı kullanan kim olursa olsun yazışma, resmîyetini muhafaza eder (Koç ve Öztoprak, 2003). Bu ünite de belirtilen resmî yazılardan sık kullanılan “dilekçe, rapor, tutanak, karar” üzerinde durulmuştur.

Dilekçe

Kişi ya da kuruluşların bir isteğini bildirmek için kamu kuruluşlarına veya özel kuruluşlara yazdığı kısa mektuplardır. Dilekçe, resmî yazıların bütün özelliklerini taşır. Dilekçeye eskiden halk dilinde “bir durumu anlatmak” anlamında arzuhal (arzi hal) denirdi. Dilekçe yazmak, anayasal bir haktır. Kurallara uygun olduğu sürece her kuruma yazılabilir.

Dilekçe Nasıl Yazılır?

- Dilekçe çizgisiz beyaz kâğıda, düzgün bir yazıyla mürekkepli kalemle ya da bilgisayarla yazılmalıdır.
- Dilekçede kullanılacak dil açık ve anlaşılır olmalıdır. Söz fazla uzatılmamalı, konunun özüne değinilmelidir.
- Kâğıdın üstüne dilekçeyi yazdığımız kurumun adı tam ortaya gelecek şekilde yazılmalıdır.
- Giriş bölümüne dilekçenin yazılış nedeni kısaca belirtilmelidir.
- Gelişme bölümünde, dileğin ve isteğin ne olduğu açıkça ortaya konmalıdır.
- Sonuç bölümünde ise bir durumdan söz edilmişse “Durumu bilgilerinize saygılarımla sunarım.”, bir istek belirtiliyorsa “Gereğini bilgilerinize sunarım.” cümleleri yer almalıdır.
- Dilekçenin sağ alt köşesinde de dilekçe sahibinin imzası, adı, soyadı bulunmalıdır.
- Dilekçe metninin sol alt köşesine adres, varsa ekler de adresin altına yazılmalıdır.
- Dilekçede tarih mutlaka olmalıdır. Tarih, kâğıdın sağ üst köşesine yazılabileceği gibi metnin bitim cümlesinden hemen sonra da yazılabilir.

Not:

- Dilekçeyi alan makam, dilekçeyi işleme koymak zorundadır.
- Dilekçede ad, imza ve adres yoksa dilekçe işleme konmaz.

Dilekçede anlatım düzgün olmalı; belirtilecek durum, istek ve sorun öz olarak kısaca yazılmalıdır.

Dilekçede ad, soyad, imza, tarih mutlaka bulunmalıdır.

İyi yazılmış bir dilekçe, tavsiye mektubu gibi etkilidir.

Dilekçe Planı

	Tarih
	Makamın adı (adres)

	Yer (şehir)

Giriş	_____
Gelişme	_____

Sonuç	_____
	imza
Adres:	Adı Soyadı

Dilekçe Örneği

	15.08.2007
	Özel Çağdaş İlköğretim Okulu Müdürlüğüne, Eskişehir
	2006-2007 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalından mezun oldum. Kurumunuzda sınıf öğretmeni olarak görev almak istiyorum.
	Gereğini bilgilerinize sunarım.
Adres: Yenibağlar Mah.	imza
Asma Sok.Gül Apt. No: 12	Aslı YAMAN
Eskişehir	

Dilekçe Örneği

	25/12/2007
	Cumhuriyet Başsavcılığına, Eskişehir
	İş başvurusu için sabıka kaydımın olup olmadığının tarafıma bildirilmesini saygılarımla arz ederim.
Adres: Arifiye Mah.	imza
Mazı Sok. İlke Apt. No:5	Hakan YAŞAR
Eskişehir	
Açık Kimliği:	
Soyadı: YAŞAR	
Adı: HAKAN	
Baba Adı: Yücel	
Ana Adı: Münevver	
Doğum Yeri: İzmir	
Nüfusa Kayıtlı Olduğu Yer (İl - İlçe) : İzmir/ Bornava	

İş başvurularında öz geçmiş, istenen bir belgedir.

Kurallara uygun yazılmış bir öz geçmişin kişinin işe alınmasında etkisi büyüktür.

Öz Geçmiş

Kişinin yaşam öyküsüdür. Bir öz geçmişte kişinin öğrenim durumu, kim olduğu, hangi niteliklere sahip olduğu, iş deneyimi, özel ilgi alanları belirtilir. Öz geçmiş sözlü veya yazılı olarak da anlatılabilir; ancak kişilerden çoğunlukla yazılı öz geçmiş istenir. Öz geçmiş bir bakıma kişinin otobiyografisidir. Otobiyografi, daha çok sanatsal nitelikli öz geçmiş bilgilerini içeren yazınsal bir terimdir; öz geçmiş ise daha geneldir. Öz geçmişler genellikle iş başvurusu dilekçeleriyle birlikte hazırlanır. İşe alınacak kişilerin seçiminde öz geçmişler belirleyicidir. Bu nedenle kurallara uygun öz geçmiş yazmak önemlidir. Öz geçmişe diploma, sertifika, ödül gibi belgelerin asılları yerine fotokopilerinin konması daha uygun olur. İsteniyorsa sağ üst köşeye fotoğraf yapıştırılır.

Örnek Öz Geçmiş

FATMA AYBEK	fotoğraf
Şirintepe Mah. Ay Sok. No:37/1 Eskişehir	
Kişisel Bilgiler:	
Doğum yeri ve tarihi: Denizli / 26.09.1983	
Medeni durumu : Bekar	
Tel:...	
Cep:...	
e-mail:..	
Eğitim Durumu:	
Lisans: 2002-2008 Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	
Ortaöğretim:1997-2000 Tavas Lisesi /Denizli	
Bildiği Yabancı Diller:	
Az derecede İngilizce	
İş deneyimi:	
1) 2006/2007 Eskişehir Büyükşehir Eğitim Merkezi Gönüllü Türkçe Öğretmenliği	
2) 2005/2006 Artı Fen Dershanesi Türkçe Öğretmenliği	
İlgi Alanları: Kitap, sinema, tiyatro, gezi	
Yayınları -Ödülleri: -	
Katıldığı Kurslar, Aldığı Belgeler: Bilgisayar sertifikası	
Hakkında Bilgi Alınabilecek Kişiler:	
1) Adı Soyadı, unvanı, adresi, tel no:	
2)	

Rapor

Bir olayı, bir işi veya bir durumu incelemekle görevli kişi ya da komisyonun üst makamlara sunmak üzere hazırladıkları yazıya rapor denir. Rapor farklı iş kollarında yazılabilir. Söz gelimi doktor raporu, polis raporu, müfettiş raporu, bilirkişi raporu, yıllık faaliyet raporu, değerlendirme raporu, deney raporu, araştırma geliştirme raporu, teftiş raporu gibi. Raporun özü, bir konunun araştırılmasına ve incelen-

mesine dayanır. Aynı zamanda raporun hazırlanması sürecinde konuyla ilgili iyi bir gözlemin ve incelemenin yapılması gereği vardır. Raporun yazımı, türüne göre farklılık gösterir. Raporun uzunluğu ya da kısalığı, ele alınan konunun veya sorunun kapsamıyla ilintilidir.

Rapor hazırlanırken nelere dikkat edilmelidir?

- Konu, tarafsız bir gözle iyice incelenmelidir.
- Kişisel duygu ve düşüncelere yer verilmemelidir.
- Varılan sonuç doğru bilgilere, kanıtlara ve belgelere dayanmalıdır.
- Anlatım düzgün, açık ve anlaşılır olmalıdır.
- Verilecek bilgiler belli bir plan içinde olmalıdır.
- Raporun sonuna yararlanılan kaynakları gösteren bir kaynakça eklenmelidir.

Raporlar; araştırma, inceleme ve gözlem yapılarak hazırlanan yazılardır. Raporu hazırlayan kişi, konuyla ilgili olarak bir sonuca ulaşır. Ancak raporda belirtilecek sonuç, yapılacak değerlendirme; bilgi ve kanıta dayanmalıdır.

Örnek Rapor

			20-06-1991
Eğitsel Kol Çalışma Raporu			
Cumhuriyet Lisesi Müdürlüğüne,			
Eskişehir			
Kültür ve Edebiyat Kolunun 1990 - 1991 Öğretim Yılı çalışma raporudur.			
1990 - 1991 Öğretim Yılı çalışma programımızda belirtilen ve gerçekleştirilen etkinlikler aşağıda belirtilmiştir:			
1. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı etkinliği			
2. 10 Kasım programı etkinliği			
3. 24 Kasım Öğretmenler Günü etkinliği			
4. Çanakkale Zaferini Anma etkinliği			
5. Belirtilmiş olan etkinlikler için duvar gazetesi çıkarıldı.			
Başkan	Yazman	Sayman	Üye
(imza)	(imza)	(imza)	(imza)

Tutanak

Bir toplantıda söylenen sözleri, bir olayı, bir durumu anında ya da hemen sonrasında anlatmak için yazılan ve ilgililer tarafından imzalanan yazılara tutanak denir. Tutanak yazılması için mutlaka bir olumsuzluğun yaşanması gerekmez. Meclis çalışmalarında, mahkemelerde, kurul toplantılarında, kongrelerde, sınavlarda tutanak düzenlenebilir. Resmî ve özel kurumların yöneticileri tarafından yasalara ya da mevzuata aykırı görülen tutum ve davranışlar; tutanak yazma nedeni olabilir. Örneğin tutanak, kamu kurumlarında suç sayılan bir olayın meydana gelmesi durumunda yazılacağı gibi yerel yönetim görevlilerinin iş yerlerini denetlemeleri sırasında yasa ve mevzuata aykırı tutumların belirlenmesinde de yazılır.

Tutanaklar; konularına göre toplantı tutanağı, sınav tutanağı, olay tutanağı gibi adlar alır. Raporla tutanak birbirine karıştırılmamalıdır. Rapor, araştırma ve inceleme sonucu yazılır ve bir sonuca varılır; hatta bazı raporlarda çözüm önerileri de yer alabilir. Tutanakta ise görülen, duyulan ve yapılanlar olduğu gibi; kararlar, kabul edilen şekliyle yazılır; değişiklik yapılmaz.

Tutanak Yazımında Nelere Dikkat Edilmelidir?

- Tutanakta söylenen sözler eksiksiz yazılmalı, olayla ilgili bilgiler doğru verilmelidir.
- Olay tutanağında olay, oluş sırasına göre bir plan içinde anlatılmalı; kişilerin konuşmaları olduğu gibi yazılmalıdır.
- Tutanak, tutanağı hazırlayan kişi ve görgü tanıkları tarafından imzalanmalıdır.
- Tutanakta kanaat belirtilmez ve bir sonuca varılmaz.

SIRA SİZDE

6

Raporla tutanak arasındaki farklar nelerdir?

Örnek Tutanak

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ

Toplantı Tutanağı

Toplantı Tarihi :17.09.2007

Toplantı Saati :10.00

Toplantı Yeri :Seminer Salonu

Toplantı Konusu :2007-2008 Akademik Yıl Açılış Toplantısı

Alınan Kararlar:

1. Danışmanların kayıtlarda öğrencilerden banka dekontu almadan kayıt yapmalarına,
2. Son sınıf öğrencilerinin kredi toplamlarının gözden geçirilmesine,
3. Sınav yüzdelerinin ve ders planlarının en geç 21.09.2007 Cuma günü saat 17.00'ye kadar bilgisayara girilmesine,
4. Öğrenci devamsızlıklarının bilgisayara zamanında girilmesine,
5. Öğrencilerin danışmanlık hizmetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesine karar verilmiştir.

İmza

İmza

İmza

Örnek Tutanak

Tutanaktır

15/01/2007

Okulumuz memuru Hakkı ŞEN, 12/01/2007 - 14/01/2007 tarihleri arasında 2 (iki) gün hiçbir mazeret belirtmeden işe gelmemiş ve sorumluluklarını yerine getirmemiştir.

İmza

Hasan Bilgiç
Okul Müdürü Yardımcısı

İmza

Nurettin Yılmaz
Atatürk İlköğretim Okul Müdürü

Karar

Herhangi bir konuda görüşmeler ve tartışmalar sonucu varılan kesin yargıya karar denir. Karar, farklı ortamlarda, farklı konulara ilişkin alınabilir. Söz gelimi bir apartman ya da bir kooperatif yönetiminin, okullarda öğretmen kurullarının, eğitsel kol yönetimlerinin; belediye ve hükümet meclislerinin, kamu kuruluşlarının, özel ve tüzel kurumların yönetim kurulu toplantılarının sonuçlarını bildiren yazılar; karar yazılarıdır. Karar, kuruluşun kendi tüzüğündeki esaslara göre Karar Defteri'ne yazılır; yönetim kurulu başkanı ve üyeleri tarafından imzalanır. Karar yazısının başına karar sıra numarası, karar tarihi, oturum yeri ve saati yazılır.

Karar resmî bir yazı niteliği taşır. Alınan kararlar, bağlayıcıdır; tarafların kararlara uyma sorumlulukları vardır.

Karar Örneği

Karar No: 2		Tarih: .../.../...	
Kararın Konusu: 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlaması			
Kültür ve Edebiyat Kolu 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlaması ile ilgili olarak yapılacak etkinlikleri tartışmış ve aşağıdaki kararları almıştır:			
<ol style="list-style-type: none"> 1) 29 Ekim ve Cumhuriyet Bayramı konulu duvar gazetesi çıkarılacak, 2) Cumhuriyet konulu şiir ve kompozisyon yarışması düzenlenecek, 3) Atatürk ve Cumhuriyet konulu panel etkinliği gerçekleştirilecektir. 			
İmza	İmza	İmza	İmza
Adı Soyadı	Adı Soyadı	Adı Soyadı	Adı Soyadı
Yönetim Kurulu Başkanı	Sekreter	Üye	Üye

İş Yazışmaları

Kişiler ve kurumlar arasında ticari konularda yapılan yazışmalardır. İş yazıları da bir çeşit mektuptur. İş mektupları, kişilerin veya kurumların işle ilgili olarak yazdıkları yazıların tamamıdır. İş mektuplarının içeriğini “bilgi alma”, “bilgi verme”, “sipariş verme”, “sipariş alma”, “satış” gibi konular oluşturur.

İş yazıları; kişiler ve kurumlar arasında ticari konularda yapılan görüşmeleri, iş bağlantılarını, alacak, verecek konularını içerir.

Bir İş Yazısında Bulunması Gereken Noktalar

- Mektubu gönderen kuruluşun “adı ve adresi, telefon ve/veya belgegeçer numaları, e-mail adresi” mektubun başında yer alır.
- Sayı bölümü, adresin altında bulunur. İş mektuplarında da “Sayı” bulunur.
- Tarih, sayının hizasına gelecek biçimde mektubun sağ üst köşesine yazılır.
- Adres, mektubun gönderileceği kişi ya da firmanın adı ve adresinin bulunduğu bölümdür.
- Hitap bölümü, mektubun yazıldığı kişi ya da kuruluşa seslenmek için yazılan sözcüklerdir. “Sayın Ahmet SARICA”, “Sayın Müşterimiz” gibi.
- Metin bölümü, konuyla ilgili cümlelerin yer aldığı bölümdür. Bu bölüme konunun özü yazılmalı, metnin anlatımı açık olmalıdır.
- Saygı ifadesi metnin hemen altında yer alan bölümdür. Genellikle bu bölüme “Saygılarımla” sözcüğü yazılır.
- İmza bölümü mektubun sağ tarafında yer alır. Bu bölümde kurum yetkilisinin imzası ve unvanı bulunur.

Örnek İş Mektubu

ARSLAN HOLDİND
Atatürk Cad. No:18
Eskişehir
Tel:322 12 05 Fax:322 12 06

Sayı:196.16K.36

10/01/2008

Sayın Ekrem Koç
Vali Tandoğan Cad.
Karanfil Sok.No:6
Maltepe/Ankara

Sayın Koç,

İlgili yazınızda sipariş verdiğiniz ürünler, 09/01/2008 tarihinde adresinize gönderilmiştir.

Gönderilen ürünler: 1)..
2)..
3)..
4)...

Saygılarımla

İmza
Ali İmdat
Arslan Holding Satış Müdürü

Özet

Yazışma kavramını açıklamak

Tarih boyunca insanların iletişimde kullandıkları en temel araç dildir. Toplular, çok uzun yıllar yazının kullanılmadığı dönemlerde sözel dili kullanmışlardır. Yazı dilinin kullanılmasıyla birlikte kişilerin, kurumların, devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri, anlaşmaları yazılı kayıt altına alınmış; bu sayede tarafların hakları korunmuştur.

Yazışmanın önemini kavramak

Toplumların kültürel varlıkları, yazı ve yazışmalar sayesinde korunmuş ve günümüze kadar gelmiştir. Yazışmalar insanların, toplumların ve devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde kullanılmış; yapılan anlaşmalar bu sayede yazılı kayıt altına alınmıştır. Yaşam boyunca karşılaştığımız mektup, davetiye, dilekçe, rapor, tutanak gibi yazı türlerini kurallara uygun yazmak gerekir. Günümüz yaşamı, insanın her yönden donanımlı olmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle belli bir eğitimden geçmiş herkes, yazışmalarla ilgili kuralları bilmeli; dilekçe, rapor, tutanak, mektup gibi yazıları düzgün olarak yazabilmelidir.

Özel yazışma türlerini açıklamak

Mektup, davetiye, not, tebrik kartı gibi yazılar özel yazışmalara giren yazılardır. Söz gelimi bir mektubu yazmak kolay gibi gelir; ama çoğu kişi mektupta bulunması gereken noktaları gözden kaçırmaz. Bir mektup planı şöyledir: Mektupta bir hitap bulunur. Sonraki bölümler sırayla giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur. Mektubun giriş bölümünde kısaca mektubun yazılış nedeni belirtilir. Gelişme bölümü, kişisel durumun belirtildiği ve isteklerin yer aldığı bölümdür. Bu bölümde bir önceki mektupta sorulara yanıt verilir. Sonuç bölümünde mektup iyi dileklerle bitirilir. Giriş, gelişme, sonuç bölümleri; ayrı paragraflarda belirtilmelidir. Mektubun sağ alt köşesi imzalanmalıdır. İmzasız mektupların geçerliliği yoktur. Davetiye ise bir çağrı mektubudur. Akraba, dost ve yakınların düğün, toplantı gibi etkinliklere çağırılması için kullanılır. Bir davetiyede; davet eden ve edilen, davetin nedeni, davetiyenin kaç kişilik olduğu, davetin tarihi/saati ve yerinin bulunmasına dikkat edilmelidir.

Tebrik kartları da özel yazışmalardandır. Toplumsal yaşam bazı sorumlulukları gerektirir. Özel günlerde akraba ve dostlarımızın hatırlanması gerekir. Tebrik kartları, bayram günlerinin kutlanması için

yazılabileceği gibi yakınlarımızın başarılarının kutlanması için de yazılır. Bayram için “Bayramınızı en içten dileklerle kutlar, sağlık ve mutluluklar dilerim.”, bir başarının kutlanması için de “Bu yeni görevin için seni kutluyor, başarılarının devamını diliyorum.” gibi sözler kullanılabilir.

Resmî yazışma türlerini açıklamak

Devlet kurumlarının birbirlerine yazdıkları yazılar resmî yazılardır. Yazılan dilekçenin de resmî yazı olduğunu bilmek gerekir. Resmî yazılarda biçim ve içerik yönünden standardın sağlanması için bu yazıların belirlenmiş ortak kurallara göre yazılması gerekir.

Resmî yazılar, bölümlerden oluşur: Üste yazıyı yazan kurumun adı, yazının konu, sayı ve ilgi bölümleri; yazının gönderildiği kurum, metin bölümü, imza, dağıtım bölümü (yazının ilgili birimlere gönderilmesi).

Resmî yazı türleri içerisine dilekçe, rapor, tutanak gibi yazılar da girer. Dilekçe günümüzde sık karşılaştığımız bir yazışma türüdür. Resmî yazıların özelliklerini taşır. Bir dilekçede; dilekçenin yazıldığı kurumun adı (hitap), metin bölümü (durum, istek...) ve sonuç (arz) bölümü bulunmalıdır. Dilekçede ad - soyad, imza, adres ve tarih; bulunması gereken diğer öğelerdir. Raporlar ise araştırmaya, incelemeye gözleme dayanan ve bir üst makama yazılan yazıdır. Raporlar hazırlanış konularına göre doktor raporu, etkinlik raporu, bilirkişi raporu, denetleme raporu gibi adlar alır. Raporda araştırılan konuya ilişkin bir sonuca varılır. Belirtilen görüş kanıtlara dayandırılmalıdır. Tutanaqlar da resmî yazılardır; olay ve toplantı tutanağı gibi adlar alır. Toplantı tutanağında konuşmalar anında yazıya geçirilir. Olay tutanağında ise tutanağın yazımı olayın hemen sonrasında olur. Tutanaqlarda görüş belirtilmez; söylenenler ve görülenler olduğu gibi yazılmalıdır. Tutanağta tutanağı hazırlayan kişinin, görgü tanıklarının adı - soyadı ve imzaları bulunmalıdır.

İş yazışmalarını açıklamak

İş yazışmaları, kişiler ve kurumlar arasında ticari konularda yapılan yazışmalardır. İş yazıları da bir bakıma mektubun özelliklerini taşıdıkları için mektup sayılırlar. İş yazılarında verilen siparişler, gönderilen ürünler, borç ve alacak tutarları yer alır.

İş yazılarında; gönderen firmanın adı ve adresi, sayı, tarih, mektubun gönderileceği adres, hitap, metin, imza bulunur.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi “resmî yazı” türüne **girmez**?
 - a. Dilekçe
 - b. Davetiye
 - c. Rapor
 - d. Tutanak
 - e. Karar
2. Aşağıdakilerden hangisi mektupta **bulunmayan** bir bölümdür?
 - a. Hitap
 - b. Tarih
 - c. İmza
 - d. Adres
 - e. Arz bölümü
3. Aşağıdakilerden hangisi sanatçıların ve yazarların birbirlerine yazdıkları mektup türüne verilen addır?
 - a. Edebî mektup
 - b. Özel mektup
 - c. İş mektubu
 - d. Tebrik mektubu
 - e. Çağrı mektubu
4. Aşağıdakilerden hangisi araştırma, inceleme ve gözlem yapılarak yazılan bir yazı türüdür?
 - a. Tutanak
 - b. Rapor
 - c. Özel mektup
 - d. Karar
 - e. Öz geçmiş
5. Aşağıdakilerden hangisi herhangi bir olayın ortaya çıkışını ve sonucunu, olay anında ya da olaydan hemen sonra anlatan yazılara verilen addır?
 - a. Rapor
 - b. İnceleme yazısı
 - c. Değerlendirme yazısı
 - d. Denetleme yazısı
 - e. Tutanak
6. Aşağıdaki yazı türlerinin hangisinde gündem belirlenir?
 - a. Rapor
 - b. Tutanak
 - c. İş mektubu
 - d. Karar
 - e. Öz geçmiş
7. Aşağıdakilerden hangisi mektupta hitaptan sonra gelen noktalama işaretidir?
 - a. Nokta
 - b. Ünlem
 - c. Noktalı virgül
 - d. Soru işareti
 - e. Virgül
8. Aşağıdakilerden hangisi “rapor”la ilgili bir özellik **değildir**?
 - a. Gözlem
 - b. Sonuç
 - c. İnceleme
 - d. Araştırma
 - e. Bireysellik
9. Aşağıdakilerden hangisi bir iş mektubuyla ilgili olarak **yanlış** bir bilgiyi içermektedir?
 - a. Sipariş metin bölümünde verilir.
 - b. Mektubun gönderileceği adres metin bölümünden önce bulunur.
 - c. Tarih sağ köşede bulunur.
 - d. Mektubu gönderen firmanın adı ve adresi yazının en altında bulunur.
 - e. Metnin sağ alt köşesinde firma yetkilisinin imzası bulunur.
10. Aşağıdaki seçeneklerin hangisinde resmî yazılarda bulunan bölümler doğru sınıflanmıştır?
 - a. Gönderen makam, sayı, konu, ilgi, metin, ekler, dağıtım
 - b. Gönderen makam, sayı, konu, ilgi, gönderilen makam, ekler, dağıtım
 - c. Gönderen makam, sayı, konu, ilgi, gönderilen makam, dağıtım, ekler
 - d. Gönderilen makam, sayı, konu, ilgi, gönderen makam, ekler, dağıtım
 - e. Gönderilen makam, ilgi, sayı, konu, gönderen makam, ekler, dağıtım

Yaşamın İçinden

27.11.2007

“ Mehmet Y. YILMAZ
mehmetyilmaz@hurriyet.com.tr

Türkçe eğitimini ihmal etmeyelim

HATAY Barosu, merkez ilçe ve İskenderun'da avukatlık stajlarını yapanlar için diksiyon eğitimi programı hazırlamış.

Haberi okurken “**Buna bir de Türkçe eğitimi programı ekleselerdi**” diye düşündüm. Çocuklarımızı ilköğretim okulundan itibaren test sınavlarına hazırladığımız için çok ihmal ettiğimiz bir konu bu. Bana gelen okuyucu mektuplarında en basit imla kurallarını bile bilmeyen üniversite mezunları olduğunu görüyorum. Nasıl konuştuklarını, dertlerini anlatabilip anlatamadıklarını ise Allah biliyor. Avukatlık gibi düşündüğünü iyi ifade edememe durumunun yaşamsal önemde sonuçlar doğurabileceği bir meslekte bu eğitimin gerekliliğini fark ettiği için Hatay Barosu'nu kutluyorum. Yeri gelmişken dikkatimi çeken bir konuya daha değineyim ama ne işe yarayacak bilmiyorum. 90 Dakika programına katılmaya başladığımdan beri pazar geceleri yayımlanan televizyon spor programlarını izlemeye çalışıyorum.

Gözünüzü kaparsanız oynanan maçlar ile ilgili olarak maç sonunda konuşan futbolcuların hangisinin yerli, hangisinin yabancı futbolcu olduğunu ayırt edemeyebilirsiniz.

Zaten topu topu on kelimeyle konuşuyorlar ve telaffuz becerisi, cümle kurma yeteneği hak getire.

Bu sorunun çözüm yeri ise herhalde önce aile içindeki eğitim, sonra da ilköğretimden itibaren alınan formal eğitim olmalı.

Artık orta eğitim kurumlarına test sınavıyla girmek de kalktığına göre çocuklarımızın Türkçeyi düzgün yazar ve konuşur olarak yetiştirilmesi için öğretmenlere büyük sorumluluk düşüyor.

Kaynak: Hürriyet Gazetesi 27 Kasım 2007

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız doğru değilse “Resmî Yazışmalar” bölümünü gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız doğru değilse, “Özel Yazışmalar” bölümünü gözden geçiriniz..
3. a Yanıtınız doğru değilse “Özel Yazışmalar” bölümünü gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız doğru değilse “Resmî Yazışmalar” bölümünü gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız doğru değilse “Resmî Yazışmalar” bölümünü gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız doğru değilse “Resmî Yazışmalar” bölümünü gözden geçiriniz.
7. e Yanıtınız doğru değilse “Özel Yazışmalar” bölümünü gözden geçiriniz.
8. e Yanıtınız doğru değilse “Resmî Yazışmalar” bölümünü gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız doğru değilse “Resmî Yazışmalar” bölümünü gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız doğru değilse “Resmî Yazışmalar” bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Yazışmalar, toplumsal yaşamın işleyişinde çok önemli yere sahiptir. Devletler arası ilişkilerde, kurumların ve bireylerin kendi aralarındaki iletişimde kullanılan yazışmalar; iletişimin önemli bir boyutudur. Kişinin özel ilişkilerinde mektup, tebrik kartı, davetiye gibi yazışmaların önemi yadsınamaz. Başka bir açıdan bakıldığında da mağduriyetin giderilmesi konusunda yazılı belgeler, hukuki anlamda önemli kanıt oluşturmaktadır.

Sıra Sizde 2

Yazı, düşüncenin satırlara dökülmesidir. Düşünmeden ne konuşabilir ne de yazabiliriz. Yazıya konu hakkında düşünsel hazırlığı yaparak başlamak gerekir. Kişi kendisine “Ben bu konuyla ilgili olarak ne biliyorum, neler yazabilirim?” sorusunu sormalıdır. Bu işlemden sonra zihinde yazının planı oluşturulmalıdır. Aslında sözünü ettiğimiz bu düşünsel süreç, yazının temelini oluşturur. Bu noktadan sonra sıradaki yazının karalaması vardır. Yazının karalaması mutlaka hazırlanmalıdır. Yazacağımız yazı kısa bir dilekçe olsa bile yazacaklarımızın karalamasını yazmalıyız. Karalama üzerinde düzeltmeleri yaparak yazıyı temize çekmeliyiz. Temize çekilen yazı-

nın son kez denetimini yaptıktan sonra yazı gönderilecek ya da verilecek yere artık hazır duruma gelmiştir. Anlaşılacağı gibi bir yazının hazırlanma süreci vardır. Yazıyı hazırlarken bu sürecin basamaklarını atlamadan yazıyı özenle hazırlamamız gerekir.

Sıra Sizde 3

Gelişen teknoloji, iletişimi daha kolay ve hızlı hâle getirmiştir. Özellikle cep telefonu ve İnternetin kullanılması, iletişimde devrim sayılabilecek yeniliklerdir. Şüphesiz iletişimi hızlı ve kolay gerçekleştirmek önemlidir. İletişimin geldiği bu nokta, doğal olarak mektubun toplumsal yaşamda nicelik olarak önemini zayıflatmıştır; ama nitelik olarak bunu söyleyemeyiz. Çünkü özel duyguların en iyi anlatımı mektupla olur. Telefonla ya da mesajla gerçekleştirilen iletişimin duygusu yoktur. Bu nedenle mektubun yerini başka hiçbir iletişim aracı alamaz.

Sıra Sizde 4

Resmî yazılarda standardın sağlanması için “Başbakanlık” tarafından bir genelge yayımlanarak uyulacak kurallar belirtilmiştir. Bir resmî yazı şu bölümlerden oluşur: Yazıyı yazan kurumun adı (makam), Sayı, Konu, Tarih, Yazının gönderileceği kurumun adı (makam), İlgili, Metin, İmza, Ekler, Dağıtım, Paraf, Koordinasyon, Gizlilik dereceleri, İvedilik derecesi, Sayfa numarası, Devam işareti, Aslına uygunluk.

Sıra Sizde 5

Dilekçe de aslında resmî bir yazıdır. Resmî yazıların özelliklerini taşır. Dilekçeyi mürekkepli kalemle yazabileceğimiz gibi bilgisayarla da yazabiliriz. Dilekçeyi beyaz, çizgisiz, kırışksız, temiz bir kâğıda yazmalıyız. Dilekçede yazılacaklar kısa ve öz olmalıdır. Düzgün ve kurallara uygun bir dilekçe yazmak için yazacağımız dilekçenin düşünsel hazırlığını yapmalıyız. Karalama üzerinde gerekli düzeltmeleri yaptıktan sonra dilekçeyi temize çekmeliyiz. Dilekçede kullanılacak dil de önemlidir. Dilekçenin kendine özgü bir dili vardır. Senli benli anlatımla dilekçe yazılmaz. Dilekçe dili, saygılı bir dil olmalıdır. Bir dilekçe; makam, metin, tarih, imza, ad ve soyad, adres ve eklerden oluşur.

Sıra Sizde 6

Raporla tutanak arasındaki farklar şunlardır:

- Rapor hazırlayan kişi konuyla ilgili olarak bir sonuca ulaşır, görüşünü belirtir; hatta çözüm önerilerinde bulunur. Tutanak; konuşulanın görülenin olduğu gibi yazıya aktarılmasıdır. Tutanakta görüş belirtilmez.
- Raporun hazırlanması uzun sürebilir. Rapor; araştırma, inceleme ve gözlem sonucu yazılacağı için raporun hazırlanma süreci uzayabilir. Tutanak için aynı şeyi söyleyemeyiz. Tutanak toplantı tutanağı ise konuşmalar anında yazıya geçirilir, olay tutanağı ise olayın hemen sonrasında tutanak hazırlanır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Ağca, H. (1999). *Sözlü anlatım*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Emir, S. (1986). *Kompozisyon yazma sanatı*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.
- Göllüoğlu, G. (2006). *KPSS*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- İleri, C. (1998). *Yazılı anlatım türleri III: Yazışmalar. Sözlü ve yazılı anlatım*. Pilancı, H. (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Koç, H. Öztoprak, M. T. (2003). *Yazışma teknikleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Taşer, S. (2000). *Konuşma eğitimi*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.

Yazım Kuralları

5

Yazıda; karışıklıkların önüne geçmek, yanlış okumayı önlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, cümlelerin yapısını ve duraklama yerlerini belirlemek, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek için yazım kurallarına uyulur. Dillerin yapısı, cümle düzeni farklı olduğu için yazım kurallarında da farklılıklar görülebilir. Yazım kuralları, kimi zaman cümlelerin anlamına katkıda bulunur kimi zaman cümlelerin anlamını değiştirir kimi zaman cümleye derin bir anlam katarlar; ama her dilde, dilin ayrılmaz bir parçası olarak yer alırlar.

Amaçlarımız

Bu üniyeyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Yazım kurallarının önemini anlamak,*
- 👁️ Yazım kurallarını kavramak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.*

Örnek Olay

Doğru Yazmak

Nasil yazacağım? Yazmaya başlarken bunu sorarız kendi kendimize. Çok basit kurallar, iyi yazmanızı sağlar. En azından yazdıklarınızın iyi görünmesini, iyi okunmasını sağlar. Bu iyi okunma ve görünme, kuşkusuz içerikle ilgili değil. Burada kastedilen biçimsellik. Yazarken biçimle ilgili uymamız gereken belli başlı bazı kurallar var. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Mutlaka sık sık paragraf yapın. Paragrafsız bir yazı upuzun ve ürküütücü bir duvara benzer. Böyle bir duvarı kimse görmek istemez. Yazınızı da kimse okumak istemez. Her noktalama işaretinden sonra (yani virgül, nokta, iki nokta, soru ve ünlem işaretleri gibi) bir boşluk bırakın. Bunu yapmazsanız cümleleriniz ve sözcükleriniz karmakarışık bir koyun sürüsüne benzer. Hiçbiri ni diğerinden ayıramazsınız. Ne kadar sade yazarsanız o kadar güzel görüneceğinden emin olun. Yani mümkün olduğu kadar az noktalama işareti kullanın. Gereksiz tırnaklardan, parantezlerden, çizgilerden, şapkalardan kaçının. Noktalama işaretlerini sadece gerektiğinde ve zorunlu olduğunuzda kullanın ki onların da kıymeti bilinsin. İmla kurallarına mutlaka uyun. O kurallar dilin birliğini ve düzenini sağlar. Yazdıklarınızın okuyan herkes tarafından anlaşılmasını sağlar. Bilmediğiniz bir imla kuralı olursa diye yanınızda bir "imla kılavuzu" bulundurmanız sizi küçük düşürmez. Kısa cümleler okunma açısından büyük avantaj sağlar. Tamam, uzun cümleler kurup ne kadar usta yazar olduğunuzu göstermek isteyebilirsiniz. Ama art arda sıralanmış onlarca sözcüğün insan beynine anlamlı bir mesaj göndermesi, birkaç sözcüğün göndermesinden daha zordur. Artık çoğumuz bilgisayarlarda, klavyeleri kullanarak yazıyoruz. Yazı büyüklüğünüzün (yani punto) ve yazı karakterinizin (yani font), kullandığımız dile uygun olmasına özen gösterin. Çok küçük de olmasınlar, çok büyük de. Unutmayın, yazınız binlerce bilgisayarda açılacak. Her yerde aynı düzenlilikte görünmesi, sık kullanılan yazı tipleri (font) ve normal ölçülerde bir punto seçmenizle mümkün olabilir. Boşluklar çok önemlidir. Yukarıda her noktalama işaretinden sonra boşluk bırakmanız önerildi. Yazımın bütününe biçimsel olarak sıcak görünmesi için yanlardan, alt ve üstten de uygun boşluklar bırakmalısınız. Derli toplu bir görüntü, karmaşa karşısından her zaman avantajlıdır. Yazıda bazı durumlarda başlık (yani belirleyici, vurgulayıcı sözcük ya da sözcükler) kullanırız. Bunların dikkat çekmesi için yazımın bütününden farklı bir font ve punto ile yazılmaları gerekir.

Kaynak: <http://www.milliyet.com.tr/ozel/edebiyat/yazim/index.html> adresinden 15.03. 2011 tarihinde erişilmiş ve kısaltılarak alınmıştır.

Anahtar Kavramlar

- Yazım
- Yazım kuralları

İçindekiler

- GİRİŞ
- TEMEL YAZIM KURALLARI
 - Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler
 - Birleşik Sözcüklerin Yazılışı
 - Alın Sözcüklerin Yazılışı
 - Yabancı Özel Adların Yazılışı
 - Düzeltme İşaretinin Kullanılışı
 - Sayıların Yazılışı
 - Bazı Sözcüklerin ve Eklerin Yazılışı
 - İki kelimelerin Yazımı
 - Pekiştirmeli Sıfatların Yazımı
 - Satır Sonuna Gelen Sözcüklerin Bölünmesi
 - Kısaltmaların Yazımı

GİRİŞ

Düşünce ve duyguların sözlü olarak doğru aktarılması sırasında durak, ton, vurgu gibi ses özellikleri; jest ve mimikler anlam ayırıcılığı görevi üstlenir. Yazılı anlatımda doğru anlatımın sağlanmasında ise yazım kuralları ve noktalama işaretleri yardımcı olur. Bütün dillerde yazım kurallarının amacı, o dili kullananlara ortak yazımı sağlamaktır. Bu nedenle yazım kuralları, dili ortak olarak kullanan kişilerce belirlenmiş, benimsenmiş ortak anlaşma araçları olarak kabul edilir. Yazım kuralları, okuyup yazan herkesi ilgilendirir. Kurallar, kolay kavranıp uygulanabilir nitelikte olmalıdır. Karışık değil yalın, özel değil genel olmalıdır.

Bu ünite, temel yazım kuralları açıklanarak yazım kurallarının uygulanmasına ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

TEMEL YAZIM KURALLARI

Türkçe, yazımı kolay bir dildir. Alfabemiz Türkçe sözcüklerin seslerini bire bir karşılayacak biçimde düzenlenmiştir. Ancak özellikle son yıllarda Türkçeye hızla giren yabancı sözcüklerin yazımında sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Yine son zamanlarda yazılı anlatımda görülen “bir cümle ile çok şey anlatma” isteği de yapısı bozuk uzun cümlelere, yanlış yazımlara dolayısıyla anlatım bozukluklarına neden olmaktadır.

Şimdi, Türkçenin temel yazım kurallarını incelemeye başlayalım (İncelemede TDK, 2005, Yazım Kılavuzu’ndaki kurallar esas alınmıştır.).

Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler

Türkçede büyük harflerin kullanımı geniş bir yer tutar. Yazımda büyük harflerin kullanılması gereken durumları aşağıda verilen örneklerle göreceğiz.

- Cümle büyük harfle başlar:

Toplantı saat 17.30’da başlayacaktır.

- **Cümle içinde tırnak veya yay ayraç ile belirtilen alıntılar, tam bir cümle ise büyük harfle başlar ve sonuna uygun noktalma işareti konur. Alıntı tam bir cümle değilse küçük harfle başlar:**

Bu nedenle atalarımız “Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir.” demişlerdir.

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil kendimizi göstermek için geziyoruz.

(Nurullah Ataç)

Bu, “küreselleşme” olarak adlandırılıyor.

- **İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar. Ancak iki noktadan sonra gelen sözler cümle niteliğinde değilse küçük harfle başlar:**

Menfaat sandalyeye benzer: Başında taşarsan seni küçültür, ayağının altına altına ahırsan yükseltir.

(Cenap Şahabettin)

Bu eksikliği siz de çok evde görmüşsünüzdür: duvarlarda çiviler, çivi yerleri, lekeler ...

(Memdub Şevket Esendal)

Rakamla başlayan cümlelerde rakamdan sonra gelen sözcük özel ad değilse büyük harfle başlamaz.

DİKKAT

- **Şiirlerde dizeler büyük harfle başlar:**

*Söyle sevda içinde türkümüzü
Aç bembeyaz bir yelken
Neden herkes güzel olmaz
Yaşamak bu kadar güzelken?*

- **Özel adlar büyük harfle başlar:**

Kişi Adları ve Soyadları: İsmet İnönü, Orhan Veli Kanık, Mehmet Emin Yurdakul, Karacaoğlan, Victor Hugo.

Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları: Cumburbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Kaymakam Mehmet Bey, Sayın Prof. Dr. Levent Kılıç, Kanuni Sultan Süleyman, Yüzbaşı Cengiz Topel.

DİKKAT

Nilay abla, Ali enişte gibi akrabalık bildiren sözcükler büyük harfle başlamaz. Ancak *Nene Hatun, Baba Gündüz* örneklerinde olduğu gibi akrabalık bildiren sözcükler başa geldiğinde lakap yerine kullanıldığı için büyük harfle başlar.

Resmî yazılarda saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, unvan bildiren sözcükler ve hitap sözleri: Sayın Başkan, Sayın Vali, Değerli Arkadaşlarım.

Millet, boy, oymak adları: Türk, Alman, İngiliz, Japon, Arap, Kırgız, Özbek, Tatar.

Dil ve lehçe adları: Türkçe, Almanca, İngilizce, Japonca, Arapça, Kırgızca, Özbekçe, Tatarca.

Devlet adları: Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti.

Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler: Müslümanlık, Müslüman; Hristiyanlık, Hristiyan; Protestanlık, Protestan.

Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar: Tanrı, Allah, Zeus, Kibebe.

Gezegen ve yıldız adları: Dünya, Güneş, Ay, Neptün, Plüton, Halley.

DİKKAT

Dünya, Güneş, Ay sözcükleri gezegen anlamı dışında kullanıldığında küçük harfle başlar.

Kıta, bölge, il, ilçe, köy, semt, cadde, sokak, semt gibi yer adları: Asya, Avrupa, Afrika, İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Ankara, İstanbul, Moskova, Paris, Çifteler, Polatlı, Bozaniç, Atatürk Bulvarı, Mutlu Sokak, Asmalı Mescit Sokağı.

DİKKAT

Yer adlarında ilk addan sonra gelen deniz, *nehir, göl, dağ, boğaz* gibi tür bildiren ikinci adlar da büyük harfle başlar: *Ege Denizi, Fırat Nebri, Aral Gölü, Van Gölü, Ağrı Dağı, Çanakkale Boğazı, Zigana Geçidi, Süveyş Kanalı.*

DİKKAT

Özel ada dahil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, bucak, belde, köy gibi sözler küçük harfle başlar: *Yozgat ili, Etimesgut ilçesi, Doğançayır köyü.*

DİKKAT

Doğu ve batı sözleri yön bildirdiğinde büyük harfle başlamaz: *Çorum'un doğusu* gibi. Ancak bu sözler düşünce, hayat tarzı, politika gibi anlamlar bildirdiğinde büyük olarak yazılır: *Batı medeniyeti, Doğu mistisizmi.*

Saray, köşk, han, köprü, kale, anıt gibi yapı adları: *Dolmabahçe Sarayı, Çankaya Köşkü, Alanya Kalesi, Galata Köprüsü, Beyazıt Kulesi, Zafer Anıtı.*

Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adları: *Medeni Kanun, Atatürk Uluslararası Barış Ödülü Tüzüğü, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği Tüzüğü.*

Kurum, kuruluş ve kurul adları: *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anadolu Üniversitesi, Devlet Malzeme Ofisi, Bakanlar Kurulu, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.*

Kurum, kuruluş, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm, kanun, tüzük, yönetmelik vb. bildiren sözler; belli bir kurum kastedildiğinde de büyük harfle başlar: *Bu konu, Mecliste görüşülecektir. Son günlerde Merkez bu konuda yoğun bir çalışma içine girmiştir. Bu karar, Yönetmelik'in 3'üncü maddesine uymaktadır.*

DİKKAT

Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin adları: *Nutuk, Çalığısu, Resmi Gazete, Milliyet, Cumhuriyet, Onuncu Yıl Marşı, Saraydan Kız Kaçırma.*

Özel ada dahil olmayan dergi, gazete, tablo vb. adlar büyük harfle başlamaz: *Hürriyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Ağlayan Çocuk tablosu.*

DİKKAT

Mai ve Siyah, Leyla ile Mecnun, Suç ve Ceza, Ya Devlet Başa ya Kuzgun Leşe gibi her sözcüğün büyük harfle başlatıldığı örneklerde olduğu gibi ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de, sözleriyle mı, mi, mu, mü soru sözü küçük harfle yazılır.

DİKKAT

Ulusal ve dinî bayramlarla kurultay, sempozyum, açık oturum vb. toplantıların adları, bayram niteliği kazanmış günlerin adları: *29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Nevruz Bayramı, Manas Bilgi Şöleni, 2. Uluslararası Açık ve Uzaktan Öğrenme Sempozyumu, 27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü.*

Tarihî olay, çağ ve dönem adları: *Cıralı Taş Devri, İlk Çağ, Yükselme Devri, Tanzimat Dönemi, Osmanlı Dönemi.*

Tarihî dönem bildirmeyip tür veya tarz bildiren terimler küçük harfle başlar: *divan edebiyatı, halk şiiri, Türk sanat müziği.*

DİKKAT

Özel adlardan türetilen bütün sözcükler: *Türkçe, Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkolog, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Darvinci, Eskişebirli, Zonguldaklı.*

Özel ad, kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa büyük harfle başlamaz: *acem (Türk müziğinde bir perde), amper (elektrik akımında şiddet birimi), allahlık (saf), donkişotluk (gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkmak).*

DİKKAT

Para birimleri büyük harfle başlamaz: *lira, yeni kuruş, avro, dolar, lirat, dinar.*

DİKKAT

Özel adların yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle başlamaz.

DİKKAT

Alanlarla ilgili terimler cümle içinde büyük harfle başlamaz: *iktisat, iktisadi, maliye, ekonomi, hicazkâr, acembuselik, türkü.*

DİKKAT

Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik sözcüklerdeki özel adlar: *Hindistan cevizi, İngiliz anabtarı, Japon gülü, Antep fıstığı, Brüksel lahanası, Maraş dondurması, Van kedisi.*

- **Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar:** *29 Ekim 1923, Eskişehir Festivali 17 Kasım'da başlayacak.*

DİKKAT

Belirli bir tarih belirtmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar: Üniversitemiz eylülün son haftasında derslere başlayacak . Her cuma günü bölüm toplantımız yapılır.

- **Levhalar ve açıklama yazıları büyük harfle başlar:** *Giriş, Çıkış, Otobüs Durağı, Dolmuş Durağı, Müdür, Başkan, Vezne, II. Kat, V. Sınıf, B Blok.*
- **Kitap, bildiri, makale vb.nde ana başlıkta bulunan sözcüklerin tamamı, alt başlıklarda bulunan sözcüklerin ise ilk harfleri büyük olur:** *TEMEL YAZIM KURALARI, Birleşik Sözcüklerin Yazılışı.*

Birleşik Sözcüklerin Yazılışı

Birleşik sözcükler, iki ya da daha çok sözcüğün birlikte kullanımıyla oluşan ve anlamlı tek bir sözcük işlevi gören öğelerdir. Belirtisiz ad tamlamaları, sıfat tamlamaları, sıfatların addan sonra gelmesiyle oluşan ve genellikle deyim olarak kullanılan isnat grupları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler; yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik sözcük olur. Birleşik sözcüklerin yazılışı, Türkçenin yazımında en çok sıkıntı duyduğumuz konulardan biridir. Bu sözcüklerin ayrı ya da bitişik yazılışı belirli kurallara bağlıdır. Şimdi bu kuralları birlikte inceleyelim.

Bitişik Yazılan Birleşik Sözcükler

Birleşik sözcükler şu durumlarda bitişik yazılır:

- **Ses düşmesine uğrayan birleşik sözcükler bitişik yazılır:** *kaynana (kayın ana), kaynata (kayın ata), nasıl (ne asıl), pazartesi (pazar ertesi).*
- **Et- ve ol- yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine veya ses türemesine uğrayan birleşik sözcükler bitişik yazılır:** emretmek (emir etmek), kaybolmak (kayıp olmak), affetmek (af etmek), reddetmek (red etmek).
- **Her iki sözcüğü veya ikinci sözcüğü, birleşme sırasında benzetme yoluyla anlam değişmesine uğrayan birleşik sözcükler bitişik yazılır:**
Bitki adları: *aslanağzı, kuzukulağı, keçiboynuzu, kuşburnu, adamotu, camgüzeli, ayşekadın.*
Hayvan adları: *danaburnu, karafatma* (böcek); *akbaş, yalıçapkını* (kuş); *karagöz, saz kayası, sırtıkara* (balık); *karadul* (örümcek).
Alet ve eşya adları: *deveboynu* (boru), *kargaburnu* (alet), *kedigözü* (lamba), *kancabaş* (kayık), *adayavrusu* (tekne).
Yiyecek adları: *dilberdudağı, hanım göbeği, vezirparmağı* (tatlı); *kadınbudu* (köfte), *alinazik* (kebab), *kedidili* (bisküvi).
Gök cisimlerinin adları: *Büyükkayı, Küçükkayı, Demirkazık, Samanyolu* (yıldız kümesi); *Demirkazık, Kervankıran* (yıldız).
Renk adları: *balköpüğü, camgöbeği, devetüyü, fildişi, narçiçeği, kavuniçi, vişneçürüğü, yavruağzı.*

- **-a, -e, -ı, -i, -u, -ü zarf-fiil ekleriyle bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek, görmek, ve yazmak fiilleriyle yapılan tasvirî birleşik fiiller (yeterlilik, tezlik, süreklilik ve yakınlık gösteren fiiller) bitişik yazılır:** düşünebilmek, yapabilmek; bakakalmak, gidedurmak, çıkagelmek, süregelmek, alıvermek, gülüvermek, düşmeyegör öleyazmak.
- **Bir veya iki ögesi emir kipi ile kurulan kalıplaşmış birleşik sözcükler bitişik yazılır:** *ateşkes, rastgele, sıkboğaz, çekyat, kaçgöç, kapkaç, örtbas, ver-yansın, yapboz, yazboz tahtası.*
- **-an / -en, -r / -ar / -er / -ır / -ir, -maz / -mez ve -miş / -miş sıfat fiil eklerinin kalıplaşmasıyla oluşmuş birleşik sözcükler bitişik yazılır:** *ağaçkakan, cankurtaran, çöpçatan, dalgakıran, gökdelen, oyunbozan, saçkıran; barışsever, bilgisayar, füzeatar, uçaksavar, yurtsever; değerbilmez, etyemez, hacıyatmaz, kadirbilmez, karıncaezmez, koşkonmaz, varyemez.*
- **İkinci sözcüğü -dı (-di / -du / -dü / -tı / -ti / -tu / -tü) kalıplaşmış belirli geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik sözcükler bitişik yazılır:** *albas-tı, çitkırıldım, gecekondu, gündöndü, imambayıldı, mirasyedi, papazkaçtı, şıpsedi.*

Her iki sözcüğü de -dı (-di / -du / -dü / -tı / -ti / -tu / -tü) belirli geçmiş zaman veya -r / -ar / -er / geniş zaman eklerini almış ve kalıplaşmış olan birleşik sözcükler de bitişik yazılır: *biçerdöver, konargöçer, okuryazar, uyurgrzer, yanardöner.*

DİKKAT

- **Somut olarak yer bildirmeyen alt, üst ve üzeri sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik sözcükler bitişik yazılır:** *ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı, akşamüstü, akşamüzeri, bayramüstü, ikindiüstü, olağanüstü, öğleüzeri, suçüstü, yüziüstü.*
- **Şehir, kent, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su vb. sözcüklerle kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz ad tamlaması kalıbındaki yer adları bitişik yazılır:** *Akşehir, Eskişehir, Suşehri, Atakent, Batıkent, Konutkent, Çengelköy, Yenimahalle, Uludağ, Kocatepe, Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz, Acıgöl, Kızılırmak, Karasu, Akçay.*
- **Ara yönleri belirten sözcükler bitişik yazılır:** *güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu.*
- **Ev, hane, name, zade sözcükleri ile kurulan birleşik sözcükler bitişik yazılır:** *aşevi, basımevi, doğumevi, huzurevi, gözlemevi, dersbane, yazıhane, beyanname, kanunname, amcazade, teyzezade.*

Eczahane, hastahane, pastahane, postahane sözleri kullanımlarındaki yaygınlık dolayısıyla eczane, hastane, pastane, postane biçiminde yazılmaktadır.

DİKKAT

- **Arapça kurallara göre oluşan tamlamalar ve kalıplaşmış biçimler bitişik yazılır:** *aleykümselam, bismillab, darülaceze, fevkalade, şeybülislam, maşallah, velbasıl.*
- **Farsça kurallara göre oluşan tamlamalar ve kalıplaşmış biçimler bitişik yazılır:** *gayrimenkul, gayrimeşru, hüsnükuruntu, suikast.*
- **Kanunlarda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır:** *İçişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Yükseköğretim.*

Yukarıda sayılan birleşik yazma kurallarının dışında aşağıdaki örneklerde de bitişik yazma gelenek hâline gelmiştir:

- **Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında unvan sözü sonda olan birleşik sözcükler bitişik yazılır:** *Abidinpaşa, Davutpaşa, Kemalpaşa, Ertuğrulgazi, Necatibey Caddesi.*
- **Her iki anlamı da asıl anlamını koruduğu hâlde bitişik yazımın yaygınlaştığı birleşik sözcükler bitişik yazılır:**

Baş sözüyle oluşturulan tamlamalar: *baş bakan, başçavuş, başbekim, başkabraman, başkomutan, başmüfettiş, başparmak, başrol, başsavcı; asçıbaşı, binbaşı, elebaşı, onbaşı, ustabaşı, yüzbaşı.*

Oğlu, kızı sözleri: *çapanoğlu, eloğlu, elkızı.*

Ağa, bey, efendi, hanım, nine vb. sözleri: *ağabey, beyefendi, hanımefendi, hacıağa, kadınnine.*

Belirsizlik gösteren sıfat ve zamirler: *biraz, birkaç, birkaçı, birtakım, birçok, birçoğu, hiçbir, hiçbir, herhangi.*

Ayrı Yazılan Birleşik Sözcükler

- **Herhangi bir ses düşmesine veya türemesine uğramadan etmek, eylemek, olmak, kılmak yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller ayrı yazılır:** *alt etmek, arz etmek, boş olmak, dans etmek, göç etmek, ilan etmek, kabul etmek, not etmek, söz etmek, terk etmek, var olmak, yok etmek, yok olmak.*

- **Birleşme sırasında sözcüklerinden ikincisi veya hiçbiri anlam değişikliğine uğramayan birleşik sözcükler ayrı yazılır:**

Hayvan adlarıyla kurulan birleşik sözcükler: *dil balığı, kedi balığı, kılıç balığı, ton balığı, çalı kuşu, muhabbet kuşu, tarla kuşu, ağustos böceği, ipek böceği, uçuç böceği, at sineği, su sineği, su yılanı, Ankara keçisi, fındık faresi, tarla sıçanı, yaban tavşanı, kaya örümceği, yaban ördeği, Van kedisi, yaban domuzu.*

Bitki adlarıyla kurulan birleşik sözcükler: *çörek otu, eğrelti otu, ökse otu, küpe çiçeği, mum çiçeği, yıldız çiçeği, mercan ağacı, tespih ağacı, meyan kökü, yumru kök, yer elması, deve diken, kuş üzümü, at kestanesi, can eriği, şeker kamışı, soya fasulyesi, Antep fıstığı, şeker pancarı, kayısı kurusu.*

Nesne, eşya ve alet adlarıyla kurulan birleşik sözcükler: *alçı taşı, kireç taşı, lüle taşı, Oltu taşı, el sabunu, yel değirmeni, oturma odası, kol saati, masa örtüsü, İngiliz anabı, alt geçit, üst geçit, dolma kalem, toplu iğne, vurmali çalgılar, tuz rubu.*

Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik sözcükler: *çevre yolu, deniz yolu, hava yolu, kara yolu.*

Durum, olgu, olay bildiren sözlerle kurulan birleşik sözcükler: *ana dili, ay tutulması, açık oturum, baş ağrısı, baş belası, çözüm yolu, dil birliği, iş birliği, madde başı, ses uyumu, yer çekimi.*

Bilim, bilgi sözleriyle kurulan birleşik sözcükler: *anlam bilimi, dil bilimi, halk bilimi, toplum bilimi, ses bilgisi, şekil bilgisi.*

Yuvar ve küre sözleriyle kurulan birleşik sözcükler: *göz yuvarı, hava yuvarı, ısı yuvarı, ışık yuvarı, renk yuvarı, hava küre, ışık küre, taş küre, yarı küre, yarım küre.*

Yiyecek ve içecek adlarıyla kurulan birleşik sözcükler: *su böreği, badem yağı, kuyruk yağı, maden suyu, meyve suyu, kaşar peyniri, Adana kebabı, tas*

kebabı, İnegöl köftesi, mercimek çorbası, irmik helvası, Kemalpaşa tatlısı, badem şekeri, çiğ köfte, içli köfte, dolma biber, kesme şeker, kuru yemiş.

Gök cisimlerinin adları: *Çoban Yıldızı, Kutup Yıldızı, gök taşı, meteor taşı.*

Organ adlarıyla kurulan birleşik sözcükler: *aşık kemiği, elmacık kemiği, serçe parmak, köpek dişi, süt dişi, kuyruk sokumu, safra kesesi, takma diş, kepçe surat, karga burun, kepçe kulak.*

Zamanla ilgili birleşik sözcükler: *bağ bozumu, gece yarısı, gün ortası, hafta sonu.*

- **-r / -ar / -er, -maz / -mez ve -an / -en sıfat fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik sözcükler ayrı yazılır:** *çalar saat, döner sermaye, koşar adım, yeter sayı, çıkmaz sokak, tükenmez kalem, uçan daire.*
- **Renk sözü ve renklerden birinin adıyla kurulmuş ad tamlaması yapısındaki renk adları, rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır:** *bal rengi, duman rengi, gümüş rengi, gece mavisi, limon sarısı, açık yeşil, kirli sarı.*
- **Yer adlarında kullanılan batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, aşağı, orta, yukarı, iç, yakın, uzak sözcükleri ayrı yazılır:** *Doğu Anadolu, Batı Trakya, Güneybatı Anadolu, Orta Asya, Uzak Doğu, İç Anadolu, Aşağı Ayrancı.*
- **Kişi adlarından oluşan maballe, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy, vb. yer ve kuruluş adlarında sondaki unvanlar hariç kişi adları ayrı yazılır:** *Yunus Emre Kampüsü, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Fevzi Çakmak Sokağı, Cemal Nadir Sokağı.*
- **Dış, iç, öte, sıra sözleriyle oluşturulan birleşik sözcük ve terimler ayrı yazılır:** *çağ dışı, kanun dışı, olağan dışı, yasa dışı, hafta içi, yurt içi, fizik ötesi, sınır ötesi, kızıl ötesi, aklı sıra, ardı sıra, yanı sıra.*
- **Alt ve üst sözlerinden oluşmuş, somut olarak yer belirten birleşik sözcük ve terimler ayrı yazılır:** *deri altı, su altı, toprak altı, yer altı, arka üstü, baş üstü, böbrek üstü bezi.*
- **Alt, üst, ana, ön, arka, art, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift sözlerinin başta bulunduğu birleşik sözcük ve terimler ayrı yazılır:** *alt yazı, üst küme, ana bilim dalı, ana fikir, ön söz, arka teker, art damak, yan cümle, karşı görüş, iç savaş, dış hat, orta oyunu, küçük harf, sağ açık, sol bek, peşin hüküm, bir hücreli, iki eşeyli, tek hücreli, çok düzlemlili, çift kanatlılar.*

Alıntı Sözcüklerin Yazılışı

Türkçenin yazımında sıkıntı çekilen bir diğer konu da başka dillerden gelen sözcüklerin yazımında yaşanmaktadır. Yabancı kökenli sözcüklerin yazılışıyla ilgili kuralları, yazımında en fazla yanlış görülen sözcüklerden bazılarıyla örneklendirerek birlikte inceleyelim:

- **İki ünsüzle başlayan batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır:** *gram, kral, kredi, kritik, plan, problem, program, propaganda, protein, slogan, spiker, staj, stüdyo, trafik.*

İki ünsüzle başlayan batı kökenli alıntılar, Türkçe söyleyişte zorluk yarattığı için iskelet, istatistik, kulüp gibi birkaç örnekte iki ünsüz arasında bir ünlü türemiştir. Bu örneklerde türeyen ünlü yayınlaştığı için yazılıştta da gösterilmiştir.

DİKKAT

- **İki ünsüzle biten batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır:** *film, form, lüks, modern, psikiyatr, slayt, teyp.*
- **İçinde yan yana iki veya daha çok ünsüz bulunan batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır:** *apartman, biyografi, elektrik, kilogram, orkestra, program.*
- **Batı kökenli alıntılarının içinde veya sonunda bulunan g ünsüzü korunarak yazılır:** *diyagram, magma, monografi, paragraf, program, arkeolog, diyalog, jeolog, ürolog.*

DİKKAT

Coğrafya, fotoğraf ve topoğraf sözcüklerinde g'ler, ğ'ye dönüşmüştür.

Yabancı Özel Adların Yazılışı

- **Arap ve Fars kökenli kişi ve yer adları, Türkçenin yapı ve ses özelliklerine göre yazılır:** *Mehmet, Necmettin, Ömer, Fatma, Fas, Mısır, Erdebil, Bağdat, Mekke.*
- **Latin yazı sistemini kullanan dillerdeki özel adlar, özgün biçimleriyle yazılır:** *Beethoven, Chopin, Grimm, Shakespeare, Bologna, Buenos Aires, New York, Rio de Janerio.*

DİKKAT

Napolyon, Brüksel, Cenevre, Londra, Marsilya, Münih, Paris, Roma, Selanik, Atina, Venedik, Viyana, Zürih, Hollanda, Letonya, Lüksemburg gibi batı kökenli adlar; eskiden beri dilimize yerleşen bu biçimleriyle kullanılır.

DİKKAT

Ait olduğu dilde ayrı yazılan yer adları Türkçede de ayrı yazılır: Frankfurt am Main, Hyde park, New Orleans, San Marino, Titov Veles.

- **Yunanca adların yazımında Yunan harflerinin ses değerlerini karşılayan Türkçe harfler kullanılır:** *Homeros, Heredotos, Sokrates, Aristoteles, Platon, Karamanlis, Papandreu.*
- **Rusça adların yazımında Rus harflerinin ses değerlerini karşılayan Türkçe harfler kullanılır:** *Brejnev, Çaykovski, Çebov, Dostoyevski, Gorbaçov, Yeltsin, Moskova, Omsk, Petersburg.*
- **Çince adlar Türkçede yerleşmiş biçimleriyle yazılır:** *Honan, Pekin, Şanghay.*
- **Japonca adlar Türkçede yerleşmiş biçimleriyle yazılır:** *Tokyo, Hiroşima, Osaka, Kyoto, Hirobito, Masao Mori.*
- **Türk devlet ve topluluklarına ait adlar Türkçede yerleşmiş biçimleriyle yazılır:** *Azerbaycan, Özbekistan, Bakü, Bişkek, Cengiz Aytmatov.*

Düzeltilme İşaretinin Kullanılışı

- **Düzeltilme işareti (^), yazılışları aynı olan ancak bu işaretin kullanımıyla anlamları değişen sözcüklerde okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur.**

Aşağıdaki örneklerde bu işaretin getirdiği anlam değişikliğini inceleyelim:

adem (yokluk)

âdem (insan)

adet (sayı)

âdet (gelenek, alışkanlık)

aşık (eklem kemiği)

âşık (vurgun, tutkun)

<i>ama</i> (fakat)	<i>âmâ</i> (görme engelli)
<i>amin</i> (kimya terimi)	<i>âmin</i> (dua sözü)
<i>bal</i> (Pazar yeri)	<i>bâl</i> (durum, vaziyet)
<i>bala</i> (babanın kız kardeşi)	<i>bâlâ</i> (henüz)
<i>kar</i> (donarak yağın su buharı)	<i>kâr</i> (kazanç)
<i>şura</i> (şu yer)	<i>şûra</i> (danışma kurulu)
<i>bak</i> (doğruluk)	<i>bâk</i> (toprak)
<i>varis</i> (damar genişlemesi)	<i>vâris</i> (mirasçı)

- Arapça ve Farsçadan Türkçeye giren birtakım sözcük ve eklerle özel adlarda bulunan ince *g*, *k* ünsüzlerinden sonra gelen *a* ve *u* ünlüleri üzerine de düzeltme işareti konur:
Dergâh, tezgâh, yadigâr, dükkân, hikâye, kâğıt, mahkûm, mekân.

Yabancı dillerden Türkçeye giren kişi ve yer adlarında ince I ünsüzünden sonra gelen *a* ve *u* ünlüleri de (^) işareti ile yazılır. Bu kurala uyan örnekler bulunuz.

SIRA SİZDE

1

- **Nispet i'sinin belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır.** Böylelikle sözcüklerin anlam farkları korunmuş olur. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

(Türk) <i>askeri</i>	<i>askerî</i> (okul)
(İslam) <i>dini</i>	<i>dinî</i> (konular)
(çocuğun) <i>resmi</i>	<i>resmî</i> (kuruluşlar)
(toprak) <i>milli</i>	<i>millî</i> (bayramlar)

Sayıların Yazılışı

- **Sayılar metin içinde yazıyla yazılır:** *iki yüz yıldan beri, dört kişi, haftanın ikinci günü, altı ayda bir, sekiz hafta sonra.*
- **Saat, para, ölçü ve istatistiki verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır:** *15.30'da, 1.500 YTL, 25 kilogram, 100 kilometre, 5 metre, 600 kişi, %50.*
- **Birden fazla sözcükten oluşan sayılar ayrı yazılır:** *altı yüz on iki, otuz altı bin.*
- **Para ile ilgili işlemlerde; senet, çek vb. belgelerde sayılar bitişik yazılır:** *135,40 (yüztotuzbeşYTL, kırkYKr).*
- **Oyun adlarını belirten sayılar bitişik yazılır:** *altmışaltı, elliki.*
- **Beş ve beşten çok rakamlı sayılar, sondan sayılarak, üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur:** *136.729, 52.650.985, 67.653.250.734.300.*
- **Sayılar kesirler virgülle ayrılır:** *17,5 (17 tam, onda 5), 7,45 (7 tam, yüzde 45).*
- **Sıra sayıları yazıyla da rakamla da yazılabilir. Rakamla gösterildiğinde ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konarak derece gösteren ek yazılır:** *7., 72., VI., 4'üncü, 6'ncı.*
- **Romen rakamları; yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde, ayların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde ve kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında kullanılabilir:** *XI. yüzyıl, III. Selim, XIV. Louis, V. Karl, VIII. Edvard, 3.VI.1956, II. Cilt.*

Bazı Sözcüklerin ve Eklerin Yazılışı

• **da, de Bağlacının Yazımı**

Bağlaç olan *da, de* kendinden önceki sözcüğün son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar ve ayrı yazılır. Ancak bağlaç olan *da, de* bulunma durumu eki olan *-da, -de, -ta, -te* ile sıkça karıştırılır. Aralarındaki farkı görmek için örnekleyelim:

<i>Kardeşim ede uyuyor.</i>	(ek)	<i>Ev de yıkılmış.</i>	(bağlaç)
<i>Otobüs yolda kaldı.</i>	(ek)	<i>Yol da çok bozuktu.</i>	(bağlaç)
<i>Gözlüğüm çantamdaydı.</i>	(ek)	<i>Çantam da yanımda değildi.</i>	(bağlaç)

Bağlaç olan *da, de* cümlelere değişik anlamlar katar. Örnekleyelim:

<i>O kitabı ben de okudum.</i>	(başkaları gibi)
<i>Ben o kitabı da okudum.</i>	(benzerleri gibi)
<i>Büyümüş de küçülmüş sanki.</i>	(karşıtlıkları bağlama)
<i>Artık gelirse de bir işe yarayacağını sanmıyorum.</i>	(neden-sonuç)
<i>Yağmur da ne yağmurdu ama!</i>	(pekiştirme)
<i>Ya beni de götür ya sen de gitme.</i>	(eşitleme)

DİKKAT

Bağlaç olan da, de hiçbir zaman ta, te biçiminde yazılmaz.

DİKKAT

ya da bağlacı ayrı yazılır.

DİKKAT

Bağlaç olan da, de kendinden önceki sözcükten kesme işaretiyle ayrılmaz.

• **ki Bağlacının Yazımı**

Bağlaç olan *ki* her zaman ayrı yazılır ve başka bir biçimi yoktur. Bağlaç olan *ki*, ek olan *-ki* ile sıkça karıştırılır. Aralarındaki farkı görmek için örnekleyelim:

<i>Dünki kar yağışından yoldaki araçlar çok etkilendi.</i>	(ek)
<i>Caddedeki ışıklar yanıyor ama sokağınki sönmüş.</i>	(ek)
<i>Benimki de düşüncesizlik canım, baklısın.</i>	(ek)
<i>Geçen yılki ürün bereketli oldu.</i>	(ek)
<i>Bankadaki hesabımı kapattım.</i>	(ek)
<i>Geçmiş zaman olurki hayali cihan değer.</i>	(bağlaç)
<i>Babamın vakti yokki durup bunları dinlesin.</i>	(bağlaç)
<i>Desem ki vakitlerden bir nisan akşamıdır.</i>	(bağlaç)
<i>Bana kızarmı ki?</i>	(bağlaç)
<i>Öylesine güzeldi ki anlatamam.</i>	(bağlaç)

Örneklerde de görüldüğü gibi bitişik yazılan *-ki* eki ya ilgi zamiri ya da sıfat görevinde kullanılır; bağlaç olan *ki* ise ya cümleleri birbirine bağlamakta ya da bir sözcüğü bir cümleye bağlamaktadır.

DİKKAT

Şüphe ve pekiştirme göreviyle kullanılan ki sözü de ayrı yazılır: Ne düşünüyor ki? Öyle yorgunum ki....

DİKKAT

ki bağlacı şu örneklerde kalıplaştığı için bitişik yazılır: belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki, sanki.

- **ne ne Bağlacının Yazımı**

ne ne bağlacının kullanıldığı cümlelerde fiil olumlu olmalıdır:

Ne aradı ne sordu.

Ne derslere **devam ediyor** ne sınavlara **çalışıyordu**.

Bu güne kadar **ne** annesini **ne de** babasını **görmüştü**.

- **mi, mi, mu, mü Soru Ekinin Yazımı**

mi, mi, mu, mü kendinden önceki sözcükten ayrı yazılır ve kendinden önceki sözcüğe incelik-kalınlık, düzlük-yuvarlaklık yönünden uyar:

İyi **mi?** Hasta **mi?** Duydun **mu?** Gördün **mü?**

Soru ekinde sonra gelen ekler, bu eke bitişik yazılır:

Nasılsınız, iyi **misiniz?** Hasta **myydın?** Okur **musunuz?** Düzgün **müymüş?**

Yukarıdaki örneklerde bu ekin soru görevinde kullanıldığını gördük. Bu ek cümlede soru dışında başka görevlerde de kullanılır. Bu tür kullanımlarda ek, soru anlamından uzaklaşır ve yine ayrı yazılır:

<i>Tatlı mi tatlı bir dil.</i>	(pekiştirme)
<i>Bunu bize yapar mi yapar.</i>	(olasılığı pekiştirme)
<i>Onu gördü mü her şeyi unutturdu.</i>	(bağlaç)
<i>Yağmur yağdı mi çamur basardı.</i>	(bağlaç)
<i>Geldi mi gitmez.</i>	(karşıtlık)

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yazım yanlışı vardır?

- Duvardaki boşluğa sığar mı ki bu eşyalar?**
- Yerde, çok eski olduğu belli olan bir halı vardı.**
- Onunlada onsuz da olamıyordu.**
- Bekledim de gelmedin.**
- Sınıf boş da olsa oturup bekledim.**

SIRA SİZDE

2

İkilemelerin Yazımı

İkilemeler, ayrı ve araya herhangi bir noktalama işareti konmadan yazılır :

Adım adım ilerliyordu.

Beni **er geç** anlayacaksın.

Doğru dürüst bir iş bulamadım gitti.

Yüreği **küt küt** çarpıyordu.

Pekiştirmeli Sıfatların Yazımı

Pekiştirmeli sıfatlar bitişik yazılır: *apaçık, büsbütün, dümdüz, güpegündüz, kap-kara, paramparça, sapasağlam, sırlıklam, masmavi, yemyeşil.*

Satır Sonuna Gelen Sözcüklerin Bölünmesi

Türkçede satır sonunda sözcükler bölünebilir fakat heceler bölünemez. Satıra sığmayan sözcükler bölünürken satır sonuna kısa çizgi (-) konur. Satır sonuna gelen sözcükleri nasıl böleceğimizi bilmek için Türkçenin hece yapısını iyi bilmemiz gerekir:

Türkçede sözcük içinde iki ünlü arasındaki ünsüz, kendinden sonraki ünlüyle hece kurar: *a-ra-ba, ba-şı-na, in-sa-nın, ka-ra-ca, sor-du.*

Sözcük içinde yan yana gelen ünsüzlerden sonuncusu kendisinden sonraki ünlüyle, diğerleri kendilerinden önceki ünlüyle hece kurar: *var-lık, gör-mek, Türk-çe*.

Batı kökenli sözcükler, Türkçenin hece yapısına göre hecelere ayrılır: *band-rol, kont-rol, port-re, prog-ram, sant-ral, sürp-riz, tund-ra, volf-ram*.

Kısaltmaların Yazımı

Kısaltma; bir sözcük, terim veya özel adın içerdiği harflerden biri veya birkaçı ile daha kısa olarak ifade edilmesi ve simgeleştirilmesidir. Kısaltma kuralları şunlardır:

Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarının kısaltmaları genellikle her sözcüğün ilk harfi büyük yazılarak yapılır: *TBMM* (Türkiye Büyük Millet Meclisi), *ABD* (Amerika Birleşik Devletleri), *AB* (Avrupa Birliği), *B* (batı), *D* (doğu), *GD* (güneydoğu), *KB* (kuzeybatı).

Bazı kısaltmalarda özellikle son sözcüğün birkaç harfinin de kısaltmaya alındığı; bazı kısaltmalarda da aradaki sözcüklerden hiç harf alınmadığı örnekler de vardır. Bu tür yapılarda, kısaltmanın akılda kalıcı olması için yeni bir sözcük oluşturma amacı güdülmüştür: *BOTAŞ* (Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi), *İLESAM* (İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği).

DİKKAT

T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) ve T. (Türkçe) kısaltmalarının dışında büyük harfle yapılan kısaltmalarda nokta kullanılmaz.

Element ve ölçülerin uluslararası kısaltmaları kullanılır: *Fe* (demir), *km* (kilometre), *l* (litre), *mg* (miligram).

Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarıyla element ve ölçülerin dışında kalan sözcük veya sözcük gruplarının kısaltmasında ilk harfle birlikte sözcüğü oluşturan diğer temel harfler dikkate alınır. Kısaltılan sözcük veya sözcük grubu; özel ad, unvan veya rütbe ise ilk harf büyük; cins ad ise ilk harf küçük olur: *Alm.* (Almanca), *İng.* (İngilizce), *Prof.* (Profesör), *Kırım Cad.* (Kırım Caddesi), *Alb.* (Albay), *Av.* (Avukat), *hzl.* (Hazırlayan), *fiz.* (fizik), *kim.* (kimya).

Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde sözcüğün okunuşu esas alınır: *cm*'yi, *kg*'dan, *YKr*'un.

Büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır: *THY*'de, *TRT*'deki, *YTL*'nin.

Kısaltması büyük harflerle yapıldığı hâlde bir sözcük gibi okunan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın okunuşu esas alınır: *ASELSAN*'a, *BOTAŞ*'ta, *NA-TO*'nun, *UNESCO*'dan.

DİKKAT

Sonunda nokta bulunan kısaltmalara getirilen ekler, kesme işaretiyle ayrılmaz : Alm.dan, İng.yi, vb.leri.

DİKKAT

Tonsuz (sert) ünsüzle biten kısaltmalar, ek aldıklarında okunuştaki tonsuz ses tonlulaştırılmaz : AĞIK'in (AĞIĞ'in değil), CMUK'un (CMUĞ'un değil), RTÜK'e (RTÜĞ'ün değil), TÜBİTAK'ın (TÜBİTAĞ'ın değil). Birlik sözcüğü ile yapılan kısaltmalarda söyleyişte k'nın yumuşaması normaldir : ÇUKOBİRLİK'e (söyleyişte : ÇUKOBİRLİĞE), FİSKOBİRLİK'in (söyleyişte : FİSKOBİRLİĞİN).

Şimdi, sıkça karşılaştığımız kısaltmaları inceleyelim. Aşağıdaki örneklerde; kısaltmaların açılımına, büyük ve küçük harflere, nokta işaretine, diğer dillerden Türkçeye giren kısaltmalara dikkat edin:

ABS	Motorlu taşıtlarda fren sistemi (Antilock Braking System)
ADSL	Asimetrik sayısal abone hattı (Asymmetric Digital Subscriber Line)
Age.	Adı geçen eser
AIDS	Edinilmiş bağışıklık yetersizliği belirtisi (Acquired immune deficiency syndrome)
AKUT	Arama Kurtarma Teşkilatı
Alb.	Albay
AO	Anonim ortaklık
Asb.	Astsubay
Atğm.	Asteğmen
AÜ	Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
CMUK	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
DDT	Böcek öldürücü (Dichloro-diphenol-trichloro-ethane)
DNA	Deoksirübo nükleik asit
EFT	Elektronik fon transferi
FIBA	Uluslararası Basketbol Federasyonu (Fédération Internationale de Basketball Association)
FIDE	Uluslararası Satranç Federasyonu (Fédération Internationale des Échecs)
FIFA	Uluslararası Futbol Federasyonu (Fédération Internationale de Football Association)
FILA	Uluslararası Amatör Güreş Federasyonu (Fédération Internationale des Luttes Associées)
GSM	Mobil cep telefonu (Global System for Mobile Communications)
HIV	AIDS hastalığına neden olan virüs (Human Immunodeficiency Virus)
ISBN	Uluslararası standart kitap numarası (International Standard Book Number)
ISSN	Uluslararası standart dizi numarası (International Standard Serial Number)
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
LCV	Lütfen cevap veriniz
LPG	Sıvılaştırılmış Petrol Gazı (Liquified Petroleum Gas)
Ltd.	Limitet
MYK	Merkez Yönetim Kurulu
NASA	Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Araştırmaları Merkezi (National Aeronautics and Space Administration)
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (North Atlantic Treaty Organization)
Nu.	Numara
Onb.	Onbaşı
RAM	Bilgisayarda okunabilir ve yazılabilir bellek (Random Access Memory)
S	Sayı
s.	Sayfa
sa.	Saat
Sb.	Subay
SKT	Son kullanma tarihi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
T.	Türkçe
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TEM	Avrupa Transit Kara Yolu (Trans European Motor Way)
TIR	Uluslararası Kara Yolu Taşımacılığı (Transport International Routier)

Tuğa.	Tuğamiral
Tuğg.	Tuğgeneral
UEFA	Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (Union of European Football Associations)
UFO	Tanımlanmamış Uçan Nesne (Unidentified Flying Object)
ÜT	Üretim tarihi
vb.	Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	Ve devamı, ve diğerleri
VIP	Çok önemli kişi (Very Important Person)
YKr	Yeni kuruluş

Özet

Yazım kurallarının önemini anlamak

Yazılı anlatımda, doğru anlatımın sağlanmasında yazım kuralları ve noktalama işaretleri yardımcı olur. Bütün dillerde yazım kurallarının amacı, o dili kullananlara ortak yazımı sağlamaktır. Yazıda; karışıklıkların önüne geçmek, yanlış okumayı önlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, cümlelerin yapısını ve duraklama yerlerini belirlemek, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek için yazım kurallarına uyulur.

Yazım kurallarını kavramak

Yazım, dilin sözcüklerini doğru olarak yazıya geçirilmesini sağlayan ortak yazma biçimidir.

Büyük Harfler

- Cümle büyük harfle başlar. Cümle içinde, tırnak veya yay ayraç ile belirtilen alıntılar tam bir cümle ise büyük harfle başlar, iki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar.
- Özel adlar büyük harfle başlar: Kişi adları ve soyadları, kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları, resmî yazılarda saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, unvan bildiren sözcükler ve hitap sözleri; millet, boy, oymak adları, dil ve lehçe adları, devlet adları, din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler, din ve mitoloji ile ilgili özel adlar, gezegen ve yıldız adları; kıta, bölge, il, ilçe, köy, semt, cadde, sokak, semt gibi yer adları; saray, köşk, han, köprü, kale, anıt gibi yapı adları; kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adları, kurum, kuruluş ve kurul adları, kitap, dergi, gazete, ve sanat eserlerinin adları, ulusal ve dinî bayramlarla kurultay, sempozyum, açık oturum vb. toplantıların adları, bayram niteliği kazanmış günlerin adları, tarihî olay, çağ ve dönem adları, özel adlardan üretilen bütün sözcükler; yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik sözcükler özel addır.
- Şiirlerde dizeler, belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları, levhalar ve açıklama yazıları; kitap, bildiri, makale vb.nde ana başlıkta bulunan sözcüklerin tamamı, alt başlıklarda bulunan sözcüklerin ise ilk harfleri büyük olur.

Birleşik Sözcüklerin Yazılışı

Birleşik sözcükler, iki ya da daha çok sözcüğün birlikte kullanımıyla oluşan ve anlamlı tek bir sözcük işlevi gören ögelerdir. Bu sözcüklerin ayrı ya da bitişik yazılışı belirli kurallara bağlıdır.

Bitişik Yazılan Birleşik Sözcükler

- Ses düşmesine uğrayan birleşik sözcükler,
- et- ve ol- yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine veya ses türemesine uğrayan birleşik sözcükler,
- Her iki sözcüğü veya ikinci sözcüğü, birleşme sırasında benzetme yoluyla anlam değişmesine uğrayan birleşik sözcükler: Bitki adları, hayvan adları, alet ve eşya adları, yiyecek adları, gök cisimlerinin adları, renk adları,
- -a, -e, -ı, -i, -u, -ü zarf-fiil ekleriyle; bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek, görmek ve yazmak fiilleriyle yapılan tasvirî birleşik fiiller,
- Bir veya iki ögesi emir kipi ile kurulan kalıplaşmış birleşik sözcükler,
- -an / -en, -r / - ar / - er / - ır / -ir, -maz / -mez ve -miş / -miş sıfat fiil eklerinin kalıplaşmasıyla oluşmuş birleşik sözcükler,
- İkinci sözcüğü -dı (-di / -du / -dü / -tı / -ti / -tü / -tü) kalıplaşmış belirli geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik sözcükler,
- Somut olarak yer bildirmeyen alt, üst ve üzeri sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik sözcükler,
- Şehir, kent, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su vb. sözcüklerle kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz ad tamlaması kalıbındaki yer adları,
- Ara yönleri belirten sözcükler,
- Ev, hane, name, zade” sözcükleri ile kurulan birleşik sözcükler,
- Arapça kurallara göre oluşan tamlamalar ve kalıplaşmış biçimler,
- Farsça kurallara göre oluşan tamlamalar ve kalıplaşmış biçimler,
- Kanunlarda bitişik geçen veya bitişik olarak tes-cil ettirilmiş olan kuruluş adları,
- Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında unvan sözü sonda olan birleşik sözcükler,
- Her iki anlamı da asıl anlamını koruduğu hâlde

bitişik yazımın yaygınlaştığı birleşik sözcükler: Baş sözcüyle oluşturulan tamlamalar; *oğlu, kızı* sözleri; *ağa, bey, efendi, hanım, nine...* sözleri; belirsizlik gösteren sıfat ve zamirler.

Ayrı Yazılan Birleşik Sözcükler

- Herhangi bir ses düşmesine veya türemesine uğramadan *etmek, eylemek, olmak, kılmak, olmak* yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller,
- Birleşme sırasında sözcüklerinden ikincisi veya hiçbiri anlam değişikliğine uğramayan birleşik sözcükler: Hayvan adlarıyla kurulan birleşik sözcükler, bitki adlarıyla kurulan birleşik sözcükler, nesne, eşya ve alet adlarıyla kurulan birleşik sözcükler, yol ve ulaşım ile ilgili birleşik sözcükler; durum, olgu, olay bildiren sözlerle kurulan birleşik sözcükler; *bilim, bilgi* sözleriyle kurulan birleşik sözcükler, *yumar, küre* sözleriyle kurulan birleşik sözcükler, yiyecek ve içecek adlarıyla kurulan birleşik sözcükler, gök cisimlerinin adları, organ adlarıyla kurulan birleşik sözcükler, zamanla ilgili birleşik sözcükler,
- -r / -ar / -er, -maz / -mez ve -an / -en sıfat fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik sözcükler,
- *Renk sözü* ve renklerden birinin adıyla kurulmuş ad tamlaması yapısındaki renk adları, rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar,
- Yer adlarında kullanılan *batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, aşağı, orta, yukarı, iç, yakın, uzak* sözcükleri,
- Kişi adlarından oluşan mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy vb. yer ve kuruluş adlarında sondaki unvanlar hariç kişi adları,
- *Dış, iç, öte, sıra* sözleriyle oluşturulan birleşik sözcük ve terimler,
- *Alt, üst* sözlerinden oluşmuş, somut olarak yer belirten birleşik sözcük ve terimler,
- *Alt, üst, ana, ön, arka, art, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift* sözlerinin başta bulunduğu birleşik sözcük ve terimler.

Alıntı Sözcüklerin Yazılışı

- İki ünsüzle başlayan batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan; iki ünsüzle biten batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır.

- İçinde yan yana iki veya daha çok ünsüz bulunan batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır. Batı kökenli alıntılarının içinde veya sonunda bulunan g ünsüzü korunarak yazılır.

Yabancı Özel Adların Yazılışı

- Arap ve Fars kökenli kişi ve yer adları, Türkçenin yapı ve ses özelliklerine göre; Latin yazı sistemini kullanan dillerdeki özel adlar, özgün biçimleriyle yazılır.
- Yunanca adların yazımında Yunan harflerinin ses değerlerini karşılayan Türkçe harfler kullanılır.
- Rusça adların yazımında Rus harflerinin ses değerlerini karşılayan Türkçe harfler kullanılır.
- Çince adlar, Türkçede yerleşmiş biçimleriyle yazılır.
- Japonca adlar, Türkçede yerleşmiş biçimleriyle yazılır.
- Türk devlet ve topluluklarına ait adlar, Türkçede yerleşmiş biçimleriyle yazılır.

Düzeltilme İşaretinin Kullanılışı

- Düzeltilme işareti (^), yazılışları aynı olan ancak bu işaretin kullanımıyla anlamları değişen sözcüklerde okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur.
- Nispet i'sinin, belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır.

Sayıların Yazılışı

- Sayılar metin içinde yazıyla yazılır. Saat, para, ölçü ve istatistiki verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır.
- Birden fazla sözcükten oluşan sayılar ayrı yazılır.
- Para ile ilgili işlemlerde senet, çek vb. belgelerde sayılar bitişik yazılır.
- Oyun adlarını belirten sayılar bitişik yazılır.
- Beş ve beşten çok rakamlı sayılar, sondan sayılarak, üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur.
- Sayılarda kesirler virgülle ayrılır.
- Sıra sayıları yazıyla da rakamlarda yazılabilir. Rakamla gösterildiğinde ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konarak derece gösteren ek yazılır.
- Romen rakamları; yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde ve kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında kullanılabilir.

da, de Bağlacının Yazımı

Bağlaç olan *da, de* kendinden önceki sözcüğün son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar ve ayrı yazılır.

ki Bağlacının Yazımı

Bağlaç olan *ki* her zaman ayrı yazılır ve başka bir biçimi yoktur.

ne ne Bağlacının Yazımı

ne ne bağlacının kullanıldığı cümlelerde fiil olumlu olmalıdır.

mi, mi, mu, mü Soru Ekinin Yazımı

mi, mi, mu, mü kendinden önceki sözcükten ayrı yazılır ve kendinden önceki sözcüğe incelik-kalınlık, düzlük-yuvarlaklık yönünden uyar. Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik yazılır.

İkilemelerin Yazımı

İkilemeler, ayrı ve araya herhangi bir noktalama işareti konmadan yazılır.

Pekiştirmeli Sıfatların Yazımı

Pekiştirmeli sıfatlar bitişik yazılır.

Satır Sonuna Gelen Sözcüklerin Bölünmesi

Türkçede satır sonunda sözcükler bölünebilir fakat heceler bölünemez. Satıra sığmayan sözcükler bölünürken satır sonuna kısa çizgi (-) konur. Batı kökenli sözcükler, Türkçenin hece yapısına göre hecelere ayrılır:

Kısaltmaların Yazımı

- Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarının kısaltmaları genellikle her sözcüğün ilk harfi büyük yazılarak yapılır.
- Bazı kısaltmalarda özellikle son sözcüğün birkaç harfinin de kısaltmaya alındığı; bazı kısaltmalarda da aradaki sözcüklerden hiç harf alınmadığı örnekler de vardır. Bu tür yapılarda, kısaltmanın akılda kalıcı olması için yeni bir sözcük oluşturma amacı güdülmüştür.
- *T.C.* (Türkiye Cumhuriyeti) ve *T.* (Türkçe) kısaltmalarının dışında büyük harfle yapılan kısaltmalarda nokta kullanılmaz.
- Element ve ölçülerin uluslararası kısaltmaları kullanılır.
- Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarıyla element ve ölçülerin dışında kalan sözcük veya sözcük gruplarının kısaltmasında ilk harfle birlikte sözcüğü oluşturan diğer temel harfler dikkate alınır.
- Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde sözcüğün okunuşu esas alınır.

- Büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır.
- Kısaltması büyük harflerle yapıldığı hâlde bir sözcük gibi okunan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın okunuşu esas alınır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerin hangisinde büyük harflerin kullanımıyla ilgili bir **yanlışlık** yapılmıştır?

- Bayram boyunca Anadolu'nun batısı yağışlı olacakmış.
- Bu yılki festival Ekim ayının ikinci haftası yapılacaktır.
- Türk Dili dergisinin son sayısını hiçbir yerde bulamadım.
- Evlerinin en büyük neşesi minik kedileri Beyaz'dı.
- Bu konu ile ilgili bilgileri Batılı kaynaklardan öğreniyoruz.

2. Aşağıdakilerin hangisinde bir yazım **yanlışı** vardır?

- Yenilik, sanatın hem koşulu hem de düşmanıdır.
- Bir ülkede farklı görüşlerin olması değil olmaması tehlikelidir.
- Bilimler durmadan alt bilimlere, alt bilimler tekrar alt bilimlere bölünüyor.
- Öykünün gerçekleri, toplumsal ve bireysel gerçeklerden farklıdır.
- Gök yüzündeki muhteşem kızılık neler çağırıştırır ki insana...

3. Aşağıdakilerin hangisinde bir yazım **yanlışı** yoktur?

- Ardarda gelen kötü haberler, herkesi derinden etkiliyordu.
- Hızı 2 saniyede 70 km.e ulaşan çitalar, karada yaşayan en hızlı hayvanlardır.
- İyi bir okur, okuduğu eseri her yönüyle eleştirebilendir.
- Bir çok insan, öykü yazmanın roman yazmaktan kolay olduğunu düşünür.
- Komşunun evine güpe gündüz hırsız girmiş.

4. Aşağıdakilerin hangisinde kısaltmaların yazımında **yanlışlık** vardır?

- TDK'nun son yazım kılavuzu var mı sizde?
- Ozan'ın ablası THY'de hostes olarak çalışıyor-muş.
- Bu sezon TRT'de pek çok yeni dizi film başlıyor.
- TÜBİTAK'ın burslarına başvurmayı düşündün mü hiç?
- Tek amacı, ODTÜ'de bir bölüm kazanmaktır.

5. Aşağıdakilerin hangisinde yazım **yanlışı** yoktur?

- Uykusu gelen çocuk, evde ev diye ağlıyordu.
- Yeni yasanın 2011 de yürürlüğe gireceği söyleniyor.
- Madem ki bana güvenmiyorsun, bundan sonra seninle görüşmeyelim.
- Bir bildikleri var ki sabaha kadar beklemişler.
- Yaz gelince köydeki herkez yaylalara çıkıyor.

6. Aşağıdakilerden hangisi yazım ve noktalama yönünden **doğrudur**?

- “Yaban”ı henüz ilk okul yıllarımda okumuştum.
- İş arıyor, ama doğru, dürüst bir iş bulamıyordu.
- O gün sınıfta yalnızca iki kişi vardı; Görkem ve ben...
- Okuldan çıkıp hemen eve geliceğimizi zannemiştim.
- Ayşe Hemşire'nin burada hangi yıllarda çalıştığını bilen yok mu?

7. Aşağıdakilerden hangisinin yazımı **yanlıştır**?

- bir çok
- bir şey
- orijinal
- doküman
- tıraş

8. Aşağıdakilerden hangisinin yazımı **yanlıştır**?

- baş etmek
- gel gelelim
- hiçbir
- farm etmek
- hammadde

9. Aşağıdakilerin hangisinde “da, de” nin yazımı **yanlıştır**?

- Güzelliklerde bulunan küçük kederlerde zaman zaman insanı kızdırıyor.
- Onca sorunu bitirdin de şimdi Ali'de kalan paranın hesabını yapıyorsun.
- İlk duyduğumda artık yapacak bir şey kalmamıştı.
- Dün akşam da Akın'ı bulamadım.
- Ankara'da yaşayanlar Kuğulu Parkı iyi bilir.

10. Aşağıdakilerin hangisinde sayıların yazımında **yanlışlık** vardır?

- 9'dan sonra buluşalım.
- 4.yılına girdi.
- 26'ncı sınavını da geçti.
- II. Mehmet o tarihte yirmiiki yaşına girdi.
- 8'den büyük sayıları toplamışlar.

Yaşamın İçinden

Sık Yapılan Yazım Yanlışları	
Yanlış	Doğru
,ve	ve
70 li	70'li
ayit	ait
aklı evvel	aklievvel
Allahaşkına	Allah aşkına
Arapça'sı	Arapçası
arkadaşdan	arkadaştan
arttırmak	artırmak
ayırım	ayrım
azçok	az çok
bağzen	bazen
başetmek	baş etmek
bir çok	birçok
bire bir	birebir
birebir çeviri	bire bir çeviri
birşey	bir şey
böle	böyle
çağre	çare
çünki	çünkü
döküman	dokuman
dükkan	dükkân
farketmek	fark etmek
gel gelelim	gelgelelim
güçlendirmeğe	güçlendirmeye
ham madde	hammadde
hergün	her gün
herkesden	herkesten
herşey	her şey
hiç bir	hiçbir
hukuğun	hukukun
idda/idaa	iddia
imkan	imkân
İngilizce'nin	İngilizcenin
konservatuar	konservatuvar
maşallah	maşallah
madem ki	mademki
malesef	maalesef
malolmak	mal olmak

merahımı yenemedim	merakımı yenemedim
mualif	muhelif
olup ta	olup da
orjinal	orijinal
öğünç	övünç
öğünmek	övünmek
önerilebilecek	önerilebilecek
pek çok	pek çok
pianist	piyanist
rastgeldim	rast geldim
sabahdan	sabahtan
senli benli	senlibenli
seyhat	seyahat
sova	soğan
super	süper
taktir etmek	takdir etmek
tarihde	tarihte
tebrigi	tebriki
tehtid/tehtit	tehdit
teteno	tetanos
traş	tıraş
Türkçe'de	Türkçede
Türkçe'mizin	Türkçemizin
Türkçe'yi	Türkçeyi
ve,	ve
yada	ya da
yalnız	yalnız
yalnış	yanlış
zıtı	zıddı

Kaynak: Dr. S. Sadi SEFEROĞLU http://yunus.hacettepe.edu.tr/~sadi/dersler/Turkce_kullan.html adresinden 04.03.2011 tarihinde erişilmiş ve yararlanılmıştır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız doğru değilse “Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler” bölümünü gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız doğru değilse “Temel Yazım Kuralları” bölümünü gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız doğru değilse “Temel Yazım Kuralları” bölümünü gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız doğru değilse “Kısaltmaların Yazımı” bölümünü gözden geçiriniz.
5. d Yanıtınız doğru değilse “Temel Yazım Kuralları” bölümünü gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız doğru değilse “Temel Yazım Kuralları” bölümünü gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız doğru değilse “Yaşamın İçinden” bölümünü gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız doğru değilse “Yaşamın İçinden” bölümünü gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız doğru değilse “da, de Bağlacının Yazımı” bölümünü gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız doğru değilse “Sayıların Yazılışı” bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Halûk, Kâzım, Nalân, Nigâr, Balâ, Elâzığ, İslâhiye, Lâdik, Lâpseki.

Sıra Sizde 2

Onunlada onsuz da olamıyordu.

Cümlede bağlaç olan ve ayrı yazılması gereken de bitişik yazılmıştır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Baraz, N. (2007). Yazım kuralları, *Türk dili* (Edt: Hülya Pilancı), 5. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayını, No: 1473, s. 87-104.
- Baraz, N. (2007). Noktalama işaretleri, *Türk dili* (Edt: Hülya Pilancı), 5. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayını, No: 1473, s. 105-119.
- TDK. (2005). *Yazım kılavuzu*. 24. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.
- <http://www.turkceciler.com>
- <http://www.tdk.gov.tr>

Noktalama İşaretleri

6

Noktalama işaretleri; duygu ve düşüncelerimizi daha açık bir şekilde dile getirmeye, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemeye, okuma ve anlamayı kolaylaştırmaya, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmeye yardımcı olur. İnsanlar duygu ve düşüncelerini ifade edebilmek, aktarabilmek ve okuduğunu anlayabilmek, karşısındakine doğru anlatabilmek için noktalama işaretlerini bilmek zorundadır.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra,

- Noktalama işaretlerinin önemini anlamak,
- Noktalama işaretlerinin kullanımını kavramak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Örnek Olay

İyi Bir Çeviri İçin Ne Yapmam Gerekliyor?

Sayın Hocam,

Çevirmen olarak çalışıyorum. Çevirilerde noktalama işaretlerini ve yazım kurallarını uygulamada zorluk çektiğim oluyor.

Örneğin internette dikkatimi çekti, Japonlar şirket adı yazarken Ltd.den önce virgül koyuyorlar. Halbuki İngiliz ve Amerikan şirketleri arasında bunu yapana rastlamadım. Almancadan Türkçeye çeviri yapan çevirmenler arasında da “ve”den önce Türkçede gerekmeyen virgüller koyduklarına şabit olabilirsiniz. Ben de İngilizceden Türkçeye çeviri yaparken İngilizceden Türkçeye gerekmeyen virgüller sızdırdığımı biliyorum. Ayrıca, iki nokta ile ilgili problemler ile karşılaşıyorum. İki noktadan önceki cümleyi, Türkçede İngilizcedeki gibi kuramayınca (diziliş farkı nedeniyle) topal bir cümle ortaya çıkıyor. Ben bazen iyi Türkçe için iki nokta üstüstenen vazgeçiyorum.

Sorum şu: Noktalama işaretleri dillere göre bu kadar büyük ölçüde değişir mi? Sizce Türkçedeki yazım kurallarını ve noktalama işaretlerinin nasıl kullanılacağını öğrenmem bu sorunumu çözer mi?

Anahtar Kavramlar

- Noktalama işaretleri

İçindekiler

- GİRİŞ
- NOKTALAMA İŞARETLERİ
 - Nokta (.)
 - Virgül (,)
 - Noktalı Virgül (;)
 - İki Nokta Üstüste (:)
 - Üç Nokta (...)
 - Kesme İşareti (‘)
 - Soru İşareti (?)
 - Ünlem İşareti (!)
 - Tırnak İşareti (“ ”)
 - Tek Tırnak (‘ ’)
 - Kısa Çizgi (-)
 - Eğik Çizgi (/)
 - Parantez (Yay Ayraç) ()
 - Köşeli Parantez []

GİRİŞ

Noktalama işaretlerinin tarihi, dil bilgini Aristophanes ile başlar. İşaretlerin düzenli olarak kullanımı, XVI. yüzyılda matbaanın bulunuşu ile olmuştur. XIX. yüzyılda ise genelleşmiş ve kurallara bağlanmıştır.

Türk yazı dilinde ilk kez Orhun Abideleri'nde iki noktanın (:) sözcükleri ayırmada kullanıldığı görülmektedir. Daha sonra Şinasi, Şair Evlenmesi (1859) adlı tiyatro oyununun başında bazı işaretlerden bahsetmiştir. Şemsettin Sami de Kamus-ı Türkî adlı sözlüğünde iki noktaya, *noktateyn*; virgüle, *fasıla* demektedir. Öncele-ri düz yazı metinlerinde kullanılan noktalama işaretlerinin şiirde kullanılmadığı, sonraları işaretlerin şiirlerde de kullanıldığı görülmektedir. Servet-i Fünûn döneminde, Tevfik Fikret'in şiirlerinde noktalama işaretlerinin özenle kullanıldığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde, noktalama işaretleri daha çok önemsenmiş, sayıları ve yazıdaki ihtiyaca göre türleri artırılmıştır. Türk edebiyatında noktalama işaretlerinde ilk kaynak Fransızca olduğu için birçok işaretin adı da *virgül*, *apostrof* (*kesme işareti*), *parantez* (ayraç) gibi Fransızca olmuştur.

Bu ünite de noktalama işaretlerinin nerelerde kullanıldığı açıklanarak, işaretlerin kullanımına ilişkin örneklere yer verilmiştir.

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Noktalama işaretleri; duygu ve düşünceleri doğru anlatmak, cümlenin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek amacıyla kullanılır. Bir bakıma noktalama işaretleri, konuşurken söylediklerimizin daha iyi anlaşılması için yaptığımız el yüz işaretleri ya da duraklama ve tonlamanın yazıdaki karşılıkları gibidir. Onların aracılığıyla hem doğru anlatabilir hem de bize iletmek isteneni daha iyi anlayabiliriz.

Aşağıdaki cümleleri, virgülün kazandırdığı anlam farklılığına dikkat ederek inceleyin:

Rapora göre, yapılacak tüm iyileştirmelere karşın et talebi karşılanamayacak.

Rapora göre yapılacak tüm iyileştirmelere karşın et talebi karşılanamayacak.

Tren, az buçuk onarılmış raylarda yol alıyor ve bombalanmış evler, yıkılmış telgraf direkleri arasından geçiyordu.

Tren az buçuk onarılmış, raylarda yol alıyor ve bombalanmış evler, yıkılmış telgraf direkleri arasından geçiyordu.

Virgülün farklı yerlerde kullanımının anlamı nasıl değiştirdiğini aşağıdaki cümleler üzerinde uygulayarak gösteriniz.

Bu daha çok virüsün ortaya çıkması anlamına geliyor.

Ormandaki yangın söndürme ekibi ve köylülerin müdahalesiyle söndürülebildi.

Benim gibi çalışmazsan kazanamazsın.

Hırsız çocuğu kovaladı.

O soruları yapamadı.

Şimdi, örneklerle diğer noktalama işaretlerini de görelim:

Nokta (.)

- **Cümlenin sonuna konur.**
- **Bazı kısaltmaların sonuna konur:** *Alb.* (albay), *Dr.* (doktor), *Yrd. Doç.* (yardımcı doçent), *Prof.* (profesör), *Cad.* (cadde), *Sok.* (sokak), *s.* (sayfa), *şf.* (sıfat), *vb.* (ve başkası, ve benzeri, ve bunun gibi), *Alm.* (Almanca), *Ar.* (Arapça), *İng.* (İngilizce).

SIRA SİZDE

1

- **Sayılarından sonra sıra bildirmek için konur:** 6. (altıncı), 11. (on birinci); II. Mehmet, XIV. Louis, XVI. yüzyıl; 1. Cadde, 14. Sokak, 2. Levent.

DİKKAT

Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya kısa çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur: 1, 2 ve 7. maddeler; XI - XV. yüzyıllar arasında.

- **Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:** 03.10.1963, 29.X.1923.
- **Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:** Tren 08.15'te kalktı. Toplantı 13.00'te başladı.
- **Beş ve beşten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur:** 912.147, 20.783.442, 36.489.234.290.700.
- **Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır:** $6.6=36$

Virgül (,)

- **Birbiri ardınca sıralanan eş görevli sözcük ve sözcük gruplarının arasına konur:**
Ali, sert yapılı, geniş omuzlu, güçlü kuvvetli bir adamdı.
- **Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:**
Umduk, bekledik, düşündük.
(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)
- **Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra konur:**
Binaenaleyh, biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir noktadan itibaren istifade ederiz.
(Mustafa Kemal Atatürk)
- **Cümle içinde ara sözcükleri ve ara cümleleri ayırmak için konur:**
Şimdi, efendiler, müsaade buyurursanız, size bir soru sorayım.
(Mustafa Kemal Atatürk)
- **Tırnak içinde olmayan aktarma cümlelerinden sonra konur:**
Burada oturup beklemekten başka çaremiz yok, dedi.
- **Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, baybay, başüstüne, öyle, haydi, elbette gibi sözcüklerden sonra konur:** *Peki, gideriz. Öyle, bütün günümüz boşa geçti.*
- **Hitap için kullanılan sözcüklerden sonra konur:** *Sayın Başkan, Bayanlar, Baylar.*
- **Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için konur:** 68,6 (altmış sekiz tam, onda altı), 35,33 (otuz beş tam, yüzde otuz üç), 0,55 (sıfır tam, yüzde elli beş).

DİKKAT

- **Metin içinde ve, veya, yahut bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz.**
- **Metin içinde tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz.**
- **Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan da, de bağlacından sonra virgül konmaz.**
- **Metin içinde -ınca/-ince anlamında zarf-fiil görevinde kullanılan mı/mi ekinden sonra virgül konmaz.**
- **Şart ekinden sonra virgül konmaz.**
- **Metin içinde zarf-fiil ekleriyle oluşturulmuş sözcüklerden sonra virgül konmaz.**

Noktalı Virgöl (;)

- **Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur:**
Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orban; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir.
- **Ögeleri arasında virgöl bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:**
Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırarak, kabakabalar atmak, ağlamak istiyorum.
- **Bir ögesi ortak olan iki cümle arasına konur:**
Bence bu, bir iki ayda bitecek bir dava değildir; bir iki yıl bile sürebilir.
- **Aralarında neden-sonuç, karşıtlık, tamlama ya da güçlendirme ilişkisi bulunan ama, fakat, yoksa, çünkü, bundan dolayı, öyleyse, ne var ki, ayrıca gibi bağlaçlarla bağlanabilen cümleler arasında birinci cümleden sonra konur:**
Biz şairler kendi güzellik anlayışımızın tutsağıyız; ama okur, bizim göremediğimiz güzeli de görüyor.

İki Nokta (:)

- **Açıklama yapılacak yerlerde kullanılır:**
sıfat: İsimlerden önce gelerek onların nitelik ve niceliklerini bildiren kelimeler.
- **Bir cümleden sonra alıntı bir cümle geliyorsa veya bir söz naklediliyorsa iki nokta kullanılır:**
*Kadın, korkuyla sordu: "Ne zaman geldi?"
O, başarının sırrını tek kelimeyle açıkladı: Azim.*
- **Kendisinden sonra örnek verilecek cümlelerin sonuna konur:**
Millî Edebiyat akımının önemli isimlerinden bazıları şunlardır: Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ali Canip Yöntem...
- **Edebî metinlerde konuşma çizgisinden önce kullanılır:**
*Yoluma devam ederken:
- Hişt, bişt, dedi.*
- **Matematikte bölme işareti yerine kullanılır:**
15:3=5

İki noktadan sonra bağımsız bir cümle geliyorsa bu cümle büyük harfle başlar; art arda örnekler sıralanıyorsa ilk örnek küçük harfle başlar:

DİKKAT

*Tam kapıdan çıkmak üzereyken sordum: Tekrar gelecek misin?
İnsan üç şeye benzer: ağaca, suya ve rüzgâra*

AÇIKLAMA:

İki nokta kullanılmış cümleler, bazen aynı sözcükler kullanılarak iki nokta kullanılmadan da kurulabilir:

*Çocuk merakla sordu: "Oyuncak da alacak mısın?"
Çocuk merakla, oyuncak da alacak mısın, diye sordu.*

Üç Nokta (...)

- **Art arda örneklerin sıralandığı cümlelerde benzer örneklerin sürdürülebileceğini göstermek için kullanılır:**

Füllerin bazıları isimlerden türemiştir: başla-, sula-, taşla- ... (cümle sonunda)

Güneşli fırtınalar, renk renk çiçekler... ve başka insanlarla birlikte yeni bir hayata hazırlanıyordu. (cümle içinde)

- **Herhangi bir nedenle tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur:**

Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...

Kar, yılın ilk karı...

Belliydi yağacağı.

Kaç gündür neydi o soğuklar öyle!

El elin eşeğini elbette türkü söyleyerek arar. Hele eşek zorla aranıyorsa. Üstelik subaşmınsa...

Trenin pencerelerinde gülümseyen kadınlar, el sallayan çocuklar... Keskin bir tren düdüğü... Trenin birdenbire salverdiği yoğun bir bubar... Her şey bir su katmanının altında yok oluverdi birden. Sonra genzi yakan o bildik kömür kokusu...

- **Kaba söylendiği için veya açıklanmak istenmediği için yazılmayan sözcük veya bölümleri göstermek için kullanılır:**

Kılavuzu karga olanın burnu b...tan çıkmaz.

Olaya ... Bey'in oğlunun da adı karışmış.

- **Alıntılarda atlanmış bölümleri göstermek için kullanılır ve bu durumda parantez içine de alınabilir:**

"...Annelerinin esvaplarını kızlar giyer, büyükannelerinin mücevherlerini torunlar takardı. Sırmalı çedik pabuçlar, kırmızı feraceler... Ah bele kırmızı feraceler... Baharın yeşil çimenleri üzerinde, seyir yerlerinde kadınlar tıpkı birer gelincik çiçeği gibi parlarlardı..."

(Ömer Seyfettin)

"Bilimin kaynağı olan akıl elbette sanata yabancı kalamaz (...) Ama tek başına akıl, ancak duygudan yana kurumuş olan Voltaire'nin şiir benzerlerinden başka bir şey veremez."

(SuutKemal Yetkin)

"Aşk geçici, evlilik ise daimîdir. (...) En eski edebiyattan en yenisine kadar, her dilde şiirin konusu zevce değil, sevgilidir, hayaller ve semboller hep sevgilinin süzgülün gözleri ve karanlık kirpikleri etrafında pervaneler gibi uçuşur.

(Ahmet Haşim)

- **Duraklı, kesik kesik süren bir anlatımı yansıtmak için kullanılır:**

Üç ay oldu geleli... Komşulardan biri anlattıydı ama... Gene de ... Siz ... Ne de olsa ...

(Adnan Özyalçınar)

Kesme İşareti (‘)

- Aşağıda sıralanan özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır:

Kişi adları, soyadları ve takma adlar: *Atatürk'üm, Yunus Emre'yi, Yurdakul'dan, Kâzım Karabekir'i, Refik Halit Karay'mış, Ahmet Cevat Emre'dir.*

Sonunda p, ç, t, k ünsüzlerinden biri bulunan *Abmet, Çelik, Çiçek, Halit, Mehmet, Mesut, Murat, Özbek, Serap, Yiğit, Bosna-Hersek, Gaziantep, Kerkük, Sinop, Tokat, Zonguldak* gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen *Abmedi, Çeliği, Çiçeği, Halidi, Mehmedi, Mesudu, Muradı, Özbeği, Serabı, Yiğidi, Bosna-Herseği, Gaziantebi, Kerküğü, Sinobu, Tokadı, Zonguldağı* biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.

DİKKAT

Özel adlar için yay ayraç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayraçtan sonra konur: *Yunus Emre (1240?-1320)'nin, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)'nin.*

DİKKAT

Özel adlar yerine kullanılan “o” zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

DİKKAT

Millet, boy, oymak adları: *Türk'üm, Fransız'sınız, İngiliz'den, Rus'muş, Oğuz'un, Kazak'a, Kırgız'ım, Türkmen'e.*

Devlet adları: *Türkiye Cumhuriyeti'ni, Osmanlı Devleti'ndeki, Amerika Birleşik Devletleri'ne, Azerbaycan Cumhuriyeti'nden.*

Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar: *Allah'ın, Tanrı'ya, Cebrail'den, Zeus'u.*

Kıta, deniz, nehir, göl, dağ, boğaz, geçit, yayla; ülke, bölge, il, ilçe, köy, semt, bulvar, cadde, sokak vb. coğrafyayla ilgili yer adları: *Asya'nın, Marmara Denizi'nden, Akdeniz'i, Meriç Nebri'ne, Van Gölü'ne, Ağrı Dağı'nın, Çanakkale Boğazı'nın, Zigana Geçidi'nden, Uzunyayla'ya, Türkiye'dir, İç Anadolu'da, Doğu Anadolu'ya, Ankara'yımış, Sungurlu'ya, Köprübaşı'ndan, Tunalı Mahallesi'ne, Taksim Meydanı'ndan, Reşat Konur Sokak'a.*

Gök bilimiyle ilgili adlar: *Jüpiter'den, Venüs'ü, Halley'in, Merih'e, Büyüka-yı'da, Yedikardeş'ten, Samanyolu'nda.*

Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. adları: *Dolmabahçe Sarayı'nın, Çankaya Köşkü'ne, Sait Halim Paşa Yalısı'ndan, Ankara Kalesi'nden, Taş Han'ın, Sakarya Köprüsü'nün, Bilge Kağan Abidesi'nde, Çanakkale Şehitleri Anıtı'na.*

Kitap, dergi, gazete ve sanat eseri (tablo, heykel, müzik vb.) adları: *Nutuk'ta, Safabat'tan, Kıralık Konak'ta, Sinekli Bakkal'ı, Milliyet'te, Resmî Gazete'de, Onuncu Yıl Marşı'nı, Yunus Emre Oratoryosu'nu, Atatürk Uluslararası Barış Ödülü'nü.*

Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge ve genelge adları: *Millî Eğitim Temel Kanunu'na, Medeni Kanun'un, Atatürk Uluslararası Barış Ödülü Tüzüğü'nde, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'nin.*

Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan *kanun, tüzük, yönetmelik* sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır: *Bu Kanun'un 10. maddesinin d bendi..., Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in 7'nci maddesine göre... .*

DİKKAT

Kurum, kuruluş, kurul ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: *Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Anadolu Üniversitesindeki.*

DİKKAT

DİKKAT

Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz: *Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Hristiyanlık, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Aydınlı, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Mehmetler, Yakup Kadri, Türklerin, Türklüğün, Türkleşmekte, Türkçenin, Müslümanlıkta, Hollandalıdan, Hristiyanlıktan, Atatürkçülüğün.*

- **Kişi adlarından sonra gelen saygı sözlere getirilen ekleri ayırmak için konur:** *Nihat Bey'e, Ayşe Hanım'dan, Mahmut Efendi'ye, Enver Paşa'ya.*

DİKKAT

Unvanlardan sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: *Cumhurbaşkanınca, Başbakanca, Türk Dil Kurumu Başkanına göre.*

- **Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur:** *TBMM'nin, TDK'nin, BM'de, ABD'de.*

DİKKAT

Sonunda nokta bulunan kısaltmalarla üs işaretli kısaltmalar kesmeyle ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek noktadan ve üs işaretinden sonra, sözcüğün ve üs işaretinin okunuşuna uygun olarak yazılır: *vb.leri, Alm.dan, İng.yi; cm³e (santimetre küpe), m²ye (metre kareye), 6⁴ten (altı üssü dörtten).*

- **Sayılar getirilen ekleri ayırmak için konur:** *1983'te, 7'nci madde, 3'üncü kat, 7,65'lik.*

DİKKAT

Akım, çağ ve dönem adlarından sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: *Eski Çağın, Yükselme Döneminin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatına.*

Soru İşareti (?)

- **Soru anlamı taşıyan cümle ve sözlerden sonra konur:**

Yalnız Tanrılar mı akla gelmez cezalar uygulayacak?

(Ayla Kutlu)

Beni avutmak için daha derli toplu bir yalan bulamadın mı?

(Cenap Şahabettin)

Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer?

(Ahmet Haşim)

- **Cevabı zaten içinde olan soru cümlelerinde de soru işareti kullanılır. Ancak içinde soru sözcükleri veya soru eki bulunan ama anlamca soru cümlesi olmayan cümlelerde soru işareti kullanılmaz:**

Söyle, bu sözümde yalan var mı?

Bunun gibi bir güzel daha gördünüz mü?

Kaç para verdim, şimdi batırlamıyorum.

Yapar mı yapmaz mı ben bilemem.

Onu bizimle ne zaman tanıştırmıştı, batırlamıyorum.

- **Bazı cümleler soru sözcüğü taşımadığı hâlde soru anlamı verir. Soru anlamı vurgu ve tonlama ile belirtilir.**

Sen yaptın onu?

Yaşımız?

Gördün?

- **Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüphe ile karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır:**

Kaynaklara göre, Türk balk felsefesinin, Türk nükteciliğinin ve mizab debasının büyük mümessili Nasreddin Hoca da bu asırda yaşamıştır (1208?-1284).

mi/mi eki -ınca/-ince anlamında zarf-fiil işleviyle kullanıldığında soru işareti konmaz:

DİKKAT

Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başlamaz mı içimi geri kalmış bir saat buzursuzluğu kaplardı.

(Haldun Taner)

- **Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur:**

Üsküdar'dan mı, Hisar'dan mı, Kavaklar'dan mı?

(Yahya Kemal Beyatlı)

Soru eki, soru anlamı katmıyor, zaman anlamı katıyorsa soru işareti kullanılmaz:

DİKKAT

Akşam oldu mu memleket hasreti içimizi yakardı.

Hele bir de karların eriyip derelerin coşması yok mu...

Ünlem İşareti (!)

- **Sevinç, kıvanç, üzüntü, acı, korku, hayret, ürperti, heyecan gibi duyguları anlatan cümlelerden; seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur:**

Yazıklar olsun sana! Aşkolsun! Hey baksana! Şşt! Sus bakayım! Sıkı tut!

Ee, yeter artık! Aa! Bu da ne? Ab, ne yaptın sen ! Eb! Fena değil. Hab, şimdi oldu! Hay Allah! Vah zavallı! Vay sersem! Aman dikkat! İmdat!

Ne mutlu Türküm diyene!

Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.

Zamanla nasıl değişiyor insan!

Gökyüzünün başka rengi de varmış!

Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın

Bu toprak bir devrin battığı yerdir.

- **Parantez içinde kullanılan ünlem işareti alay etme, hafife alma, küçümseme, inanmama, kinaye anlamları katar:**

İsteseymiş bu kitabı bir günde bitirirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş.

Enflasyonun nasıl düşeceğini bilmeyen ekonomi bilginlerimiz (!) var.

AÇIKLAMA:

Ünlem işareti, ünlem ifadesinden hemen sonra kullanılabilceği gibi cümlenin sonunda da kullanılabilir:

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!

Tırnak İşareti (“ ”)

- **Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır:**

Ne güzel söylemiş D.H. Laurence “Çok biliyoruz ama az duyuyoruz.”. Çağımızın anlamı biraz da bu sözdendir.

Jüvenal “Bilge olan, Tanrı'dan sağlam bir bedenle sağlam bir ruhtan başka bir şey istemez.” demiştir.

DİKKAT

Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır.

DİKKAT

Uzun alıntılarda her paragraf ayrı ayrı tırnak içine alınır.

- **Özel olarak belirtilmek istenen sözler tırnak içine alınır:**

Çocuğa sürekli “öğüt verme” de “dayak” kadar zararlı bir eğitimidir.

- **Vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır:**

Var mı böyle bir zaman, adı “şimdi” olan?

(Erendiz Atasü)

- **Cümle içerisinde geçen kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınır:**

Sait Faik'in “Haritada Bir Nokta” adlı öyküsünde “baksızlık” konusu işlenir.

DİKKAT

Cümle içerisinde özel olarak belirtilmek istenen sözler, kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınmadan koyu yazılarak veya eğik yazıyla (italik) dizilerek de gösterilebilir: *Höyük sözü Anadolu'da tepe olarak geçer.*

DİKKAT

Tırnak içine alınan sözlerden sonra kesme işareti kullanılmaz: *Yahya Kemal'in “Aziz İstanbul”unu okuyalım.*

- **Bibliyografik künyelerde makale adları tırnak içinde verilir.**

Tek Tırnak İşareti (‘ ’)

- **Tek tırnak işareti, tırnak içinde verilen ve yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü belirtmek için kullanılır:**

“Halk Mevlana'ya saygıda kusur etmemekle birlikte, kendi diliyle konuşan Yunus'u onunla boy ölçüştürmekten de çekinmiyor. Mevlana'ya Yunus için ‘Mevlevi konakların hangisine vardığıysam, bir Türkmen kocasının izini önümde buldum, onu geçemedim.’ sözünü söylüyor.”

(Sabahattin Eyuboğlu)

Kısa Çizgi (-)

- Satıra sığmayan sözcükler bölünürken satır sonuna heceleri ayırmak için konur. Birleşik sözcüklerde de bu kurala uyulur:

ba-şög-ret-men, il-ko-kul, Ka-ra-os-ma-noğ-lu

..... *ba-*
şögretmen Atatürk *il-*
kokuldayken *Karaoosma-*
noğlu'nun.....

- Sözcükler satır sonunda ve başında bir tek harf kalacak şekilde bölünmez. Aşağıdaki kullanımlar yanlıştır:

..... *a-*
niden *u-*
zunca *cam-*
i *edeb-*
î.....

Doğrusu:

..... *ani-*
den *uzun-*
ca *ca-*
mii *ede-*
bî.....

- Özel isimlerde ve rakamlarda kesme işareti satır sonuna geliyorsa ve kesme işaretinden sonra alt satıra geçilmesi gerekiyorsa kısa çizgi kullanılmaz:

..... *Bu yıl Ankara'*
daki törenlerde *2012'*
de

“de” ve “ki” bağlacı ile “mi” soru ekinden önceki sözcükler satır sonunda kalıyor, bu ek ve bağlaçlar alt satıra iniyorsa satır sonuna kısa çizgi konmaz:

..... *elinde kitap*
da yoktu *bulamadım*
ki soruyorum..... *yeni*
mi kazanmış?

AÇIKLAMA:

Özgün imlâsıyla yazılan yabancı sözcükler satır sonunda kendi dillerinin kurallarına göre bölünür.

- Cümle içindeki arasöz ve ara cümlelerin başına ve sonuna konur:

Giyisi seçimi, -moda- insanın çevresine gösterdiği saygı olduğu gibi, çağdaş yaşama bakışını açıklayan, kendini takdim eden bir davranıştır.

(Nezihe Meriç)

- **Bir olayın başlangıç ve bitiş tarihleri arasında konur:**

*İkinci dünya savaşı (1939-1945) altı yıl sürmüştür.
14.30-16.15*

- **Birbiriyle ilgi kurulan iki isim arasında kullanılır:**

*Ankara-Eskişehir bızlı tren seferleri
Türkçe-Almanca sözlük
Ural-Altay dil grubu
Galatasaray-Fenerbahçe karşılaşması*

- **Rakamlar arasında kullanılarak “ila” anlamı verir:**

*6-10 kişi
23-24 yaşlarında
10-12 metre*

- **Matematikte çıkartma işareti olarak kullanılır:**

500-25=475

AÇIKLAMA:

Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılan işarete ise “uzun çizgi ya da “konuşma çizgisi” adı verilir.

Eğik Çizgi (/)

- **Yan yana yazılması gereken durumlarda mısraların arasında konur:**

Memleket isterim / Ne başta dert, ne gönülde basret olsun; / Kardeş kavgasına bir nibayet olsun.

- **Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasında ve semt ile şehir arasında konur:**

Kırım Cad., Nu.: 35/2 Köprübaşı/ESKİŞEHİR

- **Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:**

*24/10/2011
19/IV/1590*

- **Bir sözün iki anlamda da kullanılabileceğini göstermek için kullanılır:**

Diyelim bazılarını da analar babalar bağrılarına basmışlardı ama ortada dönen para/sızlık göz önündeydi.

(Nezibe Meriç)

- **Matematikte bölme işareti olarak kullanılır:**

50/2=25

- **İnternette genel ağ adreslerinde kullanılır:**

<http://www.turkceciler.com>

<http://www.tdk.org.tr/TR/dosyalar/Turk%20Dili%20Dunya%20Dili.pdf>

Parantez (Yay Ayraç) ()

- **Cümlelerin yapısıyla doğrudan doğruya ilgisi olmayan açıklamaları göstermek için kullanılır:**
Türk edebiyatının üç kolu da (balk edebiyatı, divan edebiyatı, yeni Türk edebiyatı) büyük farklılık gösterir.
- **Hakkında açıklama yapılan söze ait ek, parantez kapatıldıktan sonra yazılır:**
Yunus Emre (1240?-1320)'nin
- **“yani” ile yapılan açıklamalar parantez içine alınmaz.**
Hocasından, yani okumasında büyük emeği geçen insandan daba ne isteyebilir?
- **Yabancı sözcüklerin okunuşları parantez içinde verilir:**
Rousseau (Ruso)
Lord Byron (Lord Bayron)
Shelley (Şelli)
Shakespeare (Şekspir)

Köşeli Parantez []

- **Parantez içinde parantez kullanılması gereken durumlarda dışta köşeli parantez, içte parantez kullanılır:**
Halikarnas Balıkçısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.

Aşağıdaki metinde hiçbir noktalama işareti kullanılmamıştır. Siz () olarak belirtilen yerlere gerekli olan noktalama işaretlerini koyun.

Öfke ve güç arasında ilişki olduğunu gözlemliyorum () Kişi () kendinden zayıf olan birinin bir davranışına () örneğin () toplantıya zamanında gelmeme gibi () öfkelenip bu duygusunu şu veya bu şekilde ifade edebilirken kendinden güçlü olanın aynı davranışına öfkelenmemekte () () Önemli değil () olabilir () () diyebilmektedir. Öfkelenildiği hâlde () öfkelerini çekindiği için ifade edemeyen insanlardan söz etmiyorum () kendinden güçlü insana gerçekten kızmayan insanların davranışından söz ediyorum ()

İki sorum var () 1 () Siz çevrenizde () aynı davranışı yapan iki kişiye böylesine farklı farklı tepkide bulunan insanlar tanıdınız mı () Tanıdınızsa o kişinin özelliklerini kısaca belirtir misiniz () 2 () Bu insanların niçin böyle olduğu ile ilgili iç görünüş var mı () Varsa () ne ()

<http://www.dogancuceloglu.net> adresinden 30.11 2007 tarihinde erişilmiş ve üniteye uyarlanmıştır.

SIRA SİZDE

2

Özet

Noktalama işaretlerinin önemini anlamak

Noktalama işaretleri, konuşurken söylediklerimizin daha iyi anlaşılması için yaptığımız el yüz işaretleri ya da duraklama ve tonlamanın yazıdaki karşılıkları gibidir. Onların aracılığıyla hem doğru anlatabilir hem de bize iletilmek isteneni daha iyi anlayabiliriz. Her noktalama işaretinin farklı bir görevi vardır.

Noktalama işaretlerinin kullanımını kavramak

Nokta (.)

- Cümlelerin sonuna konur.
- Bazı kısaltmaların sonuna konur.
- Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur.
- Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.
- Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

Virgül (,)

- Birbiri ardınca sıralanan eş görevli sözcük ve sözcük gruplarının arasına konur.
- Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.
- Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra konur.
- Tırnak içinde olmayan aktarma cümlelerinden sonra konur.
- Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren *hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, haybay, başüstüne, öyle, haydi, elbette* gibi sözcüklerden sonra konur.
- Hitap için kullanılan sözcüklerden sonra konur.
- Sayıların yazılışında, kesirleri ayırmak için konur.

Noktalı Virgül (;)

- Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur.
- Öğeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.
- Bir ögesi ortak olan iki cümle arasına konur.
- Aralarında neden sonuç, karşıtlık, tamlama ya da güçlendirme ilişkisi bulunan “ama, fakat, yoksa, çünkü, bundan dolayı, öyleyse, ne var ki, ayrıca” gibi bağlaçlarla bağlanabilen cümleler arasında birinci cümleden sonra konur.

İki Nokta (:)

- Açıklama yapılacak yerlerde konur.
- Bir cümleden sonra alıntı bir cümle geliyorsa veya bir söz naklediliyorsa konur.
- Kendisinden sonra örnek verilecek cümlelerin sonuna konur.
- Edebî metinlerde konuşma çizgisinden önce konur.
- Matematikte bölme işareti yerine kullanılır.

Üç Nokta (...)

- Art arda örneklerin sıralandığı cümlelerde benzer örneklerin sürdürülebileceğini göstermek için kullanılır.
- Herhangi bir nedenle tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur.
- Kaba söylendiği için veya açıklanmak istenmediği için yazılmayan sözcük veya bölümleri göstermek için kullanılır.
- Alıntılarda atlanmış bölümleri göstermek için kullanılır ve bu durumda parantez içine de alınabilir.
- Duraklı, kesik kesik süren bir anlatımı yansıtmak için kullanılır.

Kesme İşareti (‘)

- Aşağıda sıralanan özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır:
- Kişi adları, soyadları ve takma adlar,
- Millet, boy, oymak adları,
- Devlet adları,
- Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar,
- Kıta, deniz, nehir, göl, dağ, boğaz, geçit, yayla; ülke, bölge, il, ilçe, köy, semt, bulvar, cadde, sokak vb. coğrafyayla ilgili yer adları,
- Gök bilimiyle ilgili adlar,
- Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. adları,
- Kitap, dergi, gazete ve sanat eseri (tablo, heykel, müzik vb.) adları,
- Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge ve genelge adları,
- Kişi adlarından sonra gelen saygı sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur.
- Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur.
- Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur.

Soru İşareti (?)

- Soru anlamı taşıyan cümle ve sözlerden sonra konur.
- Cevabı zaten içinde olan soru cümlelerinde de soru işareti kullanılır. Ancak içinde soru sözcükleri veya soru eki bulunan ama anlamca soru cümlesi olmayan cümlelerde soru işareti kullanılmaz.
- Bazı cümleler soru sözcüğü taşımadığı hâlde soru anlamı verir. Soru anlamı vurgu ve tonlama ile belirtilir.
- Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüphe ile karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır.
- Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur.

Ünlem İşareti (!)

- Sevinç, kıvanç, üzüntü, acı, korku, hayret, ürperme, heyecan gibi duyguları anlatan cümlelerden, seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur.
- Parantez içinde kullanılan ünlem işareti alay etme, hafife alma, küçümseme, inanmama, kinaye anlamları katar.

Tırnak İşareti (“ ”)

- Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır.
- Özel olarak belirtilmek istenen sözler tırnak içine alınır.
- Vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır.
- Cümle içerisinde geçen kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınır.
- Bibliyografik künyelerde makale adları tırnak içinde verilir.

Tek Tırnak İşareti (‘ ’)

- Tek tırnak işareti, tırnak içinde verilen ve yenisinden tırnağa alınması gereken bir sözü belirtmek için kullanılır.

Kısa Çizgi (-)

- Satıra sığmayan sözcükler bölünürken satır sonuna heceleri ayırmak için konur. Birleşik sözcüklerde de bu kurala uyulur. Sözcükler satır sonunda ve başında bir tek harf kalacak şekilde bölünmez.

Özel isimlerde ve rakamlarda kesme işareti satır sonuna geliyorsa ve kesme işaretinden sonra alt satıra geçilmesi gerekiyorsa kısa çizgi kullanılmaz. “de” ve “ki” bağlacı ve “mi” soru ekinden önceki sözcükler satır sonunda kalıyor, bu ek ve bağlaçlar alt satıra iniyorsa satır sonuna kısa çizgi konmaz.

- Cümle içindeki arasöz ve ara cümlelerin başına ve sonuna konur.
- Bir olayın başlangıç ve bitiş tarihleri arasına konur.
- Birbiriyle ilgi kurulan iki isim arasında kullanılır.
- Rakamlar arasında kullanılarak “ila” anlamı verir.
- Matematikte çıkartma işareti olarak kullanılır.

Eğik Çizgi (/)

- Yan yana yazılması gereken durumlarda mısraların arasına konur.
- Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur.
- Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.
- Bir sözün iki anlamda da kullanılabileceğini göstermek için kullanılır.
- Matematikte bölme işareti olarak kullanılır.
- İnternette genel ağ adreslerinde kullanılır.

Parantez (Yay Ayraç) ()

- Cümlenin yapısıyla doğrudan doğruya ilgisi olmayan açıklamaları göstermek için kullanılır.
- Hakkında açıklama yapılan söze ait ek, parantez kapatıldıktan sonra yazılır.
- “yani” ile yapılan açıklamalar parantez içine alınmaz.
- Yabancı sözcüklerin okunuşları parantez içinde verilir.

Köşeli Parantez []

- Parantez içinde parantez kullanılması gereken durumlarda dışta köşeli parantez, içte parantez kullanılır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde virgül (,) diğerlerinden **farklı** bir görevde kullanılmıştır?

- Bahçede güller, papatyalar, karanfiller ve begonyalar vardı.
- Güvenilir, çalışkan, terbiyeli bir eleman arıyoruz.
- Annemin, babamın, abimin ve ablamın iş yerleri birbirlerine çok yakın.
- Ekonomik kriz nedeniyle evini, arabasını ve tarlalarını satmak zorunda kalmış.
- Evin her yerini, özellikle mutfağını, çok beğendik.

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir noktalama **yanlış**ı vardır?

- “En çok inandığımız şeyler, en az bildiklerimizdir.” demiş; Montaigne.
- Cenap Şahabettin’in en ünlü şiiri “Elhan-ı Şi-ta”dır.
- Annem şöyle derdi bana: “Her şey önce istemekle başlar.”
- Sanatta yaratıcılık kadar “emek” de önemlidir.
- Aslında bu tür sözcüklere “uzak anlamlı” demek daha doğru olur.

3. Ben açıklıktan yanayım () () Bazı arkadaşların dediği gibi () türünden sözlerden nefret ederim () Hangi arkadaş () kim ()

Yukarıdaki parçada ayraçlarla () belirtilen yerlere **sırasıyla** aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangisi gelmelidir?

- (), (), (), (), (), ()
- (), (), (), (), (), ()
- (), (), (), (...), (), ()
- (), (), (), (), (), ()
- (), (), (), (), (), ()

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde noktalama **yanlış**ı yoktur?

- Dersler 11, 01, 2011 tarihinde bitiyor.
- Gittiği her yere bir ağaç; özellikle de çınar; dikmeyi âdet edinmişti.
- İzmir’lileri bu yıl soğuk bir kış bekliyor.
- Ahmet Hikmet (Yesevi)nin doğum yılını bilen var mı aranızda?
- İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıflar için yeni bir uygulama başlatıldı.

5. İngilizce sözcükleri kullanmak (I) Türkçeyi zamanla melez bir (II) dile dönüştürür der (III) bunu her ortamda dile getirirdi (IV) Bununla da kalmaz (V) seçtiği her sözcüğe dikkat ederdi.

Yukarıdaki parçada numaralanmış yerlerden hangisine hiçbir noktalama işareti **getirilemez?**

- I.
- II.
- III.
- IV.
- V.

6. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde üç nokta (...) **yanlış** kullanılmıştır?

- Hayatta üç hatadan hoşlanmadım: yalan söylemek, mesleği ciddiye almamak, birini kıskanmak...
- Arkadaşıyla hep M... Pastanesinde buluşurdu.
- Çok şey anlatıldı o gün: siyaset, magazin, futbol...
- Köşeden dönünce bir baktı ki karşısında sevgilisi...
- Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...

7. Aşağıdaki cümlelerin hangisinin sonuna soru işareti **getirilemez?**

- Neden hâlâ İngilizce sözcüklerle konuştuğumu anlamadın
- Türkçede ağızlar sözlüğünde 104 bin sözcük olduğunu biliyor musunuz
- Dilimizin yanlış kullanılmasına karşı çıkmaya mıydım
- Türkçenin yazılı ilk belgeleri nelerdir
- Hangi dili konuştuğunu anlamadın mı

8. Aşağıdakilerin hangisinde bir noktalama **yanlışlığı** vardır?

- Saat 09.45’te fakülteden çıktı.
- Sinemadan, müzikten ve tiyatrodan bahsederdi.
- Yeter, bıktım artık!
- Bugünlerde gerçek bir düşünür (!) olmuşsun.
- Niçin böyle sert baktığını anlayamadık?

Yaşamın İçinden

9. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde nokta (.) yanlış kullanılmıştır?

- 01.05.2005 tarihinde kızım doğmuştu.
- Kaçıncı doğum günüm olduğunu ben de hatırlamadım.
- Alb. Murat yine çalışıyordu.
- T.D.K. yeni bir yayın hazırlıyor.
10. Cadde, Ankara'nın en sevimli yerlerindendi.

10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde kesme işareti (/) yanlış kullanılmıştır?

- 23.08.2009'da görevim sona erdi.
- Ankara'da olanlar beni heyecanlandırdı.
- Türkçe'nin gücü her zaman kendisini belli eder.
- Oğuz'un tek derdi, sınavdan yüksek not almamış.
- Polatlı'dan geçerken aklıma askerlik anılarım gelir.

Kaybettiklerimiz

Bir gün insan virgülü kaybetti; o zaman zor cümlelerden korkar oldu ve basit ifadeler kullanır oldu. Cümlesi basitleşince düşünceleri de basitleşti. Bir başka gün ise ünlem işaretini kaybetti, alçak bir sesle ve ses tonunu değiştirmeden konuşmaya başladı. Artık ne bir şeye kızıyor ne de bir şeye seviniyordu. Üstelik hiçbir şey onda en ufak bir heyecan uyandırmıyordu. Bir süre sonra soru işaretini kaybetti ve soru sormaz oldu. Hiçbir şey onu ilgilendirmiyordu. Ne kainat, ne dünya ne de kendisi umurundaydı. Birkaç sene sonra; iki nokta üst üste işaretini kaybetti ve davranış sebeplerini başkalarına açıklamaktan vazgeçti. Ömrünün sonuna doğru elinde yalnızca tırnak işareti kalmıştır... Kendine has tek düşüncesi yoktu yalnız başkalarının düşünceleri tekrarlıyordu. Son noktaya geldiğinde düşünmeyi ve okumayı unutmuş vaziyeteydi...

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız doğru değilse "Virgül" bölümünü gözden geçiriniz.
2. a	Yanıtınız doğru değilse "Noktalı Virgül" bölümünü gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız doğru değilse "Noktalama İşaretleri" bölümünü gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız doğru değilse "Noktalama İşaretleri" bölümünü gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız doğru değilse "Noktalama İşaretleri" bölümünü gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız doğru değilse "Üç Nokta" bölümünü gözden geçiriniz.
7. a	Yanıtınız doğru değilse "Soru İşareti" bölümünü gözden geçiriniz.
8. e	Yanıtınız doğru değilse "Noktalama İşaretleri" bölümünü gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız doğru değilse "Nokta" bölümünü gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız doğru değilse "Kesme İşareti" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bu daha çok virüsün ortaya çıkması anlamına geliyor.
 Bu daha çok, virüsün ortaya çıkması anlamına geliyor.
 Ormandaki yangın söndürme ekibi ve köylülerin müdahalesiyle söndürülebildi.
 Ormandaki yangın, söndürme ekibi ve köylülerin müdahalesiyle söndürülebildi.
 Benim gibi çalışmazsan, kazanamazsın.
 Benim gibi, çalışmazsan kazanamazsın.
 Hırsız çocuğu kovaladı.
 Hırsız, çocuğu kovaladı.
 O soruları yapamadı.
 O, soruları yapamadı.

Sıra Sizde 2

Öfke ve güç arasında ilişki olduğunu gözlemliyorum.
 Kişi, kendinden zayıf olan birinin bir davranışına, örneğin, toplantıya zamanında gelmeme gibi, öfkelenip bu duygusunu şu veya bu şekilde ifade edebilirken kendinden güçlü olanın aynı davranışına öfkelenmemekte, “Önemli değil, olabilir.” diyebilmektedir. Öfkelenmediği hâlde, öfkesini çekindiği için ifade edemeyen insanlardan söz etmiyorum; kendinden güçlü insana gerçekten kızmayan insanların davranışından söz ediyorum.
 İki sorum var: 1. Siz çevrenizde, aynı davranışı yapan iki kişiye böylesine farklı farklı tepkide bulunan insanlar tanıdınız mı? Tanıdınızsa o kişinin özelliklerini kısaca belirtir misiniz? 2. Bu insanların niçin böyle olduğu ile ilgili iç görünüş var mı? Varsa, ne?

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Baraz, N. (2007). Yazım kuralları, *Türk dili* (Edt: Hülya Pilancı), 5. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayını, No: 1473, s. 87-104.
- Baraz, N. (2007). Noktalama İşaretleri, *Türk dili* (Edt: Hülya Pilancı), 5. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayını, No: 1473, s. 105-119.
- TDK. (2005). *Yazım kılavuzu*, 24. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.
- Demir H., Ayan E. ve Şahin H. (2009). Yazım kuralları ve noktalama işaretleri”, *Türk dili yazılı ve sözlü anlatım* (Edt: N. Demir-E. Yılmaz), s. 149-164, 1. Baskı, Ankara.
- <http://www.turkceciler.com>
- <http://www.tdk.gov.tr>

Anlatım Bozuklukları

7

Anlatım, yaşıntımızın en önemli konularından biridir. Çünkü sağlıklı iletişimin temelinde, insanların birbirlerini doğru anlamaları gerçeği vardır. Doğru anlatım ise duygu ve düşüncelere dayalı verilmek istenen iletinin amaca uygun olarak etkili biçimde karşı tarafa bildirilmesidir. Kimi zaman toplumsal yaşamın iç dengelerinde çeşitli nedenlerle bozulmalar meydana gelir. Kişisel çatışmalar, anlaşmazlıklar, toplumsal gerginlikler gibi olumsuzluklar; yaşamı öylesine zorlar ki toplum mutsuzluğa sürüklenir. Yaşamın içinde sorunlar hep olacaktır. Bilmek gerekir ki gerek bireysel gerek toplumsal sorunların çözüm yollarından en önemlisi sağlıklı iletişimidir. Başka bir deyişle sorunların çözümü, insanların kendilerini doğru ifade etmelerinden ve başkalarını doğru anlamalarından geçmektedir.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Doğru anlatımın yaşıntımızdaki yerini ve önemini kavramak,*
- Anlatım bozukluklarının nedenlerini açıklamak,*
- Sözcük düzeyinde anlatım bozukluklarını kavramak,*
- Cümle düzeyinde anlatım bozukluklarını kavramak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.*

Örnek Olay

Abmet, sınıfın yıldız öğrencisiydi. Dersi dikkatle dinler, gözünden hiçbir şey kaçırmaz, gerektiği yerlerde söz ister, konuşurdu. Ahmet konuştuğu zaman arkadaşları onu bayranlıkla dinlerdi. Öğretmenleri de Ahmet'i çok severlerdi. Özellikle Türkçe Öğretmeni Ömer Bey, Ahmet'i bir başka severdi. Çünkü Türkçe dersinin amaçlarından biri de konuşma becerisini geliştirmektir ve Ahmet de güzel konuşma becerisiyle arkadaşlarına örnek olmaktadır.

İlerleyen günlerde beklenmeyen bir şey oldu. Özellikle anlatımın öne çıktığı Türkçe ve Sosyal Bilgiler gibi derslerde Ahmet'in sınav notları düşük geldi; oysaki Ahmet'in derslerdeki görüntüsü çok iyiydi. Böyle bir öğrencinin notlarının düşük olması herkesi çok şaşırtmıştı. Aldığı notlar zayıf değildi; ama Ahmet'e de yakışan notlar değildi.

Abmet'in bu durumuyla Türkçe öğretmeni yakından ilgilendi. "Abmet niçin yazılı sınavlarda başarılı olamıyordu?" sorunu anlamaya çalıştı. Aslında ortada anlaşılacak bir şey yoktu. Çünkü Ahmet'in yazılı anlatımı iyi değildi. Kırk dökük cümleler; noktalamada, yazımda ve anlatımda yanlışları o kadar çoktu ki bu yanlış görüntünün içinde doğrular da kaybolup gidiyordu. Ahmet'in sözlü anlatımı çok başarılıydı; ama aynı başarıyı yazılı anlatımda gösteremiyordu. Bilmek gerekir ki anlatım yalnızca sözle yapılan bir iş değildir; anlatımın yazılı olan boyutu da vardır. Başarılı olmak için anlatımın her iki boyutunda da yetkin olmak gerekir.

Bu üniteye "Abmet için bundan sonra bir şeyler yapılabilir mi? Daba başka bir deyişle Ahmet'in anlatımı düzeltilebilir mi? Ahmet beklediği başarıyı yakalayabilir mi?" sorularına yanıt verilmeye çalışılacaktır.

Aslında sorun yalnız Ahmet'in sorunu değil. Kanımca birçoğumuzun bu konuda, oranları farklı da olsa sorunları var. Peki çözümü var mı? Tabii ki var. Doğru anlatımın kurallarını öğrenir ve uygularsak anlatımımız istenen düzeye gelecektir.

Anahtar Kavramlar

- Anlatım
- Özne-yüklem uygunluğu
- Eylem çatısı
- Doğru sözcük
- Noktalama
- Yazım
- Doğru cümle

İçindekiler

- GİRİŞ
- ANLATIM BOZUKLUKLARININ NEDENLERİ
- ANLATIM BOZUKLUKLARI
 - Sözcük Düzeyinde Anlatım Bozuklukları
 - Cümle Düzeyinde Anlatım Bozuklukları

GİRİŞ

Anlatım dediğimiz şey aslında iletişimin temelidir. Doğru iletişim doğru anlatımla olur. Sağlıklı bir toplum, birbirini doğru anlayan insanlardan oluşur. “Toplum olarak bu konuda neredeyiz, karnemiz iyi mi?” Bu sorulara olumlu yanıt vermek çok zor. “Peki bu yetersizlik giderilebilir mi?” Eğer iyi anlatımın önemini kavrar ve anlatımımızı düzeltmek ve geliştirmek istersek “Evet.”. Bu konunun eğitimle çok sıkı ilişkisi vardır. Özellikle bizler, eğitimciler olarak ellerimizde biçimlenen yavrularımıza dili doğru kullanmayı öğretebilirsek sorunun önemli bir bölümünü çözmüş oluruz.

Birbirini doğru anlayan hoşgörülü bir toplum yaratmak, verilecek eğitime bağlıdır. Çağdaş bir eğitimi toplumun bütün kesimlerine götürebilir, çocuklarımızı eğitebilirsek hayal ettiğimiz toplumu yaratmak o kadar zor değil. Her şeyden önce verilecek eğitimin çağa uygun bir hale gelmesi gerekiyor. Okuyan, düşünen, sorgulayan, uygarca tartışan, birbirlerinin düşüncelerine saygı duyan, hurafelere değil bilimin gücüne inanan bir topluma sahip olmak; ancak çağdaş eğitimle olur. Çağdaş eğitimin bütün sistemleriyle uygulanabilirliği; beraberinde birbirini doğru anlayan, kendini doğru ifade eden bireyleri de oluşturacaktır. Bireylerin eğitimi aile de başlar. Dolayısıyla bireylerin kendilerini iyi bir biçimde ifade etmeleri için ailede verilen eğitim önemlidir. Söz gelimi konuşma çağına gelmiş bir çocuğa konuşma eğitimi, anne ve baba tarafından geciktirilmeden verilmelidir. Bu süreçte anne ve baba; çocukla çok daha yakından ilgilenmeli, onu konuşurmaya çalışmalı, çocuk konuşurken de onu can kulağı ile dinlemelidir. Kendisiyle yakından ilgilenilen, dinlenen çocuk için bundan sonrası daha kolay olacaktır. Çünkü çocuk konuşmayı seven, kendini ifade eden bir kişi olmaya hazırdır; temel iyi atılmıştır. Bu temel eğitim sürecini olumlu yönde geçiren çocuk, anlatımın konuşma boyutunu belli ölçüde geliştirmiş olarak okul yaşamına başlar. Okul süreci; çocuğun sosyalleştiği, kendini daha iyi tanımaya ve her yönüyle kendini geliştirmeye başladığı bir süreçtir. Okul ortamında çocuğun gözlem yapma, okuma ve düşünme yoluyla bilgi birikimi daha da artar. Bilgi birikiminin gelişmesi doğal olarak çocuğun söz varlığının da gelişmesine etki eder. Söz varlığı gelişen çocuğun düşünce gücü artar, yaratıcılığı gelişir ve anlatımı fark edilecek derecede iyi bir düzeye ulaşır. Çocuğun okul ortamında sözel anlatımının yanında yazılı anlatımı da gelişir. Okulda anlatım yönünden sistemli olarak kendisini geliştiren çocuk, duygu ve düşüncelerini hem sözle hem de yazıyla etkili bir şekilde anlatma becerisini kazanır.

İyi anlatım, kişilere her yönden büyük kolaylıklar sağlar. İyi anlatım becerisine sahip kişi; okulda başarılıdır, iş yaşamında bu yönüyle kendisini fark ettirir ve daha iyi yerlere gelir. Aynı zamanda bu kişilerin sosyal yaşamında uyum vardır, aile yaşamında eşiyile ve çocuklarıyla iletişimi iyidir. Öte yandan iş ve siyaset dünyasında başarılı olan ve öne çıkan kişilerin etkili anlatıma sahip oldukları da bir gerçektir. Denebilir ki iyi anlatım, başarılı olmanın temel koşuludur.

Bu konuda bir anımı sizlerle paylaşmak isterim: 1980’li yıllarda Almanya’da çalışan işçilerimizin bir bölümü zorunlu olarak Türkiye’ye kesin dönüş yapmıştı. Ben de o zaman Eskişehir’de büyük bir okulda Türkçe öğretmeni olarak çalışıyordum. Almanya’dan gelen bu ailelerin çocuklarına yönelik ana dillerini geliştiremedikleri için özel sınıf açılmıştı. Bu sınıfın Türkçe dersine de ben giriyordum. İlk derste gördüğüm manzarayı hâlâ unutabilmiş değilim. Bu çocuklar 7. sınıf öğrencileri olmalarına karşılık anlatım yönünden 2. sınıf düzeyindeydiler. Bu öğrencilerin pek çoğu

Bireyin dil eğitimini aldığı ilk yer aile ortamıdır. Bu nedenle anne ve baba, çocuğun dil gelişimine dikkat etmelidir.

İyi anlatım, kişiye her konuda büyük yararlar sağlar. İnsanların iş yaşamı çok önemlidir. İşinde başarılı olan kişi mutludur. Unutmamak gerekir ki işteki başarının perde arkasında, her ne kadar zekânın önemli olduğu söylene de, iyi anlatım vardır.

Almanya’da doğmuş ve o ülkenin eğitimini almış olduklarından ana dili sorunları vardı. Doğal olarak bana da büyük bir sorumluluk düşüyordu. Çok çaba gösterme karşın istediğim başarıyı elde edemedim. Başarısız oldukları ders, yalnızca Türkçe dersi değildi; diğer derslerde de başarısızlık söz konusuydu.

Bu çocukların zekâlarında bir sorun yoktu, hepsi cin gibi çocuklardı. Sorun, anlatımlarının yetersizliği idi; çünkü ana dili becerileri gelişmemişti. Ne yazık ki bu çocukların yarısı ortaokulu bitirmeden okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Bugün bile bu çocukları hatırladıkça üzülürüm.

Anlatımın güzel, doğru ve etkili olması; yukarıdaki satırlarda değindiğim gibi kişinin ana diline hakim olmasına bağlıdır. Duygu ve düşüncelerin doğru ve etkili bir şekilde dile getirilmesi her insan için gereklidir. Çünkü sosyal yaşamın özünde birliktelik ve paylaşım vardır. Bu paylaşım aynı zamanda toplumun üretim gücünü oluşturur. Bu nedendir ki toplumsal yaşama gerçeğini birliktelik, paylaşım ve üretim oluşturuyorsa bunların da gerçekleşmesi doğru iletişimle olur. Unutulmamalıdır ki doğru iletişimin temelini de doğru anlama ve doğru anlatım oluşturur.

SIRA SİZDE

1

İyi anlatımın yaşantımıza katkıları nelerdir?

SIRA SİZDE

2

İyi ve doğru anlatımın eğitimle ilişkisini değerlendiriniz.

Kültür ve sanatla ilgilenmek; yani düzenli kitap okumak, tiyatroya ve sinemaya gitmek kişinin söz varlığını geliştirir. Kişinin söz varlığını geliştirmesi de anlatımını daha yetkin bir çizgiye getirir.

Son yıllarda gazete, dergi, televizyon, sinema gibi kitle iletişim araçlarında zaman zaman dilin iyi kullanılmadığını görüyoruz. Bu durum, çocuklar ve gençler üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Toplumun önünde olan kişilerin ve kurumların dili iyi kullanmaları konusunda sorumlulukları vardır.

İyi anlatım her şeyden önce dil bilinciyle olur. Bu bilinç, çok küçük yaşlardan itibaren insanlara kazandırılmalıdır. Ana dilini seven, ona saygı duyan bireyler yetiştirildiği takdirde iyi ve doğru anlatımın önünde engel kalmayacaktır.

ANLATIM BOZUKLUKLARININ NEDENLERİ

Anlatım bir düzen gerektirir ve bu düzenin oluşumunda cümleyi doğru kurmak önemlidir. Doğru cümleyi oluşturmak ise dil kurallarının iyi bilinmesine bağlıdır. Anlatım, gerçekten çok dikkat gerektiren ciddi bir iştir. Günümüzde ne yazık ki Türkçenin kullanımında bozuk anlatımlara tanık olmaktadır. Özellikle topluma dil konusunda örnek olması gereken basın ve yayın organlarında dil yanlışlarının yapıldığını görüyoruz. Bir televizyon kanalının çok izlenen bir dizisinde oyuncuların konuşmalarını komik duruma getirmek için Türkçede olmayan “Oha oldum!”, “Oldu, gözlerim doldu.”, “Kal geldi.” gibi kullanımlar; gençlik üzerinde olumsuz örnek oluşturmakta ve Türkçenin yozlaşmasına neden olmaktadır. Yine bilgisayarda Türkçenin dil kurallarına hiç uymayan bir dilin kullanıldığını görüyoruz. Söz gelimi selam yerine “slm”, ne haber yerine “nbr”, merhaba yerine “mrb”, tamam yerine “tmm”, evet yerine “ewt” gibi kullanımlar; gün geçtikçe yaygınlaşmakta, doğru anlatımın yolları gün gün tıkanmaktadır.

Anlatım bozukluğunun bir nedeni de az okuyor olmamızdır. Toplum olarak bu konuda bir öz eleştiri yapmamız gerekiyor. Dünyada en az okuyan ülkelerden biri Türkiye. Üzülerek ifade etmek isterim ki kitap okuma alışkanlığımızı kazanamadık. Okuma sevgisini ve alışkanlığını yeni bir anlayışla ve yeni bir yapılanmayla mutlaka çocuklarımıza kazandırmak zorundayız. Bilmek gerekir ki doğru ve etkili bir anlatımın yolu zengin söz varlığına sahip olmaktan geçiyor. Yeni sözcükler öğrenmek, konuştuğumuz dilin gücünden ve zenginliğinden yararlanmak şüphesiz anlatımı daha doğru ve etkin bir duruma getirecektir.

Bu bağlamda diyebiliriz ki belli bir eğitim sürecinden geçmiş bir kişi iyi ve doğru anlatım becerisine sahip olmalıdır. Falih Rıfkı Atay’ın bu konuda bir değerlendirmesi var. Yazar şöyle diyor: “Düşündüğünü ve duyduğunu karşısındakine derli toplu anlatabilmek ne bir meslek ne de bir sanattır. Bu, ortaöğretimden geçen her vatandaşın yapması gereken ve yapabileceği bir şeydir. Hikâye yazmak bir sanattır; fakat dün akşam başından geçeni anlatabilmek bir sanat değildir.” Yazarın bu gö-

rüşüne katılmamak olası mı? Yazarlık özel yetenek gerektirir; ama doğru anlatım için bu gerekli değildir. Okul yaşamı bireye doğru anlatım becerisini kazandırmalıdır. Okul, çocuklarımıza nerede nasıl konuşacaklarını, herhangi bir konuda duygu ve düşüncelerini yazıyla nasıl ifade edeceklerini en doğru biçimiyle kazandırıldığı yerdir. Bu nedenle çocuklarımız, okul yaşamında köklü bir ana dili sevgisini edinmeli ve daha önemlisi ana diline saygılı bir birey olarak yetiştirilmelidir.

Anlatım bozukluğunun temel nedenlerini açıklayınız.

ANLATIM BOZUKLUKLARI

Anlatım bozukluğunun birçok nedeni vardır. Bunlar, sözcüklerle ilgili anlatım bozuklukları ve cümle düzeyinde anlatım bozuklukları olmak üzere sınıflandırılabilir.

Sözcük Düzeyinde Anlatım Bozuklukları

Sözcüklerle ilgili anlatım bozuklukları; gereksiz sözcük kullanımı, yapıları yanlış olan sözcükler, sözcüğün yanlış anlamda kullanılması, anlamca çelişen sözcüklerin bir arada kullanılması, sözcüğün yanlış yerde kullanılması, gereksiz yardımcı eylemler, dil bilgisi yanlışları, bağlaç yanlışları, noktalama eksikliği ve yazım yanlışları olarak sınıflanabilir.

Gereksiz Sözcük Kullanımı

Dilimizin yabancı dillerden etkilenmiş olması, gereksiz sözcük kullanımının nedenlerinden biridir. Aynı zamanda cümlede gereksiz sözcük bulunması, anlatımda duruluk ilkesini de bozar.

Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

*“Kardeşinin **giderek aşama aşama** yükselen başarısını görüyordu.”*

Cümledeki “giderek ve aşama” sözcüklerinin anlamları aynıdır.

*“Öğrenciler öğretmenin **dilini, lisanını** anlamakta zorlanıyordu.” Cümledeki “lisan” sözcüğünün kullanımı gereksizdir; çünkü dil sözcüğü ile aynı anlamdadır.*

*“Depremde yaşadığımız o **kara ve kötü** günleri unutmamalıyız.” Cümledeki “kara” ve “kötü” sözcükleri aynı anlamdadır.*

ÖRNEK

Cümlede gereksiz sözcük kullanımına ilişkin örnekler aşağıdaki biçimde çoğaltılabilir:

Galiba orada uzun süre kalacağı benziyor.

Eğitime olumlu katkılarınızı bekliyoruz.

Film beklenmedik bir sürprizle bitti.

Bu olay daba önce tabliye edilip salıverilen bir kişi tarafından yapıldı.

ÖRNEK

Yapıları Yanlış Olan Sözcükler

Türkçede bazı sözcüklere dil bilgisi kurallarına uygun düşmeyecek bir biçimde yanlış eklerin eklenmesi de anlatım bozukluğuna neden olur.

Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

*“Ürünleri iç piyasada gereğinden fazla **pahalılatıp** satmak, ekonomiye zarar verir.” Bu cümlede “pahalılatmak” sözcüğü yanlış kullanılmıştır. Çünkü Türkçede pahalılatmak diye bir sözcük yoktur, doğrusu “pahalılaştırma” olmalıydı.*

Doğru anlatım, belli bir eğitim sürecinden geçmeyi gerektirir. Bu eğitim süreci kişiye kendi ana dilinin kurallarını, inceliklerini öğretir.

ÖRNEK

“Gümrük kapısında araçlar gereksiz yere **alıkoyuldu**.” Cümledeki “alıkoyuldu” sözcüğü yerine “alikondu” sözcüğü kullanılmalıydı.

“Son günlerde beni **görmemezlikten** geliyor.” Cümlede “görmemezlik” sözcüğü yanlış kullanılmış, doğrusu “görmezlik” olmalıydı.

“Bu **kadarıylan** bu iş yapılmaz.” Cümledeki “kadarıylan” yerine “kadarıyla” kullanılmalıdır.

“**Rabmetlik** dayısını çok severdi.” Türkçede “rabmetlik” diye bir sözcük yoktur, doğrusu “rabmetli” olmalıydı.

Bu arabanın hemen **yapılabileceğini** sanmıyorum. (yapılabileceğini)

Gerçekleri **çarptırman** doğru değil. (çarptırman)

Türkü **söylemesini** çok seviyordu. (söylemeyi)

Sözcük bilgisi, doğru anlatımın temelini oluşturur. Sözcüklerin anlam farklarını bilmek, doğru anlatımda önem taşır. Bu nedenle dilin gücünü bilmek, kuşkusuz anlatımı daha iyi bir düzeye taşıyacaktır.

Sözcüğün Yanlış Anlamda Kullanılması

Doğru cümlelerde sözcüklerin anlam yönünden birbiriyle uyumu söz konusudur. Kimi anlatımlarda bazı sözcüklerin kökleri ve yazılışları birbirine çok benzediği için sözcükler birbiriyle karıştırılabilmektedir.

Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

ÖRNEK

“ayrım, ayrıcalık”

Ayrım: Bir şeyin başkasıyla karıştırılmamasını sağlayan ayrılık, başkalık, farklılık.

“Yöneticinin **ayrım** göstermemesi gerekir.” Cümlede anlatılmak istenen “ayrıcalık”tır.

“Halkın dil, din ve soy ayrımına sürükleniyor olması çok tehlikelidir.” Bu cümledeki “ayrım” sözcüğünün kullanımı doğrudur.

Ayrıcalık: Başkalarından ayrı ve başkalarına üstün tutulma durumu.

“Anne ve babalar çocukları arasında **ayrıcalık** yapmamalıdır.” Cümledeki “ayrıcalık” sözcüğü, ayrım anlamında kullanılmışsa yanlıştır.

“O hiç kimseye **ayrıcalık** yapmayan bir yöneticiydi.” Cümledeki “ayrıcalık” sözcüğü doğru kullanılmıştır.

ÖRNEK

“basım, basın”

Basım: Gazete, dergi gibi eserleri basma işi.

“Gazete matbaasının **basım** işinde çalışıyor.” Cümlede “basım” sözcüğü yanlış kullanılmıştır, doğrusu “basın”dır.

Basın: Gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan yayınların hepsidir.

“Ulusal **basımın** toplumsal sorumluluğu vardır.” Cümlede “basım” sözcüğü yanlış kullanılmıştır, doğrusu “basın” olmalıydı.

ÖRNEK

Anlamca çok karıştırılan sözcüklerden ikisi de “fiyat ve ücret” sözcükleridir.

Fiyat: Alım ya da satım bakımından bir şeyin para olarak değeri.

“Adam tamirciye: “Arabanın tamiri için ne kadar **fiyat** istersiniz? diye sordu.” Cümlede “fiyat” sözcüğü yanlış kullanılmıştır, doğrusu “ücret” olmalıydı.

Ücret: Görülen bir iş, yapılan bir hizmet karşılığı ödenen para.

“Bu konağın **ücretini** öğrenebilir miyim?” Cümledeki “ücret” sözcüğü yanlıştır, doğrusu “fiyat”tır.

“güvenilir, güvenceli”

“Bu binanın depreme karşı **güvenceli** olduğu söylenemez.” Cümledeki “güvenceli” sözcüğü, “güvenilir” anlamında kullanılmıştır.

ÖRNEK

“etki, tepki”

“Okul müdürünün sababki konuşması öğrenciler üzerinde olumlu **tepki** yaptı.” Cümledeki “tepki” sözcüğü yanlış kullanılmış; doğrusu “etki” olmalıydı.

Belirtilen örneklerde de görüldüğü gibi kökleri ya da yazılışları benzeyen sözcükler, anlatımda bozukluklara neden olabilmektedir.

Azımsamak-küçümsemek, bağımlı-bağlı, çoğunluk-çokluk, dikmek-ekmek, duyurmak-hatırlatmak, engellemek-önlemek, etki-tepki, karşın-karşıt, kapsamak-kaplamak, öğrenim-öğretim, süreli-sürekli, resim-fotoğraf, yakın-yaklaşık, yayın-yayım, yetkin-yetkili sözcükleri; anlatımda birbiriyle çok karıştırılan diğer sözcüklerdir. Bu ve benzeri sözcüklerin kullanımında dikkatli olmak gerekir.

Okumanın anlatımla ilişkisini değerlendiriniz.

SIRA SİZDE

4

Anlamca Çelişen Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması

Anlamca çelişen sözcüklerin aynı cümlede kullanılması, anlatımda çelişkili bir durum yaratır. Bu anlatım bozukluğu; “olasılık, kesinlik ya da yaklaşıklık” anlamı taşıyan sözcüklerin aynı cümlede birlikte kullanılmasından kaynaklanır.

Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

“Onunla görüşmeyeli **aşağı yukarı** tam üç yıl oldu.” Bu cümledeki “aşağı yukarı” ve “tam” sözcükleri birbiriyle çelişmektedir.

“**Kuşkusuz** ülkemizin geleceğinin iyi olacağını **sanıyorum**.” Cümledeki “kuşkusuz” ve “sanıyorum” sözcükleri anlamca çelişmektedir.

“**Tam bir ay kadar** tatil yapacağımı söyledi.” Cümledeki “tam” ve “bir ay kadar” sözcükleri yine birbiriyle çelişmektedir.

“Bu sınava **yaklaşık tam bin kişi** girecek.” Bu cümlede de “yaklaşık” ve “tam” sözcükleri birbiriyle çelişmektedir.

ÖRNEK

Anlatımın düşünsel bir hazırlık sürecinden geçilerek oluşturulması önemlidir.

Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması

Sözcükler cümlede doğru yerde kullanılmalıdır. Bir sözcüğün cümlede yanlış yerde kullanılması, anlam karışıklığına ya da yanlış tamlamaların kurulmasına neden olur.

Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

“Ağrısız kulak delinir.” Bu söz hiç de yabancı olmamız bir sözdür. Ancak dil kuralları yönünden doğru değildir. Doğrusu “Kulak ağrısız delinir” olmalıydı.

“Bu ülke için her kanını döken kişi kabramandır.” Bu cümlede “her” sözcüğünün kullanıldığı yer yanlıştır. Her sözcüğü, kişi sözcüğünden önce gelmeliydi. Doğrusu “Bu ülke için kanını döken her kişi kabramandır.” olmalıydı.

“Sessizce kapıyı dinledi.” Bu yanlış cümledir, doğrusu “Kapıyı sessizce dinledi.” olmalıydı.

ÖRNEK

“Çok midem yanıyor.” Cümlesi yanlış cümledir, doğrusu “Midem çok yanıyor.” olmalıydı.

“Senin ne kadar kursu sevmediğini biliyorum.” Cümlesi yanlıştır. Doğrusu “Senin kursu ne kadar sevmediğini biliyorum.” olmalıydı.

Gereksiz Yardımcı Eylemler

Anlatımda sık yapılan yanlışlardan biri de gereksiz yardımcı eylemlerin kullanılmasıdır.

Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

ÖRNEK

“Ayşe’nin sınavı kazanacağını umut ediyoruz.” Cümledeki “ediyoruz” yardımcı eylemi gereksizdir. Cümlenin yüklemi yalnızca “umuyoruz” olmalıydı.

“Önünde gitmekte olan araca çarpmış.” Bu cümlede de “olan” sözcüğü fazladır, “gitmekte” sözcüğü yerine “giden” sözcüğü kullanılmalıydı.

Noktalama ve yazım kuralları, anlatımın temel unsurlarıdır.

Dil Bilgisi Yanlışları

Doğru anlatım dil bilgisi kurallarının uygulanmasıyla olur.

Bazı dil bilgisi yanlışlarını inceleyelim:

- **Çoğul sözcüklerin kullanımından kaynaklanan yanlışlar:**

Sayı sıfatlarıyla “birkaç, birçok, her...” belgisiz sıfatlarının yer aldığı tamlamalarda tamlanan sözcüğünün çoğul kullanımı yanlıştır.

ÖRNEK

“Birçok memurları emekliye ayıracaklarmış.” Cümledeki memurları sözcüğü çoğul olmaz. Doğrusu “Birçok memuru emekliye ayıracaklarmış.” olmalıdır.

- **Tamlama Eklerinin Yanlış Kullanımı:**

Ad ya da sıfat tamlaması kurulurken eklerin fazlalığı ya da eksikliği anlatım bozukluğuna neden olur.

ÖRNEK

“Öğrenciler okul yönetimine bu konuda başvurusu gerekiyor.” Cümlede anlatım bozukluğu var. Doğrusu “öğrenciler” sözcüğü “-in” ekini almalıydı ve cümle “Öğrencilerin okul yönetimine başvurusu gerekiyor.” olmalıydı.

“Ahmet okul takım kaptanıdır.” Cümledeki “takım” sözcüğü “takımının” olmalıydı.

“Anlatımın bir yetenekten daha çok geliştirilen bir beceridir.” Cümledeki “anlatımın” sözcüğünün “-in” eki fazladır.

Bağlaç Yanlışları

Cümledeki bağlaçlar anlama uygunluk göstermelidir. Bağlaçların yanlış kullanımı anlatım bozukluğuna yol açar.

ÖRNEK

“Çok çalıştı ve sınavı kazanamadı.” Bu cümlede “ve” bağlacı yerine “ancak, fakat” gibi bağlaçlar kullanılmalıdır.

“İpek iyi, hoş; ama güzel kızdır.” Cümlede “ama” bağlacı yerine “hem de” bağlacı kullanılmalıdır.

Noktalama Eksikliği

Noktalama işaretlerinin yerinde kullanılmaması anlatım bozukluğuna neden olur.

ÖRNEK

“Genç kadından özür diledi.” Cümleinin bu haliyle öznesi “genç kadın”dır. Eğer ki özür dileyen “genç” ise o zaman “genç” sözcüğünden sonra virgöl gelmelidir. “Kadın hemşireye söylememiş.” Cümleinin bu biçimiyle öznesi “kadın hemşire”dir. Kadın sözcüğünden sonra virgöl kullanırsak özne “kadın” olur. “Kadir, İbrahim, Mustafa, Bekir ve Onur’u da çağırdı.” Cümlede özne belirsizliği vardır. Özne “Kadir” ise izleyen benzer görevdeki sözcüklerden bu sözcüğü ayırmak için Kadir’den sonra noktalı virgöl getirilmelidir.

Yazım Yanlışları

Dildeki sözcük ve eklerin kurallara uygun yazılması gerekir. Konuşma diliyle yazı dili farklılık gösterir. Kimi zaman yazılı anlatımın konuşma diliyle yapıldığına tanık olmaktadır.

ÖRNEK

“Burada işini yapmıyan yoktur.” Cümlesinde “yapmıyan” sözcüğünün yazımı yanlıştır. Doğrusu “yapmayan”dır. “Bi şey değil.” Bu cümlede de “bi” sözcüğünün yazımı yanlıştır. Konuşma dilinde kimi zaman “bir” sözcüğünün söylenişi “bi” olmaktadır; tabii ki bu söyleniş doğru değildir; ancak yazı dilinde bu sözcüğün “bir” olarak yazılması gerekir. “29 ekim 1923’de Cumhuriyet ilan edildi.” Gün ve ay adları, eğer tarih belirtiliyorsa büyük harfle başlar. Cümledeki “ekim” sözcüğünün bu kurala göre büyük yazılması gerekir. Ayrıca sert ünsüzlerin benzeşmesi kuralına göre “1923’de” değil “1923’te” olmalıdır.

Cümle Düzeyinde Anlatım Bozuklukları

Cümle düzeyindeki anlatım bozukluklarının birçoğu bileşik ya da sıralı cümlelerin kuruluşundaki uyumsuzluktan kaynaklanır. Cümle ve cümlecikteki öge eksikliği, öge uyumsuzluğu ile ortaya çıkar. Bu doğrultuda cümle düzeyinde anlatım bozuklukları; yüklem yanlışları, özne yanlışları, tümleçlerle ilgili yanlışlar, tamamlama yanlışları, çatı uyumsuzluğu, deyim ve atasözleri yanlışlığı olmak üzere sınıflandırılabilir.

Yüklem Yanlışları

Yüklem Eksikliği: Özneleri ya da tümleçleri farklı iki ayrı cümleyi aynı yüklemle bağlamak, anlatım bozukluğuna neden olabilir.

ÖRNEK

“Ne ben onu arıyordum ne de o beni (arıyordu).” Bu iki cümleinin yüklemi “arıyordum” olamaz. İkinci cümleinin yüklemi “arıyordu”dur. “Tatlıyı az, acıyı hiç sevmem.” Cümle bu biçimiyle kullanıldığında “Tatlıyı az sevmem, acıyı hiç sevmem.” anlamı çıkmaktadır ki bu doğru değildir. Öznesi ortak olan bu sıralı cümlede, birinci cümleinin yüklemi “severim” olmalıydı. Cümleinin doğrusu “Tatlıyı az severim, acıyı da hiç sevmem.” biçiminde olmalıydı. “Bugün okula bir sen gelmişsin bir de ben (gelmişim).” Cümleinin yüklemi eksik kullanılmıştır. “Ülkenin bu sorununa ben başka yaklaşıyordum, o başka (yaklaşıyordu).” Cümleinin yüklemi eksik kullanılmıştır.

Eylemsi Eksikliği: Temel cümledeki yüklem eksikliği yan cümlede de ortaya çıkabilir.

ÖRNEK

“Kabvaltıda çay ve tost yediğini unutmuştu.” “Kabvaltıda çay (içtiğini)...”
“Bu sorunu yasal ve yasal olmayan yöntemlerle çözeceğiz.” “Bu sorunu yasal (olan) ...”
“Öğrencilerin törene siyah kravat ve beyaz gömlekle giyerek gelmesini istedi.” “Öğrencilerin törene siyah kravat (takarak) ...”

Ek Eylem Eksikliği: Birinci cümlenin ek eylemle söylenmemesi bazen anlatımı bozabilir.

ÖRNEK

“Oğlu başarılı ama hırslı değildi.” “Oğlu başarılı(ydı) ...”
“Öğretmenin davranışları sevimli; ancak anlatımı düzgün değildi.” “Öğretmenin davranışları sevimli(ydı) ...”
“Yönetici konuya ilişkin birçok örnek vermiş; biz de bunları tartışmıştık.” “Yönetici konuya ilişkin birçok örnek vermiş(ti) ...”

Özne Yanlışları

Özne -Yüklem Uyuşmazlığı: Üç yönden özne ile yüklem uygunluğu aranır.

a) Tekillik - Çoğulluk Yönünden

• Soyut kavramlar çoğul eki aldığı anda yüklem tekil olur.

Örnek: Bu türlü kaygılar onu yıpratmıştı.

Düşünceler özgürce ifade edilmeli.

• Organ adları çoğul eki aldığı anda yüklem tekil olur.

Örnek: Güneşten yanan derileri dökülüyordu.

Adamın soğuktan ayakları titriyordu.

• Zaman ve eylem adları çoğul özne olduğunda yüklem tekil olur.

Örnek: Çocukluğumun güzel günleri bu köyde geçti.

Gürültüden konuşmalar duyulmuyordu.

• Bitki ve hayvan adları ile cansız varlık adları çoğul özne olduğunda yüklem tekil olur.

Örnek: Yüksek yerdeki yaylalar çok soğuk olur.

Kuraklıktan dereceler çok cansız akıyor.

• İnsan adlarının çoğul özne olarak kullanıldığı cümlelerde yüklem tekil de çoğul da olabilir.

Örnek: Öğrenciler bahçeye çıktı. (çıktılar)

Kızlar yazlık sinemaya gitti. (gittiler)

• Topluluk adları özne olduğunda yüklem tekil olur.

Örnek: Bölük istirahate çekildi.

Sınıf dikkat kesilmiş, bundan sonra olacakları düşünüyordu.

Not: “birçoğu, birkaçı, hiçbiri, hiç kimse, herkes, hepsi.” gibi belgisiz adılar özne olduğunda yüklem tekil olur.

b) Kişi Yönünden

Özne ben + sen + o ise yüklem *biz* olur.

ben + sen “

ben + o “

Örnek: Pikniğe sen, ben ve Osman gideceğiz. (ben+sen+o) biz

Ben ve sen kaldık burada. (ben+sen) biz

Oyuna ben ve Murat girdik. (ben+o) biz

Özne sen + o ise yüklem siz olur.

Örnek: Orkun'la bu işi yapacaksınız.

Özne o + o (onlar) ise yüklem onlar olur.

Ahmet'le Hasan dershaneye gitmediler. (o+o) onlar

c) Olumluluk-Olumsuzluk Yönünden

Sıralı cümlelerde olumsuz cümlelerin öznesi ile olumlu cümlelerin öznesinin ortak kullanılması anlatımı bozar.

Kimse senin gibi düşünmüyor, konuya farklı yaklaşıyor. “(Herkes) senin”

ÖRNEK

Doğru anlatım, dil kurallarına uygunluk gösterir. Bu dil kurallarının kısaca neler olduğunu açıklayınız.

5

SIRA SİZDE

Özne Eksikliği: Kimi cümlelerde öznenin hiç kullanılmaması ya da hangi sözcüğün özne olduğunun belli olmaması anlatım bozukluğuna neden olur.

“Orman fidanlığının fidan dikimi bu ay sonu bitecek ve balka açılacak.” Bu cümlede iki yargı var. Birinci cümledeki yüklem öznesi “orman fidanlığının fidan dikimi” söz grubudur. İkinci cümledeki yüklem “açılacak” sözcüğüdür; ancak ikinci cümledeki öznesi kullanılmadığı için ikinci cümledeki öznesi, birinci cümledeki öznesi gibi düşünülüyor ki bu da anlatım bozukluğu yaratıyor. Doğrusu “Orman fidanlığının fidan dikimi bu ay sonu bitecek ve fidanlık balka açılacak.” olmalıydı.

“Kampın nöbetçisinin silahı alınmış ve soyulmuş.” Cümlede soyulanın kim olduğu belli değil. İkinci cümledeki öznesi yok, özne “nöbetçi”dir.

“Kimsesiz adamın ne parası vardı, ne de bir yer bilirdi.” (kimsesiz adam)

ÖRNEK**Tümleçlerle İlgili Yanlışlar**

Cümledeki tümleç eksikliği ya da yanlış tümleç kullanılması, anlatım bozukluğuna neden olur.

Nesne Eksikliği: Kullanılması gerekirken kullanılmayan nesne, anlatım bozukluğuna yol açar.

“Seyircilere inanmıyor, fanatikle itham ediyor.” Bu cümlede nesne eksikliği var. Çünkü ikinci cümlede “onları” ya da “seyircileri” nesnesi kullanılmıyordu.

“Uzun bir süre vahşi doğanın etkisinde kaldı ve uzun süre izledi.” İkinci cümledeki nesnesi yok; dolayısıyla cümlede anlatım bozukluğu var. Doğrusu “Uzun bir süre vahşi doğanın etkisinde kaldı ve onu uzun süre izledi” olmalıydı.

ÖRNEK

Dolaylı Tümleç Eksikliği: Cümlede ortak kullanılan dolaylı tümleç yüklemle-
re uygun değilse ya da kullanılması gerekirken kullanılmamışsa anlatım bozuklu-
ğuna neden olur.

ÖRNEK

“Ailesi arkadaşımı seviyor ve güveniyordu.” Cümlede “güveniyordu” yüklemine
dolaylı tümleç ögesi olmadığı için anlatım bozukluğu var. “Kime güveniyor?” soru-
suna verilecek yanıt “arkadaşına” ya da “ona” olmalıydı.

ÖRNEK

“Birbirinizi sevin, sabip çıkın.” Cümlede **dolaylı tümleç** eksik. “Kime sabip çıkın?”
sorusuna karşılık olan **dolaylı tümleç** eksik. Doğrusu “Birbirinizi sevin, birbirini-
ze sabip çıkın.” olmalıydı.

“Bütün yaşamımı öğrencilere adamıştı ve saygı gördü.” Cümlede “Kimden saygı
gördü?” sorusuna yanıt olabilecek sözcük yok; yani cümlenin dolaylı tümleci ek-
sik. Doğrusu “Bütün yaşamımı öğrencilere adamıştı ve onlardan saygı gördü.” ol-
malıydı.

Edat Tümleci Eksikliği: Cümlenin yardımcı öğelerinden olan edat tümlecinin
kullanılmaması da anlatım bozukluğuna neden olur.

ÖRNEK

Yaşamını birleştirdi, mutlu oldu. (onunla)
Bize yardıma gelir, eğlenirdi. (bizimle)

Tamlama Yanlışları

Tamlayan Eksikliği: Ad tamlamalarında tamlayan görevindeki sözcüğün kullanıl-
maması anlatımı bozar.

ÖRNEK

“Bu süreç, dilin kirlenmesini hızlandırıyor; oysa korunması gerekir.” İkinci cüm-
lede ad tamlamasının tamlayanı kullanılmamış. Doğrusu “Bu süreç, dilin kirlen-
mesini hızlandırıyor; oysa dilin korunması gerekir.” olmalıydı.

“Hangi gün geleceğini bilmiyorum.” Cümlede “Kim gelecek?” “O mu yoksa sen mi?”
belli değil.

“Çalışmalarını beğeniyorum.” Kimin çalışmasını beğeniyorum?, “Onun mu senin
mi?” belli değil.

Tamlayan/Tamlanan Eki Eksikliği ya da Fazlalığı: Anlatım bozukluğunun
bir nedeni de tamlanan ekinin eksikliği ya da fazlalığıdır.

ÖRNEK

Öğretmenler öğrencileriyle yakından ilgilenmesi gerekir. “Öğretmenlerin...”
Derneğimizin üye ve denetçisi olan Mustafa Korkmaz gelmedi. “Derneğimizin
üyesi...”

Tamlayan-Tamlanan Uyuşmazlığı: Cümlede tamlayan ile tamlananın birbiri-
ne uymaması anlatım bozukluğuna yol açar.

ÖRNEK

“Askerî, siyasi ve ekonomi alanlarında görüştüler.” Cümlede “askerî, siyasi ve eko-
nomi” sözcükleri cümlenin tamlayanıdır; “alanları” sözcüğü ise tamlananıdır.
Tamlayan ve tamlanan sözcüklerinde tam bir uyumdan söz edilemez.

“Senin ve benim görevim çok farklı.” Bu cümlede de tamlayan ve tamlanan uyum-
suzluğu vardır.

Çatı Uyuşmazlığı

Eylemlerin çatı ekleri, dil bilgisi kurallarına uygun olmalıdır. Uygun çatı eki alınmış eylemlerin anlatım bozukluğuna neden olacağı unutulmamalıdır.

“Hazırlıklar yapıp yola çıktık.” Bu cümlede “yapılıp” ulacı edilgen, eylemi ise etken çatıdır. Oysa cümlede her iki eylemi de yapan bellidir. Bunun için her iki yüklem de etken olmalı ya da her iki yüklem de edilgen olmalıdır. Doğrusu “Hazırlıklar yapıp yola çıkıldı.” olmalıydı.

“Sınıfı susturarak derse başlandı.” Bu cümlede de çatı yönünden yanlışlık vardır. Doğrusu “Sınıfı susturarak derse başladı.” olmalıydı.

ÖRNEK

Deyim ve Atasözleri Yanlışlığı

Deyim ve atasözleri, kalıplaşmış sözlerdir. Bu nedenle deyim ve atasözlerindeki sözcüklerin yerleri değiştirilemez ya da bir sözcüğün yerine başka bir sözcük kullanılamaz.

“Bugünkü tavuk, yarınki bindiden iyidir.” Bu atasözü doğru değildir. Doğrusu “Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir.” biçimindedir.

“El elin eşeğini şarkı söyleyerek arar.” Doğrusu “El elin eşeğini türkü çığırarak arar.” olmalıdır.

“Bir elin nesi var, çift elin sesi var.” Doğrusu “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” olmalıdır.

ÖRNEK

Özet

Doğru anlatımın yaşantımızdaki önemini kavramak

İnsanlık tarihinde iletişim, hep önemli olmuştur ve önemli olmaya da devam edecektir. Çünkü iletişim, sosyal yaşamın vazgeçilmez unsurlarındandır. Toplumsal yaşamın içinde aile; birlikteliğin yoğun yaşandığı, duygu ve düşüncelerin paylaşıldığı bir ortamdır. İş yaşamı da sosyal çevre de insanlarla iletişimin yoğun olduğu ortamlardır. İnsanların bu ortamlarda başkalarıyla olan ilişkilerinin temelinde iletişim vardır. Belirtmek gerekir ki insanlar arasındaki sağlıklı iletişim, doğru anlatımla gerçekleşir. Doğru anlatım, kişinin duygu ve düşüncelerini en iyi şekilde anlatmasına olanak sağlar. İyi ve doğru anlatım becerisini edinmiş kişiler, yaşamın hemen hemen her alanında başarılıdırlar.

Anlatım bozukluğunun nedenlerini kavramak

Yeterli dil bilgisini ve bilincini edinmemiş olmak, anlatım bozukluğunun temel nedenidir. Çünkü anlatım, dili iyi ve doğru kullanmayı gerektiren bir eylemdir. Dil kurallarını bilmeden; daha doğrusu iyi bir dil eğitimi almadan iyi bir anlatım gerçekleşmez. Dil eğitimine önce ailede başlanmalı, sonra da okulda devam edilmelidir. Bu konuda basın yayın organlarının da büyük sorumluluğu vardır.

Sözcük düzeyinde anlatım bozukluklarını kavramak

Amaca uygun cümleyi oluşturmak, doğru sözcüğü bulmayı gerektirir. Kimi zaman biraz dikkatsizlikten, biraz da bilgisizlikten sözcükleri yanlış kullanıyoruz. Bu yanlışlar; gereksiz sözcük kullanımı, yapıları yanlış olan sözcüklerin kullanımı, cümlede yanlış anlamda kullanılan sözcüklerin olması, anlamca birbiriyle çelişen sözcüklerin kullanımı, sözcüğün yanlış yerde kullanılması şeklinde sıralanabilir.

Cümle düzeyinde anlatım bozukluklarını kavramak

Anlatımın temeli doğru cümledir. "Doğru cümle nasıl olur; kuralları nelerdir ya da ne gibi kullanımlar cümlede anlatım bozukluğuna neden olur?" Bu bozukluklar; yüklem yanlışları, tümleç yanlışları, tamlama yanlışları, özne-yüklem uyumsuzluğu, yazım ve noktalama yanlışları, çatı uyumsuzluğu, deyim ve atasözü yanlışlarına dayalıdır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde aynı anlama gelen sözcükler **gereksiz** yere kullanılmıştır?

- Bu konuyu önümüzdeki hafta yeniden tekrar anlatmanı istiyorum.
- Onlar iş yerlerini temiz ve düzenli tutmayı kendilerine ilke edinmişler.
- Ülkenin eğitim ve öğretim konusu önemle ele alınmalıdır.
- Çevre ile ilgili seminer çalışmaları programa alındı.
- O gün sınıfın aşağı yukarı yarısı okula gelmemişti.

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “öğretim” sözcüğü **yanlış** kullanılmıştır?

- Bu yıl üniversitemizde öğretim yöntemleriyle ilgili bir sempozyum yapılacak.
- Okulun başarısında, öğretim kadrosu önemli yer tutar.
- İş yerinden öğretim durumunu gösteren belge istemişler.
- Veliler, okulun eğitim ve öğretim durumuyla yakından ilgilenmelidir.
- Okulların birinci amacı eğitimidir; öğretim, eğitimin sonradır.

3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu vardır?

- Tahıl üretiminin düşük olması sıkıntı yaratıyor.
- Güneşli günlerin ardından havaların birden soğuması insanları şaşırttı.
- Otobüsün zamanında kalkmaması yolcuları kızdırdı.
- Öğrencilerin mezuniyette koyu renk kravat ve elbise giymeleri isteniyor.
- Ülkemizin deprem kuşağında olması tehlikenin büyüklüğünü gösteriyor.

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu vardır?

- Uyguladığı diyet sayesinde kilo verdi.
- Çocukların eğitimine büyüklerin çok özen göstermesi gerekir.
- Herkes bu yaşananlardan bir ders çıkartması lazım.
- Betonlaşma nedeniyle sahillerimizin görüntüsü çok çirkinleşti.
- Oyuncuların maçtan sonra birbirleriyle tokalaşmaları güzeldi.

5. “Ben maça ; o, tiyatroya gitti.” Bu cümledeki anlatım bozukluğu aşağıdaki değişikliklerden hangisiyle düzeltilebilir?

- “o”dan sonra “ise” getirilerek
- “o”dan sonra “noktalı virgül” kullanarak
- “gitti” yerine “gittik” getirilerek
- “maça” sözcüğünden sonra “noktalı virgüle kaldırarak
- “maça”dan sonra “gittim” getirilerek

6. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu vardır?

- Şehir yaşamı öğrencilerin gelmesiyle birlikte çok hareketlendi.
- Üniversitede öğrencilerin gereksinimlerini karşılayacak olanaklar var.
- Senin bu alandaki başarılarınla ilgili olarak bende güzel şeyler okudum.
- Bizler için önemli olan sizlerin başarısıdır.
- Hiç ticareti sevmiyorum dese de inanmayın.

7. “Hiç kimse ona bu gerçeği anlatmamış, boş sözlerle onu oyalamıştı.” Bu cümledeki anlatım bozukluğu aşağıdaki değişikliklerden hangisiyle giderilebilir?

- “oyalamıştı” yerine “avutmuştu” sözcüğü getirilerek
- “onu” sözcüğü atılarak
- “anlatmamış”tan sonra “herkes” getirilerek
- “hiç kimse” yerine “doğruyu” söyleyerek
- “anlatmamış” yerine “açıklamamış” sözcüğü getirilerek

8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu **yoktur**?

- Arkadaşlar, sonunda aynı bakış açısına sahip oldular.
- Düşüncelerini katılmadığımız insanlara baskı yapmak demokratik bir yaklaşım değildir.
- Oraya arkadaşlarını görmeye gitmişti, göremeden geldi.
- Doğal, tarihi, kültürel, mimarlık eserleri yönünden zengin bir ülkemiz.
- İş konusunda ben onu; o da beni etkilemek istemezdi.

9. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde tamlama yanlışlığından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır?

- Mehmet Bey, derneğimizin üyesi ve ikinci başkanıdır.
- Gördüğü olayı kimseye söylememişti, olayın sözünü bile etmemişti.
- Her öğretmen, öğrencilerinin sorunlarıyla yakından ilgilenmesi gerekir.
- Yönetimin yaklaşımı böyle olursa sanat körelir; oysa sanatın körelmemesi gerekir.
- Roman, yaşlı bir kadının ve kızının öyküsünü anlatıyor.

10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “özne -yüklem uygunluğu” **yoktur**?

- Saçları yavaş yavaş dökülüyordu.
- Sorunlar onu ne hale getirmişler.
- Bağışmalar ve tartışmalar gittikçe artıyordu.
- Piknikte köpekler çevresini sarmıştı.
- Gökyüzündeki kuşlar nazlı nazlı süzülüyordu.

Yaşamın İçinden

DİL

İnsanı, hayvandan ayıran en önemli özellikler nelerdir diye sorsam, acaba ne cevap verirsiniz?" "Düşünme yeteneğidir", "Konuşabilmesidir", "Yazma becerisine sahip olabilmesidir," der misiniz? Derslerimde ya da verdiğim konferanslarda yukarıda soruyu sorduğum zaman aldığım cevaplar genellikle bunlar. Zaten ben de yukarıda insanın en büyük özelliklerinden biri düşünme ve düşündüğünü ifade edebilme özelliğidir dedim. Ama, en büyük özelliğidir demedim.

Çünkü düşünmek, konuşabilmek ya da kendini ifade edebilmek, insanın doğuştan gelme yetileri olsa bile, sonradan geliştirilecek yeteneklerdir. Diyelim ki bebek bir uçak kazasından kurtulup ıssız bir ormanda yaşamaya başladı. Ve yine diyelim ki tüm olumsuz koşullara dayanıp hayatta kalmayı başardı. Bu kişi erişkin bir yaşa gelse de konuşma dilinin sözcükleriyle düşünme ya da kendini ifade edebilme olanaklarından yoksundur. Yani bu kişi somut-soyut varlıkları ya da gerçekliği sözcüklerle kavramlaştıran bir dil evrenine sahip değildir. Bu nedenle de bu işlevleri yerine getiremez. Yine hayal gücümüzü biraz daha zorlayıp diyelim ki bu kişi hayvanların yanında büyüdü. O hayvanlar ona çok iyi baktı ve kişi bu hayvanlarla haşır neşir oldu. Bu kişi erişkin bir yaşa geldiğinde, insanda var olan taklit yeteneği nedeniyle hayvanlar gibi ses çıkarıp, onlar gibi hareket edecektir. Düşünmeye gelince, düşünebileceği şeyler, acıkınca nereden ve nasıl yemek bulacağı, zor durumlarda kendini nasıl koruyacağıdır. Dilsiz gerçekleşen bu düşünme, belli belirsizdir. Zaten bu bağlamda yapılan hareketlerin çoğu da içgüdüseldir.

Demek ki insanın düşünebilmesi, konuşabilmesi ya da kendini ifade edebilmesi için önce bir alt yapının sağlanması ve birbirini izleyen evreler içinde belirli bir gelişim sürecinin gerçekleşmesi gerekir. Bu alt yapı ve gelişim sürecine eğitim ve öğretim diyoruz.

Yukarıda sorduğum soruyu yineleyip, insanı hayvandan ayıran en önemli özellikler nelerdir diye sorduğumuzda, bence doğru cevap şu olmalıdır: İnsanı hayvandan ayıran en önemli özellikler, onun duygusal ve zihni davranışlar açısından eğitilebilme ve öğrenebilme yetenekleridir. İnsan, düşünmeyi de konuşmayı yazmayı da, kendini ifade edebilmeyi de eğitilerek ve öğrenerek gerçekleştirir. Eğer, insanoğlunun eğitilebilme ve öğrenebilme yetenekleri olmasaydı bugün yeryüzünde uygarlık adına taş üstünde taş kalmayacaktı. Çünkü, doğadaki en yırtıcı en acımasız, en gözü kara varlık öğrenmemiş ve eğitilmemiş insandır.

Eğitimden ve öğrenimden yoksun insanlar da düşünür. Ama nasıl düşünür? Mesela, bir insan hırsızlık yaparken

de düşünür. Bir cinnet söz konusu değilse, bir katil, bir tetikçi de birini öldürürken düşünür. Töre nedeniyle, iki genç adamın, bir erkekle beraber oldu diye kız kardeşini, kırk metre yüksekliğindeki viyadükten aşağı atıp öldürmeleri de bir düşünce sonucudur. Hitler ve çetesi-nin yaptığı katliamlarla dünyayı kana bulamasının arkasında "bir düşünce yoktur" diyebilir miyiz? ya da Stalin dönemindeki cinayetlerde?

Öte yandan, uygarlık hareketini başlatıp, sürekli gelişmesini gerçekleştiren, böylece de insanlara, hayvanlara ve doğaya daha rahat ve kolay yaşama olanaklarını sağlayan da gene insandır. İnsanın eğitilip öğrenmesinin bir diğer nedeni de, özellikle ahlaki açıdan, birbirlerine zarar vermeden yaşayabilmelerinin sağlanabilmesi isteğidir. Eğitilmiş insan, istisnalar dışında, birlikte yaşamının kurallarına uyan, başkasının hakkına saygı gösteren, yardımlaşmaya ve emeğe önem veren insandır. İnsanlığın ortak değerlerini yaratan ve yaratılmasına yardımcı olan eğitilmiş ve doğruyu öğrenebilmiş insanlardır.

Öğrenmek ve eğitilmek, yaşamı kolaylaştıran, renklendiren, biçimlendiren enerjilerdir. Çevremizde öğrenmemizi ya da öğretmemizi sağlayan pek çok araç vardır. Bu araçlar bir resimdir, bir trafik işaretidir, bir müzik cümlesidir, bir fotoğraftır, tiyatro oyunudur, sinema filmidir. Bütün bu araçların işlevinin temelinde bir anlatım söz konusudur. Bütün bu anlatımların temelinde dil vardır. Bazen konuşma dili, bazen yazı dili.

Kısaca şöyle denebilir: Temelde, insan şu biçimlerde bilgi elde edinebilmektedir: duyarak, görerek/okuyarak ya da aynı anda hem duyarak hem de görüp okuyarak. Öte yandan, insan iki ayrı biçimde bilgi verebilir; konuşarak ve yazarak. Onun için biz de bu değişik araçları, öğrenme öğretme açısından dilin iki ayrı uygulama alanında topluyoruz.: yazılı ve sözlü anlatım (konuşma) alanlarında.

Yazı diliyle konuşma dili arasında çok önemli farklar vardır. Bu farkı yaratan en büyük özellik ise insanın sahip olduğu mükemmel beyin kapasitesidir. Peki insan önce konuşmaya mı yazmaya mı başlamıştır? Yani önce sesini mi, yoksa parmaklarını mı kullanmaya başlamıştır? Sesini kullanmaya, yani, en ilkel anlamda da olsa konuşmaya başlamıştır.

Kelime zenginliği dilin zenginliğidir. Dillerin zenginliği kelime sayısının çokluğu ile ölçülür. Düşünce kelimelerle gerçekleşir. Onlarla söze dönüşür. Ve başkalarına iletilir. Kelimelerin ve eş anlamlı kelimelerin sayısının fazlalığı ve bunların konuşmada olsun yazıda olsun, dilbilgisi kurallarına uygun ve doğru ifade edebilmesi, düşüncenin bir mantık ve disiplin içinde anlatılmasını sağlar. Bu da iletişim zenginliğinin sağlanmasıdır.

Dil yalnızca yalın bir yazma ve konuşma etkinliğiyle sınırlı değildir. Dik, insanın hayal gücünü kullanabilme becerisini geliştirdikçe ve ondan yararlanma yollarını denedikçe zenginleşmeye başlamıştır. Zamanla bu gereksimin sınırları ve talepleri genişlemiş, dolayısıyla dili kullanmanın boyutları da çoğalmaya başlamıştır. İnsanın yüzyıllar içinde aradığı, âşık olduğu güzellik kavramı, yani estetik duygusu, dilde de kendini göstermiş ve bundan yazı dilinin sanatı olan “edebiyat” doğmuştur. Şiir roman, hikâye, masal, tiyatro oyunu, insanı uyarlaştırıp güçlendiren, bu nedenle de uygar insanın hiçbir zaman vazgeçemediği sanat hazineleri olarak yüzyıllar içinde gelişmiş zenginleşmiştir.

İnsanoğlu, dilin güzelliklerini ve ufkunda yarattığı sonsuz değişimleri yalnızca okuyarak elde etmekle yetinmemiştir. Yazı sanatında kullanılan dili duymak da istemiş ve hitabet sanatını var etmiştir. Şiirle ezgiyi birleştirmiş, böylece insanlığın en önemli ortak söylemi olan şarkıyı yaşamına sokmuştur. Yüzyıllar boyunca şiiri ezgiyle birleştirip duygularını en yüce düzeylere taşımıştır. Bu ortak söylem, insanlar arasındaki toprak sınırlarını, renk, ırk, din ayrımını ortadan kaldırıp ortak sanat eserleri yaratmıştır. Bununla da yetinmemiş, konuşulan dili yaşanan olayların yansımada dinlemek ve görmek istemiş, çağlar boyunca en önemli sanatlardan biri olan tiyatroyu var etmiştir. Tiyatro sanatının en önemli özelliği konuşulan dili güzel, doğru ve etkileyici bir biçimde kullanma gerekliliğidir.

Şarkıyla tiyatroyun birleşmesiyle insan sesinin sınırlarını hayranlık verici boyutlara taşıyan “opera”, dünya sahnesinde yerini almıştır. Daha sonraları, teknolojinin gelişmesiyle, konuşulan dil, radyo, sinema, televizyon aracılığı ile büyük kitlelere ulaşmıştır. Uygar ülkeler, bu kitle ulaşım araçlarında, her zaman dilin güzelini ve doğrusunu kullanmayı amaç edinmişlerdir. Dilin doğru, güzel ve etkileyici kullanılması amacıyla, öteden beri pek çok kitap yazılmış, araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır. Böylece, o dili yazı ve konuşma alanlarında kullanıp geliştirecek yazarların, konuşmacıların, aktörlerin, müzisyenlerin, şarkıcıların yetişebilmesi için geniş ve verimli ortamlar yaratılmıştır.

Kaynak: Can GÜRZAP, Söz Söyleme ve Diksiyon 2006 ss.11-14'ten alınmıştır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız doğru değilse “Sözcük Düzeyinde Anlatım Bozuklukları” bölümünü gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız doğru değilse “Sözcük Düzeyinde Anlatım Bozuklukları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız doğru değilse “Sözcük Düzeyinde Anlatım Bozuklukları” bölümünü gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız doğru değilse “Cümle Düzeyinde Anlatım Bozuklukları” bölümünü gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız doğru değilse “Cümle Düzeyinde Anlatım Bozuklukları” bölümünü gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız doğru değilse, “Cümle Düzeyinde Anlatım Bozuklukları” bölümünü yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız doğru değilse “Cümle Düzeyinde Anlatım Bozuklukları” bölümünü gözden geçiriniz.
8. a Yanıtınız doğru değilse “Cümle Düzeyinde Anlatım Bozuklukları” bölümünü gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız doğru değilse “Cümle Düzeyinde Anlatım Bozuklukları” bölümünü gözden geçiriniz.
10. c Yanıtınız doğru değilse “Cümle Düzeyinde Anlatım Bozuklukları” bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

İyi anlatım, insanın kendisini doğru ifade etmesidir. Toplum yaşamında da iyi ve doğru anlatıma gereksinim vardır. İnsanların birbirini doğru anlamaları yaşamı daha uyumlu bir hale getirir. Bir insanın iş ve aile yaşamında başarılı olması, sağlıklı bir iletişim içinde olması; iyi ve doğru bir anlatım becerisini edinmesiyle olasıdır.

Sıra Sizde 2

Eğitim; bireye yaşamında gerekli olan davranışların, bilgi ve becerilerin kazanıldığı bir süreçtir. Eğitim önce ailede başlar, okulda devam eder. Aile ortamında anne ve babanın çocuğun konuşma becerisini geliştirmesine yönelik bir yaklaşım içerisinde olması gerekir. Çocuk, bu aile eğitiminde anne ve babasının her yönünü kendisine örnek alır. Bunun için aile ortamında anne ve babanın düzgün konuşması, çocuğun ileriki yaşamında iyi bir anlatım becerisine sahip olmasını sağlar. Okul, eğitimin bilimsel yöntemlere uygun bir biçimde gerçekleştirildiği bir yerdir. Çocuk, çağdaş bir eğitim ortamında ailesinden edindiği temel anlatım becerisini geliştirme olanağı bulur. Çağdaş eğitim ortamında çocuklar kültürel, sanatsal etkinliklerle anlatımlarını hem konuşma hem de yazılı anlatımla daha iyi bir düzeye çıkarırlar. Özellikle çocuğa kitap okuma alışkanlığının kazandırılmasıyla çocuğun söz varlığı geliştirilir; bu sayede de çocuk işlevsel ve etkili bir anlatım becerisini edinmiş olur.

Sıra Sizde 3

Sağlam bir dil bilinci edinmemiş olmak, anlatım bozukluğunun temel nedenidir. Her şeyden önce kişi, konuştuğu dile saygılı olmalı ve dilini en güzel biçimiyle kullanmalıdır. Aile ve okul eğitimi kişiye doğru anlatım becerisini kazandırmalıdır. Bu konuda önce anne ve babalara, sonra da öğretmenlere büyük sorumluluk düşmektedir.

Sıra Sizde 4

Okumanın anlatımla güçlü bir ilişkisi vardır. Kitaplarda kullanılan dil, kültür dilidir. Kültür dili, o dili konuşan toplumun dildeki zenginliğini yansıtır. Bu nedenle ki anlatımın doğru ve etkili olmasında zengin söz varlığına gereksinim vardır. Bir dilin söz varlığının, yazılı kültürünün taşıyıcı unsurları olan kitapları okumak, kişinin anlatımını geliştirir. Okumayan kişinin anlatımı sığdır, anlattıklarının bir derinliği yoktur. Sınırlı, dar söz varlığıyla bir düşüncenin, bir duygunun dile getirilmesi ne kadar etkili olabilir? Anlatımda sık yapılan tekrarların nedeni; işlenen konunun derinliğine inilememesi, anlamı etkili kılacak sözcüklerin kullanılmaması ve söz varlığının yetersizliğidir. Doğru ve iyi anlatım için söz varlığının zengin olması gerekir, bunun da yolu okumaktan geçer.

ğıyla bir düşüncenin, bir duygunun dile getirilmesi ne kadar etkili olabilir? Anlatımda sık yapılan tekrarların nedeni; işlenen konunun derinliğine inilememesi, anlamı etkili kılacak sözcüklerin kullanılmaması ve söz varlığının yetersizliğidir. Doğru ve iyi anlatım için söz varlığının zengin olması gerekir, bunun da yolu okumaktan geçer.

Sıra Sizde 5

Anlatım, dil kurallarına uygun olmalıdır. Dil kurallarına uygun olmayan anlatım, doğru anlatım değildir. Anlatım bozukluklarının nedenleri şu başlıklar altında sıralanabilir:

- Yapıları yanlış sözcüklerinin kullanılması
- Sözcüğün yanlış anlamda kullanılması
- Anlamca birbiriyle çelişen sözcüklerin birlikte kullanılması
- Anlatımın özne-yüklem uyumsuzluğu
- Ek eylem, eylemsi ve yüklem eksikliği
- Eylem çatısının özneye uygunluk göstermemesi
- Özne ve tümleç eksikliği
- Tamlayan ve tamlanan eklerinin kullanılmaması
- Noktalama ve yazım kurallarına uyulmaması
- Atasözlerinin ve deyimlerin değiştirilmesi

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Ağca, H. (1999). *Sözlü anlatım*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Emir, S. (1986). *Kompozisyon yazma sanatı*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Göllüoğlu, G. (2006). *KPSS*. Ankara:Yargı Yayınevi.
- Hatipoğlu, N. (2004). *Anlatım Bozuklukları. Türk dili*. Pırlancı H. (Ed.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Koç, H. Öztoprak, T. (2003). *Yazışma teknikleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Taşer, S. (2000). *Konuşma eğitimi*. İstanbul: Papyrus Yayınevi.

Yazılı Anlatımın Geliştirilmesine Yönelik Öğrenme-Öğretme Etkinlikleri

8

Eğitim yoluyla kazandırılacak ve geliştirilebilecek bir beceri olarak ifade edilen yazılı anlatım; konuşmadan sonra en fazla kullanılan anlatım yoludur. Yazılı anlatımın geliştirilmesi bireysel olduğu kadar toplumsal bir zorunluluktur.

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra,

- 👁️ *Yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik eğitimin niteliğini açıklamak,*
- 👁️ *Öğretim programlarında yazılı anlatımın yerini açıklamak,*
- 👁️ *Yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik öğrenme-öğretme sürecinin özelliklerini tanımlayarak örnek etkinlikler düzenlemek için gerekli bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.*

Örnek Olay

Mert, bir ilköğretim okulunun beşinci sınıfında öğretmenlik yapıyordu. Öğretmenler odasına elinde öğrencilere ait kompozisyonlarla girdi. Hayal kırıklığı içindeydi. Öğrencileri yine yazma çalışmalarında onun istediği performansı gösterememişti. Üstelik yazma etkinliğini hiç sevmiyorlardı. Öğretmen arkadaşlarına olayla ilgili yakınmalarda bulundu. Öğrenci çalışma kitabında yer alan “Nasıl bir çevrede yaşamak istersiniz? Düşüncelerinizi üç paragraflık bir yazıyla anlatınız.” yönergelerini sınıfa okumuş ve öğrencilerinden yazmaya başlamalarını istemişti ve sonuç ortadaydı. Öğrencilerinin yaşadıkları sorunun ne olduğunu bilemiyordu. Ne yapması gerekiyordu? Nasıl bir yol izlemeliydi?

Anahtar Kavramlar

- Anlatım
- Yazma süreci
- Yazılı anlatım
- Öğrenme-öğretme süreci

İçindekiler

- GİRİŞ
- YAZILI ANLATIMIN GELİŞTİRİLMESİ: YAZMA EĞİTİMİ
 - Yazma Eğitimi Süreci
 - Yazılı Anlatım Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Kullanılabilecek Etkinlik Modelleri
 - Yazılı Anlatımın Geliştirilmesine Yönelik Öğrenme Öğretme Sürecinin Özellikleri
 - Yazılı Anlatım Çalışmalarının Değerlendirilmesi
- ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YAZILI ANLATIM
 - Okulöncesi Eğitim Programında Ana Dili Etkinlikleri
 - İlköğretim (1-5. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programında Yazılı Anlatım
 - İlköğretim (6-8. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programında Yazılı Anlatım
 - Ortaöğretim Programında Yazılı Anlatım
- YAZILI ANLATIMIN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

GİRİŞ

Bireylerin dili öğrenme ve kullanmadaki yetkinlikleri toplumsal ilişkilerinin sınırlarını belirler. Ayrıca, etkili bir iletişim kurabilmek için, dile egemen olma, dolayısıyla iletişim kanalını doğru biçimde kullanma, kişisel gelişimin de önemli bir gereği olarak görülmektedir. Bireyin anlama yeteneğiyle ve gelişimiyle önemli ölçüde ilgili olan anlatım becerileri eğitimle kazandırılacak ya da geliştirilebilecek becerilerdir.

Bu ünite, yazılı anlatım eğitiminin niteliğinin nasıl olması gerektiği açıklanarak, okulöncesi, ortaöğretime kadar tüm eğitim basamaklarında yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik öğretim programlarında nelere yer verildiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca, tüm düzeylerde yazılı anlatım becerisinin geliştirilmesine yönelik öğrenme-öğretme sürecinin özelliklerinin neler olacağı açıklanarak, örnek etkinliklere yer verilmiştir.

YAZILI ANLATIMIN GELİŞTİRİLMESİ: YAZMA EĞİTİMİ

Bireylerin öğrenim yaşamları süresince anlama ve anlatım becerilerinin geliştirilmesine yönelik etkinlikler düzenlenir. İlköğretimin ilk yıllarından başlayarak da öğrencilerin dinleme, okuma ve konuşma gibi temel dil becerilerinin geliştirilmesinin yanı sıra kendilerini yazılı olarak anlatmalarına yönelik yazma becerisinin edindirilmesi amaçlanır. Yazma becerisi; iletişim kurmanın, duygu, düşünce ve tasarıların, yaşantıların anlatılmasının bir yoludur. Aynı zamanda yazmanın, bireye düzenli düşünme alışkanlığı kazandırma işlevi de bulunmaktadır. Yazma ve becerilerinin gelişimi sürekli ve planlı bir biçimde, aşamalılık özelliğine sahip etkinliklerle geliştirilebilir. Bu etkinliklerde, öğrencilerin hatalarını ve doğrularını görmeleri önemli bir role sahiptir. Hiçbir ön hazırlık ve ortak çalışma yapılmadan, öğrencilerden yazmalarını istemek, öğrencilerin yazmaya karşı olumsuz tutum geliştirmelerine yol açmaktadır. Öğrencinin yazma becerisinin gelişmesi, Türkçe dersinden başka derslerde yapılacak yazma çalışmalarında da izlenmelidir. Böylece öğrenci, bir yaşam becerisi olan dil becerilerinin, tüm dersler için gerekli olduğunu kavrar.

Yazma Eğitimi Süreci

Öğrencilerin ilköğretimden başlayarak yazılı anlatım becerilerini geliştirmeye yönelik düzenlenecek etkinliklerin başarıya ulaşması ve başarılı yazılı anlatım ürünlerinin elde edilmesi için yazma çalışmalarında öncelikle yazma amaçlarının belirlenmesi, yazma sürecine uyulması, yazma etkinliklerine öğretmenin rehberlik etmesi ve yazma ürünlerine dönüt verilerek ürünlerin değerlendirilmesi oldukça önemlidir.

Yazma eğitiminin amaçları: Farklı eğitim kademelerinde düzey olarak farklılık göstermekle birlikte yazma eğitimine yönelik olarak gerçekleştirilen etkinliklerin genel amaçları (Tompkins, 2004; Demirel ve Şahinel, 2006; Akyol, 2006; Yıldız, 2006);

- Öğrencilerin belli bir amaç ve kendi özellikleri doğrultusunda, doğru ve etkili bir biçimde yazılı olarak kendilerini ifade etmelerini sağlamak,
- Etkili ve doğru yazmanın özelliklerini öğrencilere tanıtmak ve kazandırmak,
- Öğrencilerin düşünce üretme ve yazma güçlerini geliştirmek,
- Öğrencilere kendi yazdıklarını; içerik, dilbilgisi, yazım ve noktalama kuralları bakımından inceleyerek gerekli düzenlemeleri yapma beceri ve alışkanlığı kazandırmak biçiminde açıklanabilir.

Yazma eğitiminin ilkeleri: Yazma deneyimi ve yaşantılarıyla edinilen yazılı anlatım becerilerini geliştirmeye yönelik amaçlara ulaşmak için öğrenme öğretme sürecini düzenlerken dikkat edilmesi gereken kimi ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler şu biçimde sıralanabilir (Demirel ve Şahinel, 2006):

- Yazma etkinliklerinde öğrenciler bir konu üzerindeki, bilgi, deneyim, izlenim ve duygularını kendi ifade biçimleri ve sözcük dağarcığı ile ifade etmeye yönlendirilmelidir.
- Yazma etkinliklerinde öğrencilerin kendi düzeylerine uygun duygu, yaşantı ve bilgilerini anlatmalarına olanak tanıyacak konulara yer verilmelidir.
- Yazma için ayrı bir ders saati ayrılmalıdır.
- Yazma becerisini geliştirmek zaman alır. Etkinlikler basitten karmaşığa aşamalı biçimde gerçekleştirilmelidir.
- Düzenlenecek yazma etkinliklerinde öğrencilerin kendilerini, yakın çevrelerini, kişileri, nesnelere betimlemeleri ve tanımlamaları istenmelidir.
- Öğrencilerin herhangi bir konuda ikna edici yazmaları istenmelidir.
- Öğrencilerin gerçekleştirdikleri yazma etkinliklerine, ödevlerine dönüt verilmelidir.
- Öğrencilerde yazmaları için istek uyandırılmalıdır.
- Yazma etkinlikleri, başka derslerle ve günlük yaşamla ilişkilendirilmelidir.

Yazma Süreci: Yazılı anlatım becerisinin kazandırılmasına yönelik etkinliklerin etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi için yukarıda sözü edilen ilkelere uymanın yanı sıra, yazma sürecine uyulması önemlidir. Yazma süreci ön yazma, taslak oluşturma, gözden geçirme, düzenleme ve yayınlama olmak üzere beş aşamadan oluşmaktadır. Ön yazma aşamasında; yazma etkinliğine yönelik konu seçilir, fikirler toplanır ve düzenlenir, yazının kime yönelik olarak yazılacağı düşünülür, yazma etkinliğinin amacı tanımlanır, yazının amacı ve kime yönelik olarak yazıldığı düşünülerek yazma için uygun yazılı anlatım türü seçilir. Sürecin ikinci aşaması olan taslak oluşturmada; okuyanın dikkatini toplamaya yönelik nelerin kullanılacağı belirlenir, yazının daha çok içeriği vurgulanarak yazı taslak olarak yazılır. Gözden geçirme aşamasında; öğrenciler yazdıklarını sınıflarıyla paylaşır, öğretmenin ve sınıf arkadaşlarının yorumları ve tepkilerini kompozisyonuna yansıtarak değişiklik yaparlar. Düzenleme aşamasında; öğrenciler yazdıkları kompozisyonları yazım ve noktalama kurallarına uygun biçimde düzenler, bu konuda öğretmen ve sınıf arkadaşları öğrencilere yardım eder. Son aşama olan yayınlama aşamasında ise öğrenciler yazdıkları kompozisyonları sınıf arkadaşlarıyla paylaşır ve yazısını uygun biçimde yayımlar (Tompkins, 2004).

Öğretmenler sınıf içinde ve sınıf dışında düzenlenecek tüm yazma etkinliklerinde, öğrencilerin yazma sürecinin aşamalarına uymalarını desteklemenin yanı sıra öğrencilerin bireysel özelliklerini dikkate almalı; farklı yazı türlerini öğrencilere tanıtarak okuma alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olmalıdır. Ayrıca öğrencilere farklı kaynaklara ulaşma olanakları sunmalı; öğrencilerin kendi yazdıklarını değerlendirmelerini sağlamalı ve onların çalışmalarını arşivlemelidir (Yıldız, 2006).

Yazılı Anlatım Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Kullanılabilecek Etkinlik Modelleri

Yazılı anlatım becerisinin geliştirilmesi amacıyla model olarak yazma, paylaşımlı yazma, etkileşimli yazma, rehberle birlikte yazma ve bağımsız yazma olmak üzere farklı modeller kullanılarak birçok anlatım türüne yönelik yazma etkinliği düzenlenebilir. Yazma sürecinin tüm aşamalarına uyularak gerçekleştirilecek bu modeller; benimsenen anlatım türünde ulaşılan başarı düzeyine göre seçilebilir. Bu modellerin nasıl uygulanacağı aşağıda açıklanmıştır (Tompkins, 2004):

	Model olarak yazma	Paylaşımlı yazma	Etkileşimli yazma	Rehberle birlikte yazma	Bağımsız yazma
Nedir?	Öğretmen öğrencilerin önünde bir metin oluşturur, yazdıkları ile ilgili stratejileri ve becerileri sesli olarak düşünerek yazar.	Öğrenciler ve öğretmen birlikte düşünür sonra öğretmen gerçek yazmayı yapar, öğrenciler öğretmene fikirleri ile yardım eder.	Öğrenciler ve öğretmen etkileşim içinde bir metin oluşturur.	Öğretmen öğrencilere stratejiler ve süreç hakkında danışmandır.	Öğrenciler yazma sürecini uygular, yazısını yazar, öğretmen öğrencileri izler.
Yazan kim?	Öğretmen	Öğretmen	Öğretmen-öğrenci	Öğrenci	Öğrenci
Öğretmen ne kadar destekler?	Tamamen, öğretmen hem düşünür hem yazar. Birlikte düşünülür; öğretmen yazar.	Birlikte düşünülür; öğretmen yazar.	Düşünme ve yazma sorumluluğu öğretmen ve öğrencinin her ikisindedir.	Öğretmen yapıyı kurar öğrenci düşünür ve yazar.	Öğretmen desteği en azdır. Öğrenci düşünür ve yazar.
Etkinliğin yapılacağı grubun büyüklüğü nedir?	Tüm sınıf, küçük gruplar	Tüm sınıf, küçük gruplar, tek öğrenci	Tüm sınıf, küçük gruplar, tek öğrenci	Küçük gruplar, tek öğrenci	Öğrenci
Hangi etkinlikler uygulanabilir?	Gösteri	Dil deneyimi yaklaşımı	Tahmin yazıları, günlük haberler, dilekler, mektuplar	Sınıf işbirliği ile okuma kitaplarına ilişkin yazılar, şiir	Mektuplar, gazete yazıları, hikâyeler vb.

Sınıfta ilk kez dilekçe yazma etkinliği gerçekleştirecek bir öğretmenin hangi yazma modelini benimsemesi ve süreci nasıl planlaması gerektiğini açıklayınız.

SIRA SİZDE

2

Yazılı Anlatımın Geliştirilmesine Yönelik Öğretme Sürecinin Özellikleri

Okulöncesi dönemden başlayarak, ilköğretim, 1-5. sınıflar, 6-8. sınıflar ve orta öğretim kurumlarına yönelik olarak hazırlanan tüm eğitim programlarında öğrencilerin gerek sözlü anlatım gerekse yazılı anlatımlarını geliştirmeye yönelik belirlenen amaçların değeri uygulamada kendini gösterecektir. Bir başka ifade ile amaçlara ulaşma derecesini belirleyecek olan temel değişkenlerden birisi öğrenme öğretme sürecinin düzenlenmesidir. Bu süreçte kullanılacak uygun yöntem, teknik ve araç gereçlerin seçilmesi ve işe koşulması ve kimi ilkelere uyulması programların öngördüğü amaçlara ulaşılmasında oldukça önemli bir işleve sahiptir.

Öğrencilerin Türkçeyi etkin bir biçimde kullanmalarına dönük yazılı anlatım etkinliklerinin düzenlenmesinde öğrenme öğretme sürecine yönelik şu noktalara dikkat edilmesi gereklidir:

- Öncelikle öğrencilerin Türkçe dersine ilişkin olumlu tutum kazanmalarına yönelik olarak öğrencilerin motivasyonu sağlanmalıdır.
- Konular öğrencilerin ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda ve seviyelerine uygun olarak seçilmelidir.
- Öğrencilerin yazılı anlatım etkinliklerini gerçekleştirmelerine yönelik kendilerine güven duymalarını sağlamaya özen gösterilmelidir.
- Öğrencilerin bireysel farklılıkları göz önünde tutulmalıdır.
- Konular basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora giden bir sıra ile ele alınmalıdır.
- Öğrencilerin sözlü ve yazılı anlatımlarını geliştirme amacıyla bilgi düzeyi yerine beceri ve alışkanlık kazandırmaya yönelik uygulamalar gerçekleştirilmelidir.
- Öğrencilerin dilin tüm becerilerini dikkate alarak anlama ve anlatım birlikte geliştirilmelidir. Bu amaçla öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları da geliştirilmelidir.
- Dilin kültür taşıyıcılık işlevi ve bu işlevin ortaya çıkardığı sonuçlar üzerinde yazılı ve sözlü çalışmalar yapılmalıdır.
- Konuların işlenişinde eğitim ve öğretimin vazgeçilmez unsurları olan eğitim araç ve gereçlerinden yararlanılmalıdır. Tepegöz, bilgisayar, televizyon, kasetçalar, video gibi araçlar ders işlenişinde etkili bir biçimde kullanılmalıdır.
- Türk dilinin kullanılmasında imlâ birliği sağlamak amacıyla kabul görmüş terim ve kavramlara yer verilmelidir. Bu noktada, Türk Dil Kurumunun İmlâ Kılavuzu'nun son baskısı ve TDK Sözlüğü esas alınmalıdır.
- Öğrencilerin imlâ, noktalama ve dil bilgisi kurallarına uymayı alışkanlık hâline getirmelerine özen gösterilmelidir.

Yazılı Anlatım Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Yazılı anlatım becerisinin geliştirilmesi sürecinin son aşaması öğrenci ürünlerinin değerlendirilmesi aşamasıdır. Öğrencilerle gerçekleştirilen yazılı anlatım etkinliklerinin değerlendirilmesi süreci; izleme, yanıt verme, değerlendirme, notlandırma aşamalarından oluşur. *İzleme*: Öğretmen öğrencilerin yazma süreci boyunca yaptıklarını gözler, öğrencilerin yazdıkları hakkında görüşmeler yapar, yazdıkları metin örneklerini toplayarak yazma etkinliğine yönelik kayıtlar tutar. *Yanıt verme*:

Öğrencilerin ürünlerine ya da süreçte yapılan etkinliklerdeki performansına ilişkin öğretmen birebir/tüm sınıfa dönüt verir. Bu aşamada, öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki eksiklikler yanında doğru yaptıklarına da değinilir. *Değerlendirme*: Öğrencilerin yazdıkları ürünler yanında yazma süreci çeşitli gözlem formları, rubrikler yoluyla bütüncül olarak değerlendirilir. Bu süreçte; yazma sürecinde yapılan etkinlikler kontrol listesi ile gözden geçirilir, görüşmeler değerlendirilir ve öğrencinin de kendini değerlendirmesi sağlanır. Son aşama *notlandırma*dır. Bu aşamada öğrencilerin çalışmaları tüm yazma etkinlikleri ya da bir etkinlik biçiminde yazma sürecindeki işlemler de göz önünde tutularak puanlanır (Tompkins, 2004).

ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YAZILI ANLATIM

Bireylerin yaşamında oldukça önemli bir yer tutan yazılı anlatımın geliştirilmesi, tüm öğretim programlarının temel amaçları arasında yer almaktadır. Okulöncesi-den başlayarak ortaöğretime kadar programların yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik öngördüğü amaçlar ve etkinlikler aşağıda açıklanmaktadır.

Okulöncesi Eğitim Programında Ana Dili Etkinlikleri

Yazılı anlatımın geliştirilmesinin doğrudan öngörülmediği okulöncesi eğitimin temel amaçlarından biri çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır. Bu bağlamda okulöncesi eğitim kurumlarında gerçekleştirilen etkinliklerin çocukların kendilerini etkili biçimde ifade etmelerine yönelik ana dili etkinlikleri çerçevesinde yapılandırıldığı, yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik özellikle belirlenmiş amaçların söz konusu olmadığı söylenebilir. Bu doğrultuda okulöncesi eğitim kurumlarında yer alan, çocuğun tüm gelişimleri açısından önemli olan öğretmen rehberliğinde yapılan ve her gün uygulanması gereken grup etkinliklerinden biri ana dili etkinlikleridir. Ana dili etkinlikleri türleri; tekerlemeler, bilmeceler, parmak oyunları, şiir, sohbet, öykü, masal ve fabl, öykü tamamlama, öykü oluşturma, dramatizasyon, pandomim, rol oynama ve doğaçlamadır. Okulöncesi eğitim kurumlarında gerçekleştirilecek ana dili etkinlikleri çocuğun birçok beceri alanının yanı sıra anlatım becerileri bakımından ilköğretime hazırlanmasına yönelik önemli etkinliklerdir (Öztürk, 2005).

İlköğretim (1-5. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programında Yazılı Anlatım

Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı doğrultusunda değişen ve Talim Terbiye Kurulu'nun 12.07.2004 tarih ve 115 sayılı kararı ile uygulamaya konulan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programının vizyonunda, yazılı anlatıma yönelik "Türkçeyi doğru ve etkili kullanma, kendini ifade etme ve iletişim kurma" hedefler arasında belirtilmiştir. Yazmanın bir öğrenme alanı olarak belirlendiği bu programda belirtilenler şunlardır (MEB, 2004):

Yazma: Programda öğrencinin yazma becerisini geliştirmek için önce zihinsel hazırlık yaptırılmaktadır. Bu çerçevede yazmaya hazırlık, yazma amacını belirleme, amaca uygun yöntem seçme, konuyu sınırlandırma, dikkatini yoğunlaştırma ve kurallarına uygun yazma üzerinde durulmaktadır. Ardından öğrencilerin kendini yazılı olarak ifade etme becerilerine ağırlık verilmektedir. Bu amaçla önbilgilerini kullanma, görsellerden yararlanma, düşüncelerini mantıksal bütünlük içinde yazma, farklı düşünmeye yönlendiren ifadeleri kullanma, karşılaştırma yapma, neden-sonuç ilişkisi kurma, sınıflama, değerlendirme, özetleme gibi anlamayı ve zihinsel becerileri geliştirici çalışmalara yer verilmektedir. Ayrıca programda, eğlenmek ve

bilgi edinmek için yazma, sorgulayıcı, ikna edici, betimleyici ve serbest yazma gibi çeşitli tür, yöntem ve teknikler de bulunmaktadır.

Bu bağlamda yazma eğitimine yönelik öğrencilere kazandırılması öngörülen kazanımlar yazma kurallarını uygulama, kendini yazılı olarak ifade etme, tür yöntem ve tekniklere uygun yazma biçiminde belirlenmiştir. Bu kazanımlara ilişkin kimi örnekler şöyledir: Anlamli ve kurallı cümleler yazar; yazılarında noktalama işaretlerini yerinde ve doğru kullanır; yazısına uygun başlık belirler; olayları oluş sırasına göre yazar; mantıksal bütünlük içinde yazar; yazısının giriş ve sonuç cümlelerini özenle seçer; yazılarında söz varlığından yararlanır yazılarında sözcük tekrarıdan kaçınır; yazılarında mizahi öğelere yer verir; yazılarında sözlük ve imla kılavuzundan yararlanır.

SIRA SİZDE

4

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (1-5) öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmek için öngörülen etkinlikler nelerdir?

İlköğretim (6-8. Sınıflar) Türkçe Dersi Öğretim Programında Yazılı Anlatım

Sekiz yıllık ilköğretim sürecinde Türkçe öğretiminden beklenen, öğrencinin okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerini dilin kurallarına uygun olarak geliştirmesidir. Ortaöğretimde ise öğrencilerin dil becerilerinin yanı sıra tarihi süreç içinde oluşan edebi dilin gelişimini, özelliklerini ve ürünlerini öğretmeyi hedefler. Bu açıdan bakıldığında 6., 7., ve 8. sınıflar bir geçiş dönemi özelliği taşır. Öğrenciler bu dönemde, 1-5. sınıflarda öğrendiklerini, düzeyine uygun Türk ve dünya edebiyatının örnekleriyle geliştirir ve kendi anlam dünyasını yapılandırmaya başlar. Bu doğrultuda 6., 7., 8. sınıf İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında sözlü ve yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik genel amaçlar şu biçimde açıklanabilir (MEB, 2006):

Öğrencilerin;

- Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmeleri,
- Türkçeyi yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları amaçlanmaktadır.

İlköğretimin ilk 5 sınıfında yer alan yazma kazanımları 6.-8. sınıf yazma kazanımları ile paralellik ve aşamalılık göstermektedir.

6-8. Sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programı, yazılı anlatıma ilişkin; yazmaya hazırlık yapma, yazma kurallarını uygulama, kendini yazılı olarak ifade etme, düşünce yazıları yazma, bildirme yazıları yazma, olay yazıları yazma, şiir yazma, görsel sunulardan yararlanma, noktalama işaretleri ve imla ile ilgili bilgi ve kuralları uygulama, yazdıklarını değerlendirme ve yazma alışkanlığı kazanmaya yönelik kazanımlardan oluşmaktadır. Bu kazanımlara; “yazma amacını belirler, cümlede sözcük tekrarıdan kaçınır, herhangi bir konuda duygu, düşünce, hayal ve tasarılarını anlatır, deyim, atasözü ve özdeyişlerle anlatımını zenginleştirir, bir kişiye ait bilgileri birleştirerek hayat hikâyesini yazar, farklı biçim ve türlerde şiirler yazar, metinleri yazım kuralları ve noktalama işaretleri bakımından inceler, yazdıklarını biçim özellikleri yönünden değerlendirir, yazdıklarından arşiv oluşturur” biçiminde örnekler verilebilir (MEB, 2006).

Ortaöğretim Programında Yazılı Anlatım

Ortaöğretimin “Yeniden Yapılandırılması” çerçevesinde, Talim Terbiye Kurulu’nun 07.06.2007 tarih ve 184 sayılı kararı ile liselerin öğrenim süresi 2005-2006 öğretim yılından itibaren kademeli olarak 4 yıla çıkarılmıştır. Bu doğrultuda 14.07.2005 tarih ve 197 sayılı kararı ile Dil Anlatım ve Türk Edebiyatı dersi öğretim programları ve eğitim araçları 2005-2006 öğretim yılından itibaren 9. sınıftan başlamak üzere denenip geliştirilmek ve kademeli olarak uygulanmak üzere kabul edilmiştir (MEB, 2008) (http://ogm.meb.gov.tr/prog_dyr.asp).

Programa göre, dil ve anlatım dersinin hareket noktası, dili kullanmanın, bilgi-den çok beceriye dayandığı gerçeğidir. Dili kullanma becerisinin insanın her türlü etkinliğinde önemli rolü olduğu bilinmektedir; çünkü insan, kültür alanını ana diline göre ve ana dilinin olanaklarıyla şekillendirir, kendini ve dünyayı dil aracılığıyla anlamlandırır.

Bu doğrultuda programın amacı ortaöğretimi bitiren öğrencilerin, dili kullanma becerisi kazanarak zamanın gereksinimine cevap verebilecek aydın kişiler duruma gelebilmelerini sağlamaktır.

Bu derste öğrencilerin kazandıkları dil becerileri ile kendilerini her düzeyde sözlü ve yazılı olarak iyi, doğru ve güzel ifade etmeleri; her türlü Türkçe metni doğru anlayıp yorumlayabilme alışkanlığı kazanmaları hedeflenmiştir. Sözü edilen beceriler, öğrencilerin kültür alanı (tinsel alan) ile ilişkilerini düzenlemelerini ve geliştirmelerini de sağlayacaktır.

Programda anlatım becerilerine yönelik olarak belirlenmiş genel amaçlar şu biçimde açıklanmıştır (MEB, 2008):

- Türkçeyi doğru ve güzel kullanma yeteneği kazandırmak
- Sözcük, cümle ve metin düzeylerinde dil-anlam ilişkisini kavratmak
- Günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak yazma ve konuşma becerisi kazandırmak
- Metin ve metin parçalarını, doğru ve güzel okuma, doğru anlama ve yorumlama becerileri kazandırmak
- Anlatım türlerinin özelliklerini kavratmak
- Her anlatım türünde yazma becerisi kazandırmak
- Metin türlerinin özelliklerini kavratmak
- Dil bilgisi kurallarını; ses, sözcük, sözcük grubu, cümle ve metin düzeylerinde doğru uygulama becerisi kazandırmak
- Dinleme, konuşma, okuma ve yazma etkinliklerinde Türkçenin yazım kurallarına, söyleyiş özelliklerine ve inceliklerine özen göstermelerini sağlamak
- Dinlediklerini, okuduklarını, anladıklarını, düşündüklerini söz ve yazıyla planlı, etkili, akıcı, anlaşılır biçimde ifade edebilmelerini sağlamak
- Konuşurken ve yazarken anlatım kurallarına uymalarını sağlamak

Liseler için hazırlanan Dil ve Anlatım Programında da konu başlıkları, amaçlar, kazanımlar, etkinlikler ayrı ayrı listeler hâlinde verilmemiştir. Her sınıfta ve her ünite de neyin, niçin ve nasıl öğretileceği, her bölümde öğrencilerin neler kazanacağı belirlenmiştir (MEB, 2008).

Dokuzuncu sınıflarda yazılı anlatım eğitimine yönelik; sestem paragrafta doğru anlatımda kullanılan birimlerin kavratılması ve bunların öğrenciler tarafından doğru ve güzel kullanımının kişisel beceriye dönüşecek düzeyde özümsemesi hedeflenmiştir. Onuncu sınıfta, anlatım türlerinin yanında sözcük çeşitlerinin de anlatım türlerine örnek olarak verilen metinlerden hareketle kavratılması amaçlanmıştır. Ders içi ilişkilendirmeler ilgili yerlerde gösterilmiştir. On birinci sınıf üç üniteden

oluşmaktadır. Metinlerin sınıflandırılmasını yapıldığı bu sınıf düzeyinde sözlü ve yazılı anlatıma yönelik öğretici metin türleri ele alınmıştır. Bunlar mektup, günlük (günce), anı (hatıra), biyografi (hayat hikâyesi), otobiyografi, gezi (seyahat), sohbet (söyleşi), haber yazısı, fıkra, deneme, makale, eleştiri (tenkit) şeklinde sıralanmış, sözlü anlatıma ait röportaj, mülâkat ve söyleve (hitabet, nutuk) yer verilmiştir. Bu sınıfta her üniteye önce sözü edilen türden seçilmiş örnek metinler okunması ve dinlenmesi metin işlenişinin sonunda öğrencilerin üzerinde durulan türle ilgili yazı hazırlamaları öngörülmektedir. On ikinci sınıfta anlatıma yönelik sanat metinlerinin ayırıcı özellikleri, sanat metinlerinin türleri (fabl, masal, hikâye (öykü), roman, tiyatro ve şiir), bilimsel yazılar ve sözlü anlatıma ait açık oturum, sempozyum, forum, tartışma (münazara) ve konferans konularına yer verilmiştir. On ikinci sınıfın Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı; Türkçeyi doğru ve güzel konuşan, Türkçe ile yazılmış her türlü metni anlayan, yorumlayan ve değerlendiren; kendini ve herhangi bir konudaki düşünce ve duygusunu ifade edebilen insan yetiştirme hedefini gerçekleştirmeyi öngörmektedir.

SIRA SİZDE

5

Ortaöğretim programında yer alan yazılı anlatım becerilerinin geliştirilmesine yönelik amaçları açıklayınız.

YAZILI ANLATIMIN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

Tema :

Metin Adı : Çevremiz ve Biz

Sınıf : 3

Metin Türü : Öyküleyici

Süre : 160 dk.

Kazanımlar :

Yazma Kurallarını Uygulama

Yazmaya hazırlık yapar.

Anlamli ve kurallı tümceler yazar.

Yazılarında noktalama işaretlerini doğru yazar ve yerinde kullanır.

Yazılarında yazım kurallarını uygular.

Kendini Yazılı Olarak İfade Etme

Olayları oluş sırasına göre yazar.

Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Yazma

Serbest yazmaya istek duyar.

Kentin ana caddelerinden birinde, önümüzden son model bir araba gidiyordu. Arabadaki dört kişi portakal yerken, soydukları portakal kabuklarını camdan dışarı atıyorlardı. O araba, büyük olasılıkla sürücü koltuğunda oturana aitti. Öbürleri, arkadaşlarının arabasından yararlanıyorlardı. Bu durum, onları arabayı temiz tutmaya itiyordu. Caddeyi ise, arkadaşlarının ya da yakınlarının malı gibi görmüyorlardı. Böyle olunca, kendilerini caddeyi temiz tutmakla sorumlu saymıyorlardı. Oysaki, caddeler ya da parklar, insanın kendi arabasından daha çok kendi malıdır. Bir arabayla ya da oturduğunuz evle bağınız her zaman son bulabilir. Parklar, caddeler ve tüm kamusal alanlardan yararlanma süreklidir. İnsanın kendisinden sonraki kuşaklar boyunca da bu sürecektir. Araba egozlarından ve ısınmak amacıyla kullanılan kömürden çıkan gazlardan göz gözü göremez durumda. Oysa çok basit önlemlerle soluduğumuz hava temiz olabilir. Arabalara filtre takılsa, kömür

yerine doğal gaz kullanılsa nefes almamız kolaylaşır. Ya denizlerimiz... Onları şimdiye kadar çöplük olarak kullanmadık mı? Deniz balıklarını yiyecek cesaretimiz kalmadı. Yurdun her köşesini ev gibi benimseyerek, temiz tutmalıyız. Eğer böyle davranmazsak kendimize kötülük etmiş oluruz. Dünyamız da yaşanamayacak duruma gelir.

İşleniş

I. Hazırlık Çalışmaları

Metne hazırlık: Sınıf ortamı yapılacak çalışmaya uygun olarak düzenlenir. (Sıralar U biçimine dönüştürülür.) Öğrencilerin konuya ilişkin ön bilgileri çeşitli sorularla harekete geçirir.

Anahtar kelimelerle çalışma: Öğrencilere metinde geçen anahtar sözcüklerin anlamını bilip bilmedikleri sorulur.

Metni gözden geçirme ve tahmin etme: Öğrencilere metnin resimleri gösterilir. Öğrencilere metnin başlığına, ilk ve son cümlesine bakmaları istenir. Anahtar sözcükler, başlık ve görsellerden yararlanılarak metnin konusunun ve içeriğinin ne olacağını tahmin etmeleri istenir.

Amaç belirleme: Okuma ve dinleme amacı belirlenir.

Tür, yöntem ve teknik belirleme: Öğrencilerle birlikte dinleme ve okuma amacına uygun olarak dinleme ve okuma yöntemi belirlenir.

II. Anlama

Dinleme, Okuma ve Görsel Okuma

Dinleme: Dinleme kuralları ve katılımlı dinlerken dikkat edilecekler konular hatırlatılır. Metnin sesli olarak okunacağı bu süreçte vurgu ve tonlamalara dikkat edilmesi gerektiği vurgulanır. Metin okunurken belli yerlerde durularak metne ilişkin öğrencilere çeşitli sorular sorulur. Öğrencilerin, metnin konusuna ve içeriğine ilişkin tahminlerinin doğru olup olmadığı ve neden bu tahmini yaptıkları sorulur.

Okuma: Öğrencilerden metni önce sessiz olarak okumaları istenir. Daha sonra sınıfta metin eşli okunur.

Görsel okuma: Okuma bittikten sonra metinle ilgili olarak gösterilen görsellerle metin arasındaki ilişki ele alınır ve tartışmalar yoluyla sorgulanır.

Metni inceleme: Okunan metinle ilgili sınıfta birlikte bir hikâye haritası yapılır. Metnin yazılış amacı, yazarın mesajının ne olduğu, hikâyede beğendikleri ve beğenmedikleri tarafların neler olduğuna ilişkin sorular sorulur.

III. Metin Aracılığıyla Öğrenme

Öğrencilere metinde anlatılanların günlük yaşamlarıyla örtüşüp örtüşmediğine ilişkin sorular sorulur.

Atatürkçülük, diğer dersler ve ara disiplinlerle ilişkilendirme

Araştırma: Öğrencilerden çevre temizliği konusuyla ilgili gazete haberlerini toplayıp kendi çevre gazetelerini oluşturmaları istenir.

IV. Kendini İfade Etme

Zihinsel hazırlık

Ön bilgileri harekete geçirme ve konu belirleme: Öğrencilerden çevre konusuyla ilgili kendi yazacakları hikâyelerle ilgili ön bilgileri harekete geçirilir. Hikâyelerini anlatırken kullanacakları araç gereçleri hazırlamaları istenir. Hikâyelerini nasıl anlatacaklarını belirlemeleri istenir. Grup çalışması yaparak bir hikâyenin nasıl yazılabileceği sorulur.

Amaç, yöntem ve teknik belirleme: Öğrencilerin konuşma ve yazma amaçlarını belirlemeleri istenir. Öğrencilere hikâyelerinin konusunun ne olduğu, konuyu nasıl anlatacakları, hikâyeyi kendi ağzından mı yoksa başka birinin ağzından mı anlatacakları sorulur. Grup olarak yazacakları hikâyeyi hangi amaca yönelik olarak yazacakları sorulur.

Tür ve sunu şeklini belirleme: Öğrencilerin hikâyelerini nasıl yazıp sunacaklarını belirlemelerine yardımcı olunur. İsterlerse hikâyelerini sunmak için prova yapabilecekleri belirtilir.

Kuralları uygulama

Konuşma: Konuşma kuralları hatırlatılır. Kendilerine güvenerek ve beden dilini kullanarak konuşmalarının önemi vurgulanır.

Yazma: Yazma kuralları ve yazma süreci (ön yazma, taslak oluşturma, gözden geçirme, düzenleme ve yayınlama) hatırlatılır.

Konuşma, yazma ve görsel sunu

Yazma: Yazma sürecinin aşamaları ve yazma kuralları açıklandıktan sonra, bu kurallar doğrultusunda öğrencilerin grup olarak hikâyelerini yazmaları istenir. Bu etkinlikte gruplar hikâyelerinde farklı bakış açılarına yer vermeleri konusunda uyarılır (eleştirel yazma alıştırmaları). Bu süreçte araştırmacı/öğretmen sınıf içinde dolaşarak gruplara rehberlik eder. Öğrenciler hikâyelerini bitirdikten sonra gözden geçirme aşamasında hikâyeler sınıfla paylaşılır. Yazdıkları hikâyelerde çeşitli düzeltmeler yapılır. Hikâyeler yeniden ele alınarak öğrenciler tarafından düzenlenir. Hikâyeler sınıfla paylaşıldıktan sonra sınıf panosuna asılır.

Konuşma: Öğrencilerin çevre ile ilgili yazacakları hikâyeleri anlatmaları sağlanır. Öğrencilerin anlattıkları hikâyeler doğrultusunda sınıf tartışmaları düzenlenir.

Görsel sunu: Öğrencilerin yazdıkları hikâyeleri canlandırmaları istenir.

Söz varlığını kullanma ve geliştirme: Öğrencilerden hikâyelerini anlatırken ve yazarken konularına uygun olan yeni sözcükleri, atasözleri ve deyimleri kullanmaları istenir.

V. Değerlendirme

Öz değerlendirme formu aracılığıyla hikâye anlatımına yönelik konuşmacı ve içerik bağlamında öğrencilerin kendilerini değerlendirmeleri sağlanır.

ETKİNLİK 3: NELER DEMİŞ OLABİLİRLER?

Sınıf : 2

Süre : 40 dk.

Kazanımlar:

1. Yazma Kurallarını Uygulama
Yazmaya hazırlık yapar.
Anlamlı ve kurallı cümleler yazar.
Yazılarında noktalama işaretlerini doğru yazar ve yerinde kullanır.
Yazılarında yazım kurallarını uygular.
2. Kendini Yazılı Olarak İfade Etme
Olayları oluş sırasına göre yazar.
3. Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Yazma
İşbirliği yaparak yazar.

1. HAZIRLIK

1. Ön Hazırlık

Öğrenci sayısı kadar tamamlanmamış metin örneği getirmesi.

2. Zihinsel hazırlık

a. Ön bilgileri harekete geçirme

Öğretmenin sınıfa önceden hazırladığı tamamlanmamış, öğrencilere diyaloglarında eksiklikleri olan metni göstermesi.

Öğretmenin, öğrencilere o gün derste eksik olan diyalogları tamamlayacaklarını söylemesi.

b. Anahtar sözcüklerle çalışma

Metinde geçen anahtar sözcüklerin anlamı öğrencilerle tartışılır.

c. Metni tanıma ve tahmin etme

Öğrencilerinize, diyalogları eksik metni projeksiyon aracılığıyla göstererek, ne tür bir çalışma yapacağınızı tahmin etmelerini isteyiniz.

ç. Amaç belirleme

Öğrencilere bu metni neden okuduklarını sorarak okuma amacını belirleyiniz.

d. Tür, yöneme ve teknik belirleme

e. Dinleme ve okuma yöntemlerini belirleyiniz.

II. Anlama

1. Görsel Okuma, Dinleme ve Okuma

a. Görsel okuma

Okuma sonrası metindeki resimlerle metnin içeriği arasındaki ilişki sorgulattılır.

b. Dinleme

“Yiğit, o gün erkenden uyandı. Heyecandan uyuyamamıştı çünkü doğum günü için annesine sürpriz bir hediye hazırlamıştı. Bir sıçrayışta yataktan kalktı ve mutfaktaki annesinin yanına koştu.

Annesinin yanına gider gitmez annesine sarıldı ve dedi ki,.....

Annesi :.....diyerek güldü.

Yiğit :.....

Annesinin gözleri kocaman açılarak :.....

Yiğit :.....”

Öğretmen metni projeksiyon aracılığıyla yansıtır ve yüksek sesle sınıfa okur. Öğretmen, Yiğit ve annesi arasında geçen diyalogun eksik olduğunu vurgular ve öğrencilerden bunları tamamlamalarını istediğini söyler.

c. Okuma

Öğretmen öğrencilere metni sesli/sessiz okutur.

d. Anlamı bilinmeyen kelimelerle çalışma...

2. Metni inceleme...

III. Metin Aracılığıyla Öğrenme

1. Günlük yaşamla ilişkilendirme...

2. Diğer derslerle ilişkilendirme...

IV. Kendini İfade Etme

1. Zihinsel hazırlık

Öğrencilerin, konuşma, yazma ve görsel sunuya ilişkin ön bilgileri harekete geçirilir.

a. Amaç belirleme

Öğrencilerinizle konuşma, yazma ve görsel sunu amacınızı belirleyiniz.

b. Yöntem ve teknik belirleme

Öğrencilerinizle birlikte belirleyiniz.

c. Tür ve sunu şekli belirleme

Öğrencilerinizle birlikte belirleyiniz.

2. Kuralları uygulama

Öğrencilerinizden konuşma ve yazma kurallarına dikkat etmelerini isteyiniz.

3. Konuşma, Yazma ve Görsel Sunu

Öğretmen yukarıda verdiği metni dinleyen ve okuyan öğrencilerine diyalogların eksikliklerini tamamlamalarını istediğini söyler. Diyaloglardaki eksikliklerin neler olabileceği sınıfta tartışılır. Öğretmen öğrencileri ikiye bölerek gruplara ayırır, çoğaltılmış metinleri öğrencilere dağıtır ve öğrencilerden diyalogları birlikte tamamlamalarını ister. Diyalogları yazarken noktalama işaretlerini doğru kullanmalarını ister. Dersin sonunda her grup oluşturdukları diyalogları okur.

V. Ölçme ve Değerlendirme

Öğrencilerin yazma performansları gözlenir.

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME:**ETKİNLİK 3: AİLEMİ SEVİYORUM**

Sınıf : 6

Yaklaşık süre : 40 dk.

Temel Beceriler : Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma; yaratıcı düşünme.

Öğrenme Alanı : Yazma

Materyaller : Ses kayıt cihazı, kâğıt, kalem.

Kazanımlar :

Yazmaya Hazırlık Yapma

Amacını belirler.

Konuyla ilgili araştırma yapar bilgi toplar.

Yazacakları ile ilgili sorular hazırlar.

Yazacaklarını taslak haline getirir.

Yazma Kurallarını Uygulama

Cümlelerini açık ve anlaşılır ifadelerle yazar.

Sözcükleri yerinde ve doğru anlamda kullanır.

Noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır.

Yazıyı etkileyici ifadelerle sonuca bağlar.

SÜREÇ

Öğretmen sınıfta, biyografi ve ailenin tanıtıldığı örnek metinler okur.

Okunan metinlerin, dikkat çekici yanları öğrencilerle konuşulur.

Öğrencilere ailelerinden bir bireyi tanıtarak yazmalarını istenir. Bunun için öğrencilerin ailelerinden biriyle görüşme yapması istenir.

Görüşme için örnek sorular hazırlanır.

1. Ben bebekken neler yaptık?
2. Ailenizi ilgilendiren ve sizi çok heyecanlandıran bir olayı anlatır mısınız?
3. Küçükken ailenizle yaşadığınız bir sorunu anlatır mısınız?
4. Size yüzmeyi-bisiklete binmeyi-karşıdan karşıya geçmeyi vb. (biri seçilecek) kim öğretti anlatır mısınız?

5. Okula başladığınız ilk günü hatırlıyor musunuz?

6. Nasıl oyunculara sahiptiniz?

Öğrenciler, bu soruların yanıtlarını yazma araçları olarak toplarlar.

Öğrenciler, karalama olan ilk metinlerini oluştururlar. Öğrenciler oluşturdukları karalama metinleri sınıfta okurlar. Okuma sürecinde diğer öğrencilerin düşünceleri ve soruları değerlendirilir. Öğrencilerle birlikte değerlendirme için dereceleme ölçeği oluşturulur. Bu dereceleme ölçeği aynı zamanda öğrencilerin yol haritasını oluşturur ve yazma sürecinde nelere dikkat etmeleri gerektiğini hatırlatır. Öğrenciler, bu aşamadan sonra kendi metinlerini oluştururlar. Öğrencilerin oluşturdukları metinler sınıfta okunur ve sınıf panosuna veya duvarına asılır.

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme aracı olarak dereceleme ölçeği kullanılır.

DERECELEME ÖLÇEĞİ

Adı Soyadı _____ Tarih _____

Yazının Başlığı _____

Tanıtığım aile bireyinin fiziksel özelliklerine yer verdim.	1	2	3
Tanıtığım aile bireyinin kişilik özelliklerine yer verdim.	1	2	3
Tanıtığım bireyin benim için önemini vurguladım.	1	2	3
Cümle başlarında büyük harf kullandım.	1	2	3
Noktalama işaretlerini yerinde kullandım.	1	2	3

ORTAÖĞRETİM:

ETKİNLİK 4: GAZETE HABERİ

II. Ünite: Öğretici Metinler, Haber Yazıları

Kazanım: Haber yazılarının özelliklerini belirleme ve bu türle metin oluşturma.

Okuduğu haber yazılarının ortak özelliklerini belirler ve sıralar.

Haber metninin nasıl hazırlanması gerektiğini fark eder.

5N 1K ifadesinin anlam değerini, haber yazmadaki önemini kavrar.

İncelediği haber yazılarında noktalama işaretlerinin kullanılış nedenlerini fark eder.

Örnek haber metinleri yazar.

SÜREÇ

Öğrencilerden, gazete haberi hazırlamaları istenir.

Öğretmenin sınıfa elinde gazeteyle girmesi ve öğrencilerle gazetede yer alan ilginç bir haberi paylaşması. Öğrencilere son zamanlarda okudukları gazetelerde, karşılaştıkları ilginç manşet ya da arka sayfa haberine rastlayıp rastlamadıklarını sorması. Öğrencilerden, bu konuya ilişkin yaşantılarını sınıfta paylaşmalarını istemesi. Gazete okurken yazım ve noktalama hatasıyla karşılaşmış karşılaşmadıklarını sorması. Haber yazılarında kullanılan anlatım türlerinin neler olduğunu sorması. Gazetelerde ilgilerini çeken bölümlerin neler olduğunu sorması.

Öğrencilere derste gazete haberi hazırlayacakları söylenir. Öğretmenin sınıfa getirdiği çeşitli gazete haberleri sesli olarak okunur. Örnek gazete haberlerinde yer

alan yazım ve noktalama hatalarına dikkat çekilir. 5N 1K ifadesinin anlam değerinin, haber yazmadaki önemine dikkat çekilir. Öğrenciler gruplara ayrılır ve her grup kendi gazete haberini oluşturur.

DEĞERLENDİRME

Grup değerlendirme formu öğrencilerin doldurması için dağıtılır.

GRUP DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Adı Soyadı _____

Adı Soyadı _____

Adı Soyadı _____

Adı Soyadı _____

Haberin Başlığı _____

Etkinliği heyecanla gerçekleştirdik.	1	2	3	4	5
Planlı yazma yöntemi uyguladık.	1	2	3	4	5
Etkileyici bir dil kullandık.	1	2	3	4	5
5 N 1K yöntemini yazımızda kullandık.	1	2	3	4	5
Yazım kurallarına dikkat ettik.	1	2	3	4	5
Noktalama işaretlerini yerinde kullandık.	1	2	3	4	5
Yazarken yazım kılavuzundan yararlandık.	1	2	3	4	5

Özet

Yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik eğitimin niteliğini açıklamak,

Öğrencilerin ilköğretimden başlayarak yazılı anlatım becerilerini geliştirmeye yönelik düzenlenecek etkinliklerin başariya ulaşması ve başarılı yazılı anlatım ürünlerinin elde edilmesi için yazma çalışmalarında öncelikle yazma amaçlarının belirlenmesi, yazma sürecine uyulması, yazma etkinliklerine öğretmenin rehberlik etmesi ve yazma ürünlerine dönüt verilerek ürünlerin değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu doğrultuda yazma etkinliklerinde öğrenciler bir konu üzerindeki bilgi, deneyim, izlenim ve duygularını kendi ifade biçimleri ve sözcük dağarcığı ile ifade etmeye yöneltilmelidir. Yazma etkinliklerinde öğrencilerin kendi düzeylerine uygun duygu, yaşantı ve bilgilerini anlatmalarına olanak tanıyacak konulara yer verilmelidir. Yazma için ayrı bir ders saati ayrılmalıdır. Öğrencilerin gerçekleştirdikleri yazma etkinliklerine, ödevlerine dönüt verilmelidir. Öğrencilerde yazmaları için istek uyandırılmalıdır. Yazma etkinlikleri başka derslerle ve günlük yaşamla ilişkilendirilmelidir. Kısacası öğrenme öğretme süreci düzenlenirken öğrenciyi yazma deneyimiyle yazmaya yönlendirmelidir. Yazılı anlatım becerisinin kazandırılmasına yönelik etkinliklerin etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi için yukarıda sözü edilen ilkelere uymanın yanı sıra, yazma sürecine uyulması önemlidir. Yazma süreci ön yazma, taslak oluşturma, gözden geçirme, düzenleme ve yayınlama olmak üzere 5 aşamadan oluşmaktadır. Öğretmenler sınıf içinde ve sınıf dışında düzenlenecek tüm yazma etkinliklerinde, öğrencilerin yazma sürecinin aşamalarına uymalarını desteklemenin yanı sıra öğrencilerin bireysel özelliklerini dikkate almalı; farklı yazı türlerini öğrencilere tanıtarak okuma alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olmalıdır. Ayrıca öğrencilere farklı kaynaklara ulaşma olanakları sunmalı; öğrencilerin kendi yazdıklarını değerlendirmelerini sağlamalı ve onların çalışmalarını arşivlemelidir.

Öğretim programlarında yazılı anlatımın yerini açıklamak

Okulöncesi eğitim kurumlarında gerçekleştirilen etkinliklerin çocukların kendilerini etkili biçimde ifade etmelerine yönelik ana dili etkinlikleri çerçevesinde yapılandırıldığı, bu bağlamda sözlü anla-

tım etkinliklerine yer verilirken yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik özellikle belirlenmiş amaçların söz konusu olmadığı söylenebilir. İlköğretim Programında yazılı anlatıma yönelik olarak “Türkçeyi doğru ve etkili kullanma, kendini ifade etme ve iletişim kurma” hedefler arasında belirtilmiştir. Ortaöğretim Programında yazılı anlatıma ilişkin genel amaçlar: Türkçeyi doğru ve güzel kullanma yeteneği kazandırmak; sözcük, cümle ve metin düzeylerinde dil-anlam ilişkisini kavratmak; anlatım türlerinin özelliklerini kavratmak; günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak yazma becerisi kazandırmak; anlatım türlerinin özelliklerini kavratmak; dil bilgisi kurallarını; ses, sözcük, sözcük grubu, cümle ve metin düzeylerinde doğru uygulama becerisi kazandırmak biçiminde sıralanmaktadır.

Yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik öğrenme-öğretme sürecinin özelliklerini tanımlamak

Okulöncesi dönemden başlayarak, ilköğretim, 1-5. sınıflar, 6-8. sınıflar ve orta öğretim kurumlarına yönelik olarak hazırlanan tüm eğitim programlarında, amaçlara ulaşma derecesini belirleyecek olan temel değişkenlerden birisi öğrenme öğretme sürecinin düzenlenmesidir. Bu süreçte kullanılacak uygun yöntem, teknik ve araç gereçlerin seçilmesi ve işe koşulması ve kimi ilkelere uyulması programların öngördüğü amaçlara ulaşılmasında oldukça önemli bir işleve sahiptir. Yazılı anlatım etkinliklerinde uyulması gereken kurallar kısaca şunlardır: Öğrencilerin motivasyonu sağlanmalıdır. Konular öğrencilerin ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda ve seviyelerine uygun olarak seçilmelidir. Öğrencilerin kendilerine güven duymalarını sağlamaya özen gösterilmelidir. Öğrencilerin bireysel farklılıkları göz önünde tutulmalıdır. Konular basitten karmaşığa, bilinen-den bilinmeyene, kolaydan zora giden bir sıra ile ele alınmalıdır. Öğrencilerin, beceri ve alışkanlık kazandırılmasına yönelik uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Anlama ve anlatım etkinlikleri birlikte geliştirilmelidir. Eğitim araç ve gereçlerinden yararlanılmalıdır. Türk Dil Kurumunun İmla Kılavuzu'nun son baskısı ve TDK Sözlüğü birlik sağlanması açısından esas alınmalıdır. Öğrencilerin imlâ, noktalama ve dil bilgisi kurallarına uymayı alışkanlık hâline getirmelerine özen gösterilmelidir.

Kendimizi Sıyalım

1. Öğrencilerin yazılı anlatım çalışmalarına karşı olumsuz tutum geliştirmelerine neden olan öğretmen davranışı hangisidir?

- Öğrencilerin yazma becerilerinin her derste izlenmesi
- Yazma etkinliklerinin aşamalı özellik taşımasını sağlaması
- Yazma çalışmalarında hazırlık etkinliklerine yer verilmemesi
- Yazma etkinliklerinde öğrencilerin hatalarını görmelerini sağlaması
- Yazma becerilerinin geliştirilmesinde grup etkinliklerine yer vermesi

2. Aşağıdakilerden hangisi yazma eğitiminin ilkelerinden biri **değildir**?

- Yazma için ayrı bir ders saatinin ayrılması
- Yazma etkinlikleri günlük yaşamla ilişkilendirilmeli
- Yazma etkinlikleri başka derslerle ilişkilendirilmeli
- Yazma etkinlikleri aşamalı biçimde gerçekleştirilmeli
- Yazma etkinlikleri tümdengelim yaklaşımıyla gerçekleştirilmeli

3. Yazma sürecinde; fikirlerin toplandığı, konunun seçildiği, yazının kime yönelik olarak yazılacağına belirlendiği aşamadır?

- Ön yazma
- Taslak oluşturma
- Gözden geçirme
- Düzenleme
- Yayınlama

4. Aşağıdakilerden hangisi yazma sürecinde okuyucunun dikkatini toplamaya dönük nelerin kullanılacağına belirlendiği ve daha çok yazının içeriğinin vurgulandığı aşama aşağıdakilerden hangisidir?

- Ön yazma
- Taslak oluşturma
- Gözden geçirme
- Düzenleme
- Yayınlama

5. Aşağıda verilen yazma etkinliği modellerinden hangisinin yazarı hem öğretmen hem de öğrencidir?

- Model olarak yazma
- Paylaşmalı yazma
- Etkileşimli yazma
- Rehberle birlikte yazma
- Bağımsız yazma

6. Aşağıda verilen yazma etkinliği modellerinden hangisinde öğretmen desteği **en azdır**?

- Model olarak yazma
- Paylaşmalı yazma
- Etkileşimli yazma
- Rehberle birlikte yazma
- Bağımsız yazma

7. Aşağıdaki kazanımlardan hangisi İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında (1-5) **yer almamaktadır**?

- Anlamli ve kurallı cümleler yazmak
- Yazılarında noktalama işaretlerini yerinde ve doğru kullanmak
- Yazısına uygun başlık belirlemek
- Olayları oluş sırasına göre yazmak
- Yazılarında dilbilgisi açısından sözcük türlerini tanımak

8. İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında (1-5) öğrencinin yazma becerisini geliştirmek için yapılan **ilk** etkinlik hangisidir?

- Zihinsel hazırlık yapma
- Amaca uygun yöntem seçme
- Yazmaya hazırlık
- Dikkatini yoğunlaştırma
- Kurallarına uygun yazma

9. Ortaöğretim programına göre, dil ve anlatım dersinin hareket noktası aşağıdakilerden hangisidir?

- İnsan dünyayı dil aracılığıyla anlamlandırır.
- İnsan kendini dil aracılığıyla anlamlandırır.
- İnsan kültür alanını ana diline göre şekillendirir.
- Dil kullanma becerisi insanın her türlü etkinliğinde önemli bir role sahiptir.
- Dili kullanmak, bilgiden çok beceriye dayalıdır.

10. Aşağıdakilerden hangisi ortaöğretim programında anlatım becerisini geliştirmeye yönelik olarak belirlenmiş amaçlardan biri **değildir**?

- Sözcük, cümle ve metin düzeyinde dil-anlam ilişkisini kavramak
- Anlatım türlerinin özelliklerini kavratmak
- Farklı anlatım türlerine ilişkin ürünler ortaya çıkarmak
- Metin türlerinin özelliklerini kavratmak
- Konuşurken ve yazarken anlatım kurallarına uymalarını sağlamak

Yaşamın İçinden

Sözün Gücü

New York'un Brooklyn köprüsünde dilenen bir kör varmış. Köprüden geçenlerden biri adamcağıza günlük kazancının ne olduğunu sormuş. Dilenci, bir iki dolar demiş. Yabancı bunun üzerine, kör dilencinin göğsünde taşıdığı, sakatlığını belirten tabelayı almış, üzerine bir şeyler yazdıktan sonra yeniden dilencinin boynuna asmış ve demiş ki: "Tabelaya gelirinizi artıracak bir yazı yazdım. Bir müddet sonra tekrar uğrarım bakalım bir netice verecek mi?" Aradan bir ay geçince adamın yolu tekrar kör dilencinin olduğu yere düşmüş, "Durumlar nasıl?" demiş. Adamı sesinden tanıyan dilenci, "Günde on-on beş dolar topluyorum. Tabelaya ne yazdınız da insanlar bana bu kadar sadaka veriyor?" diye sormuş. Adam yanıtlamış: "Siz gelen baharı görebileceksiniz ama ben göremeyeceği diye yazdım."

Bir arzuhalci, çınarın altına sandalyesini atmış, önündeki eski püskü daktiloya kâğıdını takmış, dertlerini anlatan köylüyü dinliyor. Zavallı adam; köyde kendisine nasıl zulüm edildiğini topraklarının nasıl elinden alındığını kırık dökük anlatıyor. Arzuhalci: "Anladım" diyor, "Biraz bekle." Başlıyor daktilonun yıpranmış tuşlarına vurmaya. Yazıyor da yazıyor. Bitirdiğinde köylüye okumaya başlıyor. Zavallı köylünün nasıl perişan edildiğini, çoluk çocuğunun aç sefil kaldığını, bütün kapıların yüzüne nasıl kapandığını okurken bir de bakıyor ki köylü hüngür hüngür ağlıyor. "Ne oldu birader?" diyor, "Niye ağlıyorsun?" "Niye ağlamayayım birader? Baksana bana neler yapmışlar."

Yıl 1954...Erzurum Hasankale'de korkunç bir deprem olmuş. Cumhuriyet Gazetesi'nden genç bir gazeteci deprem bölgesinde bir ay kalıyor ve gazetesine izlenimlerini aktarıyor. Genç gazeteci, Yaşar Kemal. Yanında Sakıp Hatunoğlu isimli bir genç dolaşüyor. Olan biteni birlikte izliyorlar. Çadırların içinde donmuş ölüleri, katılmış cesetleri görüyorlar. Hatta bir gün buz gibi bir çadırda donmuş bir bebek buluyorlar. Yaşar Kemal bütün bunları benzersiz üslubuyla yazıyor. Anadolu ağıtlarıyla örüyor ve gazeteye gönderiyor. Bir süre sonra İstanbul'dan gazeteler geliyor ve Yaşar Kemal'in yazılarını okuyan Sakıp Hatunoğlu, hüngür hüngür ağlamaya başlıyor. Hele bebek bölümünde iyice artırıyor feryadı... Yaşar Kemal'e dönüp "Meğer" diyor, "Biz ne korkunç şeyler görmüşüz be usta."

İşte söz sanatının gücü. Boşuna Kur'an "Oku!" emriyle, İncil "Önce söz vardı!" cümleleriyle başlamıyor.

Önce söz vardı, sonra da söz olacak.

Kaynak: 20.02.2011 tarihli Vatan Gazetesi'nden alınmıştır. (Zülfü Livaneli)

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız doğru değilse "Yazılı Anlatımın Geliştirilmesi: Yazma Eğitimi" bölümünü gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız doğru değilse "Yazılı Anlatımın Geliştirilmesi: Yazma Eğitimi" bölümünü gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız doğru değilse "Yazılı Anlatımın Geliştirilmesi: Yazma Eğitimi" bölümünü gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız doğru değilse "Yazılı Anlatımın Geliştirilmesi: Yazma Eğitimi" bölümünü gözden geçiriniz.
5. c	Yanıtınız doğru değilse "Yazılı Anlatımın Geliştirilmesi: Yazma Eğitimi" bölümünü gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız doğru değilse "Yazılı Anlatımın Geliştirilmesi: Yazma Eğitimi" bölümünü gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız doğru değilse "Öğretim Programlarında Yazılı Anlatım" bölümünü gözden geçiriniz.
8. a	Yanıtınız doğru değilse "Öğretim Programlarında Yazılı Anlatım" bölümünü gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız doğru değilse "Öğretim Programlarında Yazılı Anlatım" bölümünü gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız doğru değilse "Öğretim Programlarında Yazılı Anlatım" bölümünü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Öncelikle yazma etkinliklerinde öğrenciler bir konu üzerindeki bilgi, deneyim, izlenim ve duygularını kendi ifade biçimleriyle ifade etmeye yöneltilmelidir. Yazma etkinliklerinde kullanılacak konular öğrencilerin düzeyine uygun olmalıdır. Yazma etkinlikleri için ayrı bir ders saati ayrılmalıdır. Etkinlikler basitten karmaşığa aşamalı biçimde gerçekleştirilmelidir. Düzenlenecek yazma etkinliklerinde öğrencilerin yakın çevrelerini kullanmalarına olanak tanınmalıdır. Öğrencilerin gerçekleştirdikleri yazma etkinliklerine, ödevlerine dönüt verilmelidir. Öğrencilerde yazmaları için istek uyandırılmalıdır. Yazma etkinlikleri başka derslerle ve günlük yaşamla ilişkilendirilmelidir.

Sıra Sizde 2

Öncelikle öğretmen model olarak yazmayı benimsemelidir. Öğretmen sınıfa yazma amacına uygun örnek dilekçeler getirebilir ya da öğrencilerinden örnek dilekçeler getirmelerini ister. Daha sonra sınıfta bu dilekçeler incelenerek temel özellikler belirlenir. Bu aşamadan sonra sınıfla birlikte yazma sürecinin aşamaları işletilir. Bunun için ilk olarak ön yazma aşamasına yönelik dilekçenin nereye yazılacağı, amacının ne olabileceği belirlenir. Taslak oluşturma aşamasında öğretmen sınıf tahtasına içeriği vurgulayacak biçimde dilekçe örneğini yazar. Öğrencilerin dikkatini çekmek için çocuklara içerikle ilgili sorular sorar. Üçüncü aşamada hazırlanan dilekçe içerik bakımında gözden geçirilir. Düzenleme aşamasında yazım kuralları, noktalama işaretleri ve biçimsel özellikleri bakımından yeniden düzenlenen dilekçe son aşamada yazılış amacına göre ilgili kuruma gönderilebilir.

Sıra Sizde 3

Yazılı anlatımın geliştirilmesine yönelik etkinliklerin öğrenme öğretme sürecinde; öğrencilerin yazılı anlatımlarını geliştirme amacıyla bilgi yerine beceri ve alışkanlık kazandırmaya yönelik uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Bunun için eğitim araç ve gereçlerinden yararlanılmalıdır. Konular etkinlikler öğrencilerin düzeylerine uygun olmalı, öğrencilerin bireysel farklılıklarının yanı sıra öğrenme ilkeleri göz önünde bulundurulmalı ve öğrencilerin yazmaya karşı istek duymaları sağlanmaya çalışılmalıdır. Tüm bunları ek olarak öğrencilere Türkçeyi etkin kullanarak model olmalı, çalışmalarda, Türk Dil Kurumunun İmla Kılavuzu'nun son bas-

kısı ve TDK Sözlüğü esas alınmalı ve öğrencilerin imlâ, noktalama ve dil bilgisi kurallarına yaşam becerisine dönüştürmelerine özen gösterilmelidir.

Sıra Sizde 4

Programda öğrencinin yazma becerisini geliştirmek için önce zihinsel hazırlık yaptırılmaktadır. Bu çerçevede yazmaya hazırlık, yazma amacını belirleme, amaca uygun yöntem seçme, konuyu sınırlandırma, dikkatini yoğunlaştırma ve kurallarına uygun yazma üzerinde durulmaktadır. Ardından kendini yazılı olarak ifade etme becerilerine ağırlık verilmektedir. Bu amaçla önbilgilerini kullanma, görsellerden yararlanma, düşüncelerini mantıksal bütünlük içinde yazma, farklı düşünmeye yönlendiren ifadeleri kullanma, karşılaştırma yapma, neden-sonuç ilişkisi kurma, sınıflama, değerlendirme, özetleme gibi anlamayı ve zihinsel becerileri geliştirici çalışmalara yer verilmektedir. Ayrıca, eğlenmek ve bilgi edinmek için yazma, sorgulayıcı, ikna edici, betimleyici ve serbest yazma gibi çeşitli tür, yöntem ve teknikler de verilmektedir.

Sıra Sizde 5

Programa göre, dil ve anlatım dersinin hareket noktası, dili kullanmanın, bilgidен çok beceriye dayandığı gerçeğidir. Bu bağlamda anlatımla ilgili amaçlar:

- Sözcük, cümle ve metin düzeylerinde dil-anlam ilişkisini kavratmak
- Günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak yazma ve konuşma becerisi kazandırmak
- Metin ve metin parçalarını, doğru ve güzel okuma, doğru anlama ve yorumlama becerileri kazandırmak
- Anlatım türlerinin özelliklerini kavratmak
- Her anlatım türünde yazma becerisi kazandırmak
- Metin türlerinin özelliklerini kavratmak
- Dil bilgisi kurallarını; ses, sözcük, sözcük grubu, cümle ve metin düzeylerinde doğru uygulama becerisi kazandırmak
- Dinleme, konuşma, okuma ve yazma faaliyetlerinde Türkçenin yazım kurallarına, söyleyiş özelliklerine ve inceliklerine özen göstermelerini sağlamak
- Dinlediklerini, okuduklarını, anladıklarını, düşündüklerini söz ve yazıyla planlı, etkili, akıcı, anlaşılır biçimde ifade edebilmelerini sağlamak
- Konuşurken ve yazarken anlatım kurallarına uymalarını sağlamaktır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Akalın, Ş. (2006). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Akyol, H. (2006). *Yeni programa uygun Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Demirel, Ö. ve Şahinel, M. (2006). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Gündüz, O. (2007). Türkçe öğretiminde metin bilgisi. *İlköğretimde Türkçe Öğretimi*. Kırkkılıç, A. ve Akyol, H. (Ed.). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Kellaher, K. (1999). *101 picture prompts to spark super writing*. New York: Scholastic Professional Books.
- MEB, (2004). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6-8. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- MEB, (2008). *Ortaöğretim Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı*. ogm.meb.gov.tr/prog_dyr.asp adresinden erişilmiştir.
- Öztürk, A. (2005). *Okulöncesi eğitim kurumlarında ana dili etkinlikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sunflower, C. (1994). *Really writing: ready-to-use writing process activities for the elementary grades*. New York: The Center for Applied Research in Education.
- Tompkins, G. (2004). *Teaching writing: balancing process and product*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Yangın, B. (1999). *İlköğretimde Türkçe öğretimi*. Ankara: MEB Yayınları
- Yıldız, C. (2006). *Kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Sözlük

A

Açıklık: Kolay anlaşılabilir ve amacı açıkça ortaya koyan cümlelerle yazma, bir anlatımın okuyucular ya da dinleyenler tarafından aynı biçimde algılanması

Ağlatı (Tragedya): İzleyicilerin korku ve acıma duygularını coşturarak ruhu tutkularından kurtarmayı amaçlayan en eski tiyatro türü

Akılcılık: Anlamca açık, pürüzsüz, sözcüklerde ses çakışması olmayan bir engele takılmadan akıp giden cümleler kurulması

Anlatım: Duygu, düşünce ve isteklerin sözlü ya da yazılı olarak ifade edilmesi

Ç

Çok Yönlü (Eklektik) Eleştiri: Yapıtın tek bir öğreti, ilke ya da görüşe bağlı kalınarak değil, yeri geldikçe farklı bilim dallarına özgü yöntemler kullanılarak değişik yönlerden değerlendirildiği eleştiri türü

D

Davetiye (Çağrı): Toplantı ya da tören gibi etkinliklere çağrılacak kişilere yazılan yazılar

Deneme: Yazarın, özgürce seçtiği bir konuda kişisel görüşlerini, düşüncelerini söyleşi havası içinde ve kesin sonuçlara gitmeden anlattığı yazı türü

Deyim: Bir duyguyu, bir durumu, bir kavramı dile getirmek amacıyla; temel anlamından farklı anlamlar taşıyan sözcüklerin bir arada kullanılmasıyla oluşan söz öbekleri

Didaktik Şiir: Öğüt verme ya da bilgilendirme amacı güden şiire didaktik şiir

Dil: Duygu, düşünce ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak, başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir araç

Dilbilimsel Eleştiri: Yazarın kişiliği, dönem ve çevre özellikleri bir yana bırakılarak yapıtın bir dil ürünü olarak ele alınıp dilbilim açısından incelendiği eleştiri

Doğallık: Gerçekliğin dışına çıkmadan bir duygunun, bir düşüncenin içten geldiği gibi anlatılması

Doğruluk: Cümlenin dil kurallarına uygun olması

Dram: Yaşamı hem gülünç hem de acıklı yönleriyle, daha doğrusu yaşamı olduğu gibi yansıtan tiyatro türü

Dramatik Şiir: Manzum tiyatro yapıtlarındaki şiir

Duruluk: Gereksiz sözcüklerin ve gereksiz cümlelerin bulunmayışı

E

Ekeylem: Adlardan sonra gelerek onları yüklemleştiren, başka bir söyleyişle adların geniş ve geçmiş zamanlarını, şartını ve zarf fiilini kurmaya yarayan ekler

Eleştiri: Gerçek değerini ortaya koymak amacıyla, bir sanat ya da düşünce yapıtını değişik yönleriyle ele alıp inceleyen yazılar

Eleştirmen: Bir sanat yapıtını inceleyip değerlendiren kişi

Epik Şiir: Kahramanlık, yiğitlik, göç, savaş, yurt sevgisi vb. konuları işleyen şiir

Eylemsi: Kip ve kişi eki almayan kökü eylem olan sözcükler

F

Fabl: Kişileri genellikle hayvan, bitki ya da cansız varlıklar olan ve ahlak dersi vermek amacıyla yazılan ürünler

Fıkra: Gazete ve dergilerin belli sütunlarında yayımlanan, güncel konuları ele alan yazı türü

G

Gezi Yazısı: Gezilip görülen yerlerin ilginç yönlerini, insanların yaşantılarını, gelenek ve göreneklerini anlatan bir yazı türü

Güldürü (Komedya): Güldürmek ve düşündürmek amacıyla insanların, olayların ve yaşamın gülünç yönlerini yansıtan tiyatro türü

Günlük: Bir kimsenin yaşadıklarını, buna ilişkin duygu ve düşüncelerini günü gününe, üzerine tarih koyarak anlattığı yazı

İ

İzlenimci Eleştiri: Yazınsal ürünün belli kural ya da ilkelere göre değil, kişisel beğeni ve etkilenmeye göre incelendiği, öznel tutumun öne çıktığı eleştiri türü

K

Karagöz Oyunu: Deriden yapılan insan, hayvan ve eşya şekillerinin arkadan ışıklandırılarak bir perde üzerine yansıtılması temeline dayanan geleneksel seyirlik oyun

Karar: Herhangi bir konuda görüşmeler ve tartışmalar sonucu varılan kesin yargı

L

Lirik Şiir: Duyguların ve düşüncelerin coşkulu bir biçimde dile getirildiği şiir türü

M

Makale: Bir konuya ilişkin görüşü, düşüncüyü açıklamak, savunmak ya da konuyla ilgili bilgi vermek amacıyla yazılan gazete ve dergi yazısı

Mazbata: Birçok kişi tarafından imza edilen belge, tutanak

Meddahlık: Tek oyuncunun öykünmeye dayalı olarak sergilediği oyun

Müzekkere: Üstün makama yazılan resmi yazı

N

Noktalama İşaretleri: Konuşurken söylediklerimizin daha iyi anlaşılması için yapılan el yüz işaretleri ya da duraklama ve tonlamanın yazıdaki karşılıkları

Not (Pusula): Resmi işlemi gerektirmeyen, yakın çevrede kısa haberleşmeler için kullanılan bir yazı türü

O

Ortaoyunu: Meydanda, ortada oynanan, dekor olarak bir paravana, tezgah ve bir iki hasır iskemleden yararlanılan ve genel olarak ikili konuşmaya dayanan bir oyun

Ö

Öykü: Yaşanmış ya da yaşanabilir nitelikteki olayları anlatan yazınsal tür

Özgünlük: Yazarın birikimlerini, yetilerini ortaya koyan kısaca kimliği yansıtan yazılar üretilmesi

Özyaşam Öyküsü (Otobiyografi): Bir kişinin kendi yaşam öyküsünü anlattığı yazı ya da yapıt

P

Pastoral Şiir: Kır ve çoban yaşamını konu alan, bu yaşamı sevdirmeye amacı güden şiir

R

Rapor: Bir olayı, bir işi veya bir durumu incelemekle görevli kişi ya da komisyonun, üst makamlara sunmak üzere hazırladıkları yazı

Resmi Yazı: Devlet kurumlarının yazdıkları yazı

Resmi Yazı: Kamu kurum ve kuruluşlarının kendi aralarında ya da özel, tüzel kişi ve kuruluşlarla yaptıkları yazışmaların tümü

Roman: İnsanların yaşayışlarını, serüvenlerini, iç dünyalarını, çevreyle olan ilişkilerini toplumsal bir olay ya da durumu kurmacaya dayalı olarak anlatan düzyazı türü

Ruhbilimsel Eleştiri: Yazınsal ürünün; yazarın kişiliği, bilinçaltı ve ruhsal yaşantısının ele alınarak değerlendirilmesine çalışıldığı bir eleştiri türü

Ş

Şiir: duygu, düşünce, gözlem, izlenim ve imgelerin genellikle ölçü, uyak, ses uyumu gibi öğelerden yararlanarak yoğun biçimde dile getirildiği sanatlı bir yazın türü

T

Tarihsel Eleştiri: Yazınsal yapıtın, üretildiği dönemin özellikleri göz önünde bulundurularak incelendiği eleştiri türü

Tebrik (Kutlama) Yazısı: Kişiler ve kurumlar arasındaki başarıların ve mutlulukların paylaşılmasında ve iyi dileklerin iletilmesinde kullanılan kısa yazılar

Tiyatro (Drama): Olayları oluşumunda göstermek üzere yazılan yapıt

Toplumbilimsel Eleştiri: Yazınsal yapıtın, yazıldığı dönemin toplumsal özelliklerini yansıtan bir belge olarak görülüp bu anlayışla ele alındığı eleştiri türü

Tutanak: Bir toplantıda söylenen sözleri, bir olayı, bir durumu anında ya da hemen sonrasında anlatmak için yazılan ve ilgililer tarafından imzalanan yazı

V

Vekaletname: Birisinin işini görmesi için kendi yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimsenin bu iş için hazırlanan resmi belge

Y

Yalınlık: Süs ve özentiye başvurmadan, edebi bir metin oluşturma kaygısı duymadan; doğal ve içten cümleler oluşturulması

Yapılandırımcı Öğrenme: Var olanlarla yeni olan öğrenmeler arasında bağ kurma ve her yeni bilgiyi var olanlarla bütünleştirme süreci

Yapım Eki: Sonuna geldikleri kökün anlamını çeşitli açılardan değiştiren ekler

Yaratıcı Yazma: Öğrencilerin yazma sürecine katılımlarını amaçlayan ve bunun için de çeşitli yazma etkinlikleriyle onların yazma sürecinin ilkelerinden olan buluş, düzenleyiş ve anlatış basamaklarında daha üretken olmalarını sağlayan bir yazma yaklaşımı

Yaşam Öyküsü: Türlü alanlarda tanınmış, kalıcı yapıtlar vermiş, iz bırakmış kişilerin yaşamlarına, yaptıklarına ilişkin toplu bilgi veren yazı

Yaşam Öyküsel Eleştiri: Yazarın yaşantısıyla yapıt arasındaki ilişki ve etkileşimin incelendiği eleştiri türü

Yazılı Anlatım: Bir duyguyu, düşüncüyü ya da olayı yazılı olarak anlatma

Yazım: Bir dilin belli kurallarla yazıya geçirilmesi

Yazma: Düşüncelerin, duyguların, isteklerin yazılı olarak ifade edilmesi

Dizin

A

Açık Oturum 105, 108, 117, 168

Anlatış 2, 4, 5, 10, 11, 16, 60

Anlatım 1-8, 10, 12, 16, 21, 23-25, 28, 29, 31-33, 35, 36, 38, 39, 41-43, 50-52, 54, 59, 60, 63, 66-68, 72, 73, 77-81, 90, 93, 95, 102-104, 106, 117, 124, 128, 136, 141, 143-154, 159-168, 170, 173, 175

Anlatım Bozukluğu 144, 145, 147-149, 151-154

Anlatım Türü 162, 163, 167

Anı 7, 21, 23, 37-39, 42, 43, 63, 168

Ağlatı 65, 66, 68, 73

B

Bıçım 3, 4, 6-8, 10-14, 16, 23, 24, 28, 31-33, 38, 41, 51-54, 56-58, 60, 63, 69, 70, 73, 79, 81, 83, 85, 95, 97, 102, 103, 107, 110, 112, 117-119, 129, 143, 145, 149, 153, 161, 162, 164-167, 169, 175

Biyografi 110, 168, 172

Buluş 2, 4-7, 9, 10, 11, 16, 30, 51, 68

Ç

Çok Yönlü (Eklektik) Eleştiri 27

D

Davetiye 78, 80, 81, 83, 84, 97

Deneme 22, 23, 28, 29, 31, 38, 43, 168

Değerlendirme 5, 9, 10, 22, 24, 27, 31, 35, 40, 51, 55-57, 81, 92, 93, 144, 162, 164-166, 170, 172-175

Değişmece 23, 52, 73

Didaktik Şiir 54, 56, 73

Dil Bilimsel Eleştiri 27

Dilekçe 2, 77-80, 90-92, 97, 163

Dram 53, 55, 65, 66, 68, 73

Dramatik Şiir 57, 73

Düşünce Yazısı 23

Durum Öyküsü 60, 62, 73

Düzenleme 2, 4, 7, 10, 88, 115, 159, 161, 162, 167, 170, 175

Düzenleyiş 2, 4, 5, 10, 11, 16

E

Eglog 56

Eleştiri 21, 22, 23, 27, 28, 31, 43, 144, 168

Epik Şiir 54, 73

Eylem Çatısı 142

F

Fabl 54, 55, 73, 165, 168

Fıkra 21-23, 25, 26, 28, 31, 32, 43, 168

G

Geleneksel Türk Tiyatrosu 69

Gezi Yazısı 21-23, 33, 35-37, 43

Gözden Geçirme 162, 169, 170, 175

Güldürü 66-69, 73

Günlük 21-23, 37, 39, 40, 43, 67, 68, 79, 162, 163, 167-169, 171, 175

İ

İdil 56

İzlek 52, 73

K

Karagöz Oyunu 69, 70, 71, 73

Kesme İşareti 111, 112, 114, 118, 125, 129, 132, 133, 136, 137

Komedya 66, 67, 73

Kompozisyon 3, 4, 6, 9, 16, 95, 160, 162

L

Lirik Şiir 53, 73

M

Makale 21-25, 28, 31, 43, 51, 106, 117, 132, 137, 168

Manzum Hikaye 54

Manzum Mektup 54, 56, 73

Mecaz 6, 23, 51, 52, 73

Meddahlık 69, 72, 73

Mektup 14, 34, 37, 51, 54, 56, 63, 73, 78-82, 84, 90, 95, 97, 163, 168

Monolog 65

N

Nazım Biçimi 52

Nazım Birimi 52

Nokta 6, 80, 111, 114, 118, 119, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 136, 138

Noktalama İşaretleri 102, 103, 117, 124, 125, 135, 136, 149, 166, 168, 170, 172-174

Noktalı Virgül 124, 127, 136, 149

O-Ö**Olay Öyküsü** 59, 60, 73**Orta Oyunu** 69, 71-73, 109**Otobiyografi** 37, 92, 168**Ölçü** 6-8, 27-30, 37, 51, 52, 55, 63, 73, 81, 102, 111, 114, 118, 119, 124, 132, 143, 161**Ön Yazma** 162, 170, 175**Öykü** 12-14, 23, 26, 27, 29, 33, 40-43, 50, 51, 55, 56, 59, 60, 62-64, 72, 73, 92, 132, 165**Öz Geçmiş** 79, 90, 92**Öz Yaşam Öyküsü** 21-23, 37, 42, 43**Öğrenme Öğretme Süreci** 160-162, 164, 175**Öğretim Programı** 160, 165-168, 175**P****Pastoral Şiir** 56, 73**Plan** 2, 4-8, 10, 12, 16, 81, 82, 91, 93, 94, 97, 109, 161-163, 167, 174**R****Rapor** 78, 79, 90, 92, 93, 97, 125**Resmî Yazı** 77, 78, 80, 81, 85-90, 97, 104, 117**Roman** 14, 22, 23, 28, 29, 33, 41, 50, 51, 60, 62-65, 73, 168**Röportaj** 22, 23, 33, 43, 168**Ruh Bilimsel Eleştiri** 27**S****Sanatsal Yazı** 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73**Söyleşi** 14, 21, 22, 23, 28, 31, 32, 37, 43, 168**Söz Sanatları** 51-53, 73**Sözlü Anlatım** 142, 156, 164, 168, 175**Ş****Şiir** 5, 6, 12, 14, 23, 45, 50-58, 73, 95, 105, 125, 128, 163, 165, 166, 168**Şiir Türleri** 54**T****Tarihsel Eleştiri** 27**Taslak Oluşturma** 162, 170, 175**Teşekkür Mektupları** 81, 84**Tek Tırnak İşareti** 132, 137**Telgraf** 38, 81, 83-85, 125**Tema** 52, 73, 168, 170**Tirat** 65**Tiyatro** 3, 14, 23, 33, 50, 51, 57, 65, 66, 68-70, 72, 73, 92, 105, 125, 144, 168**Toplum Bilimsel Eleştiri** 27**Tragedya** 57, 65, 66, 73**Tutanak** 78, 79, 90, 93, 94, 97**Tırnak İşareti** 132, 137**U****Uyak** 6, 51, 52, 73**V****Virgül** 81, 102, 111, 118, 124-127, 136, 149**Y****Yaşam Öyküsel Eleştiri** 27**Yaşam Öyküsü** 13, 21-23, 37, 40-43, 92**Yaratıcı Yazma** 1, 11-16**Yayınlama** 162, 170, 175**Yazma Öğretimi** 1, 2, 10, 11, 16**Yazma Öğretimi Yaklaşımları** 2, 11**Yazma Süreci** 3, 10, 11, 12, 16, 80, 160-165, 170, 173, 175**Yazışma** 77-81, 84, 85, 87, 88, 90, 95, 97**Yazılı Anlatım** 1-4, 7, 10, 16, 21, 23, 49, 51, 77, 80, 81, 103, 117, 142, 143, 149, 160-168, 175**Yazım** 4, 10, 11, 33, 39, 80, 81, 93, 94, 97, 101-103, 106, 108-110, 112-114, 117-119, 124, 142, 145, 148, 149, 154, 161, 162, 166-168, 170, 173, 174**Yazım Kuralları** 101-103, 117, 124, 148, 166-168, 170, 174**Yazım Yanlışları** 145, 149**Yergi** 54, 73